

A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS VÁLTOZÓ VILÁGA

**A múzeumi kultúraközvetítés pedagógiai és andragógiai
szempontú vizsgálata**

Koltai Zsuzsa

Iskolakultúra-könyvek 41.

Sorozatszerkesztő: Géczi János

A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS VÁLTOZÓ VILÁGA

**A múzeumi kultúraközvetítés pedagógiai és andragógiai
szempontú vizsgálata**

Koltai Zsuzsa

iskolakultúra

Iskolakultúra, Veszprém, 2011

ISBN 978 963 693 323 4

ISSN 1586-202X

© 2010 Koltai Zsuzsa

© 2010 Iskolakultúra

Főszerkesztő: Géczi János
Lektorálta: Sebestyén Árpád

Kiadja a Gondolat Kiadó
Nyomdai előkészítés VEGA²⁰⁰⁰ Bt.

www.iskolakultura.hu
www.gondolatkiado.hu

Szüleimnek

TARTALOM

I. BEVEZETÉS	9
II. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS KOMPARATÍV TÖRTÉNETE	14
II.1. A GYŰJTEMÉNYEK FUNKCIÓRENDSZERÉNEK VÁLTOZÁSAI A XIX. SZÁZAD VÉGÉIG	14
II.2. A GYŰJTEMÉNYEK FUNKCIÓRENDSZERÉNEK VÁLTOZÁSAI A XX. SZÁZADBAN	21
II.3. A GYŰJTEMÉNYEK ÚJ FUNKCIÓI A XXI. SZÁZADBAN	25
III. ÚJ KIHÍVÁSOK ÉS TRENDEK A MAGYARORSZÁGI MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSBEN A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG	31
III.1. A MAGYARORSZÁGI MÚZEUMOK KÖZMŰVELŐDÉSI AKTIVITÁSÁNAK VÁLTOZÁSA	31
III.2. ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁS A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS FEJLESZTÉSE ÉRDEKÉBEN	34
III.3. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS INNOVÁCIÓJÁT ÖSZTÖNZŐ DÍJAK, ELISMERÉSEK	38
III.4. TERMINOLÓGIAI KAVALKÁD A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS TERÜLETÉN	40
IV. SZAKMAI SZERVEZETEK A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS SZOLGÁLATÁBAN	42
IV.1. NEMZETKÖZI SZERVEZETEK	42
IV.2. HAZAI SZERVEZETEK	46
V. A MÚZEUMPEDAGÓGIA SAJÁTOSságAI	48
V.1. A MÚZEUMPEDAGÓGIA GYÖKEREI, TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE	48
V.2. A MÚZEUMI TANULÁS JELLEMZŐI	51
V.3. HAGYOMÁNYOS MÚZEUMPEDAGÓGIAI MÓDSZEREK ÉS PROGRAMOK	54
V.4. A MÚZEUMPEDAGÓGIAI MÓDSZEREK ÉS PROGRAMOK INNOVÁCIÓJA	57
VI. MÚZEUMI FELNŐTTOKTATÁS – MÚZEUMANDRAGÓGIA	63
VI.1. A MÚZEUMI FELNŐTTOKTATÁS INNOVÁCIÓJA	63
VI.2. A FELNÖTTOKTATÁS TANULÁSI FOLYAMATAI A MÚZEUMBAN	64
VI.3. FELNÖTTOKTATÁSI MÓDSZEREK A MÚZEUMBAN	67
VI.4. A MÚZEUM MINT A SZAKMAI TOVÁBBKÉPZÉS ÉS GYAKORLAT HELYSZÍNE	69

VII. A LÁTOGATÓKUTATÁS JELENTŐSÉGE A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS SZEMSZÖGÉBŐL	71
VII.1. A LÁTOGATÓKUTATÁS FEJLŐDÉSE	71
VII.2. A MÚZEUMMAL KAPCSOLATOS ATTITÜDÖK	73
VII.3. A MÚZEUMOK LÁTOGATÓI ÖSSZETÉTELE ÉS A TÁRSADALOM MÚZEUMOKKAL KAPCSOLATOS PREFERENCIÁINAK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON	74
VIII. MÚZEUMI KIÁLLÍTÁSOK ÉS MÚZEUMPEDAGÓGIA	77
VIII.1. A KIÁLLÍTÁS TÍPUSAI	77
VIII.2. A MÚZEUMI INTERPRETÁCIÓ KÉRDÉSEI	78
VIII.3. MÚZEUMPEDAGÓGIA ÉS FELNŐTTOKTATÁS A KIÁLLÍTÁS-POLITIKÁBAN	79
IX. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS SZERVEZETI INNOVÁCIÓJA	83
IX.1. MÚZEUMI DOCENS PROGRAM	83
IX.2. MÚZEUMI OKTATÁSI ÉS KÉPZÉSI KÖZPONT	84
IX.3. MÚZEUMPEDAGÓGIA ÉS MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS A FELSŐOKTATÁSBAN	86
IX.3.1. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSSEL KAPCSOLATOS KÉPZÉS ÉS TOVÁBBKÉPZÉS SZERVEZETI KERETEI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN ÉS NAGY-BRITANNIÁBAN	86
IX.3.2. MÚZEUMPEDAGÓGIAI KÉPZÉSKÍNÁLAT A HAZAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE	90
X. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS EREDMÉNYEI	93
X.1. A MAGYARORSZÁGI MÚZEUMI KÖZMŰVELŐDÉS ÉS MÚZEUMPEDAGÓGIA JELLEMZŐINEK FELTÉRKÉPEZÉSE	93
X.2. AZ EMPIRIKUS VIZSGÁLAT ÖSSZEGZŐ ÉRTÉKELÉSE	102
X.3. JAVASLATOK A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSSEL FOGLALKOZÓ SZAKEMBEREK KOMPETENCIAFEJLESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOSAN	104
X.4. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEVETÉSE A KURRENS HAZAI MÚZEUMPEDAGÓGIAI VIZSGÁLATOK TANULSÁGAIVAL	106
XI. KONKLÚZIÓ	110
JEGYZET	115
IRODALOM	123
MELLÉKLET	134

I. BEVEZETÉS

A gyűjtemények történeti fejlődését vizsgálhatjuk funkcióik változásának és bővülésének történeteként is, hiszen az egyes történeti korokban más és más szerepet tölthettek be a múzeumok a különböző társadalmak életében. Az aktuális kultúrpolitikák számára a XVIII. század vége, XIX. század eleje óta kiemelt jelentőséget kaptak a múzeumok mint a társadalom szociális, kulturális, morális problémáinak kezelésében hatékony segítséget nyújtó (vagy annak szánt) intézmények. A különböző történeti korokban változó funkciók, funkciórendszerek mellett ugyanakkor ezek az intézmények egy szempontból állandóak: értéket képviselnek. Olyan értéket, melyek létjogosultsága nem kérdőjelezhető meg. Napjaink gazdasági és morális válságában a múzeumok értékőrző és értékteremtő jellege különös jelentőséget nyer. A közoktatás problémái, a tolerancia hiánya, a tradicionális helyi közösségek felbomlása, a felgyorsuló társadalmi-kulturális változások egyaránt kihívást jelentenek a múzeumok számára. Míg Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a múzeumi tanulás/oktatás széles körben kutatott terület és a témával kapcsolatos cikkek, monográfiák, kézikönyvek sora jelenik meg, hazánkban roppant ambivalens a múzeumpedagógia és általában a múzeumi kultúráközvetítés helyzete. Egyrészt az elmúlt években a múzeumpedagógia erőteljesen a kultúrpolitika és a felsőoktatás fókuszába került és gazdag európai uniós források nyílnak meg a szakterület előtt, másrészt a múzeumok, különösen a vidéki múzeumok rendkívül nyomasztó gazdálkodási és pénzügyi problémákkal küzdenek. Míg az elmúlt néhány évben dinamikusan megindult a szakma professzionalizálódása, színvonalas szakmai és továbbképzési keretek jöttek létre, addig a másik oldalon a múzeumok jelentős részénél a múzeumpedagógia és különösen a múzeumi felnőttoktatás periférikus szerepet tölt be az intézmények életében, sok helyütt a közművelődési szakemberek mindössze teremőrként játszanak szerepet a múzeumi kultúráközvetítés folyamatában. Míg különösen a nagy, országos múzeumok esetében (és néhány vidéki múzeumban is) egyre inkább teret kap a múzeumi vezetésben a jó értelemben vett menedzseri szemlélet, a múzeum kulturális szolgáltató jellegének és a múzeumok kulturális piacon betöltött potenciáljának felismerése, melynek következtében valóban látogatóbarát és szolgáltató múzeumok jönnek létre, addig a múzeumok jelentős részénél alapvető szemléletváltásra lenne szükség.

Rendkívül gyorsan változó társadalmunkban a múzeumoknak újra kell gondolniuk a múzeumi oktatás szerepét, funkcióját, gyakorlatát és eredményeit. Nagyon sok közösség mára multikulturálissá, soknyelvűvé és soknemzetiségűvé vált, nem is beszélve a vallási sokféleségről. Ahogy a társadalom változik, úgy változik a múzeumok potenciális közönsége is. A helyi közösségekkel való új típusú együttműködés sok olyan képesség és kompetencia meglétét feltételezi, melyek néhány évtizeddel ezelőtt még nem voltak szükségesek a tradicionális múzeumi kultúráközvetítés során.

A múzeumok egyre fontosabb szerepet töltenek be az élethosszig tartó tanulás rendszerében, jelentőségük folyamatosan növekedik a formális, nonformális és az informális tanulás területén egyaránt. A múzeumpedagógia elmúlt évtizedekben tapasztalható fejlődését követően napjainkban a múzeumi felnőttoktatás, a múzeumok élethosszig tartó tanulás rendszerébe való bekapcsolódásának lehetőségei komoly kihívást jelentenek a kultúráközvetítéssel foglalkozó szakembereknek.

Jelenleg is folyik szakmai körökben a fogalomtisztázás: múzeumpedagógia, múzeumi közművelődés, kreatív múzeumi foglalkozások, múzeumandragógia, múzeumi mediáció és más fogalmakkal találkozhatunk a múzeumi kultúráközvetítéssel kapcsolatos szakmai tanácskozásokon, fórumokon és a múzeumi gyakorlatban egyaránt.

Egy roppant érdekes és dinamikusan fejlődő, nagy társadalmi-kulturális jelentőségű területtel foglalkozik tehát kutatásom, melynek céljait az alábbi pontokban határozta meg:

- A múzeumi kultúráközvetítés fejlődési trendjeinek meghatározása.
- A múzeumi kultúráközvetítés jelenlegi helyzetének és trendjeinek feltérképezése.
- A múzeumpedagógia és a múzeumi közművelődés gyakorlatában megjelenő hagyományos és innovatív módszerek összefoglalása.
- A külföldi múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai gyakorlatot meghatározó elméleti háttér felvázolása, illetve a magyarországi múzeumi gyakorlatban való megvalósulásának feltérképezése.
- A múzeumpedagógusok, múzeumi közművelődési szakemberek fejlesztésével kapcsolatos szervezeti keretek felvázolása.
- Javaslattétel a múzeumi kultúráközvetítők kompetenciafejlesztésével kapcsolatosan.

A célok teljesülése, a múzeumi kultúráközvetítés változó világának feltérképezése, a trendek és tendenciák meghatározása érdekében az alábbi hipotéziseket vizsgálom meg:

Hipotézis 1: A gyűjtemények történeti fejlődésük során követték az aktuális társadalmi, kulturális kihívásokat, mely meghatározott múzeumi funkciók felvállalásában realizálódott. A múzeumok funkciórendszerének változásaként határozhatjuk meg az egyes történeti periódusokban fókuszba került különböző múzeumi feladatokat.

Hipotézis 2: Bár jelentős, a múzeumi tanúlással és a felnőttek tanulási folyamataival kapcsolatos elméletek fogalmazódtak meg az elmúlt évtizedekben, ezek csak elenyésző mértékben határozzák meg hazánkban a múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai gyakorlatot.

Hipotézis 3: A napjainkra megváltozott társadalmi és kulturális viszonyok, valamint a digitális technika fejlődésének következtében szükség lenne a múzeumi közművelődési szakemberek, múzeumpedagógusok hagyományos kompetenciarendszerének újragondolására.

Hipotézis 4: A magyarországi múzeumok jelenleg a gyermekekre fókuszálnak, szükséges lenne a múzeumi felnőttképzés gyakorlatának, módszertanának és elméleti háttérének fejlesztése.

Hipotézis 5: Az innovatív múzeumpedagógiai módszerek alkalmazása és a nemzetközi trendek követése Magyarországon nem általánosan jelenlévő gyakorlat, hanem egyes múzeumpedagógus személyiségekhez/műhelyekhez kötődő jelenség.

ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

A szekunder források vizsgálatának fókuszában a téma hazai, nyugat-európai és amerikai szakirodalmi állt. A primer források között elsősorban a múzeumi látogatókra vonatkozó statisztikák, a múzeumok múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai adatbázisai, az egyes múzeumok és múzeumi szervezetek eredeti dokumentumai, valamint a saját empirikus vizsgálataim során nyert adatok kaptak kiemelt szerepet. A múzeumi kultúráközvetítés fejlődési trendjeinek feltérképezése érdekében esettanulmányokat készítettem angol, amerikai, holland, német, francia és hazai múzeumokban.

Az alábbi múzeumokban készítettem esettanulmányt:

Egyesült Államok:

Washington államban: Museum of Flight (Seattle); Museum of History and Industry (Seattle); Seattle Art Museum (Seattle); Washington State History Museum (Tacoma); Kittitas County Historical Museum (Ellensburg); Yakima Valley Museum (Yakima);

New York államban: Strong National Museum of Play (Rochester); George Eastman House (Rochester); Genesee Country Village & Museum (Mumford); Art Gallery (Rochester); Metropolitan Museum of Art (New York); American Museum of Natural History (New York);

Nagy-Britannia: British Museum (London); Natural History Museum (London); Victoria and Albert Museum (London);

Franciaország: Louvre (Párizs); Musée d'Armée (Párizs); Musée de la Résistance (Lyon);

Hollandia: Rijksmuseum (Amszterdam); Wereldmuseum (Rotterdam);

Németország: Deutsches Museum (München);

Magyarország: Nemzeti Múzeum (Budapest); Iparművészeti Múzeum (Budapest); Szépművészeti Múzeum (Budapest); Természettudományi Múzeum (Budapest); Hadtörténeti Múzeum (Budapest); Holokauszt Emlékközpont (Budapest); Petőfi Irodalmi Múzeum (Budapest); Néprajzi Múzeum (Budapest); Közlekedési Múzeum (Budapest); Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre); Dobó István Vármúzeum (Eger); Rippl-Rónai Múzeum (Kaposvár); Déri Múzeum (Debrecen); Móra Ferenc Múzeum (Szeged); Janus Pannonius Múzeum (Pécs).

A magyarországi múzeumi kultúráközvetítés jelenlegi trendjeinek és kihívásainak meghatározása érdekében 50 magyarországi múzeumpedagógussal, illetve múzeumi közművelődéssel foglalkozó szakemberrel készítettem interjút 2009 májusában és júniusában. A múzeumi közművelődéssel és múzeumpedagógiával kapcsolatos képzések és továbbképzések rendszerének megismerése érdekében további 10 interjút készítettem a téma egyetemi oktatóival, illetve a képzésekkel, továbbképzésekkel foglalkozó hazai szakmai műhelyek vezetőivel. Míg a gyakorlati szakemberekkel készített vizsgálat során rétegzett, véletlen mintavételi eljárást alkalmaztam és az interjú eredményeit kvalitatív és kvantitatív módon is vizsgáltam, a múzeumpedagógiával kapcsolatos továbbképzések feltérképezése érdekében szakértői mintavételi eljárást alkalmaztam és kvalitatív módon elemeztem az eredményeket.

Az interjúk arányának megoszlása a következőképpen alakult:

1. múzeumpedagógusok, múzeumi szakemberek: 30 magyarországi múzeum, megyei múzeumi szervezet 50 múzeumpedagógusa, közművelődési szakembere. Megoszlás: 9 budapesti (országos) múzeum 11 múzeumpedagógusa, további egy országos múzeum 2 közművelődési szakembere, 20 vidéki múzeum, megyei múzeumi szervezet 37 szakembere.

Budapesten: Szépművészeti Múzeum (2 fő); Iparművészeti Múzeum (1 fő); Petőfi Irodalmi Múzeum (1 fő); Hadtörténeti Múzeum (1 fő); Természettudományi Múzeum (1 fő); Nemzeti Múzeum (2 fő); Ludwig Múzeum (1 fő); Magyar Nemzeti Galéria (1 fő); Ludwig Múzeum (1 fő).

Vidéken: Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága (3 fő); Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (3 fő); Móra Ferenc Múzeum – Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeuma (3 fő); Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága (3 fő); Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága (2 fő); Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága (2 fő); Pest megye (2 fő); Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága (2 fő); Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága (2 fő); Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága (1 fő); Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága (2 fő); Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága (2 fő); Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága (1 fő); Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága (1 fő); Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága (1 fő).

Egyéb vidéki, városi múzeumok: Komárom-Esztergom megye (1 fő); Tolna megye (1 fő); Baranya megye (2 fő); Győr-Moson-Sopron Megye (1 fő).

Országos múzeum: 13 fő.

Megyei múzeumi szervezet keretében: 32 fő.

Egyéb múzeum: 5 fő.

2. Kutatók és oktatók a felsőoktatás, valamint a múzeumi kultúráközvetítéssel kapcsolatos továbbképzések területéről:

- Eötvös Loránd Tudományegyetem (Pedagógiai és Pszichológiai Kar): 2 fő.
- Eötvös Loránd Tudományegyetem (Természettudományi Kar Multimédiapedagógiai és Oktatástechnikai Központ): 1 fő.
- Kaposvári Egyetem (Pedagógiai Főiskolai Kar): 2 fő.
- Pécsi Tudományegyetem (Bölcsészettudományi Kar Oktatásméleti Tanszék): 1 fő.
- Szépművészeti Múzeum, docens-program: 1 fő.
- Múzeumok és Látogatók Alapítvány: 1 fő.
- Múzeumi Oktatási és Képzési Központ: 1 fő.
- Kodolányi János Főiskola (Kulturális Tanulmányok Tanszék): 1 fő.

Mindkét vizsgált csoporttal (elméleti/gyakorlati szakemberek) strukturált, egyéni interjút készítettem. Az interjúk kérdéseit lásd az 1. és 2. mellékletekben. A készített interjúk lágy jellegűek, nyílt és zárt kérdésekre épülők voltak. A múzeumi közművelődéssel, múzeumpedagógiával foglalkozó gyakorlati szakemberekkel folytatott vizsgálat eredményeit khi-négyzet próbával értékeltem ki, SPSS program segítségével.

A könyv fejezetei a múzeumi kultúráközvetítés különböző aspektusaival foglalkoznak. Ahogy a múzeumi kultúráközvetítés, a múzeumpedagógia és a kibontakozófélben

levő múzeumandragógia önmaga is komplex, multidiszciplináris jellegű, a témakör alapos vizsgálata érdekében az értekezés szintén multidiszciplináris megközelítést alkalmaz. A második fejezetben kísérletet teszek a múzeumi kultúráközvetítés történetének komparatív összefoglalására, valamint a jelenlegi trendek és tendenciák meghatározására. A gyűjtemények történetét a múzeumi funkciórendszer változásának történeteként, társadalomtörténeti szempontok alapján dolgozom fel. A nemzetközi szakirodalmak vizsgálatára, a hazai és külföldi múzeumok programkínálatának és interpretációs tevékenységének elemzésére, valamint a múzeumi szakemberekkel, múzeumpedagógusokkal folytatott interjúkra alapozva meghatározom a múzeumi kultúráközvetítés napjainkban érvényes trendjeit, valamint összefoglalom a XXI. századi új múzeumi funkciókat. Külön fejezetben foglalkozom a Magyarországon a rendszerváltás óta megfigyelhető folyamatokkal, a kultúrpolitikai, felsőoktatási és múzeumpedagógiai szakmai törekvésekkel, meghatározom az elmúlt húsz év legfontosabb kihívásait, problémáit és eredményeit. Részletesen foglalkozom a magyarországi múzeumpedagógia fejlődésével, felvázolom a jelenlegi kultúrpolitika és a szakmai grémium által kijelölt fejlődési irányvonalakat, meghatározom a hazai múzeumpedagógiát ma leginkább jellemző innovációs lehetőségeket és a már megvalósult eredményeket.

A negyedik fejezetben bemutatom a múzeumi szakmai munka, kultúráközvetítés és közönségkapcsolatok fejlődése szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró hazai és nemzetközi múzeumi szervezeteket.

Az ötödik fejezet a múzeumpedagógia történeti fejlődésével, elméletével és módszereivel foglalkozik. A hazai és külföldi intézményekben végzett esettanulmányok tapasztalatai, valamint a múzeumi szakemberekkel készített interjúk alapján megjelölöm a múzeumpedagógiával kapcsolatos módszertani innováció legfontosabb irányvonalait. A múzeumi kultúráközvetítés módszereinek az elmúlt években tapasztalható gyors innovációja indokoltá tette, hogy a témának egy külön alfejezetet szenteljek. A hatodik fejezet a múzeumi felnőttoktatás elméleti és gyakorlati kérdéseire fókuszál.

Mivel a múzeumi kultúráközvetítés innovációja, a látogatóbarát múzeum koncepciója, valamint a múzeumi közönségkapcsolatok és marketing szempontjából egyaránt alapvető jelentőségű a társadalom múzeumlátogatási szokásainak, az egyes társadalmi rétegek múzeumokkal kapcsolatos attitűdjeinek, valamint a múzeumi látogatók preferenciáinak, elégedettségének és igényeinek vizsgálata, a hetedik fejezetet a látogatókutatás témakörének szentelem. A látogatókutatás történeti fejlődése és jelenlegi trendjei mellett összefoglalom a hazai múzeumok látogatottsági jellemzőit, valamint bemutatom a magyar társadalom múzeumokkal kapcsolatos attitűdjeit.

A nyolcadik fejezet kísérletet tesz a kiállítások és a múzeumi interpretáció elemzésére a múzeumpedagógia és múzeumi felnőttoktatás szempontjából.

A kilencedik fejezet a múzeumi szervezet innovációjának felnőttoktatással összefüggő kérdéseire fókuszál. A magyarországi múzeumpedagógiai képzés és továbbképzés jelenlegi helyzetének, problémáinak, kihívásainak és lehetőségeinek felvázolását követően a tizedik fejezetben összefoglalom és kiértékelem empirikus kutatásom eredményeit. A kapott eredmények alapján végül meghatározom azt, hogy a megváltozott társadalmi, kulturális és technológiai környezet következtében milyen új területek bevonása válik szükségessé a múzeumi kultúráközvetítők, múzeumpedagógusok kompetenciafejlesztésében és képzésében.

II. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS KOMPARATÍV TÖRTÉNETE

II.1. A GYŰJTEMÉNYEK FUNKCIÓRENDSZERÉNEK VÁLTOZÁSAI A XIX. SZÁZAD VÉGÉIG

A gyűjtemények legkorábban megjelent feladata az értékek gyűjtése és őrzése volt. A középkori kincstárak funkciója a tárgyak őrzése mellett kiterjedt a tulajdonos hatalmának reprezentálására is.¹ Az egyházi, főúri és uralkodói gyűjteményekben csak a társadalom legmagasabb státuszú személyei nyerhettek bebo-csátást. A középkori kolostorok legfontosabb gyűjteményei a szentek ereklyéi voltak. Az ereklyék birtoklása kiemelt fontossággal bírt, mivel presztízst biztosított az adott egyházi központnak, kolostornak.

A XVI. század közepétől jelent meg a gyűjtemények egy speciális csoportja, mely a „ritkaságok tárháza” (cabinet of curiosity, wunderkammer) nevet viselte. Legismertebb példái: II. Rudolf német-római császár (1576–1612) prágai Hradzsínban létrehozott gyűjteménye, a toscanai Medici nagyherceg, I. Ferenc studiolója, Ole Worm ritkasággyűjteménye, Athanasius Kircher kabinetje.²

A ritkaságok tárházának érdekessége az volt, hogy a modern kiállítási kategorizálással szemben egyfajta mikrokozmoszként, az ismert világ lekicsinyített másaként funkcionált. A világ komplexitása érvényesült ezekben a gyűjteményekben, hiszen a különböző művészeti alkotások a legkülönbözőbb természeti képződményekkel változva kerültek bemutatásra és elrendezésre. A mai értelemben használt kabinet csak később, a XVII. században jelent meg, igaz, előzményei a ritkaságok tárházához, a korábbi kabinethez kötődnek, mivel az ezzel a névvel illetett helyiség tárolásra és interpretálásra szolgáló tárolószekrényekből fejlődött ki. Így a kabinet olyan drága és különleges anyagokból kidolgozott bútordarab lett, melynek legfőbb funkciója az volt, hogy a benne kiállított tárgyakkal a világ komplexitásának kicsinyített mása legyen. Csak a leggazdagabb társadalmi rétegek engedhették meg maguknak az ilyen típusú gyűjtemények beszerzését és fenntartását. Mindazonáltal sok mai múzeum gyökere a ritkaságok tárházához nyúlik vissza, mint például a British Museum vagy az oxfordi Ashmolean Múzeum.

A múzeumi funkciórendszer változásának történetében kiemelkedő cezúrát jelent a felvilágosodás kora, amikor megjelent a múzeum nyilvánosságának követelménye és ismeretterjesztő, felvilágosító tevékenységének és funkciójának felismerése. Neves felvilágosodás korabeli filozófusok és tudósok emelték fel hangjukat a gyűjtemények szélesebb társadalmi csoportok számára való megnyitása érdekében. Franciaországban különösen Diderot hangsúlyozta sokszor a Louvre nyilvánossá tételeének szükségességét. A törekvések realizálásának első kísérlete Abel-François Poisson de Vandières, Marigny márkijának, Madame Pompadour bátyjának, a francia uralkodói épületek felügyelőjének nevéhez kötődik, aki 1768-ban, a francia felvilágosult írók és filozófusok

támogatásával javaslatot terjesztett elő XV. Lajos számára, a Louvre Nagy Galériájának (Grande Galerie) nyilvános kiállítássá való átalakításával kapcsolatosan. Bár a javaslatot elutasították, a terveket magáévá tette és továbbfejlesztette d'Angiviller Grófja, a királyi épületek soron következő felügyelője, aki a Louvre-ban őrzött királyi gyűjtemény leltározásával, további műalkotások vásárlásával, valamint a festmények restaurálásával jelentős mértékben járult hozzá a Louvre nyilvános múzeummá való átalakításáért folytatott törekvésekhez.³ Egyre hangsúlyosabban fogalmazódott meg az a gondolat, hogy a gyűjteményekben őrzött tárgyak az önmagunkkal, a történelemmel, a világgal kapcsolatos tudásunk egyik legkiválóbb forrását képezik. A felvilágosodás korabeli, a világ megismerhetőségébe vetett optimista hit – valamint az a gondolat, hogy a tudás elterjesztésével és oktatással a létező világok javíthatóak – a gyűjteményekről való gondolkodás egészen újfajta csíráit indította meg.

A nagy európai gyűjteményeket kialakulásuk szerint két nagy csoportba sorolhatjuk. Az egyik csoportot azok a múzeumok képezik, melyek alapja uralkodói gyűjtemény volt, mint például a Louvre, az Ermitázs vagy az Uffizi. A másik csoportot a magánszemélyek felajánlásai vagy egyéb módon létrejött gyűjtemények képezik, mint például a British Múzeum, melynek létrejötté Sir Hans Sloane nevével hozható kapcsolatba. Sloane magángyűjteményét, mely növények, fossziliák, ásványok, állattani és anatómiai példányok mellett különböző antikvitásokat, festményeket, rajzokat, érméket, könyveket és kéziratokat tartalmazott, végrendeletében az örökösének fizetendő 20 000 font és megfelelő raktározási helyszín biztosításának feltételével az államra hagyományozta.⁴ Az angol parlament 1753-ban, Sloane halálának évében, a 79 575 darabból álló tekintélyes gyűjteményt törvényileg a canterbury-i érsek, a brit alsóház elnöke, valamint a kancellár vezetésével működő kuratórium felügyelete alá helyezte.⁵ A British Múzeum gyűjteménye a későbbiekben magángyűjtemények felajánlásával, valamint uralkodói gyűjtemények – például a British Library – múzeumba való integrálásával gyorsan gyarapodott. 1824-ben IV. György király felajánlotta apja közel 85 000 darabból álló könyvtárát a múzeum számára.⁶

Kialakulását tekintve az utóbbi csoporthoz sorolható a Széchényi Ferenc által 1802-ben megalapított Magyar Nemzeti Múzeum is, mely azonban az aktuális történeti-politikai viszonyoknak megfelelően más jelentős funkcióval is birt, ez pedig a nemzeti önreprezentáció. A múzeumok által közvetített nemzeti, kulturális önreprezentáció minden olyan régióban kiemelt jelentőséget nyert a XIX. században, ahol a nemzeti identitás és államirányítás valamilyen szempontból problematikus volt. Így különösen hangsúlyosan jelentkezett e funkció a skandináv területeken, a Balkánon, az újonnan létrejött Amerikai Egyesült Államokban és hazánkban is. Dániában például a vidéki múzeumi hálózat a nemzeti öntudat és az önálló kulturális identitás kifejezésének és közvetítésének igénye kapcsán jött létre az 1860-as és 1870-es években, reagálván az 1864-es vesztes porosz háború következményeire, Lauenburg, Schleswig és Holstein hercegségek elcsatolására.⁷ A bolgár múzeumügy fejlődése pedig a nemzeti függetlenségért, valamint a nemzeti kultúra fennmaradásáért vívott harchoz kapcsolódott 1856-os megindulásától kezdve. A bolgár területek felett akkoriban fennhatóságot gyakorló Török Birodalommal szemben kívánták hangsúlyozni az önálló kultúra és történeti örökség létezését.⁸ Magyarországon a nemzeti önreprezentáció kérdése két szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt a magyar felvilá-

gosodás és a magyar nemzeti ügy előtérbe kerülésével szembenállást jelentett a Habsburgokkal szemben, másrészt pedig az ugyanebben az időben Magyarország területén meginduló többi nemzetiség „nemzeti öntudatra ébredésével” szemben is jelzés értékű volt, amennyiben a magyarság kulturális szerepének jelentőségét, a „saját kultúra meglétét” hangsúlyozta. A magyar szellemi elit és reformkori gondolkodók számára a herderi jóslat réme – miszerint a magyarság jó eséllyel eltűnik majd a szláv nyelvek tengerében – különösen fontosá tette a nemzeti kultúra erejének és fontosságának hangsúlyozását és reprezentálását.

Az Egyesült Államokban az első nagy múzeum megnyitása Charles Wilson Peale nevéhez fűződik, aki előbb 1782-ben a függetlenségi háború hőseinek portréiból egy galériát, majd erre alapozva 1786-ban önálló múzeumot nyitott meg. A Peale Museum kezdettől fogva a szélesebb körű ismeretterjesztés célját szolgálta, hiszen az alapító saját festményei mellett érdekes tárgyakat, kitömött állatokat és különböző gépeket is bemutatott az érdeklődők számára.⁹

A gyűjtemények nyilvánossá válása fokozatosan és régióként eltérő ütemben valósult meg. Néhány korai előfutártól eltekintve, a gyűjtemények közönség előtti megnyitása széles körben a XVIII. századtól indult meg. Kivételesnek számít az oxfordi Ashmolean Museum. A gyűjtemény alapítója, John Tradescant a XVII. század első felében, belépődíj fizetésének ellenében nyitotta meg a nyilvánosság számára a köznyelvben hamarosan „Bárka” néven elhíresült házában kiállított kollekcióját. A gyűjteményt a későbbiekben Elias Ashmole adományozta az Oxfordi Egyetemnek, mely 1683-ban kémiai laboratóriummal és előadótermekkel kiegészítve, egyetemi gyűjteményként nyílt meg a nyilvánosság számára. A múzeumi nyilvánosság e korai megjelenését több kritika is érte a korszakban. 1710-ben például egy német látogató a gyűjtemények biztonsága feletti aggodalmának adott hangot, amikor az egyszerűbb emberek és a nők gyűjteményekhez való hozzáférését kifogásolta: „még a nőket is beengedik ide fillérekért, akik az örök megrovása nélkül mindent megfogdosva, össze-vissza szaladgálnak”.¹⁰

A British Múzeumot 1759. január 15-én nyitották meg a nyilvánosság előtt, ám ekkor még csak állami tisztviselő jelenlétében lehetett megtekinteni a gyűjteményt. Bár a múzeumot kezdettől fogva ingyenesen lehetett látogatni, a belépőjegyekhez való hozzájutás az első időszakban meglehetősen nehézkes és bonyolult volt. A múzeum – írásban is megfogalmazott missziója szerint – a tanulmányokat folytató és kíváncsi látogatók érdeklődését kívánta kielégíteni.¹¹

A francia forradalom teremtette meg a legelső, teljes mértékben nyilvános múzeumot, az Ancien Régime törekvéseinek realizálása által.¹² A francia múzeumok nyilvánossá tételével kapcsolatos felvilágosult gondolkodás Napóleon európai expanziója által más országokban is teret nyert. A francia példát követve alapították meg 1798-ban a Rijksmuseumot, melyet 1800-ban nyitottak meg a szélesebb közönség előtt.¹³

A londoni National Gallery a legszélesebben értelmezett társadalmi nyilvánosságot szolgáló intézményként jött létre 1824-ben. Annak érdekében, hogy a fizetett gyermekfelügyeletet anyagilag vállalni nem tudó szegényebb társadalmi csoportok is megismerkedhessenek a múzeumban őrzött kulturális örökséggel, az angol parlament kifejezett óhaja volt, hogy a National Gallery a gyermekek számára is szabadon látogatható intézményként működjön.¹⁴ Amikor az angol parlament 1831-ben, hosszú

vita után végül döntést hozott arról, hogy a National Gallery a Trafalgar téren kapjon önálló épületet, a helyszín kiválasztásában az egyik döntő érv az volt, hogy a múzeum így az East End gyalogosan közlekedő, szegényebb társadalmi rétegei számára is könnyedén megközelíthetővé váljon.¹⁵ Amikor a XIX. század közepén felmerült a gyűjtemény egy kevésbé forgalmas környékre való áttelepítésének gondolata, az ezzel kapcsolatos vitákat az alábbi, a témával foglalkozó parlamenti bizottságnak megküldött indoklással zárták le 1857-ben: „A gyűjtemény Londonnak ezen a forgalmas pontján tudja leginkább kielégíteni a saját, értékes képek gyűjtésének privilégiumával nem rendelkező emberek azon szükségleteit, melyek a művészettel való megismerkedésre (...) és a tudás gyarapításának vágyára irányulnak.”¹⁶ Az indoklás hangsúlyozza, hogy mivel a munkások ritkán fordíthatnak egy egész napot pihenésre, az alkalmyszerűen rendelkezésükre álló fél-egy órás pihenőidő szempontjából a Trafalgar tér különösen megfelelő helyszín.

A firenzei Uffizi 1765-ben nyílt meg hivatalosan a szélesebb nyilvánosság előtt, de a társadalom felsőbb rétegei számára már a XVI. század vége óta lehetséges volt a gyűjtemény megtekintése speciális kérelem alapján. Az Uffizi az egyik legelső olyan európai gyűjtemény volt, mely a múzeum fogalmának modern értelmezése alapján, a nyilvánosság számára létrehozott, szisztematikusan rendszerezett kiállítási térként került kialakításra.¹⁷

Oroszországban a Nagy Katalin által 1764-ben, Szentpéterváron udvari múzeumként megalapított gyűjteményt 1852-ben nyitották meg, ez azonban kifejezetten korlátozott nyilvánosságot jelentett csupán, hiszen csak a legelőkelőbbek, az arisztokrácia tagjai nyerhettek betekintést a gyűjteménybe. Az Ermitázs gyűjteménye végül 1917-ben, a cári paloták és orosz nagybirtokosok gyűjteményeinek beolvasztásával párhuzamosan állami múzeummá vált.

A Magyar Nemzeti Múzeumban – melyet az Országgyűlés az 1807. évi XXIV. törvénycikkkel, Museum Hungaricum néven hivatalosan is a nemzet birtokába vett¹⁸ – az ismeretterjesztés, a népnevelés ügye már a XIX. században nagy jelentőségű volt, ami megnyilvánult az 1843-ban múzeumigazgatónak kinevezett Kubinyi Ágoston által megfogalmazott programban is. Kubinyi hangsúlyozta hazánkban először, hogy a tudományos feladatokon túlmenően a Nemzeti Múzeumnak népnevelő jellegűnek is kell lennie. A múzeumi kiállítások „ne csak a szemet gyönyörködtessék, hanem tükör gyanánt szolgáljanak nemcsak az archeológ, a történetíró, a természetvizsgáló részére, azokból alapos tudomást szerezhessen a mezei gazda, az iparüző, a bányász is”.¹⁹

A Nemzeti Múzeum közművelődési funkciói főként Pulszky Ferenc igazgatósága alatt bontakoztak ki, a XIX. század utolsó harmadában. Pulszky múzeumi lakásának szalonja a fővárosi értelmiség találkozási pontjává vált a dualizmus első felében.²⁰

Magyarországon a XIX. század végén fellendülő közéleti és egyesületi tevékenység következtében a vidéki városokban is megalakultak az első gyűjtemények, melyek létrehozásában elsősorban a különböző kulturális egyesületeknek, alapítványoknak, illetve az egyházaknak volt jelentős szerepük. A vidéki múzeumalapítási hullám megindulásában fontos szerepe volt a régészeti kutatások XIX. század végi fellendülésének, hiszen a feltárások során előkerült tárgyi anyag elhelyezésének problematikája is sürgette a városi gyűjtemények megalapítását. A folyamatot jól példázza a Pécsi Városi Múzeum létrejötte:

Pécsett és környékén az 1860-as évek óta rendszeres régészeti feltárások folytak, s a feltárásokat vezető Horváth Antal ügyvéd a régészeti leleteket a Nemzeti Múzeumnak küldte meg. 1891-ben megalakult a Mecsek Egyesület, mely kifejezett céljaként határozta meg a fényképeknek, újságoknak, képes levelezőlapoknak és régészeti leleteknek egy majdan felállítandó helyi múzeum számára való gyűjtését. Az 1897-ben alakult Múzeumi Bizottság a következő évben időszaki kiállítást rendezett a környéken feltárt régészeti leletekből *Baranya vármegye az őskortól a honfoglalásig* címmel. A kiállítás nagy sikert aratott a látogatók és a múzeumi szakemberek körében egyaránt, így Pécs városi közgyűlése 1899-ben határozatot hozott a városi múzeum és könyvtár megalapításáról. A gyűjtemény gyarapításában jelentős szerepe volt a város polgárainak, akik jelentős adományokkal járultak hozzá a vezetőség múzeumalapítási céljaihoz. A legjelentősebb adomány a Zsolnay családtól származott, hiszen egy egész szobányi anyagot ajánlottak fel a gyáralapító Zsolnay Vilmos életművének bemutatása érdekében. Jelentős adományozó volt még a Pécsi Dalárda is, a Mecsek Egyesület pedig a több mint tíz éve gyarapított gazdag gyűjteményét ajánlotta fel az alapítandó múzeumnak. A sokrétű civil támogatás és adományozás eredményeképp a Pécsi Városi Múzeum 1904. november 27-én megnyilhatott a közönség előtt.²¹ Szegeden 1899-ben, Szekszárdon 1898-ban nyílt meg a városi gyűjtemény.

A vidéki városokban meginduló múzeumalapítási hullám ellenére rendkívül éles volt a különbség a főváros és a vidék kulturális aktivitása között, különösen a kortárs képzőművészeti alkotásokat bemutató tárlatok tekintetében. A kulturális decentralizálást és a vidéki tárlatok számának növelését tűzte ki célul az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat és az 1894-ben alapított Nemzeti Szalon, mely 1906-ig 25 vidéki tárlatot rendezett. A városi műpártoló társaságok és kulturális egyletek erőfeszítései eredményeképp országszerte növekedett a vidéki kiállítások száma. A törekvések ellenére a kontraszt erős maradt, hiszen a vidéki tárlatokra elsősorban azok a képzőművészeti alkotások jutottak el, melyek alacsonyabb színvonaluk miatt a fővárosi kiállításokon nem kerültek bemutatásra.²² Hock János, a Nemzeti Szalon alelnöke az 1898-ban megjelent *Művészi reform* című röpiratában a vidék kulturális felzárkóztatásának újszerű programját fogalmazta meg, mely művészeti előadások és vándorkiállítások szervezése, valamint képtárak alapítása révén kívánta élnékiteni a vidéki városok kulturális életét. A XIX. és XX. század fordulóján szervezett első hazai vándorkiállítások ötletének megfogalmazódásakor a kiállítások népszerűvelő funkciója került előtérbe, hiszen a kulturális élet több jelentős szereplője is a hazai művészeti közízlés fejlesztését remélte a vidéki városokba eljutó vándorkiállítások és a hozzájuk kapcsolódó művészeti előadások megszervezésétől.²³

A XIX. században a múzeumok ismeretterjesztő funkciója mellett kiemelt jelentőséget nyert a munkásosztály kulturális színvonalának múzeumi élmény általi fejlesztése. A XIX. századi múzeumok – mint új típusú szociális terek – kialakítására alapvető hatással volt az a széles körben elterjedt gondolat, miszerint a középosztállyal való szociális interakció, valamint a magas kultúrával való találkozás pozitív irányban mozditja el a munkásosztály ízlésvilágát, esztétikai érzékét, világszemléletét és gondolkodását. A múzeumot mint a szociális problémák megoldásának egy lehetséges intézményét definiáló álláspont elsősorban a brit kulturális reformerek gondolatvilágában kristályosodott ki a XIX. század közepén. Sir Henry Cole, a XIX. századi

brit oktatási és kereskedelmi innováció egyik legnagyobb alakja a múzeumot a munkásosztály morális problémáinak kezelésében szerepet játszó intézményként határozta meg. Cole meglátása szerint a múzeum hozzásegítheti a munkás férfiakat ahhoz, hogy a kocsmázás és a prostituáltak társasága helyett inkább egy visszafogottabb és morálisan fejlettebb életvitelt válasszanak: „...engedjétek, hogy a (múzeumban – a szerző) munkásember a felesége és gyermekei társaságában frissüljön fel ahelyett, hogy nélkülük piálna a nyilvánosházakban vagy a Gin Palotában. A múzeum egyértelműen a bölcsesség és finom viselkedés irányába és majdan a mennyekbe tereli a munkásembert, míg az utóbbi lehetőség a brutalitáshoz és elkárhozáshoz vezet.”²⁴ A viktoriánus Anglia morális rendszerében e gondolatmenet továbbgyűrűzött és egészen odáig terjedt, hogy a múzeumot a társadalmi feszültségek oldásában, valamint a lázadások és zendülések megelőzésében jól felhasználható intézményként kezdték definiálni a kor kulturális reformerei.

Linda Mahood, a nőtörténelem kiváló jelenkori kutatója rámutatott arra, hogy a múzeumok fontos szerepet játszottak a nők társadalmi nyilvánosságba való bekapcsolódásában a XIX. század elején. Míg az akadémiák, kávéházak és a különböző irodalmi és tudományos társaságok ebben a korszakban még szinte kizárólagosan a férfiak felségterületének számítottak, a múzeumok a parkok és a vásárlási helyszínek mellett a nők – természetesen csak férjük vagy gárdedám kíséretében megvalósuló – társadalmi nyilvánosságba való bekapcsolódásának potenciális színterévé váltak.²⁵

A híres XIX. századi párizsi művészeti kiállítások szalonokban, majd a századforduló időszakához közeledve az egyre nagyobb jelentőséget szerző kereskedelmi jellegű galériákban kerültek megrendezésre. A kiállítási design a XIX. század folyamán döntő mértékben megváltozott. A változás elsősorban nem a múzeumoknak, hanem a művészeknek és a műkereskedőknek volt köszönhető. A XIX. század folyamán az angolszász galériák nagy része (például a londoni National Gallery, az edinburghi National Gallery) festményekkel túsúfolt, a kiállítási darabokat véletlenszerűen egymás mellé helyező kiállítási tér volt. Ezzel szemben a XIX. század második felében a kontinensen, különösen a német területeken a rendszerezett és történeti szempontok szerint felépített installációk terjedtek el. Az európai és az amerikai múzeumokban fokozatosan az úgynevezett német kiállítási modell vált meghatározóvá. A modell legfőbb jellemzője, hogy a múzeumi kiállításba kevesebb tárgyat helyez, viszont alapvető szempont a kiállítási darabok jó láthatósága, valamint a történeti és stílusbeli kapcsolatok szerinti körülhatárolás.²⁶

A kiállítások fejlődésének történetében kiemelkedő jelentőségű epizódként határozható meg a világkiállítások megjelenése. Az 1851-es londoni (*The Great Exhibition*), az 1867-es és az 1889-es párizsi (*Exposition Universelle*), az 1893-as chicagói (*World's Columbian Exposition*) és az 1904-es St. Louis-i (*Louisiana Purchase Exposition*) kiállítások fontos lépcsőfokát jelentették ennek a folyamatnak. A világkiállítások szimbolikus jelentőséggel is bírtak, hiszen ahogy a londoni világkiállítás az angol viktoriánus kor szimbólumává vált, úgy jelképezte a chicagói világkiállítás a dinamikusan fejlődő Amerikai Egyesült Államok különlegességébe vetett hitet. A Londoni Világkiállítás, mely az első volt a XIX. századi kulturális és ipari, technikai fejlődést ünneplő világkiállítások sorában, különleges jelentőséggel bírt az angol múzeumügy fejlődése szempontjából is. Albert herceg javaslatára az „ipari

oktatás jelentőségének növelése, valamint a tudományok és a művészetek produktív iparra gyakorolt hatásának kiterjesztése érdekében”²⁷ a királynő oklevélben utasította a világkiállítás szervezési feladatait lebonyolító Királyi Bizottságot²⁸ a kiállítás hat hónapos fennállása alatt képződött 186 000 fontnyi profit jótékony célra való fordítására, valamint az ezzel kapcsolatos igazgatási teendők ellátására. Az utasítás nyomán a Bizottság South Kensingtonban megvásárolt egy 86 acre²⁹ területű földdarabot, ahol a későbbiekben kiépítették a Victoria és Albert Múzeumból, a Natural History Museumból és a Science Museumból álló múzeumi negyedét. Az 1893-as, Kolumbusz Újvilágba érkezésének négyszázadik évfordulóját ünneplő Chicagói Világkiállítást fennállásának hat hónapja alatt több mint 27 millió látogató tekintette meg. Ez a létszám körülbelül megegyezik az Egyesült Államok akkori népességének felével. A chicagói volt az első olyan világkiállítás, ahol a kiállítási tértől élesen elkülönítették a könnyed szórakozást kínáló területet.

A XIX. század második felének világkiállításai nagy jelentőségűek a szabadtéri néprajzi múzeumok kialakulásának szempontjából, hiszen először ezeken a kiállításokon mutattak be áttelepített építménycsoportokat. Különösen az 1867-es párizsi és az 1873-as bécsi kiállítás adott nagy lendületet a népi épületek és tárgyi kultúra egy helyen való megőrzésére és bemutatására irányuló törekvéseknek.³⁰ Az 1896-os, Budapesti Városligetben felépült Ezredéves Kiállítást pedig a mai magyar szabadtéri néprajzi múzeumok közvetlen előzményének tekinthetjük, hiszen a Jankó János tervei alapján, 24 lakóházból felépült Milleniumi Falu – bár épületeit a kiállítás bezárása után lebontották – az első hazai „skanzen-kísérletnek” tekinthető.

A kiállítások felépítése és a kiállítási design a XIX. század folyamán egyre professzionálisabbá vált, mindinkább elterjedt a meghatározott szempontok szerint strukturált és tagolt, kiállítások egységes rendszerére épülő múzeum. A folyamattal párhuzamosan fejlődött a múzeumi közművelődés is, mely kezdetben leginkább az angol-szász múzeumokban vált alapvető múzeumi funkcióvá. 1903-ban a British Múzeumban megnyílt az első, kifejezetten oktatási célokat szolgáló, diákok számára létrehozott terem, valamint ugyanebben az évben adták ki a múzeum első nyomtatott, látogatók számára elkészített kiállítás-vezetőjét. 1911-től a múzeum külön tárlatvezetővel is rendelkezett, aki munkanapokon két, 1 órás túra keretében mutatta be a múzeumot az érdeklődőknek.³¹ Az 1881-ben megnyitott londoni Natural History Museum (Természettörténeti Múzeum) kezdettől fogva tudományos és oktatási intézményként lett definiálva.

A XIX. század második felében – a múzeumok növekvő közművelődési szerepvállalásával párhuzamosan – szakmai körökben felmerült a kiállítások tudományos és közművelődési funkció szerinti megosztása. 1858-ban Edward Gray, a British Múzeum Állattani Osztályának felügyelője elsőként ajánlotta a „tudományos szériák” „kiállítási szériáktól” való megkülönböztetését.³² A múzeumok gyűjtő és tudományos tevékenysége jelentős lökést adott a tudományos ismeretek fejlődésének már a XIX. század második felétől kezdve.

II.2. A GYŰJTEMÉNYEK FUNKCIÓRENDSZERÉNEK VÁLTOZÁSAI A XX. SZÁZADBAN

Alfred Licht-Wark már a XX. század elején prognosztizálta a múzeumok funkcióinak bővülését. „Mindaddig, amíg a múzeumok kővé nem dermednek, változásokon kell keresztülmenniük. Minden nemzedék új feladatokat fog számukra adni.”³³ A XX. század alapvető változásokat hozott a múzeumok közönségkapcsolati, közművelődési tevékenységében. A múzeumok közművelődési szerepét, kultúráközvetítői funkcióját erősíteni kívánó – a felvilágosodás korától megjelenő, majd a XIX. század folyamán egyre erőteljesebbé váló – törekvés a XX. században bontakozott ki. E tekintetben elsősorban a század második fele hozott robbanásszerű változásokat, különösen az angolszász területeken voltak fontos előzményei e jelenségnek. A British Múzeumban 1911-ben kinevezték az első „hivatalos” tárlatvezetőt. 1904-ben a londoni Victoria és Albert Múzeumban elkészítették az úgynevezett vörös vonal térképet,³⁴ mely a strukturált ismeretszerzés érdekében múzeumi kurátorok által meghatározott kiállítási útvonalat kínált a látogatóknak.

Az európai múzeumi kultúráközvetítés történetében kiemelkedő jelentőségű a müncheni Deutsches Museum 1903-as megalapítása. Oskar von Miller múzeumalapító a XX. század legelején, korát jóval megelőzve fogalmazta meg a tudományos ismeretterjesztés, oktatás és a múzeumi szórakoztatás kombinációján alapuló múzeum-pedagógiai koncepciót. A tudomány, a technika és a technológia történeti fejlődésének ábrázolásán túlmenően az intézmény legfőbb célját a tudományos eredmények érthetővé tételében határozta meg minél szélesebb társadalmi kör számára. A XX. század elejére a második ipari forradalomnak köszönhetően egy sor olyan találmány és technikai eszköz vált a mindennapok részévé, melyek működése az átlagemberek döntő többsége számára érthetetlennek bizonyult. Miller koncepciójának lényege a tudomány közérthetővé tétele volt. A XX. század későbbi periódusaiban létrehozott sikeres technikai és tudományos múzeumok ugyanezen koncepció alapján alakították ki interaktív, hands-on, a látogatók aktivitására építő kiállításait.³⁵

Az Egyesült Államokban több mint egy évszázada jelent meg múzeumi berkekben az a törekvés, hogy a múzeumok elsősorban mint oktatási intézmények funkcionáljanak a társadalomban. Ez a törekvés vezetett ahhoz, hogy az 1950-es évektől kezdve kifejezetten oktatással foglalkozó részlegeket alakítottak ki a múzeumokban, ahol tudatosan kiképzett docensek foglalkoztak az iskolai osztályokkal.³⁶

A Szovjetunió létrejöttével, majd a kétpólusú világ kialakulásával a múzeum oktató-nevelő funkciója bár teljesen más ideológiai háttérrel, de előtérbe került Kelet-Európa szocialista berendezkedésű országaiban is, hiszen a múzeumok a tudatformálás alapintézményeiként kerültek meghatározásra. Josef Beneš, az egykori csehszlovák Kulturális Minisztérium osztályvezetőjének meghatározása szerint a múzeumok tudatformáló ereje a kulturális örökség megismertetése és az egyéni kvalitások fejlesztése mellett a „szocialista típusú emberformálás”³⁷ területén realizálódik. A szocialista típusú emberformálás hatékonyságának növelése érdekében jelent meg a múzeum és közönség közötti aktív kapcsolat kialakításának követelménye a keleti blokk muzeológiai innovációi között.³⁸ A marxista-leninista világnézet megjelenítése és az úgynevezett „szocialista alapállásból” való közvetítés alapvető követelmény-

nyé vált a múzeumi kiállítások felépítése/átalakítása során. A muzeológia feladata ennek megfelelően az volt, hogy „marxista–leninista orientáltságú elméleti bázist teremtsen”³⁹ a múzeumban folyó gyakorlati munkához. A múzeum társadalmi szerepével kapcsolatos szocialista elképzelést jól kifejezi a csehszlovák muzeológia kiemelkedő alakjának, Stránskýnak *A múzeumi kiállítások muzeológiai alapelvei* címmel a hetvenes évek végén megjelent publikációja, miszerint a múzeum befolyásolja az ember mikro- és makrotudatát és személyiségének profilját.⁴⁰ Stránský kifejti, hogy a múzeumok „... a bemutatás révén pótolhatatlan eszközzel rendelkeznek az egész társadalom és mindnyájunk tudatának újraformálásában”.⁴¹ A szocialista múzeum feladata tehát, hogy értelmezzen, rendszerbe foglaljon, valamint hogy „...segítő kezét nyújtson (eredeti szövegben „nyújthassunk”- a szerző) azoknak, akik tévelyegnek, vagy fulladoznak az őket körülvevő világban, amelyet látnak ugyan, de nem értenek meg”.⁴² Stránský a keleti blokk múzeumi innovációjának egyik legjelentősebb elméletalkotója, hiszen a szocialista országok muzeológusai közül elsőként hangsúlyozta, hogy a múzeumi közvetítés (kiállítások, kiadványok, általános kommunikáció) során szükséges a szemantika, a pedagógia, a pszichológia és a szociológia módszereinek alkalmazása.⁴³

Nyugat-Európában a múzeumok oktató-nevelő funkciójával kapcsolatos elvárások az 1960-as évektől kezdve erősödtek meg. E folyamatban fontos szerepe volt az 1968-as ICOM konferenciának, ahol a résztvevők a múzeum oktató-nevelő jellegének erősítése, valamint a múzeum szolgáltató intézménnyé és információs központtá való átalakulása mellett szálltak síkra.⁴⁴

Az 1990-es évekre az észak-amerikai múzeumok a társadalmi változásoknak megfelelően olyan új kihívásokkal találták szembe magukat, mint a gazdag és szegény rétegek között egyre mélyülő kulturális és társadalmi szakadék, az állami oktatás színvonalának egyre erőteljesebb hanyatlása, a bevándorlás jellegének és jelentőségének megváltozása, vagy az otthonról elérhető információs és szórakozási lehetőségek körének ugrásszerű megnövekedése.⁴⁵

A XX. század végén a polgárjogi aktivisták Amerika-szerte a tradicionális múzeumi interpretációval kapcsolatos elégedetlenségüknek adtak hangot. Egyre több olyan kérdés fogalmazódott meg, mely a narrációra és a múzeumokban bemutatott kultúrák vonatkoztatási csoportjaira fókuszált. Ezek a csoportok a párbeszéd kiszélesítésére, a sokféle és befogadó megjelenítés megvalósítására törekedtek. Igény fogalmazódott meg arra, hogy az amerikai társadalom sokfélesége érvényesüljön a múzeumi interpretációban is, hogy az amerikai történelem és kultúra bemutatásánál hangsúlyosabban szerepeljenek a feketék, a latinok, indiánok, az ázsiai és csendes-óceáni gyökerekkel rendelkező csoportok. Az 1980-as évek közepén a múzeumi szakemberek körében is egyre hangsúlyosabbá vált az új elméletek és új perspektívák múzeumi keretekben való megjelenítésének követelménye. Az újszerű gondolkodás múzeumi térhódításának első megjelenése az Amerikai Múzeumok Szövetsége által 1984-ben kiadott „Múzeumok egy új évszázadért” (*Museums for a New Century*) című publikációban érhető nyomon. A kiadvány legfontosabb üzenete az volt, hogy hangsúlyozta az amerikai társadalom pluralizmusának fontosságát, valamint hogy kimondta a múzeumok felelősségét e pluralizmus látogatók felé való közvetítésének követelménye kapcsán.⁴⁶

A XIX. századi múzeumépületek döntő többsége neoklasszikus stílusban épült. Kommunikációs szempontból ez azt a problémát hordozza magában, hogy az épület önmagában is tekintélyt parancsoló atmoszférát áraszt, erősíti azt az amúgy erőteljesen jelen lévő képzetet, hogy a múzeum a társadalom hétköznapi életétől távol álló, az átlagember számára túlzottan tudományos, érthetetlen intézmény. A XX. századot megelőzően elsősorban olyan kiállítási tereket alakítottak ki, melyek erősítették a „tudomány bástyájának” képzetét. A múlt század változást hozott e tekintetben, hiszen a kiállítások tervezői egyre inkább elkezdték preferálni az olyan semleges és praktikus kiállítási tereket, melyek könnyedén átalakíthatóak az időről időre felbukkanó új igényeknek megfelelően. A megvilágítás, a klíma, valamint az olyan egyéb technológiai követelmények, mint például a multimédia eszközök kiállításba illesztése, egyre erőteljesebben rányomták bélyegüket az újonnan kialakítandó kiállítási terek kivitelezésére.⁴⁷ Több példát találhatunk arra is, hogy a múzeum épülete önmagában is művészeti alkotásként funkcionál, mint például a Frank Gehry által tervezett bilbaói Guggenheim Múzeum.

A kifejezetten a családok és az iskolák számára szervezett múzeumi programok először az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában jelentek meg. A XX. század utolsó harmadától kezdve Európa kontinentális részének múzeumai is egyre tudatosabban határozták meg célcsoportjaikként a családokat és az iskolákat. Az angolszász világhoz képest tapasztalható jelentős késlekedés a különböző múzeumi tradíciókkal, valamint a gyermeknek a kontinentális Európa társadalmában betöltött másféle helyzetével magyarázható.⁴⁸

Magyarországon a Tanácsköztársaság időszakában a népművelés ügye különösen képpen támogatást nyert, és a közművelődés kiterjesztése érdekében a Magyar Nemzeti Múzeum addig csak délelőtti látogatható kiállításait megnyitották a délutáni órákban is, illetve 1919 márciusától heti három tárlatvezetést szerveztek.⁴⁹ Az 1920-as években a Klebelsberg Kunó nevével fémjelzett művelődéspolitikai az intézményi racionalizálást, illetve a kultúrfőlény programját alátámasztó elitkultúra és magas szintű tudományosság támogatását tartotta különösen fontosnak. E programnak képezte részét az 1922. XIX. Tc.-kel létrehozott Országos Magyar Gyűjteményegyetem, amelyhez eredetileg öt intézmény tartozott: Nemzeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, illetve az Országos Levéltár, valamint a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtára.⁵⁰ Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem elitintézménynek számított, elsősorban kutatás-fejlesztői és továbbképzési szereppel rendelkezett.⁵¹

Magyarországon 1949-ben az összes múzeumot állami kezelésbe vonták, az 1963-ban megjelent új múzeumi törvénnyel pedig a vidéki múzeumok közvetlenül a megyei tanácsok felügyelete alá kerültek. Innentől számíthatjuk a megyei múzeumi szervezetek megerősödését és a közönségkapcsolatok kiterjesztését. A megyei múzeumi szervezetek a szabadidős, kulturális programok egyik legfőbb szervezőjévé váltak ezt követően, megindult a múzeumi közművelődési tevékenység kibontakozása.⁵²

A múzeumok közművelődési, népművelői tevékenysége a XX. század második felében egyre fontosabbá vált, különösen a múzeumokat közművelődési intézménnyé nyilvánító 1976. évi közművelődési törvény meghozatala után. Innentől számítható a múzeumi közművelődési osztályok számának gyors gyarapodása és a szakképzett

népművelők, közművelődési szakemberek alkalmazása. A törvény a múzeumok – mint közművelődést szolgáló intézmények – feladatát a művelődés iránti igény felkeltésében és annak kielégítésében, az általános műveltség növelésében, művészeti alkotások létrejöttének támogatásában, valamint a néphagyományok ápolásában és a népi kultúra értékeinek terjesztésében jelölte meg.⁵³ Hangsúlyozandó, hogy a törvény külön kiemeli a közéleti részvételre nevelő amatőr művészeti, szakköri és klubtevékenység kibontakoztatásának szükségességét.⁵⁴ Az 1975-ben létrejött Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ kutatásainak, módszertani kiadványainak (például *Figyelő*), valamint konferenciáinak és továbbképzéseinek köszönhetően sokat fejlődött a múzeumi közművelődés és oktatás elméleti és gyakorlati háttere. A múzeumok közművelődési szerepének erősödése következtében a múzeumok látogatószáma radikális növekedésnek indult. A legmagasabb látogatószámot 1987-ben érték el a hazai múzeumok, amikor 20 millió látogatója volt az intézményeknek.⁵⁵

A múzeumi funkciórendszer változásának történetében a XX. században a legfontosabb változás a múzeumok szórakoztató funkciójának megjelenése volt. A múzeumi kultúráközvetítés kapcsán a XX. század végén teret nyert a szórakoztatás és az oktatás angol kifejezésekből összevont „edutainment” kifejezés, mely pontosan kifejezi a múzeumok XX. században egyre elterjedtebbé váló új feladatát. Szórakoztatva oktatni vagy oktatva szórakoztatni, a sorrend felcserélhető, a kifejezés lényege ugyanaz marad. A múzeumok szórakoztató funkciója két szempontból nyert jelentőséget. Egyrészt fontos a múzeumi tanulás hatékonyságának növelése szempontjából, hiszen a XX. század pszichológiai és pedagógiai vizsgálatai egyértelműen kimutatták, hogy az olyan tanulási folyamat, melynek során a tanuló valamiféle aktivitást fejt ki, hatékonyságában messze felülmúlja a pusztán verbális közlésen alapuló tanítási-tanulási formát, nem is beszélve a frontális módszerekkel való összevetésről. A XX. század végén a különféle múzeumpedagógiai módszerek sokféle módot, lehetőséget kínáltak már a múzeumi aktivitás megteremtésére. Különösen az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában – de hazánkban is egyre nagyobb mértékben – egyfajta elvárássá vált a múzeumok interaktív jellegének kialakítása. A szórakoztató funkciónak másrészt jelentős szerepe van a látogatók felhasználható szabadidejéért a múzeum versenytársaival folytatott küzdelemben. Nyugat-Európában és különösen az Amerikai Egyesült Államokban ez a kihívás már a XX. század második felétől kezdve a közvetítési módok és módszerek újragondolására inspirálta a múzeumok egy jelentős részét. Hazánkban az 1980-as évek végétől terjedtek el azok a különféle új szabadidős, kulturális tevékenységi formák, melyek komoly konkurenciaként jelentek meg a múzeumok számára. A múzeumi látogatók számának rendszerváltást követő radikális csökkenése a múzeumi szakmai plénumot és a kulturális minisztériumot egyaránt a múzeumi kultúráközvetítés innovációjának megindítására inspirálta, és a kilencvenes évek közepétől a különböző ajánlásokban, nyilatkozatokban, konferencia-előadásokban és általában a múzeumi kultúráközvetítésről szóló párbeszédben egyre gyakrabban jelent meg a látogatóbarát múzeum kifejezés.

II.3. A GYŰJTEMÉNYEK ÚJ FUNKCIÓI A XXI. SZÁZADBAN

A XXI. század elejére a múzeumok hagyományos hármass feladatrendszer (gyűjtés, konzerválás, kiállítás) új funkciókkal bővült. A hagyományos feladatrendszerből a közvetítés vált elsődlegessé. Az elmúlt évtizedekben átalakult a múzeumok és a helyi társadalom viszonya. Napjaink globalizálódó világában a múzeumok szerepet vállalnak a lokális közösségek építésében és animálásában, a helyi tradíciók megőrzésében, a lokális identitás erősítésében. Tendencia, hogy a múzeumok újradefiniálják szerepüket és aktív részvételt vállalnak a lokális közösségek megszervezésében. A 2004-ben elfogadott új portugál múzeumi törvény például kifejezetten hangsúlyozza a múzeumok közösségépítésben betöltött szerepének fontosságát, sőt, a múzeumokat az egyes közösségekre és azok értékeire reflektáló kulturális identitás alappilléreiként határozza meg.⁵⁶ A lokális közösséggel való párbeszéd a múzeumi programok szervezésén túl az olyan folyamatosan ápolott kapcsolati hálók, múzeum-baráti körök létrejöttében ölt testet, melyek adott esetben a múzeumi programkinálat alakulására is befolyással bírnak, illetve melynek tagjai gyakran mint önkéntesek vesznek részt a múzeum közművelődési tevékenységében. Az Egyesült Államokban tradicionálisan nagy szerepe van az adakozásnak, az adományok közcélokra való felajánlásának, illetve az önkéntes munkának. Ez a mentalitás nagymértékben befolyásolja a társadalom múzeumokhoz fűződő viszonyát. A múzeumok életét és szakmai munkáját sokkal kevésbé irányítja a központi hatalom, mint az európai országokban. Ez egyrészt nagyobb szakmai szabadságot ad az egyes múzeumoknak, valamint az államok szerint megszerveződött múzeumi szakmai szervezeteknek, másrésztől viszont azt is jelenti a múzeumok számára, hogy bevételeiknek jóval kisebb hányadát biztosítja a központi (szövetségi) költségvetés, mint amekkora hányaddal az európai múzeumok rendelkezhetnek. Napjainkban az Egyesült Államok 17 500 múzeumában a bevételek 35%-a privát adományokból származik. A központi (szövetségi) támogatás a bevételek kevesebb mint 25%-át adja. Szolgáltatásokból és belépőjegyekből a bevételek mindössze 10%-a származik.⁵⁷ Ugyanilyen jelentősége van az önkéntes munkának az amerikai múzeumokban. Minden 480 – 18 éves és annál idősebb – amerikai állampolgár közül egy múzeumi önkéntes munkát végez. Bár hazánkban a társadalom önkéntes munkára való hajlandósága jóval szerényebb mértékű, mint az Egyesült Államokban vagy akár Angliában, előremutató, hogy a Szépművészeti Múzeum néhány éve megindította önkéntesképző programját. Elterjedőben van annak gyakorlata, hogy a múzeumi önkénteseket – amerikai mintára – hazánkban is docensekként definiálják, ami meglátásom szerint némiképp zavartkeltő lehet, tekintettel arra, hogy a docens kifejezés a magyar nyelvi környezetben hagyományosan más jelentéstartalommal bír.

A múzeumok másik fontos XXI. századi funkciója az etnikai, kulturális identitás megőrzésében ragadható meg. Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában, ahol az elmúlt évszázadban etnikailag rendkívül heterogén társadalom alakult ki, a múzeumok egy része – jellegükből adódóan különösen a néprajzi, antropológiai múzeumok – ezt a feladatot tudatosan felvállalta. Például a müncheni Néprajzi Múzeum egyik fontos missziója, hogy a világ különböző részeiből Németországba vándorolt kisebbségek lehetőséget kapjanak eredeti nemzeti, etnikai, kulturális identitásuk megőrzésére. Az identitás megőrzésének igénye hagyományosan a bevándorlók

második generációjánál jelenik meg hangsúlyosan. A múzeum azért képez ideális terepet ehhez, mert a szükséges képzett humán erőforráson (muzeológus, múzeumpedagógus) túl adott a tárgyi feltétel (tárgyak gyűjteménye), valamint a tér, mely lehetőséget teremt olyan aktivizáló foglalkozások tartására, ahol ezek a hazájukból elvándorolt, azonban eredeti identitásukat ápolni kívánó emberek elsajátíthatják vagy felidézhetik a saját, tradicionális népi kultúrájukhoz kapcsolódó néphagyományokat, szokásokat, ünnepeikhez kötődő népművészeti tevékenységi formákat. A múzeumban őrzött tárgyak lehetőséget biztosítanak a bevándorló csoportok feledésbe merült kulturális gyökereinek megismerésére. Tendencia, hogy még a nemzeti kultúrát reprezentáló múzeumokkal szemben is egyre inkább követelményként fogalmazódik meg a kisebbségek, bevándorlók, különböző marginális csoportok kultúrájának, történetének, jellegzetességeinek megismertetése.⁵⁸ Hazánkban e funkció tekintetében a roma népesség jelenhet meg potenciális célcsoportként. Kíváncsinos lenne a roma alkotóművészek által készített művek, illetve a roma hagyományokat bemutató kiállítások és a hozzájuk kapcsolódó programok gyakoriságának növelése. E folyamattal párhuzamosan a múzeumok megjelennek úgy is, mint a másság elfogadását támogató, az egymással szembeni tolerancia növelését elősegítő intézmények. A múzeumok élet-hosszig tartó tanulásban betöltött szerepe művelődéspolitikai stratégiai kérdés is, hiszen a múzeumok a másiról való beszéd, a más kultúrák, népek, hagyományok és szokások megismerésének és elfogadtatásának, megbecsülésének lehetnek színterei, ilyen tekintetben is fontos társadalmi funkciót töltenek be.⁵⁹ Például a lengyelországi Sosnowieci Múzeum legfőbb missziójaként a más népek kultúrájának és történelmének megismertetését határozta meg már az 1990-es évek közepétől kezdve. Az elmúlt húsz évben ez a misszió határozta meg a múzeum által szervezett kiállítások tematikáját, valamint az azokhoz kapcsolódó kulturális programok tartalmát.⁶⁰ A szomszédos Csehország és Szlovákia, valamint Magyarország kulturális értékeinek megismertetésével a Sosnowieci Múzeum elsősorban a fiatal generációk mentalitására és értékrendszerére kíván hatni.⁶¹

Az eredeti etnikai és kulturális identitás megőrzésében az amerikai gyűjtemények kiemelt szerepet kapnak napjainkban. Az amerikai indiánok kultúrájuk olyan szegmenseit ismerhetik meg ismét a múzeumi gyűjtemények által, melyek a szóbeli és előadóművészeti hagyományokból napjainkra már kivesztek. Sok, az Egyesült Államok északnyugati területeihez kötődő művész a múzeumok által megőrzött totemek, faragványok és textíliák alapos tanulmányozása után kezdte el saját alkotótevékenységét. A Smithsonian keretében működő Amerikai Indiánok Nemzeti Múzeuma⁶² a tanulás e formájának elősegítésére hozta létre a Kulturális Forrás Központot.⁶³

A múzeumi kultúráközvetítés innovációjával kapcsolatban megjelenő újfajta tendenciák közül kiemelendő még az olyan újabban megjelenő foglalkozásoknak a köre, mint a múzeumi nyelvtanulási projektek vagy éppen a családi reintegrációt szolgáló, a családot mint célcsoportot megszólító hétvégi programok. A múzeumi nyelvtanulási programok a tárgyakon keresztül tanulásra, a múzeumi térben rejlő interaktivitásra, valamint a drámapedagógiai módszerek és szituációs játékok nyelvtanulásban való kamatoztatására épülnek. A holland és német tapasztalatok a módszer hatékonyságát igazolják. A családi reintegrációt célzó programok a családon belüli kommunikációs és társas kapcsolatok minőségének javítására irányulnak. A kezdeményezés alaptétele, hogy a

szülő és gyermek által közösen átélhető múzeumi élmények segítségével lehetőség nyílik az oly sokszor problematikus családi kommunikáció és általában a családi kapcsolatok javítására. A közösen átélt élmények hiánya valamennyi társas kapcsolatra, így a szülő-gyermek kapcsolatra is negatív hatással van. Napjainkban, amikor különösen nagy teret kapnak az olyan magányos szabadidő-eltöltési tevékenységek, mint a televíziózás vagy az internetezés, különösen értékesnek tartom a múzeumok ilyen irányú kezdeményezéseit. A program lényege a közösen átélt élmény, azaz a családi programok valóban a családot mint egységet célozzák meg. A családi reintegrációt szolgáló programokban, küldetésüknek megfelelően, különösen fontos szerepet kapnak a szociális kompetenciák és a kommunikációs képességek fejlesztésére irányuló módszerek, az interaktivitás, valamint az élményszerűség.

A múzeumok számára az élethosszig tartó tanulással kapcsolatos legnagyobb kihívás napjainkban az, hogy miként tudnak bekapcsolódni az információs világhálóbba, milyen lehetőségeket találnak arra, hogy virtuális kiállításaiikkal, programjaikkal megfeleljenek az edutainment követelményeinek az interneten keresztül is. A nagy amerikai múzeumok követendő példával szolgálnak ezen a területen. Különösen követendőnek tartom azt a gyakorlatot, mely az alap- és középfokú iskolákban dolgozó pedagógusok elérésére törekszik. Ezek a múzeumok honlapjaikon olyan, bárki által letölthető óratervezeteket, adatbázisokat, oktatási segédleteket jelenítenek meg, melyeket a tanárok felhasználhatnak a diákokkal való munkájukban, beépíthetik azokat a curriculumba, hatékonyan összekötve a gyűjteményre és az ott felhalmozott tudásra alapozott tanulási lehetőségeket az iskolai keretek között folytatott formális tanulással. Sikeres példáit tapasztalhatjuk ennek a törekvésnek a Smithsonian, a Metropolitan vagy az Exploratorium honlapjain. A múzeumi honlapokról letölthető óratervezetek az elmúlt pár évben, bár meglehetősen szűk körben, de hazánkban is megjelentek.

Napjainkban a múzeumi kultúráközvetítés egyik legfontosabb trendje az időszaki kiállítások jelentőségének növekedése. Különösen nagy jelentőségű az úgynevezett blockbuster kiállítások időről-időre való megszervezésének az elmúlt évtizedekben meggyökerező gyakorlata, mely alapvető változásokat idézett elő a múzeumok kulturális életben betöltött szerepében. Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában már korábban, hazánkban körülbelül az elmúlt tíz évben érvényesül ez a tendencia. A nagy tömegeket megmozgató, különböző tematikai egységek köré szerveződő, széles körű nemzetközi gyűjteményi bázisból származó tárgyakat bemutató időszaki kiállítások a múzeumi kultúráközvetítés fontos szegmenseivé váltak. A blockbuster kiállítások szervezésének gyakorlata módosította a társadalom múzeumi kultúráközvetítéssel kapcsolatos elvárásait is, hiszen az elmúlt évtized hazai tapasztalatai rámutattak arra, hogy a közönség igényli a szenzációs, különleges, konkrét téma köré szerveződő sikeres időszaki kiállítások megszervezését. A múzeumi kultúráközvetítés súlypontjainak változását jól érzékelteti Fejős Zoltán megállapítása, miszerint az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb tendenciája, hogy a múzeumi közvetítésben a tárgyközpontúságot egyre inkább a funkcióközpontúság váltja fel.⁶⁴ Boris Groys szerint „a múzeum fokozatosan megszűnik állandó gyűjtemények helyszíne lenni, s fokozatosan állandóan változó óriáskiállítások szinterévé válik, egyfajta színpaddá, melyen bizonyos ideig eljátszanak egy darabot, majd az egészet lebontják és megsemmisítik”.⁶⁵

A XXI. századi múzeumi kultúráközvetítés következő fontos jellemzője a közművelődési szakemberek, múzeumpedagógusok továbbképzésének megnövekedett jelentősége. Az új múzeumi funkciók megjelenésével, a múzeumi közvetítési módszerek innovációjával olyan új ismeretek megszerzése és olyan új kompetenciák birtoklása válik fontossá, melyek nagy részével a múzeumokban dolgozó szakembereknek a hagyományos felsőoktatási képzésük keretében nem volt módjuk találkozni. Ezért egyrészt kiemelt jelentőségű, hogy a felsőoktatási intézmények által indított múzeumpedagógus-képzések naprakész ismeretekkel lássák el hallgatóikat, másrészt pedig nagy fontossága van a már múzeumpedagógusként vagy múzeumi művelődésszervezőként dolgozó szakemberek folyamatos továbbképzésének.

A múzeumok oktatási tevékenysége ma már nem csak potenciális múzeumi funkcióként, hanem határozott elvárásként jelenik meg több európai országban is. Franciaországban például a 2002-ben elfogadott új múzeumi törvény újradefiniálta a múzeumokat azzal, hogy a múzeumpedagógia/oktatási osztályok működtetését a múzeumi státusz alapvető feltételeként határozta meg.⁶⁶ Európa-szerte egyre elterjedtebb gyakorlat, hogy a múzeumok oktatási tevékenységüket az adott ország nemzeti (alap)tantervében, életkori sajátosságok alapján meghatározott fejlesztendő kompetenciakörökhöz igazítják. Például a londoni Natural History Museum az életkor és a Nemzeti Alaptanterv alapján elvárható háttértudás figyelembevételével differenciálja múzeumpedagógiai programjait. A múzeumi oktatás területén a világ egyik leginnovatívabb múzeumának számító intézmény a formális oktatásban rendezőelvként szolgáló tagolást („Kulcsszakaszok” – „Key Stages”) követve differenciálja múzeumpedagógiai programjait, hat különböző életkori csoport számára: Alapszakasz (5 éves kor alatt); 1. kulcsszakasz (5–7 év); 2. kulcsszakasz (7–11 év); 3. kulcsszakasz (11–14 év); 4. kulcsszakasz (14–16 év); 16 év felett (16–18 év).⁶⁷ Hasonló törekvéssel találkozhatunk Magyarországon is, ahol a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ egyik fő célkitűzése a múzeumpedagógiai gyakorlatban alkalmazott módszereknek és fejlesztési irányoknak a NAT-ban meghatározott kompetenciákhoz való közelítése. A célkitűzés minél teljesebb megvalósításához mindazonáltal szükséges lenne, hogy a NAT soron következő felülvizsgálatakor nagyobb teret kapjon a dokumentumban a múzeumpedagógia. Jelenleg ugyanis a NAT csak esetlegesen említi meg a múzeumot oktatási helyszíneként annak ellenére, hogy elvi síkon fontos oktatási szintérként szól az intézménytípusról.⁶⁸ A kompetencia-alapú oktatás érdekében az iskolák és múzeumok között megvalósulandó kooperációt Magyarországon gátolja a közoktatást szabályozó jogszabályi háttér is, hiszen a múzeumpedagógiai programokhoz a közoktatási törvény nem biztosít külön órakeretet, aminek következtében komoly logisztikai feladatot jelent egy-egy múzeumlátogatás megszervezése.⁶⁹

Az Egyesült Államokban különösen jelentős a múzeumok közművelődési és múzeumpedagógiai aktivitása, és a helyi közösségek szolgálatának széles spektruma alakult ki napjainkra. A Múzeumok Amerikai Szövetsége (AAM) 2008-as éves beszámolójában napjaink múzeumát a „lifelong learning bástyájának, fontos gazdasági motornak, szociális szolgáltatások nyújtójának, terápiás kezelések oázisának, az állampolgári büszkeség forrásának, valamint felbecsülhetetlen értékű közösségi vagyonnak” nevezte.⁷⁰ Az amerikai múzeumok szakmai etikai kódexe kimondja, hogy „a múzeumoknak törekedniük kell arra, hogy a társadalom minél szélesebb

rétegeit ösztökéljék a programokon való részvételre”.⁷¹ A múzeumok társadalmi hasznosságát hangsúlyozza Derek de Kherkove⁷² is, akinek megfogalmazása szerint a múzeumok napjainkban „kulturális gázpedálként” funkcionálnak a társadalomban, hiszen kiállításai, tevékenységük révén fokozzák a technológiai és szociális változásokkal kapcsolatos tudatosságot.⁷³

Fontos változások történtek a múzeumi tárgyak interpretációjának módjában és a kultúráközvetítés jellegében is. A múzeumi kultúráközvetítés napjainkban felmerülő egyik kurrens kérdése az interpretáció hagyományos, autoriter formájának a látogatókkal való párbeszéd lehetőségét kínáló és az önálló véleményalkotást ösztönző közvetítési móddal való felváltásának szükségessége. A múzeumi közvetítés jellegének utóbbi időszakban bekövetkezett változása, illetve a változás szükségességéről való gondolkodás összefüggésben van a kultúraelmélet posztmodern irányzatának meghatározóvá válásával. Meglátásom szerint a posztmodern átfogó elméleteket, ideológiákat és értelmezési kereteket elutasító álláspontja tükröződik a látogató önálló értelmezésének nagyobb teret engedő múzeumi interpretáció és közvetítési gyakorlat elterjedésében. A hagyományos és digitális történetmesélés múzeumpedagógiai módszerének napjainkban tapasztalható népszerűsége pedig összefüggésben áll a posztmodern személyes tapasztalatot és annak narratíváit felértékelő szemléletével. A posztmodern gondolkodásban kiemelt szerepet kap az önálló, aktív részvétel, a játékoság, a heurisztikus magatartás, valamint az ismeretek alkalmazási képességeinek kibontakoztatása.⁷⁴ Ha végigtekintünk napjaink innovatívnak tartott múzeumpedagógiai módszerein, programjain és elméletein (például: felfedezésez tanulás; projektoktatás; digitális történetmesélés; konstruktivistá ismeretelmélet térhódítása), múzeumpedagógiai célként ugyanezeknek a magatartásformáknak és jellemzőknek a felsorolásával találkozhatunk. György Péter érzékletesen fogalmazza meg a múzeumi interpretáció változásának lényegét: „A kurátorok által »írt« tematikus kiállítások új tapasztalatok forrásává lettek, a modern bizonyosság bizonytalanná válásának, a múzeumi szereposztás újradefiniálásának terei.”⁷⁵

Ugyanakkor a múzeumok XXI. századi szerepével, társadalomban betöltött funkcióival kapcsolatosan David Carr az értékközvetítés fontosságát és a múzeumok ezzel kapcsolatos autoritását hangsúlyozza. Úgy véli, hogy a múzeumokat a tudás és az információ fölött gyakorolt kontrolljuk, valamint a falaik között őrzött értékek birtoklása hatalommal ruházza fel.⁷⁶ Michael Kimmelman 2001-es, *New York Times*-ban publikált írásában új múzeumi feladatként, célkitűzésként jelöli meg a szépség meghatározása feletti autoritás hangsúlyozását annak érdekében, hogy a múzeumok viszszaerazhessék minőségi jellegüket a művészetek területén.⁷⁷

Beszélhetünk nem csak a múzeum, hanem a múzeumi tárgyak funkciójának változásairól is. Vásárhelyi Tamás meghatározása szerint a kiállítási tárgy funkciója az egyes történeti korok szerint változott. Míg a XX. század első felében elsősorban a tárgy didaktikus jellege, a XX. század második felében a tárgy és az interaktív berendezés kombinációjára épülő közvetítési mód, addig napjainkban a tárgy élményszerzésben betöltött szerepe a meghatározó.⁷⁸

A múzeumok új társadalmi funkcióinak vizsgálatához érdekes adalékként járul hozzá John Walsh, a Los Angeles-i J. Paul Getty Múzeum nyugalmazott igazgatójának 2004-es publikációja, aki rámutatott arra, hogy a 2001. szeptember 11-i esemé-

nyeket követően az Egyesült Államokban felértékelődött a művészeti múzeumok látogatása mint szabadidő-eltöltési alternatíva. Ennek legfőbb indokaként azt határozta meg, hogy a művészeti múzeumok egyfajta „menedékként és a megnyugvás lehetséges helyszínéeként szolgálnak a brutális, érthetetlen események következtében megzavarodott emberek számára”.⁷⁹

Claudia Haas a kulturális intézmények menedzsmentjének nemzetközileg elismert szakembere a múzeumot befolyásoló társadalmi változás következő hat aspektusát különbözteti meg:

1. A gyermekek szervezetlen keretek közötti szabad játékidejének összezsugorodása, mely a családi élet XX. század második felében bekövetkezett radikális változásával, valamint a családok közösen töltött idejének drasztikus csökkenésével van összefüggésben.

2. A szülők és gyermekek közötti kommunikációra fordított idő drasztikus csökkenése.

3. A családokat megcélzó szabadidős tevékenységformák, a szabadidőipar drasztikus növekedése.

4. A gyermekek múzeumot unalmas helynek minősítő attitűdje.

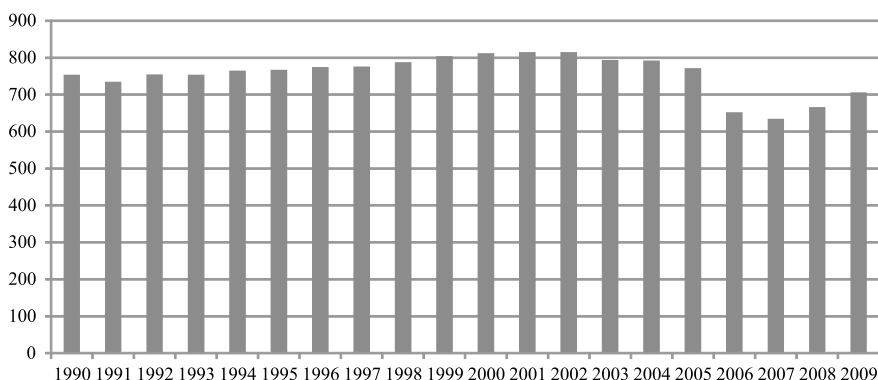
5. A kulturális turizmus elmúlt 25–30 évben való térhódítása következtében a családok számára természetes programmá vált, hogy nyaralásuk keretében felkeresik az adott ország kulturális szempontból emblematisztus helyeit. A múzeumoktól tanulási lehetőségeket, az adott ország tárgyi kultúrájának megismerését várják.

6. A tudásalapú társadalom kialakulásával megjelent az élethosszig tartó tanulás követelménye. Míg a XX. század a tantermi keretek között megvalósított formális oktatás évszázada volt, addig a XXI. század a valamennyi életkori szakaszban érvényes egyéni tanulás korszaka.⁸⁰ A változás eredményeképp az oktatás nem korlátozódik többé iskolai keretek közé, hanem alapvető szerepet kapnak a tanulási folyamatban az olyan kulturális intézmények, mint a múzeumok.

III. ÚJ KIHÍVÁSOK ÉS TRENDEK A MAGYARORSZÁGI MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSBEN A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG

III.1. A MAGYARORSZÁGI MÚZEUMOK KÖZMŰVELŐDÉSI AKTIVITÁSÁNAK VÁLTOZÁSA

A rendszerváltást követő tizenöt évben nem változott jelentős mértékben a muzeális intézmények száma. 2005 után azonban radikális csökkenést tapasztalhatunk e területen, hiszen míg 2005-ben 772, a következő évben már csak 652 muzeális intézményt tartottak számon. A magyarországi múzeumokban rendezett kiállítások száma a kilencvenes évek közepétől folyamatosan növekedett, 2003-ban már több mint 2700 kiállítást mutattak be a múzeumok.⁸¹ Az elmúlt években ugyanakkor alig-alig változott a kiállítások száma.

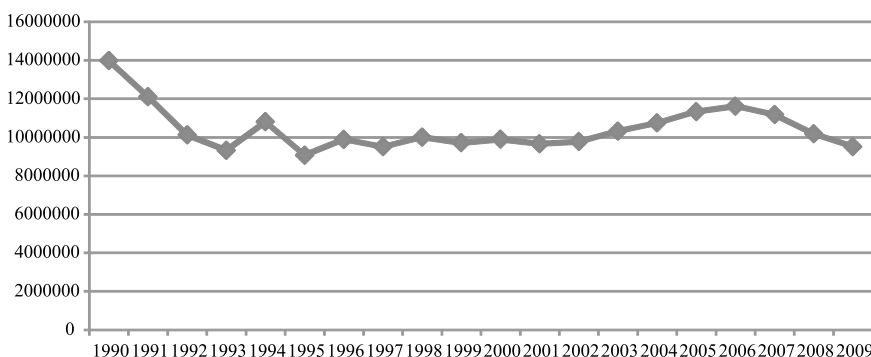

1. diagram. A magyarországi muzeális intézmények számának alakulása 1990–2009 között.

Forrás: stADAT-táblák – idősoros éves adatok – muzeális intézmények, KSH alapján, http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)

A magyar múzeumok látogatószáma a nyolcvanas évek közepén tetőzött, hiszen 1985-ben elérte a 19,3 millió főt. Különösen a vidéki múzeumok büszkélkedhettek magas látogatószámmal, mivel a 19,3 millió látogatásból több mint 15 millió a vidéki múzeumokban realizálódott, a budapesti múzeumoknak 4,08 millió látogatója volt ebben az évben. 1986-tól kezdve előbb lassabban, majd radikálisan csökkenni kezdett a múzeumok látogatószáma, hiszen az 1990-re már 13,98 millióra redukálódó látogatószám 1995-re elérte a mélypontot, alig több mint 9 millióra csökkent. A csökkenés főként a vidéki múzeumokat érintette. 1995-re a 10 évvel korábbi adatokhoz viszonyítva kevesebb mint felére, 7 millióra csökkent a látogatószámuk. A budapesti

múzeumok látogatószáma arányaiban sokkal kisebb mértékben csökkent, hiszen az 1985-ös 4 millióról csökkent 1995-re 3,7 millióra.⁸²

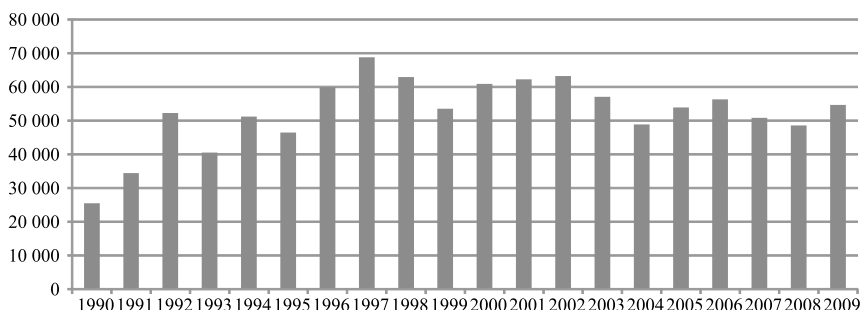
2. diagram. A múzeumi látogatók számának alakulása Magyarországon 1990–2009 között
 Forrás: STADAT-2.7.3. Múzeális intézmények (1990–, KSH alapján, http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)

A csökkenés egyik legfőbb oka a kulturális ágazatban jelentkező gazdasági és pénzügyi nehézségekben ragadható meg, hiszen a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban, majd a kilencvenes évek elején a kulturális életben jelentkező anyagi megszorítások következtében a múzeumokban először a közművelődési osztályokat szüntették meg.⁸³ Míg 1985-ben a hazai múzeumokban közel 140 ezer látogató volt, addig 1995-re ez a szám 46 ezerre csökkent.⁸⁴ Bár ebben jelentős szerepe volt az erőltetett munkásművelődés megszűnésének, ez a mértékű csökkenés mindenképpen a hazai múzeumok kultúrákövetítő tevékenységének erőteljes háttérbe szorulását jelentette. A teljes képhez hozzátartozik az is, hogy míg a rendszerváltás előtt a múzeumok által szervezett programok jelentős szabadidő-eltöltési alternatívaként jelentek meg, addig a kilencvenes évek elejére a kábeltevé, a videó, az internet és a plázák mellett a rengeteg lehetőség közül csupán egy, méghozzá kevésbé népszerű alternatívává váltak. Az évtized közepétől kezdve a kultuszterület által is támogatva megindult a múzeumok közművelődési tevékenységének és kínálatának fejlesztése, melynek fontos részét képezi a múzeumi marketing és PR fejlesztése, és ehhez kapcsolódóan a látogatóbarát múzeum fogalmának bevezetése. E törekvések eredményeképp – mint például a kultuszterület által kiírt marketingpályázat, a Vendégbarát Múzeum-díj vagy a Múzeumpártoló Önkormányzat-díj – megindult a közönségkapcsolatok fejlődése és a közművelődési tevékenység kiterjesztése. A múzeumok egyre inkább bővítették programkínálatukat, elsősorban a múzeumpedagógiai programok tekintetében. E körhöz kapcsolódik a „Múzeumok hosszú éjszakája” program nyugati minták alapján való megindulása is, mely szintén a múzeumok és a közönség közti kapcsolat fejlődését, a kommunikációt hivatott javítani, előmozdítani.

E törekvések eredményeképp 2001 és 2006 között a magyarországi múzeumok látogatottságának mértéke folyamatosan növekedett, az új évezredben 2006 volt a látogatási csúcspont, amikor 11 millió 618 ezer látogatója volt a hazai intézményeknek. Az elmúlt három évben azonban radikálisan, több mint 18%-kal csökkent a

múzeumok látogatottsága. Míg 2007-ben közel fél millióval, 2008-ban 1 millió 438 ezerrel, 2009-ben pedig már 2 millió 106 ezer fővel kevesebb látogatója volt a magyar múzeumoknak, mint 2006-ban.⁸⁵

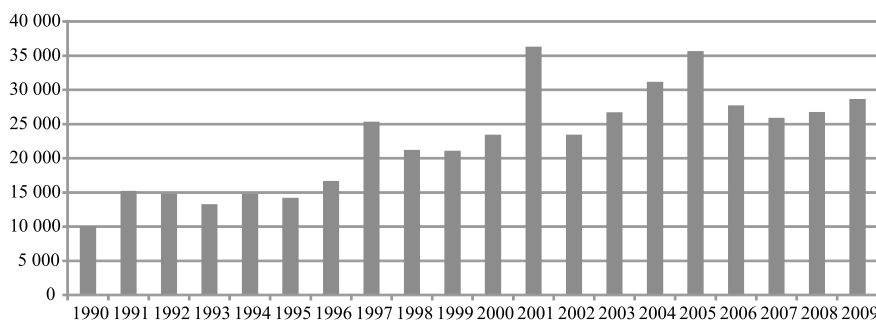
A múzeumokban szervezett tárlatvezetések száma a rendszerváltás óta folyamatos hullámzást jelez. 1997-ben mutatták a múzeumok a legnagyobb aktivitást ezen a területen, azóta bár 1999–2002 között, valamint 2004–2006 között relatív növekedést figyelhetünk meg, folyamatosan csökkent a tárlatvezetések száma 2008-ig bezárólag. Míg 2008-ban 90,79%-kal több tárlatvezetést tartottak a magyar múzeumok, mint 1990-ben, ha az 1997-es csúcsponthoz képest vizsgáljuk a 2008-as adatokat, 29,5%-os csökkentést figyelhetünk meg. 2009-ben újra növekedett a tárlatvezetések száma, a 2008-as aktivitáshoz képest ez 12,5%-os növekedést jelent.

3. diagram. A tárlatvezetések számának alakulása Magyarországon 1990–2009 között
 Forrás: Múzeális intézmények stADAT-táblái, idősoros éves adatok, KSH alapján,
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)

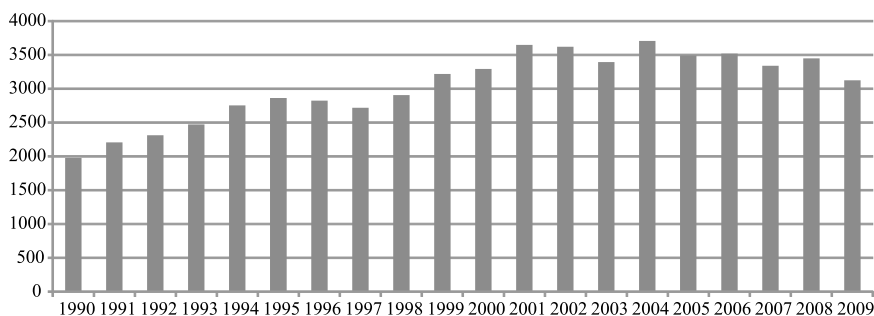
2009-ben több mint két és félszer annyi rendezvényt, programot szerveztek a múzeumok, mint 1990-ben. Ugyanakkor radikális csökkenést tapasztalhatunk e téren a 2005–2008 közötti periódusban, hiszen míg 2005-ben 35 654, 2008-ban csak 26 753 rendezvényt szerveztek a múzeumok, ez 25%-os csökkenést jelent. Különösen erőteljes a csökkenés 2006-ban, amikor közel 7000 programmal kínáltak kevesebbet a múzeumok a megelőző évhez képest. A múzeumok által szervezett rendezvények száma az elmúlt két évben újra növekedésnek indult, 2009-ben majdnem kétezerrel több múzeumi rendezvény volt, mint 2008-ban.

Az elmúlt években Magyarországon is felismerték a múzeumpedagógia jelentőségét. Napjainkra már fontos állami törekvéssé vált a múzeumok közoktatás rendszerébe illesztésének megvalósítása. A törekvések központi gondolata, hogy a hazai múzeumpedagógiai elmélet és gyakorlat fejlesztése által a „múzeumi gyűjtemény elsődleges forrása, tantervi-módszertani kellékké, segédanyaggá váljon, valamint hozzáférhetősége és hasznosulása nagymértékben megnövekedjen”.⁸⁶ Komoly támogatást nyújt az állam a közoktatási tantervhez illeszkedő múzeumpedagógiai programok kidolgozásához. 2007-ben a magyarországi múzeumok több mint 15 000 múzeumpedagógiai foglalkozást tartottak. A múzeumok elsősorban az általános iskolás korosztályt célozzák meg programjaikkal. 2007-ben a múzeumpedagógiai programok 60%-át általános iskolás diákok számára szervezték.⁸⁷

4. diagram: A múzeumi rendezvények számának alakulása Magyarországon 1990–2009 között
 Forrás: Muzeális intézmények stADAT-táblái, idősoros éves adatok, KSH alapján, http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)

A múzeumi kiadványok száma egyenletesebben fejlődött a rendszerváltás óta. 2009-ben 58%-kal több kiadványt jelentettek meg a múzeumok, mint 1990-ben.

5. diagram: A múzeumok által megjelentetett kiadványok számának alakulása Magyarországon 1990–2009 között. Forrás: Muzeális intézmények stADAT-táblái, idősoros éves adatok, KSH alapján, http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)

A múzeumok közművelődési aktivitása tehát nőtt az elmúlt egy évben, hiszen 2009-ben jelentősen több tárlatvezetést és rendezvényt szerveztek a hazai múzeumok, mint 2008-ban.

III.2. ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁS A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS FEJLESZTÉSE ÉRDEKÉBEN

A „Kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” rendelkező 1997. évi CXLI. törvény szabályozza a múzeumok szakmai munkáját. A múzeumok feladataként határozza meg a kulturális javak folyamatos gyűjtését, nyilvántartását, megőrzését és restaurálását, tudományos feldolgozását és publikálását, valamint a kiállításokon és más módon a nyilvánosság számára történő bemutatását. A törvény hangsúlyozza, hogy a kulturális örökséghez

tartozó javak szellemi birtokbavétele minden ember alapvető joga. „A nemzeti, nemzetiségi és etnikai kisebbségi kulturális hagyományok megőrzése, méltó folytatása, a közösségi és egyéni művelődés személyi, szellemi, gazdasági feltételeinek javítása, a polgárok életminőségét javító, értékhordozó tevékenységek a múzeumok társadalommal szembeni feladataiként és kötelességeiként jelennek meg. Mindenkinnek joga nem, kor, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül, hogy megismerhesse a kulturális örökség javait és ezek jelentőségét a történelem alakulásában, a nemzeti, nemzetiségi és etnikai kisebbségi önismeret formálásában, és hogy igénybe vegye a muzeális intézmények szolgáltatásait.”⁸⁸

A magyar múzeumok modernizálásának jegyében a kulturális kormányzat 2011 folyamán meg kívánja újítani a szféra törvényi szabályozását, felismerván, hogy a múzeumok kibővült társadalmi szerepvállalása ezt szükségessé teszi. A kultúráért felelős államtitkár olyan új szabályozást ígért, mely hangsúlyozni fogja „az intézmények szolgáltató jellegét, közművelődési, ismeretátadási, közönségkapcsolati tevékenységét”.⁸⁹

Az egész életen át tartó tanulás és a múzeumok kapcsolatával összefüggésben szükséges megemlíteni a kulturális örökség védelméről rendelkező 2001. évi LXIV. törvényt, mely hangsúlyozza, hogy a kulturális örökség hozzáférhetővé tételénél törekedni kell a fogyatékkal élő személyek esélyegyenlőségének megvalósítására.⁹⁰ A törvényi szabályozás ellenére a múzeumok jelentős részének szolgáltatásait a fogyatékkal élők nem tudják igénybe venni, bár az elmúlt évtizedben több előremutató lépés történt e területen. A kerekesszékekkel való közlekedés lehetővé tétele, valamint a tapintással való megismerést szolgáló úgynevezett hands-on (tapintható) tárlatok – vagy legalábbis egyes műtárgyak másolatának a kiállítóterbe való kihelyezése – egyre szélesebb körben való elterjedése meglehetősen lassú, de pozitív változást jelöl.

A **Múzeumok Mindenkinnek Programot** 2003-ban indította el a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM). A program legfőbb célkitűzése a múzeumok látogatóbarát jellegének, valamint kultúráközvetítő szerepének erősítése. A Múzeumok Mindenkinnek Program megindítását, valamint az alapjául szolgáló 2003-as NKÖM középtávú múzeumfejlesztési stratégia kidolgozását a megelőző évek múzeumi közművelődéssel kapcsolatos szakfelügyeleti vizsgálatainak lehangoló eredményei inspirálták.⁹¹ A program alapjaiban változtatta meg a múzeumi kultúráközvetítés hazai gyakorlatát. A hazai múzeumi kultúráközvetítés és múzeumpedagógia egyik legnagyobb hiátusán, a szakirodalom hiányán módszertani és a magyarországi intézmények múzeumpedagógiai programkínálatát összefoglaló kiadványok megjelentetésével segített (MMP kiadványok). A múzeumi infrastruktúra és a múzeumpedagógiai programkínálat korszerűsítése jegyében a program pályázatokkal támogatja a múzeumi kultúráközvetítés hazai innovációját. Mindezek mellett fontos szerepet vállal a múzeumpedagógiával kapcsolatos információszolgáltatásban. A Múzeumok Mindenkinnek Program keretében 2006 óta kerül megszervezésre a **Múzeumok Őszi Fesztiválja**. A program a múzeumok és a látogatók körében egyaránt egyre népszerűbb. 2006-ban még csak 49 intézmény csatlakozott a rendezvénysorozathoz, 2009 őszén már 160 múzeum több mint 990 programmal kapcsolódott a másfél hónapos fesztiválhoz.⁹² A múzeumi közművelődés innovációjának sikerét jelzi, hogy míg

2006-ban csak 25 ezer, 2007-ben már 125 ezer látogatója volt a fesztivál keretében megrendezett múzeumi programoknak.⁹³ 2009-ben az Oktatási és Kulturális Minisztérium első alkalommal, kísérleti jelleggel szervezte meg a *Múzeumok Őszi Éjszakája* című programot. A júniusi Múzeumok Éjszakája program sikere által inspirált kezdeményezéshez 30 budapesti és 47 vidéki múzeum csatlakozott.⁹⁴ A 2003-tól megrendezésre kerülő *Múzeumpedagógiai Évnyitó* az elmúlt három évben a Múzeumok Őszi Fesztiváljának egyik kiemelkedő eseményévé vált. Az évnyitónak részét képezi egy olyan konferencia, ahol az elmúlt időszak legfontosabb, múzeumpedagógiai tárgyú kutatásaival és innovatív módszereivel, valamint az Oktatási és Kulturális Minisztérium (jelenleg Nemzeti Erőforrás Minisztérium) aktuális fejlesztési terveivel ismerkedhetnek meg a résztvevők. A rendezvény keretében kerül átadásra a legszínvonalasabb és leginnovatívabb múzeumpedagógiai kezdeményezéseket jutalmazó Múzeumpedagógiai Nívódíj.

A *Múzeumok Éjszakája* elnevezésű programot 2003-ban indította a kulturális minisztérium. A program sikere minden korábbi várakozást felülmúlt, hiszen 2007-ben 235 000, 2008-ban több mint 379 000, 2009-ben pedig már több mint 380 ezer résztvevőt regisztráltak ezen a napon a rendezvénybe bevont muzeális intézmények.⁹⁵ A múzeumi szakma egészét megmozgatja a rendezvény, hiszen míg 2008-ban 185, 2009-ben már 260 intézményben várták az érdeklődőket.⁹⁶ A 2010-es (nyári) Múzeumok Éjszakája alkalmából 275 múzeum kínált programokat, ami a rendezvény nyolcéves történetében egyedülálló, és a múzeumok kimagasló aktivitását jelzi.⁹⁷

A múzeumi közművelődés és közönségkapcsolatok fejlődésében kiemelkedő jelentőségű a *Múzeumok Majálisának* hagyománnyá válása. A Magyar Nemzeti Múzeum kertjében 1996 óta minden évben, a Múzeumi Világnaphoz (május 18.) legközelebb eső hétfőgén megrendezésre kerülő programon a hazai múzeumok közművelődési tevékenységének sokféleségével ismerkedhetnek meg a látogatók. 2009-ben és 2010-ben már közel száz múzeum mutatkozott be ezen a hétfőgén az érdeklődőknek.⁹⁸ Hagyományosan a kulturális fesztivál első napján, ünnepélyes keretek között kerül sor Az Év Múzeuma és a Vendégbarát Múzeum-díj odaítélésére. A majális a múzeumi tanulás szórakoztató, élményszerű jellegét kívánja hangsúlyozni.

Az elmúlt évek legjelentősebb fejlesztési irányvonalait a 2004-ben megindított *Alfa-program* határozta meg. Az Alfa-program keretében különböző prioritásokat foglalmaztak meg, melyek egy-egy alprogram keretében realizálódtak. Ezek a következők:

- Múzeumi ingyenesség.
- Nemzetközi nagy kiállítások külföldi és hazai bemutatása.
- A vidéki múzeumok modernizációja.
- Állományvédelmi alprogram.
- „Múzeumok mindenkinek program.”
- Múzeumok fókuszban.
- A múzeumok és a műszaki innováció: a műszaki múzeumi hálózat megújítása.⁹⁹

2004. május 1-jétől 24 állami múzeum állandó kiállítása vált ingyenessé. Amellett, hogy az állami múzeumok ingyenessége sok vitát kavart szakmai körökben, az ezt szabályozó rendelet ellentétes volt az európai uniós előírásokkal, hiszen a korábban

érvényben lévő magyarországi kedvezményrendszer különbséget tett magyar és külföldi állampolgárok között. Mindezekon túlmenően az államnak évente 400–450 millió forintos költséget jelentett a múzeumi ingyenesség kompenzálása, egyes múzeumi szakmai körök szerint viszont a kompenzáció összege nem volt elegendő a kiesett bevétel pótlására. Végül 2008. január 1-jétől megszüntették az állami múzeumok ingyenességét. Az egyik legfontosabb változás az, hogy 2008 januárjától a magyar állampolgárokéval megegyező kedvezmények illetik meg az EGT tagállamainak állampolgárait állami múzeumok állandó kiállításainak látogatásakor.¹⁰⁰ A múzeumi ingyenesség látogatószám-növekedésre vonatkozó hatásáról ellentétes vélemények fogalmazódnak meg szakmai körökben. Míg az Oktatási és Kulturális Minisztérium az ingyenesség pozitív hatásait hangsúlyozta sajtónyilatkozataiban, addig a múzeumi szakemberek egy része nem lát összefüggést az ingyenesség és a látogatószám növekedése között. Bár 2004–2006 között dinamikusan emelkedett a hazai múzeumok látogatottsága, 2007-ben már közel félmillióval kevesebb látogatója volt a hazai múzeumoknak, holott ebben az évben még ingyenesen lehetett megtekintetni az említett 24 múzeum állandó kiállításait. Lévy Zoltán, a Szépművészeti Múzeum Kommunikációs Osztályának osztályvezető-helyettese 2008 januárjában az új rendelet életbe lépését követően kijelentette, hogy az ingyenesség érdemben nem módosította a Szépművészeti Múzeum állandó kiállításait megtekintő látogatók számát, 100–120 ezer fő/év körül mozgott a látogatószám, függetlenül attól, hogy ingyenes volt-e, vagy sem.¹⁰¹

Az európai uniós csatlakozást követően egyre jelentősebbé vált a múzeumok pályázati tevékenysége, mely a kulturális minisztérium és az Európai Unió prioritásainak megfelelően különösen jelentős mértékű támogatást biztosít a múzeumok iskolabarát, közönségcentrikus, és szolgáltató irányba való átalakításához.

Az **Új Magyarország Fejlesztési Terv** 2007–2013 közötti kiemelt projektjei és fejlesztései révén további lendületet adott a múzeumi kultúráközvetítés hazai fejlődésének. A Társadalmi Megújulás Operatív Program (továbbiakban TÁMOP) kiemelt programja a **„Múzeumok Mindenkinek” Program – Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése – Központi Módszertani Fejlesztés** című pályázat.¹⁰² A program kidolgozója, a szentendrei Múzeumi Oktatási és Képzési Központ 2008–2013 között bonyolítja le a projektet. A program célja a hazai múzeumpedagógiai elmélet és gyakorlat színvonalának emelése, feltételrendszerének tudományos kutatói, szervezési és infrastrukturális szempontokból való biztosítása. A pályázat hangsúlyozza egy, a Nemzeti Alaptanterv kompetenciaterületeihez illeszkedő módszertan kidolgozásának, valamint a múzeumok és a közoktatási intézmények közötti együttműködés fejlesztésének a szükségességét. E célok teljesülése érdekében az alábbi kulcskompetenciák fejlesztése válik a közeljövőben kiemelt múzeumpedagógiai feladattá:

- Anyanyelvi kommunikáció.
- Idegen nyelvi kommunikáció.
- Matematikai kompetencia.
- Természettudományos kompetencia.
- Digitális kompetencia.
- Hatékony, önálló tanulás.
- Szociális és állampolgári kompetencia.

- Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia.
- Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség.¹⁰³

A projekt hangsúlyozottan fontosnak tartja, hogy a múzeumpedagógiával kapcsolatos elméleti kutatómunka eredményei különböző továbbképzések és tréningek formájában kerüljenek elterjesztésre. A program specifikus célként határozta meg az alábbiakat:

- „a múzeumok formális, informális és nem-formális oktatási szerepvállalásának elősegítése módszertanként szolgáló akkreditált múzeumpedagógiai képzési programok kidolgozásával;
- a múzeumpedagógia területén kompetenciafejlesztő pedagógusok és múzeumi szakemberek számának növelése tematikus képzések révén;
- a közoktatási és muzeális intézmények közötti együttműködés megteremtése koordinációs hálózat által;
- a múzeumi kultúráközvetítés és az iskolák által megvalósuló múzeumhasználat modern módszertanának és jó gyakorlatainak elterjesztése”.¹⁰⁴

A program keretében nagy jelentőségű, a hazai múzeumpedagógia történetében fordulópontot jelentő változások történnek. Sor kerül egy országos múzeumpedagógiai adatbázis összeállítására, a múzeumok közoktatási rendszerbe való beillesztése érdekében pedig megvalósul a múzeumpedagógia Nemzeti Alaptanterv kompetencia-területeihez való illesztése, az iskolán kívüli képzések (kihelyezett iskolai szakkörök, iskoláskorúak múzeumbaráti körei, önkéntes programok), valamint a fogyatékkal élő, illetve hátrányos helyzetű gyerekek speciális tanulási igényeihez illeszkedő múzeumpedagógiai foglalkozások módszertani kidolgozása.¹⁰⁵ A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ tevékenységének részletes elemzését lásd a IX.2. alfejezetben.

A múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése című TIOP-pályázat célkitűzése a „múzeumoknak az iskolarendszerű oktatáshoz, a nem-formális képzési formákhoz, módokhoz kapcsolódó infrastrukturális fejlesztése.... A konstrukció a múzeumpedagógiai tevékenységeket megalapozó és segítő célzott infrastrukturális fejlesztéseket támogatja. Cél továbbá, hogy a múzeumok iskolabarát fejlesztése a közoktatást támogató egységes alapszolgáltatásként valósuljon meg.”¹⁰⁶

Hazánkban az európai uniós forrásokból támogatott kiemelt projektek közül legelőször a **Skanzen Örökség Program** munkálatai indultak meg, mely a múzeumi kultúráközvetítés hazai innovációjának fontos lépcsőfoka. A 2009 tavaszán megindult, a múzeumi élmény gazdagítását szolgáló Skanzenvasút és a 2010 során megnyílt, a múzeumi munkát új aspektusból megvilágító, interaktív Nyitott Muzeológiai Műhely jó példái a múzeumi kultúráközvetítés újszerű megközelítésének és a nemzetközi trendek hazai érvényesülésének.

III.3. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS INNOVÁCIÓJÁT ÖSZTÖNZŐ DÍJAK, ELISMERÉSEK

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület 1997-ben hozta létre az *Év Múzeuma-díjat*, amelyet a látogatóbarát szemléletet, a minél szélesebb körű hozzáférhetőséget és a kiállításaikban újszerű témaválasztást, eredeti megoldásokat érvé-

nyesítő múzeumoknak ítélnek oda minden évben.¹⁰⁷ 2009-ben a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum nyerte el a díjat a *Nyugat*-évforduló és a Reneszánsz-évhez kapcsolódó innovatív programjainak és ötletgazdag kiállításainak elismeréséül. 2010-ben a Hadtörténeti Múzeum és a Mátra Múzeum nyerte el a díjat, előbbi látogatóbarát működése, utóbbi a múzeumfejlesztése és a kiállításokhoz kapcsolódó muzeológiai és közművelődési munkája elismeréseként.

A múzeumi kultúráközvetítés innovációja szempontjából kiemelkedő jelentőségű a Magyar Turizmus Zrt. és az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium kezdeményezésére 2007-ben létrehozott *Vendégbarát Múzeum-díj*. A díjat 2009-ben a Magyar Turizmus Zrt. az Oktatási és Kulturális Minisztériummal, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal és az Önkormányzati Minisztérium Turisztikai Szakállamtitkárságával közösen hirdette meg.¹⁰⁸ A díjat a látogatók internetes szavazatai alapján, 2007-ben két, az elmúlt három évben három kategóriában ítélik oda a kreatív és interaktív kiállításokat létrehozó, valamint a szórakozva tanulás lehetőségét megteremtő múzeumok számára. A program célja, hogy az elmúlt években a múzeumok látogatóbarát jellegének kialakításáért tett erőfeszítésekre és az elért eredményekre felhívják mind a külföldi, mind a belföldi potenciális látogatók figyelmét, és ezáltal növeljék a múzeumok turisztikában betöltött szerepét és a látogatószámot. Érdeemes alaposabban is megvizsgálni a jelentkezni kívánó múzeumok számára megszabott pályázati feltételeket, mivel e feltételrendszer alapján átfogó képet kapunk a múzeumi kultúráközvetítés magyarországi innovációjának irányairól, trendjeiről.

„a) A muzeális intézmény az interpretáció során alkalmazzon kreatív bemutatási formákat, élményelemeket és a látogatók interaktív részvételét elősegítő eszközöket (például audioguide, foglalkoztató füzet stb.).

b) A muzeális intézmény olyan szolgáltatásokat is kínáljon, amelyek nem csupán a kiállításokat egyszer megtekintők számára elérhetőek, hanem visszatérésre ösztönöznek, illetve közösségi térként is működnek (például jegy nélkül is látogatható könyvesbolt, kávézó, belső udvar, park stb.).

c) Az állandó kiállítások mellett alkalmasszerűen is kínáljon különleges elemeket, újdonságokat, vagy rendezvényekkel ismétlődően meg tudja szólítani a célközönséget.

d) Kínáljon a jövő látogatóit, a gyerekeket aktívan bevonó családi programmá szelészítő elemeket, foglalkozásokat.

e) A kiállítások és a szolgáltatások legyenek a társadalom speciális csoportjai számára is elérhetőek.

f) Az intézmény által bemutatott értékek illeszkedjenek az adott turisztikai fogadóterület (vagyis desztináció) kulturális kínálatához és méltóképpen képviseljék azt.”¹⁰⁹

A pályázat hangsúlyozza, hogy a múzeumoknak kiemelten fontos szerepük van a tanulás és a művelődés iránti igény felkeltésében. Regionális jelentőségű múzeum kategóriában (évi 5000 látogatónál kevesebbrel rendelkező múzeumok) 2007-ben a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeum, 2008-ban a Magyar Földrajzi Múzeum, 2009-ban az orfűi Malom Múzeum, 2010-ben a Tiszalúci Tájház, országos jelentőségű múzeum kategóriában (évi 5–30 ezer látogatószámot elérő múzeumok) 2007-ben a zengővárkonyi Míves Tojás Gyűjtemény, 2008-ban a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, 2009-ben az esztergomi Duna Múzeum, 2010-ben a tápiószekesi Blaskovich Múzeum nyerte el a díjat.¹¹⁰ Kiemelt jelentőségű múzeum kategóriában (évi 30 ezer

látogatónál többet fogadó múzeumok) 2008-ban a Csodák Palotája, 2009-ben a nyíregyházi Sóstói Múzeumfalú, 2010-ben a Győri Városi Művészeti Múzeum bizonyult a leginkább látogatóbarát múzeumnak a közönség internetes szavazatai alapján. A programban 2007-ben 45 múzeum, 2010-ben 23 múzeum vett részt.

A **Múzeumpedagógiai Nívódíj**at a legjobb múzeumpedagógiai kiadvány és a legjobb múzeumpedagógiai kezdeményezés kategóriában ítélik oda minden évben. A két kategória mellett múzeumpedagógiai különdíjjal jutalmazták 2008-ig a megelőző év legjobb múzeumpedagógiai, múzeumi közművelődési kezdeményezését. A múzeumpedagógia növekvő jelentőségére utal, hogy 2008-ban kétszer annyi intézmény pályázott a Múzeumpedagógiai Nívódíjra, mint az azt megelőző évben, különösen a vidéki intézmények aktivitása növekedett jelentős mértékben. Míg 2007-ben mindössze 4, 2008-ban 11, 2009-ben pedig már 21 vidéki múzeum pályázott a díjra. A beadott pályázatok száma is a megnövekedett múzeumpedagógiai aktivitásra utal, hiszen míg 2007-ben 22, 2008-ban 34, 2009-ben már 46 pályázatot adtak be a múzeumok.¹¹¹ A díjat minden évben összefoglaló, a Múzeumpedagógiai Évnyitón ünnepélyes keretek között adják át a nyertes intézmények képviselőinek. (A díjazottakat lásd a 6. mellékletben.)

III.4. TERMINOLÓGIAI KAVALKÁD A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS TERÜLETÉN

Hazánkban még mindig nem teljesen tisztázott, hogy mit értünk a múzeumpedagógia fogalma alatt. Mind a felsőoktatási intézmények által kínált képzések és kurzusok tekintetében, mind a múzeumpedagógia gyakorlatában érvényes megállapítás, hogy nem egyértelmű e tevékenység hatásköre. A múzeumok kultúráközvetítő gyakorlatában, a felsőoktatási intézmények és a szakmai grémiumok szóhasználatában terminológiai kavargás és átfedések tapasztalhatóak. Az alábbi terminusok fordulnak elő a leggyakrabban: múzeumpedagógia, múzeumi kreatív foglalkozás, múzeumandragógia, felnőtt múzeumpedagógia, múzeumi gerontológia, múzeumi közművelődés, múzeumi népművelés, múzeumi mediáció, múzeumi közönségkapcsolatok. A múzeumpedagógia terminus alá vonja több felsőoktatási intézmény és múzeum a felnőttek számára szervezett múzeumi programokat is, amit a pedagógia és andragógia fogalmának napjainkra tisztázott szétválását figyelembe véve helytelennek ítélek meg. A múzeumandragógia és különösen a múzeumgerontológia fogalmának bevezetése egészen új kezdeményezés hazánkban, a múzeumok gyakorlatában pedig jelenleg jóformán fehér foltnak számítanak (néhány kivételtől eltekintve) a kidolgozott módszertannal, meghatározott felnőttképzési célkitűzésekkel és kompetenciafejlesztéssel rendelkező, kifejezetten felnőttek számára szervezett programok. A múzeumi mediáció mint múzeumi közvetítést jelölő definíció e terminológiai kavalkád feloldása érdekében fogalmazódott meg, azonban kettős értelme következtében szintén problematikus. Előnye, hogy egy kifejezésben foglalja össze a múzeumok múzeumpedagógiai és felnőttoktatási programjaiban realizálódó kultúráközvetítési tevékenységet, valamint kifejezi a múzeumok közvetítéshez, azaz a múzeumi kommunikációhoz, marketinghez és PR-hez kötődő feladatait. Ha azonban a mediáció kifejezést az egyszerű közvetítést kifejező jelentésén túl az eredeti, a jogtudomány területén kibontakozott értelmében vizsgáljuk, mint konfliktuskezelési eljárást, technikát kell értel-

meznünk. E jelentéstartalomhoz közelebb áll a kulturális mediáció (cultural mediation) kifejezés nemzetközi szóhasználatban elterjedt értelmezése, mely a helyi állampolgárok és a bevándorlók/külföldiek közötti kapcsolat facilitálását jelenti. A kulturális mediátor feladata, hogy a különböző kulturális háttérrel rendelkező társadalmi csoportok közötti kommunikációt és kapcsolatot előmozdítsa, valamint hogy növelje a különféle csoportok és közösségek egymásról való tudásának szintjét. A kulturális mediáció azonban napjainkra mind a nemzetközi, mind a magyar terminológiában a hagyományos kultúráközvetítő jelentéssel is egyre gyakrabban szerepel. Összefoglalva, a terminológia területén mindenképpen egységesítésre van szükség hazánkban. A múzeumi kultúráközvetítők, a közönségkapcsolati és a múzeumi marketingért felelős munkatársak, múzeumpedagógusok, múzeumandragógusok összetett tevékenységét a jelek szerint még mindig a hetvenes években elterjedt „múzeumi közművelődés” fejezi ki legjobban, különösen ha figyelembe vesszük azt, hogy a magyarországi múzeumok többségében ezeket a feladatokat az esetek nagy részében egy és ugyanazon személynek kell ellátnia.

IV. SZAKMAI SZERVEZETEK A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS SZOLGÁLATÁBAN

IV.1. NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

MÚZEUMOK NEMZETKÖZI TANÁCSA (INTERNATIONAL COUNCIL OF MUSEUMS – ICOM)

A múzeumok közönségkapcsolati, közművelődési tevékenységének fontosságát hangsúlyozza az 1946-ban alapított Múzeumok Nemzetközi Tanácsa. Az ICOM a szakmai együttműködés és eszmecsere, a szakemberképzés, a szakmai színvonal emelése és etika kidolgozása, propagálása, valamint az örökség megőrzése és a kulturális javak tiltott kereskedelme elleni küzdelem mellett, az ismeretek terjesztését és a múzeumokkal kapcsolatos tájékozottság növelését tartja feladatának. Ez utóbbi célkitűzés megvalósítása érdekében minden évnek ad egy szlogent, hogy ráirányítsa a nyilvánosság figyelmét a múzeumok tevékenységére és segítse a kommunikációt. Az ICOM minden évben az adott mottó köré szervezi szakmai rendezvényeit, konferenciáit, és publikációk sorát jelenteti meg az adott témakörrel kapcsolatosan. (A témakörök évek szerinti megoszlását lásd az 5. mellékletben.) A szervezet évente olyan témát választ, amely különös aktualitással és jelentőséggel bír az adott időszakban. A felsorolásból kitűnik, hogy az évenként meghatározott témakörök a múzeumok XXI. századi új funkcióival, feladataival és kihívásaival kapcsolatosak, azaz elsősorban azokra a kérdéskörökre irányulnak, melyek a múzeumok társadalomban betöltött újfajta szerepeivel foglalkoznak (lokális közösségek animálása, tolerancia növelése, inter- és multikulturalizmus jelentősége, speciális célcsoportok elérése).

2009-ben az ICOM a múzeumok és a kulturális turizmus kapcsolatának kérdéseivel foglalkozott. A témaválasztás nem előzmény nélküli, hiszen az ICOM és a Múzeumok Barátainak Világszövetsége¹¹² (továbbiakban WFFM) 2007-ben közös deklarációt fogadott el a fenntartható kulturális turizmussal kapcsolatosan. Az ICOM és a WFFM célul tűzte ki a szellemi és tárgyi kulturális örökség védelmét, valamint a világ sokféle kulturáját tiszteletben tartó turizmus biztosításáért való küzdelmet. A nyilatkozat kimondja, hogy a múzeumoknak oktatási tevékenységükkel gyarapítaniuk kell a társadalom történelemmel, kultúrával és környezettel kapcsolatos tudását, elő kell mozdítaniuk a negatív attitűdök megváltozását és a tolerancia szintjének növelését. A dokumentumban leszögezik, hogy a két szervezet aktív szerepet kíván betölteni az UNESCO 2005 és 2014 közötti időszakra meghirdetett *A fenntartható fejlődést szolgáló oktatás évtizede* célkitűzésének realizálásában.¹¹³ 2010-ben a szervezet a társadalmi feszültségek csökkentésének lehetőségeivel, valamint a környezeti, gazdasági, kulturális és társadalmi fenntarthatóság kérdéseivel foglalkozott, külön hangsúlyt helyezve az interkulturális párbeszéd fontosságára.¹¹⁴ Az ICOM által 1977 óta megrendezett

Múzeumi Világnap (május 18.) és az ehhez a naphoz szervezett múzeumi programok kínálata az adott évi ICOM-móttó jegyében kerül megrendezésre.

Az ICOM meghatározásában a múzeum fontos tanulási helyszín, mivel nem csupán gyűjt, kutat, konzervál, hanem kiállít, közlést, oktat, nevel és szórakoztat is.¹¹⁵

A szervezetnek jelenleg 137 országból csaknem 30 000 tagja van. Az ICOM tagsága 31 nemzetközi és 117 nemzeti bizottság keretében szervezi tevékenységeit.¹¹⁶

Az ICOM 1986-ban fogadta el a múzeumok szakmai etikai kódexét. Az időközben megváltozott társadalmi és kulturális feltételrendszer következtében szükségessé vált a kódex aktuális viszonyoknak megfelelő átalakítása, melyre először 2001-ben, majd másodjára 2004-ben került sor. A kódex legfőbb célja, hogy megfogalmazza azokat a globálisan érvényes minimális követelményeket, melyek a múzeumi szakmai tevékenységgel kapcsolatosak. Az eredeti szakmai kódex a múzeumok közművelődésben, oktatásban betöltött szerepével kapcsolatosan kimondta, hogy „a múzeumnak minden lehetőséget meg kell ragadnia, hogy erősítse közművelődési szerepét a népesség valamennyi rétege körében, vagy azon meghatározott csoportjában, melyet szolgálni kíván”. Továbbá hogy „kívánatos az, hogy a (múzeum – a szerző) múzeumpedagógiában jártas és kompetens szakembereket alkalmazzon”.¹¹⁷ A módosított kódex alapelveként határozza meg, hogy „a múzeumoknak fontos feladata, hogy fejlesszék közművelődési szerepüket és magukhoz vonzzák az általuk szolgált közösség, település vagy csoport szélesebb köreit. A múzeumok közművelődési szerepének szerves része az érintett közösséggel való interaktív kapcsolat és a közösség örökségének fejlesztése”.¹¹⁸

A módosított etikai kódexből kitűnik, hogy napjainkra a múzeumi szféra is felismerte és alapvető fontosságúnak tartja az élethosszig tartó tanulást és az emberi erőforrás fejlesztését, hiszen 2004-ben kötelező érvénnyel került megfogalmazásra az, hogy „a munkaerő hatékonysága érdekében biztosítani kell a múzeumok valamennyi alkalmazottjának folyamatos oktatását és szakmai fejlődését”.¹¹⁹

MÚZEUMOK AMERIKAI SZÖVETSÉGE (AMERICAN ASSOCIATION OF MUSEUMS – AAM)

Az Egyesült Államokban az American Association of Museums (AAM) a múzeumok legfőbb szakmai szervezete. Az 1906-ban alapított szervezet jelenleg több mint 18 000 múzeumi szakembert és önkéntest, valamint 3000 intézményt tömörít magába. A szervezet legfontosabb tevékenységi körei: standardok, szabványok és a „jó gyakorlat” praktikáinak kifejlesztése és elterjesztése; ismeretek összegyűjtése és közvetítése; képviselet és támogatás; szakmai továbbképzési lehetőségek biztosítása; múzeumi kiállítások és programok értékelése; a múzeumi szakma érdekképviselete a törvényhozás, a politikai döntéshozók, valamint egyéb befolyással rendelkező célcsoportok irányában.¹²⁰ Az AAM 1971 óta saját akkreditációs rendszert működtet. 2009-ben 774 múzeum rendelkezett az AAM által kiadott akkreditációval, mely minősítés garantálja az AAM által meghatározott szabványok és előírások betartását, valamint a „jó gyakorlat” megvalósítását.¹²¹ Az AAM saját kiadású, díjnyertes folyóirata, a *Museum* mellett gazdag publikációs tevékenységgel büszkélkedhet, gondoskodik a szakmai információcseréről és tájékoztatásról.

Az Egyesült Államokban valamennyi állam önálló múzeumi szakmai szervezettel rendelkezik. Ezen túlmenően az Egyesült Államok hat régiójában egy további szakmai tömörülés segíti az adott régióhoz tartozó tagállamok múzeumait.

EURÓPAI MÚZEUMI FÓRUM (EUROPEAN MUSEUM FORUM – EMF)

Az 1977 óta működő szervezet az „Év Európai Múzeumának díja”¹²² odaítélésével támogatja a legkitűnőbb múzeumi innovációk európai szintű népszerűsítését. Az EMF műhelymunkákkal, előadásokkal, évente négy alkalommal megjelenő közlönyvel, valamint az Európai Unió által támogatott projektekben és programokban való részvétellel járul hozzá az európai múzeumi munka szakmai színvonalának emeléséhez. Az alábbi, a múzeumi oktatás és kultúráközvetítés innovációjával foglalkozó EMF-projektet emelném ki:

EUROPEANA

Az Európa Bizottság eContentplus Programja által támogatott projekt legfőbb célkitűzése egy olyan közös, európai online tudás- és adatbázis megteremtése, mely bárki számára elérhetővé teszi a kultúrával és tudománnyal kapcsolatos európai tudásanyagot. A projekt az örökség, a tudástartalmakat termelő, közvetítő és őrző intézmények, valamint az információs technológia 100 képviselőjének kooperációjával valósult meg. A projekt eredetileg az Európai Digitális Könyvtári Hálózat elnevezést viselte. Jelenleg 10 millió digitális információs egység elérését teszi lehetővé, melyek között képeket (múzeumi tárgyról készült fényképek és képek, rajzok, térképek), szöveges dokumentumokat (könyvek, újságok, levelek, naplók, levéltári dokumentumok), hanganyagokat (zene és beszélt szöveg), valamint videókat (filmek, filmhíradók és televíziós közvetítések) találunk. Ezt a bárki számára elérhető közös tudásbázist az európai múzeumok és galériák, könyvtárak, levéltárak és audiovizuális gyűjtemények tárgyainak digitalizálása révén hozzák létre. A projektnek olyan színvonalas intézmények a tagjai, mint a londoni British Library, az amszterdami Rijksmuseum vagy a Louvre. Magyarországról a Széchényi Könyvtár vesz részt a projektben.¹²³

Collect and Share Project („Gyűjteni és megosztani”)

A projekt kilenc európai ország 11, egymással partnerségi viszonyban álló szervezetének és intézményének az együttműködésével valósult meg. A programban az Európai Múzeumi Fórum mellett múzeumok (például Louvre, Párizs), kulturális intézmények (például Instituto Beni Culturali, Olaszország) és felnőttoktatási szervezetek (például EAEA – European Association for Education of Adults – Európai Felnőttképzési Társaság) vesznek részt. A program művészeti galériák és múzeumok élethosszig tartó tanulással kapcsolatos projektjeire fókuszál, legfőbb célkitűzése a múzeumi felnőttoktatással kapcsolatos jó gyakorlat európai módszereinek összegyűjtése és népszerűsítése. A múzeumi felnőttoktatás jó gyakorlatát a projekt honlapján és különböző nyomtatott kiadványokban közölt esettanulmányok mellett tréningeken, riportokban és konferenciákon népszerűsítik.¹²⁴ A projekt kiemelten fontosnak tartja a felnőttek informális múzeumi tanulásával kapcsolatos jó gyakorlat európai példái-

nak összegyűjtését. A projekt honlapján több mint száz angol, finn, francia, német, olasz és szlovén nyelvű esettanulmány áll az európai múzeumi felnőttoktatás legjobb gyakorlatát megismerni kívánó érdeklődők rendelkezésére.¹²⁵

BRICKS (Building Resources for Integrated Cultural Knowledge Services)

A projekt 2004 és 2007 között a kultúra, a kutatás és az információs technológia területéről érkezett 24 európai partner együttműködésével több más fontos tevékenység mellett új e-learning eszközöket fejlesztett ki múzeumok számára.¹²⁶

EURÓPAI MÚZEUMI SZERVEZETEK HÁLÓZATA (NETWORK OF EUROPEAN MUSEUM ORGANIZATIONS – NEMO)

A NEMO legfőbb célkitűzése, hogy egyrésztől tájékoztassa a múzeumokat az aktuális európai kezdeményezésekről, másrészt lobbitevékenységet fejtsen ki az európai intézményeknél (különösen az EU illetékes szerveinél) a múzeumok érdekében. Ezek mellett elősegíti az európai múzeumok és múzeumi szervezetek közötti információ-áramlást. A NEMO egy olyan informális struktúrával rendelkező hálózat, mely kommunikációs tevékenységét a NEMO-NEWS elnevezésű hírlevelén, a weboldalán, valamint a tagországok képviselőinek éves találkozásán keresztül fejti ki. A hálózatnak 31 nemzeti múzeumi szervezet a tagja. Az EU-tagsággal rendelkező országok mellett találunk olyanokat is, melyek az Európai Unió társult országai. Magyarországról a Pulszky Társaság tagja a hálózatnak. A NEMO létrehozott egy olyan adatbázist, mely a múzeumi szakmai munkával és múzeumi közösségekkel kapcsolatos információkat és linkeket tartalmaz. Az adatbázis országok szerinti bontásban az alábbi témakörökkel kapcsolatosan szolgáltat hasznos információkat: „Gyűjtemények vándorlása: állami jóttállás”; „Fogyatékkal élők és a múzeum”; „Az európai múzeumok digitalizációja”; „Interkulturális párbeszéd és lifelong learning a múzeumokban”; „Múzeumi törvények”; „Gyűjtemények mobilitása”; „Statistikák”.¹²⁷

MÚZEUMPEDAGÓGIAI KEREKASZTAL (MUSEUM EDUCATION ROUNDTABLE)

Az 1969-ben alakult, washingtoni székhelyű nonprofit szervezet legfőbb célkitűzése a múzeumpedagógia elméletének és gyakorlatának gazdagítása. E cél megvalósítása érdekében támogatja a múzeumi tanulással kapcsolatos kutatásokat és ösztöndíjakat, valamint pártolja és előmozdítja a múzeumpedagógia közoktatásban való minél erőteljesebb érvényesülését az Egyesült Államokban és Kanadában. Különösen nagy jelentőségű a publikációs tevékenysége, hiszen a Múzeumpedagógiai Kerekasztal adja ki az egyetlen professzionális múzeumpedagógiai folyóiratot az Egyesült Államokban (*Journal of Museum Education*). Az 1973 óta megjelenő, a múzeumpedagógia elméletével, gyakorlatával és az ezzel kapcsolatos képzésekkel foglalkozó folyóirat évente három alkalommal jelenik meg. A szervezet és a folyóirat kiemelt témaként foglalkozik a múzeumi felnőttoktatás kérdéseivel, valamint a múzeum és lifelong learning kapcsolódási lehetőségeinek kutatásával.¹²⁸

IV.2. HAZAI SZERVEZETEK

PULSZKY TÁRSASÁG – MAGYAR MÚZEUMI EGYESÜLET

A Pulszky Társaság a legnagyobb magyarországi múzeumi egyesület. A szervezet különböző tagozatok (például fiatal muzeológusok, művészettörténeti, kismúzeumi) keretében 1994 óta fogja össze a hazai múzeumi szakma képviselőit. Az egyesület 1997 óta ítéli oda az Év Múzeuma-díjat, mely a magyar múzeumok által megszerezhető legjelentősebb elismerés. 2003 óta a Pulszky Ferencről és Pulszky Károlyról elnevezett díjjal ismeri el a szervezet a múzeumi szakma legkimagaslóbb képviselőinek tevékenységét. Jelentős a szervezet publikációs tevékenysége is, hiszen a Magyar Múzeumok című, negyedévente megjelenő folyóiraton kívül több szakmai kiadványt jelentetett meg az utóbbi években. Magas színvonalú kutatómunka eredményeként született meg a *Magyar múzeumi arcképcsarnok* címet viselő, a magyar múzeumtörténet legkimagaslóbb képviselőinek szakmai tevékenységét összefoglaló kötet, valamint a *Múzsák kertje: A magyar múzeumok születése* című intézménytörténeti munka.

MÚZEUMOK ÉS LÁTOGATÓK ALAPÍTVÁNY

A 2003 óta működő alapítvány kutatásokban való részvétellel, a külföldi szakirodalom gyűjtésével és magyar nyelvre fordításával, a nemzetközi múzeumpedagógiai gyakorlat legjobb példáinak közvetítésével, valamint a múzeumi közművelődés szakemberei számára szervezett műhelymunkákkal, tréningekkel és konferenciákkal aktívan részt vesz a hazai múzeumi közművelődés innovációjában.

Az alapítvány az alábbi célkitűzések mentén fejti ki tevékenységét:

– „a múzeumi közönségkapcsolati munkatársak továbbképzése, naprakész ismeretek közvetítése, műhelymunkák szervezése;

– a múzeumpedagógia presztízsének emelése;

– a múzeumok közötti párbeszéd előmozdítása;

– a múzeumi felnőttoktatás fejlesztése elméleti és gyakorlati szinten, múzeumi felnőttoktatási módszerek kidolgozása és innovációja;

– a kiállításrendezés közművelődési, múzeumpedagógiai szempontú innovációja;

– az interkulturális párbeszéd fejlesztése.”¹²⁹

A Múzeumok és Látogatók Alapítvány legutóbbi projektjeiben az alacsony végzettségű társadalmi rétegek múzeumi közművelődésbe való bevonását, valamint az interkulturális párbeszéd fejlesztését kívánta elérni.

TEREMBURA KULTURÁLIS ÉS MÚZEUMKOMMUNIKÁCIÓS EGYESÜLET

A székesfehérvári székhelyű, 2006-ban létrejött nonprofit szervezet tevékenysége kiemelt jelentőségű a hazai múzeumi kultúráközvetítésben. Az egyesület az élményszerű tanulást központba helyező múzeumpedagógiai foglalkozások, foglalkozássorozatok szervezésével és lebonyolításával, valamint feladatlapok, családi füzetek, népszerűsítő kiadványok kidolgozásával támogatja a múzeumokat. Az egyesület

hiánypótló a magyar múzeumpedagógiai gyakorlatban, hiszen egyik fontos tevékenységkörként határozta meg a hátrányos helyzetű és sajátos nevelési igényű gyermekek számára kidolgozandó speciális programok lebonyolítását. A szervezet emellett tárlatvezetések tartásával, szakkörök, múzeumpedagógiai táborok és szakmai rendezvények szervezésével járul hozzá a hazai múzeumpedagógia innovációjához. A szakmai továbbképzés szempontjából is nagy jelentőségű az egyesület tevékenysége, hiszen támogatja a tagok muzeológiai, múzeumpedagógiai rendezvényeken, továbbképzéseken való részvételét.¹³⁰

TIMPNET MŰHELY

A TIMPNET Műhely, azaz a Tiszán Innen Múzeumok Kultúraközvetítőinek Programhálózata 2006 tavaszán, a nyíregyházi Jósza András Múzeum bázisán formálódott meg. A szerveződés hat tiszántúli megyei múzeum közönségkapcsolati és múzeumpedagógiai munkatársának összefogása által valósult meg azzal a céllal, hogy elősegítse a múzeumok látogatóbarát és szolgáltató intézményekké való átalakulását.¹³¹ A múzeumon kívüli kulturális bázisok bevonásával, a pedagógusok, művelődésszervezők, idegenforgalmi szakemberek, valamint a kulturális vállalkozások szférájának elérésével kívánták fejleszteni a múzeumok közművelődési tevékenységét.¹³² A TIMPNET tematikus programok és műhelymunkák szervezésével, kiadványok készítésével, a múzeumi közművelődés népszerűsítésével járul hozzá a múzeumi kultúraközvetítés innovációjához. Azt, hogy a TIMPNET Műhely a múzeumi kultúraközvetítés kurrens problémáira és kihívásaira kíván reagálni, jól tükrözi, hogy a miskolci Hermann Ottó Múzeum és a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ mellett fő szervezője volt a 2009 májusában, Széchalmon megrendezett első országos múzeumandragógiai konferenciának.

V. A MÚZEUMPEDAGÓGIA SAJÁTOSSÁGAI

V.1. A MÚZEUMPEDAGÓGIA GYÖKEREI, TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE

A múzeumok tanulási színtérként való funkcionálása nem új keletű, hiszen a gyűjtemények műtárgyainak tanulmányozása már a régi korokban is fontos információkat nyújtott a leendő művészeknek az egyes technikák, valamint a kompozíció felépítésének elsajátításában. Elsősorban a nagy mesterek remekműveinek másolásában realizálódott ekkoriban a tanulási folyamat.

A múzeumpedagógia elmélete a felvilágosodás eszmevilágában és a XX. század elején megjelenő reformpedagógiai irányzatokban gyökerezik. A felvilágosodás korában jelent meg az a törekvés, hogy a gyűjtemények által őrzött kulturális örökséget közkinccsé kell tenni. A múzeumok iskolai pedagógiában való hasznosításáról John Dewey írt először részletesebben 1912-ben megjelent *Az iskola és a társadalom* című művében. Dewey elmélete forradalminak számított a XX. század elején, hiszen a műben bemutatott „jövő iskolája” egészen új funkciókat adott a formális oktatásnak. Az elképzelt iskolaépület kialakítása tükrözte azt a Dewey-i elvet, miszerint az iskola legfőbb szerepe az életre való felkészítésben ragadható meg. Múzeumpedagógiai szempontból különösen nagy jelentősége van annak, hogy az elképzelt iskolaépület középpontjába Dewey egy múzeumot helyezett, mely az iskolai könyvtárral, a művészeti tevékenységek és laboratóriumi vizsgálatok céljára kialakított termekkel, műhelyekkel, ebédlővel és konyhával a valós élet leképezését adta a diákok számára.¹³³ Dewey koncepciója egyértelműen szakított az addig szinte egyeduralkodó Herbart-féle „könyviskolával”, hiszen a tanulási folyamat középpontjába a gyermekek gyakorlati tevékenységét és ismeretszerzését helyezte. Ez a gondolat adja a múzeumpedagógia máig legfontosabb alapvetését, hiszen a tárgyakon keresztüli tanulás, az interaktivitás és a cselekvésen keresztüli tanulás képezik napjainkban a múzeumi tanulás legfontosabb formáit. Dewey művészetoktatással kapcsolatos megállapításai szintén mindmáig érvényesek a művészeti múzeumok múzeumpedagógiai missziójára, hiszen amikor Dewey úgy fogalmaz, hogy „minden művészetnek szüksége van a fizikai szervekre, a szemre, a kézre, a fülre, a beszélő szervekre...”¹³⁴ a múzeumpedagógia egyik legfontosabb összetevőjének, a többoldalú, a művészeti alkotással való személyes találkozáson alapuló megismerés szükségességét, valamint a gyermekek önálló alkotófolyamatának fontosságát hangsúlyozza. Dewey elgondolásában a múzeum központi szerepet nyerne az oktatásban, hiszen „[a] művészet a gondolatnak a kifejezés eszközével való eleven egyesülése. Az ideális iskolában ez az egyesülés a következőképpen alakul majd ki: a művészi tevékenység az iskola műhelyeiben nyerne teret s aztán a könyvtár és múzeum destilláló készülékein átjutva újra munkába lép.”¹³⁵ A sokszínű, saját tapasztalatokból merítő cselekvés fontosságának hangsúlyozása szintén az egyik legfontosabb múzeumpedagógiai előzménynek tekinthető.

Dewey mellett Jean Piaget volt nagy hatással a múzeumpedagógia elméletének fejlődésére. A gyermeket aktív, információkereső lényként meghatározó elmélet a mai múzeumpedagógiai gyakorlat alapjának tekinthető. Piaget-nek a kognitív fejlődést négy fő szakaszra osztó elmélete jelentős hatással bírt a különböző életkori csoportokkal való differenciált múzeumpedagógiai munka módszereinek és célkitűzéseinek kialakulására és fejlődésére. A múzeumpedagógiai tevékenység szempontjából a műveletek előtti szakasz, a konkrét műveletek szakasza, valamint a formális műveleti szakasz bír relevanciával. Piaget múzeumpedagógiára gyakorolt hatása leginkább a múzeumokban nagy népszerűségnek örvendő felfedezettető tanulás kapcsán érezhető, hiszen a gyermeket kutató természettudósnak tekintő Piaget-i elmélet a hands-on interaktív kiállítások alapjának tekinthető. Piaget szerint „a gyermek feladata, hogy felfedezze a logikai és tudományos gondolkodás egyetemes szabályait”.¹³⁶ Napjaink innovatív múzeumai éppen ezt kívánják elősegíteni interaktív kiállításaik által.

Az Amerikai Egyesült Államokban a múzeumpedagógia különösen erős gyökerekkel rendelkezik. Az amerikai múzeumok egyértelműen oktatási színtérként definiálhatóak. Míg a legtöbb európai múzeum a kutatók és az elit elefántcsonttornya maradt a XIX. századig, a XIX. század második felének Amerikája megteremtette azt az új múzeumtípust, amely teljesen kitárta a kapuit a szélesebb közönség előtt is.¹³⁷ Az 1969-es adóreform azzal, hogy hivatalosan oktatási intézménnyé nyilvánította a múzeumokat, különösen pozitív hatással volt az amerikai múzeumpedagógia fejlődésére.¹³⁸ Az amerikai múzeumok mindig is élen jártak a múzeumpedagógiai módszerek innovációjában. Az első hands-on tárlatok már az 1910-es években, az első kifejezetten gyermekek számára készülő múzeumi hírlevelek pedig már az 1930-as években megjelentek az Egyesült Államokban. A természetbúvár termék múzeumi alkalmazása szintén amerikai gyökerekkel rendelkezik. Az Egyesült Államokban a múzeumpedagógia kiemelkedő jelentőséget kap napjainkban is. Erre utal, hogy az amerikai múzeumok évente egymilliárd dollárt költenek oktatási programjaikra, illetve hogy évente 18 millió órában kínálnak oktatási programokat. A múzeumok népszerűségét mutatja, hogy az amerikai családok első három legpreferáltabb nyaralási desztinációja között a múzeumok is szerepelnek. Az Egyesült Államokban csak azok a múzeumok nyerhetik el a Múzeumok Amerikai Szövetségének (AAM) akkreditációját, melyek „alapvetően oktatási jellegű” intézmények.¹³⁹

A múzeumpedagógia a pedagógia alkalmazott ágaként fejlődik ki az első világháborút követő időszakban. Ugyanekkor indul fejlődésnek a múzeumdidaktika, a múzeumpszichológia és a múzeumszociológia, annak érdekében, hogy a múzeumi kiállítások és programok minél hatékonyabban támogassák az ismeretszerzést és a múzeumi tanulás ügyét. Bár eltérő ideológiai indíttatásból, de mind a nyugati kapitalista, mind a szocialista társadalmakban a hagyományos, szentélyszerű, arisztokratikus múzeum képének megváltoztatása és a társadalom széles rétegeinek múzeumi programokba való bevonása, azaz a múzeumi közművelődés kiterjesztése vált kiemelkedően fontos célkitűzéssé a huszadik század folyamán. A brónói egyetem posztgraduális műzeológiai képzésében a hetvenes években már külön kurzust szenteltek a közművelődési munka módszereinek, és a hallgatók előadásokat hallgattak a felnőttoktatásról, a pedagógiai pszichológiáról és a múzeumok közművelődési funkciójáról. *A múzeumok oktató-nevelő feladatai* címet viselő kurzus a múzeumi kiállítás pedagógiai hasznosulásáról,

az érzékelés pszichológiai és pedagógiai háttéréről, a feliratok befogadási szempontból való hatékonyságáról, a tárgyak múzeumpedagógiai célú alkalmazásáról és a múzeumban alkalmazható pedagógiai módszerekről tájékoztatta a képzésben részt vevő hallgatókat.¹⁴⁰ A múzeumok közművelődési és pedagógiai tevékenységének fontosságát a hetvenes évekre már a világ számos országában felismerték, amit jelez, hogy a muzeológiai képzési programokban Angliától (University of Leicester) kezdve, Japánon (Saint Paul University) át Lengyelorszáig (Nikolaus Kopernikus Egyetem) megjelent a közművelődési és pedagógiai tevékenységgel kapcsolatos ismeretek kurzusok formájában való közvetítése.¹⁴¹

Nagy-Britanniában az 1980-as években határozott törekvés jelent meg a gyűjtemények múzeumpedagógiai tevékenységének az ekkoriban kiadott új Nemzeti Tanterv (National Curriculum) követelményrendszeréhez való közelítésével kapcsolatosan. Bár az „Anderson-riport” néven ismertté vált, az Egyesült Királyság egész területére kiterjedő vizsgálat a múzeumokat a formális és informális tanulás központjaiként definiálta, az 1997-ben publikált kutatási eredmények rámutattak a múzeumok oktatási, múzeumpedagógiai tevékenységének hiányosságaira. A vizsgált múzeumok 49%-ában ekkor egyáltalán nem folyt múzeumpedagógiai tevékenység, és a múzeumok csupán 23%-a rendelkezett múzeumpedagógiai stratégiával. A kilencvenes évek végétől kezdve a munkáspárti kormány komoly erőfeszítéseket tett a múzeumok oktatási tevékenységének fejlesztése érdekében. A törekvések eredményeképp, tíz év elteltével komoly fejlődés volt tapasztalható az angol múzeumok múzeumpedagógiai tevékenységében, hiszen az MLA (Museums, Libraries and Archives Council = Múzeumok, Könyvtárak és Levéltárak Tanácsa) által végzett kutatás eredményei szerint 2006-ban az angol múzeumoknak már a 69%-a rendelkezett múzeumpedagógiai stratégiával.¹⁴²

A múzeumi kultúráközvetítéssel kapcsolatos paradigmaváltás jól érzékelhető a múzeumpedagógiával kapcsolatos terminológia változásában. Brit szakmai körökben a „museum education” kifejezés helyett az elmúlt évtizedekben egyre gyakrabban a „museum learning” szóhasználat terjedt el.¹⁴³ A múzeumpedagógia tanítási-tanulási folyamatából a hangsúly a tanulásra és a tanulók által megszerezhető kompetenciákra, ismeretekre helyeződött. A PISA-vizsgálatok lelemlőző eredményei Európaszerte az oktatásra fordított figyelem növelésére ösztönözték a kormányokat. Általános jelenség, hogy az oktatás problémáinak megoldásában az államok fontos szerepet szánnak a különböző kulturális intézményeknek, így a múzeumoknak is.

Így van ez Magyarországon is, ahol az iskolák és a múzeumok között egyre szorosabb partnerségi viszony jön létre. Hazánkban a múzeumok látogatóinak közel fele a közoktatásból érkezik, és a kutatási eredmények szerint évente több gyermek látogat el múzeumba, mint ahányan a közoktatásban összesen részt vesznek.¹⁴⁴

Napjainkra a múzeumpedagógia és a múzeumi tanulás széles körben kutatott területté vált. A múzeumpedagógia komplexitásából fakad multidiszciplináris jellege, melynek megfelelően a múzeumi tanulásról való gondolkodásban és kutatásokban a pedagógiai, andragógiai és muzeológiai szempontok mellett fontos szerepet kapnak a társadalomtörténeti, kultúrelméleti, művészettörténeti, kommunikációelméleti, szociológiai, antropológiai és pszichológiai megközelítések is.

V.2. A MÚZEUMI TANULÁS JELLEMZŐI

A múzeumi tanulás meghatározására számtalan definíció született. Barry Lord az alábbiak szerint határozza meg a múzeumi tanulást: „A múzeumi tanulás egy olyan informális, önkéntes környezetben szerzett transzformatív, affektív tapasztalat, melyben új attitűdöket, érdeklődéseket, értékeléseket, meggyőződéseket vagy értékeket fejlesztünk ki.”¹⁴⁵ Eilean Hooper-Greenhill meghatározásában a múzeumi tanulás elsősorban az alábbi területeken különbözik az iskolai keretek között megvalósuló formális oktatástól:

- „kiszámíthatatlanabb,
- nagyobb az egyéni irányítás szerepe,
- potenciálisan lezáratlanabb, „nyílt végű” tanulási folyamatot eredményez,
- összetettebb, változatosabb válaszreakciókat inspirál.”¹⁴⁶

A tanulás és szórakoztatás ma már nem egymással ellentétes fogalom. A tanulás mára egy sokdimenziójú és élethosszig tartó folyamatot jelöl. Könnyebb és hatékonyabb a tanulási folyamat akkor, ha élvezettel, élménnyel párosul, ha a múzeumban megvalósul az edutainment.

A múzeumi oktatás egyik nagy előnye az iskolai oktatással szemben egyrésről magában a múzeumi térben, az oldottabb légkör megteremtésének lehetőségében rejlik. Ezt az alapvetően meglévő előnyt szükséges még erősíteni azáltal, hogy olyan programokat, olyan tevékenységformákat kínáljon a múzeum a látogatók számára, melyek szórakoztató jellegük, aktivitásuk vagy interaktivitásuk révén lehetővé teszik a hatékonyabb tanulást. Régóta kimutatott tény, hogy az olyan tanulási folyamat, amely során a tanuló valamiféle aktivitást fejt ki, hatékonyságában messze felülmúlja a pusztán verbális közlésen alapuló tanítási-tanulási formát, nem is beszélve a frontális módszerekről. A különféle múzeumpedagógiai módszerek sokféle módot, lehetőséget kínálnak a múzeumi aktivitás megteremtésére. Aktivitás alatt nem csupán a motoros aktivitást értjük, hanem a múzeumi programban részt vevők bármilyen módon vagy eszközzel való aktivizálását, legyen az jól irányított kérdések feltétele vagy kognitív úton megvalósuló aktivitás.

Napjainkban a múzeumok valós és virtuális kiállításokkal, programjaikkal, rendezvényeikkel kulturális alkotásokat termelnek. Amennyiben jól működik a múzeumi közvetítés, a múzeum közművelődési tevékenysége révén „elősegíti a változások kritikus vizsgálatát, alternatív elméletek, kulturális és interkulturális megközelítések bemutatásának és kipróbálásának színtere, ismerteti a globális rendszerekben zajló változásokat, lehetőséget ad az önkéntes és a saját magunk diktálta kísérletezésre, az érzelmi és intellektuális tanulásra, valamint megfelelő gyakorlóhely a ma és holnap szakemberei számára mind a muzeológia, mind az oktatás területén”.¹⁴⁷

A tanulás három különböző területe, a kognitív, az affektív és a motoros tanulás közül az affektív és a motoros tanulásnak van kiemelkedő jelentősége a múzeumban. A múzeumi tanulás jóval több, mint pusztán ismeretátadás, hiszen részét képezi az értékek, értékrendszerek kialakítása, valamint azok belső, jellemképző erővé alakítása.¹⁴⁸ A tárgyakon keresztüli tanulás könnyebben interiorizálódik, és mélyebb szintű tudást eredményez.

A múzeumi tanulás azonban nem lehet hasonlatos az iskolai oktatáshoz, és ez vonatkozik az alkalmazott módszerekre is, hiszen előnye épp a kötetlenebb, szabadabb környezet megteremtésében áll. A múzeumpedagógiának „nem feladata, hogy alapfogalmakkal, alapismeretekkel lássa el a diákokat az iskolák helyett”.¹⁴⁹ A múzeumoknak a tudományt és kultúrát mint az átlagos látogatótól távol álló, érthetetlen és idegen szférát megjelenítő – napjainkban még mindig sok helyütt alkalmazott – közvetítési módja helyett demisztifikálniuk kellene a tudományt. (Gondoljunk csak az idegen kifejezésekkel teletűzdelt és száraz stílusú információs táblákra.) Érthetővé kell tenni a kultúrát és a tudományt gyerek és felnőtt számára egyaránt, valamint a múzeumoknak az edutainment megvalósítása érdekében elő kell segíteniük a tudomány széles körű megértését.¹⁵⁰

Benjamin Bloom hangsúlyozta az affektív tanulás jelentőségét, rendszere fontos hatást gyakorolt a múzeumi tanulás fejlődésére. A múzeumban – bár a kognitív tanulásnak is fontos szerepe van – a múzeumpedagógiai programoknak és a kiállításoknak elsősorban az affektív és motoros tanulásban rejlő lehetőségeket kell kiaknázniuk. Magában a múzeumi térben és a tárgyakon keresztüli tanulás lehetőségében rejlik a múzeumi tanulás hatékonysága.

Barry Lord meghatározása szerint „a múzeumi tanulás négyféle módon következhet be a látogató befogadásának függvényében:

1. szemlélődés,
2. megértés,
3. felfedezés,
4. interakció”.¹⁵¹

A szemlélődő mód elsősorban az esztétikai élményt nyújtó művészeti múzeumokban meghatározó. Noha a szemlélődő módban a látogató fizikálisan relatíve passzív marad, intellektuálisan és emocionálisan aktívan részt vesz a tanulási folyamatban. A megértő mód főként a tematikus kiállításokkal rendelkező történeti és tudományos múzeumokban kerül előtérbe, ahol az alkotások és a különféle kiállítási tárgyak nem önmagukban, hanem egymással való összefüggésükben kerülnek bemutatásra. A kiállítás legfőbb oktatási célkitűzése ez esetben az, hogy a látogatót a jelentés felfedezésére inspirálja akár a különböző tárgyak egymással való összefüggésének, akár az egyes tárgy és a kontextus viszonyának a megértése által. Míg a felfedezési tanulás elsősorban a szisztematikus gyűjteménnyel rendelkező természettudományos múzeumokban nyer jelentőséget, addig a tudományos központban és a gyermekmúzeumokban főként az interakció során létrejövő tanulási folyamat a meghatározó. Az utóbbi elsősorban a hands-on tárlatok alkalmazása által valósul meg.¹⁵²

Az alábbi besorolás nem jelent kizárólagosságot. A különböző megértési módokat kínáló kiállítási elemek hatékony kombinációja a színvonalas múzeumpedagógiai tevékenység alapja.

1. táblázat. A kiállítás lehetséges befogadási módjai

Megértési mód	Típus	Fő alkalmazási terület	Jellemzők
szemlélődés	esztétikai	művészeti múzeumok	egyres tárgyak individuális percepciója
megértés	kontextuális vagy tematikus	történeti, régészeti és néprajzi múzeumok	a tárgy kontextushoz vagy témához kapcsolódó percepciója
felfedezés	felfedezés, mint a látványtárban	természettudományi múzeumok	kategóriákként csoportosított tárgyak felfedezése
interakció	élő demonstráció; multimédia	tudományos központok	stimulusra adott kinezitikai válaszreakció

Forrás: Lord, B. 2001. 22.

A John Dewey, Jean Piaget és Vigockij munkásságát alapul vevő különböző oktatással kapcsolatos elméletek hangsúlyozzák az agy aktív részvételének jelentőségét a tanulásban és felismerik azt, hogy a tanulási folyamat sémák olyan transzformálása, melyben a tanuló aktív szerepet játszik.¹⁵³ Barry Lord mellett George Hein múzeumi tanúlással kapcsolatos vizsgálatai és eredményei gyakorolták a legnagyobb hatást a múzeumpedagógia elméletének kibontakozására. Hein nevéhez fűződik a múzeumi tanulás konstruktivista irányzatának elméleti megalapozása. A konstruktivista múzeumpedagógiai foglalkozás a gyerekeket tapasztalatok szerzésére, feltevések megfogalmazására és önálló következtetések levonására inspirálja. A konstruktivista múzeumpedagógiai irányzatban különösen nagy szerepet játszanak a szociális interakció által megszerezhető vagy fejleszthető kompetenciák, a tanulás nyelvhasználatlalt összefüggő kérdései, valamint kiemelt jelentőséget kap a motiválás és a szellemi aktivizálás.¹⁵⁴

John Falk és Lynn Dierking rámutatott arra, hogy a múzeumi tanulás korábbi kutatási módja, azaz a múzeumi kiállításból vagy előadásból a látogató által megszerezhető új ismeretek meghatározása helyett érdemesebb arra fókuszálni, hogy az adott múzeumi kiállítás vagy előadás mennyiben módosította a látogató tudását, meggyőződéseit, érzelmeit. A múzeumi tanulás ilyen irányú értelmezése a már meglévő tudástartalmakra alapozott jelentésképzést vizsgálja.

Jean Piaget és Erik Erikson elméleti munkásságán alapulva határozza meg Nina Jensen a gyerekek, tinédzserek és felnőttek eltérő szükségleteit a múzeumi tanulás során. Jensen problematikusnak tartja, hogy míg napjainkban az iskolai oktatás elméletében alapvetően meghatározó e két teoretikus elgondolása, addig a múzeumi oktatással kapcsolatos elméleti művekben kevésbé érvényesül jelentőségük.¹⁵⁵ A múzeum oktatási programjának kidolgozása során figyelembe kell venni a potenciális látogatók motivációit, érdeklődési területeit, valamint az életútjuk során már megszerzett tapasztalatokat. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a látogatókutatás, a múzeum közönségének megismerése.

John Walsh meghatározta a múzeumi tanulást gátló tényezők négy csoportját. Ezek:

- „Az észleléssel és hangokkal kapcsolatos zavaró tényezők (például a többi látogató jelenléte),
- vizuális túlszűfolttság,

- linearitás és a strukturált narráció ígérete,
- kényelmetlenség.”¹⁵⁶

Walsh meglátása szerint a linearitás a tárgyak és elméletek összefüggő sorozatának elvárását ülteti el a látogatóban. Ezzel a kiállítási móddal a múzeum értelmezési kerek keresésére kondicionálja látogatóit, erősíti a művészeti alkotások összehasonlításának és értékelésének művészettörténeti szemléletét. Walsh hangsúlyozza, hogy ez a megértésnek, tanulásnak csak az egyik, de nem kizárólagos módja, valamint hogy nem feltétlenül a lineáris kiállítás nyújtja a látogatóknak a legemlékezetesebb és leghatékonyabb tanulást lehetővé tevő múzeumi élményt. Mindazonáltal a linearitás erős bástyákkal rendelkezik, a látogatók ma már hozzá is szoktak a sorrendiség alapján felépülő kiállításokhoz, valamint az egyes kiállítási daraboknak az adott sorrendiségbe való illeszkedésével kapcsolatos, készen kapott információk befogadásához.¹⁵⁷

V.3. HAGYOMÁNYOS MÚZEUMPEDAGÓGIAI MÓDSZEREK ÉS PROGRAMOK

A múzeumi tanulást támogathatjuk értelmező szövegekkel, hands-on és body-on foglalkozásokkal, interaktív információs technológiával, azonban a tanulás valamenyny gyűjteménnyel rendelkező intézményben a múzeumi gyűjtemény tárgyaira fókuszál, akár önmagukban bemutatva, melyek akár egy tágabb téma bizonyítékeként prezentálva segítik a megértést.

TÁRLATVEZETÉS

A tárlatvezetés a legrégebbi gyökerekkel rendelkező közvetítési módszer. A múzeumpedagógiai célú tárlatvezetést azonban meg kell különböztetnünk a turisták számára szervezett, a múzeum teljes vagy nagy múzeumok esetében az egyes kiállítás-egységek anyagának bemutatását célzó tárlatvezetéstől. Mint múzeumpedagógiai módszer elsősorban az adott múzeumpedagógiai program által meghatározott speciális ismeretkörök megismertetését támogatja, ezért ebben az esetben meghatározott számú kiválasztott tárgy bemutatására irányul. Múzeumpedagógiai program esetében a hagyományos frontális módszerrel szemben a hangsúly a beszélgetésen, a kérdve kifejtésen és a résztvevők mentális aktivizálásán van.

FELADATLAP, FOGLALKOZTATÓ FÜZET

A feladatlapok, foglalkoztató füzetek széles körben elterjedt múzeumpedagógiai eszközök. A legnagyobb hatékonyság a gyermekek nyelvezetének figyelembevételével, valamint a különböző feladattípusok (szöveges, rajzos, kiegészítendő feladatok, keresztrejtvény) kombinációja által érhető el. A feladatlapokat több szempont szerint csoportosíthatjuk: egyéni/csoportos; múzeumi látogatás során alkalmazandó/múzeumi látogatást követően alkalmazandó; múzeumpedagógiai tevékenységet kiegészítendő/múzeumpedagógiai tevékenység alapját képező feladatlapok. A gyakorlati szakemberek tapasztalatai szerint a gyermekek, különösen a fiatalabb korosztály figyel-

mének irányítása érdekében ajánlatos úgynevezett „vezetőfigura” alkalmazása. Sinkó István a feladatlapok alábbi három típusát különböztette meg:

Vezető jellegű feladatlap, mely amellet, hogy feladatokat ad, a kiállítás struktúráját megismertető katalógusként is szolgál.

Játékos kereső feladatlap, mely a felfedezési tanulás módszerére építve segíti hozzá a gyermekeket az információk megszerzéséhez.

Kreatív feladatlap, mely a gyermekek önálló alkotótevékenységére épít.¹⁵⁸

MANUÁLIS TEVÉKENYSÉGEK, TÁRGYKÉSZÍTÉS

A manuális tevékenység és a tárgykészítés a legnépszerűbb, hazánkban leginkább elterjedt múzeumpedagógiai módszer. A résztvevők motoros tanulására, aktivitására épülő módszert önállóan és más múzeumpedagógiai módszerekkel kombinálva is alkalmazzák a gyakorlatban. Fontos, hogy az elkészítendő tárgy, valamint a tárgykészítési folyamat jellege kapcsolódjon az adott múzeum profiljához, a gyűjtemény típusához. Gyakorta felmerülő probléma, hogy a múzeumpedagógus a múzeumprofiltól függetlenül valamilyen néprajzi jellegű tárgyat készít a gyermekekkel. Ezzel a gyakorlattal éppen a múzeumi térben és a múzeumi tanulásban rejlő speciális lehetőségeket veszíti el a program. Míg egy néprajzi jellegű tárgykészítésnek érdemes az alkotási folyamat lépcsőfokainak elsajátítására irányulnia, egy művészeti múzeumhoz kötődő múzeumpedagógiai programnak inkább a kreativitás fejlesztésére és az önkibontakoztatás elősegítésére érdemes fókuszálnia.

DRÁMAPEDAGÓGIAI MÓDSZEREK

A kreatív dráma múzeumi alkalmazását indokolttá teszi, hogy a módszer segítségével lehetővé válik a megszerzett tudás személyessé tétele, a múlt megelevenítése, valamint a kreativitás fejlesztése. Mivel az eljátszott szereppel azonosulnia kell a program résztvevőjének, megvalósul az adott probléma belső átélése, mely kiemelt tanulási, megértési hatékonyságot jelent. Leggyakrabban szituációs és szimulációs játékokat, vagy a gyermekek által széles körben ismert történetek dramatizálását választják a múzeumpedagógusok a drámapedagógiai módszerek közül.

VETÉLKEDŐ, TÁRSASJÁTÉK

A vetélkedők és társasjátékok szintén népszerű múzeumpedagógiai módszerek. Vetélkedőket főként a felső tagozatos és a középiskolás korosztály számára szerveznek a múzeumok, a társasjáték minden életkori szakaszban sikerrel alkalmazható módszer. A résztvevők szellemi és/vagy motoros aktivizálása, a kreativitás és a szociális kompetenciák fejlesztése válik lehetővé e módszerek alkalmazása által.

A vita múzeumpedagógiai módszerként elsősorban az idősebb gyermekek foglalkoztatása során alkalmazható, inkább a tinédzser korosztály körében hatékony. A vita különösen jól alkalmazható olyan programokban, melyek a múzeumi gyűjtemény felhasználásával segítik a tanulmányi versenyekre való felkészítést vagy a tehetséggondozást. Fejleszthető általa az önálló véleményalkotás és érvelés, valamint elmélyíthetők a vita tárgyát képező témával kapcsolatos ismeretek. Lehetőséget biztosít arra, hogy a gyerekek felismerjék a több szempontú megközelítés előnyeit és a sajátjuktól különböző vélemények tiszteletben tartásának fontosságát.

PROJEKT-MÓDSZER

A csoport tagjai előzetes tapasztalataik, képességeik és érdeklődéseik alapján választják ki, hogy a projektfeladat megvalósítása érdekében milyen részfeladat teljesítését vállalják el. Pontosan ezért különösen fontos az, hogy a projekt-módszer alkalmazása esetén a múzeumpedagógusnak ügyelnie kell a végrehajtandó feladat sokszínűségére, valamint arra, hogy a résztvevők lehetőség szerint minél változatosabb részfeladatok közül választhassanak. A projekt-módszer inkább a több foglalkozásra épülő múzeumpedagógiai programokban, illetve a hazánkban is egyre népszerűbb múzeumi táborokban alkalmazható. A projekt-módszer során fejleszthetők a szociális kompetenciák, a kreativitáshoz, tervezéshez és az adott feladat önállóan vagy egy csoport tagjaként megvalósuló teljesítéséhez kötődő képességek. Csoportos feladat esetén kiemelt jelentőséget kap az egyéni felelősségtudat fejlesztése, az, hogy a gyerekek tapasztalatokat nyerjenek azzal kapcsolatosan, hogy milyen szerepük lehet a csoport közös célkitűzéseinek megvalósulásában.

TÖRTÉNETMESÉLÉS

A történetmesélés az egyik leghatékonyabb hagyományos múzeumpedagógiai módszer, a szóbeli történetbe integrált narratív informálódási folyamat révén lehetőséget nyújt saját tapasztalataink és a kulturális örökség jobb megértésére, másokkal való megosztására. Legfőbb pedagógiai és andragógiai előnye a vizualitás, a képzelet-erő és a szókincs fejlesztésében határozható meg. A történetmesélés során mind a kognitív, mind az affektív tanulási mód nagy jelentőséget kap. A történetmesélés különösen alkalmas egyes kultúrák és irányzatok bemutatására, a módszert gyakorta alkalmazzák az Egyesült Államokban az indiánok, Ausztráliában pedig a bennszülöttek kultúráját, történetét és életmódját bemutató kiállításokon. Az írásbeliséggel nem rendelkező kultúrák esetében különösen nagy jelentőséget nyer a történetmesélés. Az Egyesült Államokban kedvelt módszer a kortárs indián törzsek egyes tagjainak megszólaltatása, amikor gyermekkori élményeikkel, hiedelmeikkel, szokásaikkal kapcsolatos rövid történeteket ismerhetnek meg a látogatók a kiállítóterben levetített filmek segítségével. Ez a módszer személyessé, könnyen átélhetővé és befogadhatóvá, autentikussá teszi a kérdéskör bemutatását. Penninah Schram meghatározása szerint: „A történetmesélés összeköti az embereket. Összeköti a szíveket. Segít megválaszol-

ni a kérdést: Ki vagyok én? Kik az őseim? Milyen értékek mentén éltek? Hogyan kellene élnem? Hogyan kellene meghalnom? Mi az az örökség, amit a gyermekeim és a következő generációk felé szeretnék közvetíteni?”¹⁵⁹

Julie Springer a chicagói National Gallery of Art munkatársa az alábbiak szerint összegzi a történetmesélés pedagógiai dimenzióit:

- Humanista.
- Interdiszciplináris.
- Interkulturális.
- Multiszenzoros, multimodális.
- Konstruktivista.
- Tanulásvezérelt.¹⁶⁰

A történetmesélés humanista, mert arra bátorítja az embereket, hogy értékeljék és megosszák másokkal mind a valós tapasztalataikat, mind a fantáziájuk által született történeteket. A történetek pedig értékeket közvetítenek. A történetmesélésnek az interkulturális aspektusa pedig azért jelentős, mert a narratív struktúrák áthidalják a kulturális és földrajzi távolságokat és egyesítik a szóbeli, írott és technológiai műveltséget.

V.4. A MÚZEUMPEDAGÓGIAI MÓDSZEREK ÉS PROGRAMOK INNOVÁCIÓJA

A különböző infokommunikációs, multimédiás eszközök múzeumi közvetítésbe való integrálása, valamint az internetalapú múzeumi kultúrákövetítés térhódítása határozható meg az elmúlt évek legfontosabb, múzeumpedagógiával és múzeumi felnőttoktatással kapcsolatos innovációjaként. Az amerikai és nyugat-európai megamúzeumok egyértelműen meghatározták a múzeumi kultúrákövetítés új irányvonalait. A múzeumi közvetítésben alkalmazott hagyományos múzeumpedagógiai módszerek mellett az alábbi, internetre, illetve mobil infokommunikációs eszközökre alapozott módszerek fejlődtek a legnagyobb mértékben az elmúlt években.

57

MOBILTANULÁS A MÚZEUMBAN

A legutóbbi időszak újítása a mobiltanulás (M-learning/podcasting) múzeumi környezetben való alkalmazása. A vezeték nélküli kommunikációs eszközök segítségével (például GPS, mobiltelefon, internet, PDA¹⁶¹) kialakított múzeumi programok olyan új tanulási módszert jelentenek, ahol a hagyományos múzeumpedagógiai módszerek kiegészülnek a digitális és a kooperációs képességek javítására irányuló szociális kompetenciák fejlesztésével. A PDA egyes változatai ma már GPS-vevővel és digitális fényképezőgép funkcióval vannak ellátva.

Az audio guide – innovációja révén – szintén a múzeumi mobiltanulás egy lehetséges formáját képezi. A hagyományos audio tárlatvezetés módszertani fejlődéséből kiemelkedik az, melyben a látogatónak lehetősége nyílik „kihallgatni” a múzeumi kurátorok, restaurátorok és kutatók beszélgetését. A múzeummal való ismerkedés új lehetőségét kínálja ez a módszer, hiszen nem csak a múzeumi tárgyak vizsgálatának

újszerű aspektusát adja, hanem közelebb hozza a látogatóhoz a múzeumban folyó tudományos, közönségkapcsolati és tudományos munkát. A nagy külföldi múzeumok külön audioszolgáltatást alakítottak ki a családok számára. A Metropolitan Múzeumban például több mint 200 program közül választhatnak a múzeum gyűjteményeit megismerni kívánó családok. Különlegesség, hogy a családos audioprogramok közül jó néhány a múzeum honlapjáról letölthető podcasting formában lett kialakítva.¹⁶² A weboldal fejlesztői törekedtek arra, hogy a fogyatékkal élők egyenlő esélyei a múzeumi tanulás ezen formájában is érvényesüljenek, hiszen a siket- és halláskárosodott látogatók írott, szöveges formátumban is letölthetik a tárlatvezetéshez felhasználandó audioszöveget.¹⁶³ Az innováció sikerét jelzi, hogy 2008-ban több mint 200 000 látogató használt audiotárlatvezetést a Metropolitanben.¹⁶⁴

DIGITÁLIS ÉS MULTIMÉDIÁS ESZKÖZÖK A MÚZEUMPEDAGÓGIA SZOLGÁLTATÁBAN

A XX. században a történetmesélés legfőbb eszközei a festmények és a szobrok voltak, a módszer jellemzően gazdag vizuális metaforákat használt a minél hatékonyabb érzékeltetési hatások érdekében. A digitális történetmesélés szociális és multikulturális aspektusa egyaránt fontos. A digitális történetmesélés sok olyan elemet használ fel, melyek a tradicionális, előadáson alapuló történetmesélés kelléktárába tartoznak (vizuális, verbális, kinetikai, audiális elemek). Mivel a digitális történetmesélés feladatok sorát egyesíti magában – például forgatókönyvírás, szerkesztés, vizuális megjelenéssel kapcsolatos manipuláció, zeneválasztás, hangeffektusok – a múzeumi oktató egy múzeumi óra alatt is többféle tanulási stílust próbáltathat ki a résztvevőkkel.¹⁶⁵

Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban egyre gyakrabban találkozhatunk multimédiás eszközökre és/vagy digitális fényképezőgép alkalmazására épített múzeumpedagógiai programokkal. Ezek a programok nagy jelentőségűek mind az új technológiával kapcsolatos attitűdformálás, mind a digitális kompetencia fejlesztése szempontjából.

A Guggenheim Múzeum olyan foglalkozást kínál, mely az *Art after School* címet viseli és lehetőséget biztosít az érdeklődőknek arra, hogy interaktív galérialátogatások és hands-on műhelymunkák során, egyéni és csoportos projektek keretében az agyagművészettől a digitális technika alkalmazásáig, tapasztalati tanulás által szerezzenek ismereteket és új kompetenciákat. A projekt magában foglalja egy olyan kiállítás megszervezését, amikor a diákoknak lehetőségük nyílik arra, hogy bemutassák családtagjaiknak az általuk készített alkotásokat. Tinédzserek számára a múzeum olyan digitális műhelymunkákat kínál, ahol lehetőség nyílik arra, hogy meghatározott tematikához kapcsolódóan digitális képeket és photoshop-kollázsokat készítsenek.

„A MI MÚZEUMPEDAGÓGUSUNK” PROGRAM – A MÚZEUMI LÁTOGATÓK ETNIKAI, TÁRSADALMI CSOPORTJÁHOZ ILLESZKEDŐ MÚZEUMPEDAGÓGUS ALKALMAZÁSA

Az amerikai múzeumok egy újfajta közvetítési módszerrel próbálják elérni a különböző etnikai, társadalmi csoportokat és szubkultúrákat. A módszer lényege, hogy a múzeumi programot az adott múzeum által elérni kívánt vonatkoztatási cso-

portból származó személy vezeti le. Azaz indián gyökerekkel rendelkező csoport esetén indián, főiskolásoknak, egyetemistáknak szervezett programok esetén egyetemista szervezi meg és bonyolítja le a múzeumi programot. A módszer lényege, hogy az adott társadalmi csoporthoz kapcsolódó látogatók minél inkább magukénak érezhessék a múzeumot, hiszen a saját közegükből származó múzeumi programvezető/közvetítő pusztá léte növeli a múzeummal kapcsolatos bizalmat, előmozdítja a feloldódást. Az új módszer egyik legsikeresebb megvalósulásával a Metropolitan Múzeumban találkozhatunk, ahol a *CMG (College Group at the Met)* névre keresztelt, 25 helyi főiskolás hallgatóból álló csapat feladata a helyi, felsőoktatásban részt vevő hallgatók számára kínált programok és események megszervezése és lebonyolítása. Az intézmény a helyi egyetemi közösségek múzeummal való kapcsolatának erősítését, a hallgatók múzeummal kapcsolatos attitűdjeinek javítását, valamint a fiatalok Metropolitan Múzeumhoz való kötődésének erősítését határozta meg a program legfőbb célkitűzéseiként.¹⁶⁶

„TUDÓSOK AZ ISKOLÁBAN” PROGRAM

A „Tudósok az iskolában” program lényege, hogy a múzeumpedagógusok és muzeológusok az iskolai helyszínekre elutazva népszerűsítik az adott múzeumban alkalmazott múzeumpedagógiai programokat. A „házhoz megy a múzeum” koncepció alap gondolata szerint azáltal, hogy a gyermekek saját megszokott környezetükben ismerkednek meg a múzeumi szakemberekkel és a múzeumban folytatott tudományos munkával, nagyobb bizalommal fordulnak a múzeumi programok felé. A múzeumokkal kapcsolatos fenntartások és a múzeumot szabadidő-eltöltési alternatívaként elvető attitűdök háttérében sok esetben a gyermekek tudományokkal és magas művészetekkel szembeni idegenkedése húzódik meg. Azáltal, hogy a múzeum „nyit” a gyermekek és az oktatási intézmények felé, lehetővé válik e fenntartások részleges vagy teljes feloldása és az érdeklődés felkeltése. A módszer főként az Egyesült Államokban örvend nagy népszerűségnek, olyan nagy jelentőségű intézmény, mint a Smithsonian is él a módszer adta lehetőségekkel.¹⁶⁷ Magyarországon a program a múzeumpedagógiai foglalkozást megelőző, iskolai környezetben tartott előkészítő óra formájában jelenik meg, azonban a módszer alkalmazása esetleges, leginkább csak az egyes nagyobb, országos múzeumok élnék a programban kínálókozó lehetőségekkel.

„TALÁLKOZZ A TUDÓSOKKAL!” PROGRAM

A program célkitűzése, hogy lehetőséget biztosítson az érdeklődőknek a múzeumi „kulisszák” mögötti tevékenység, a múzeumi tudományos munka megismerésére. A módszer két szempontból is támogatja a múzeumi oktatást. Egyrészről épít arra az általánosan jelenlévő emberi vágyra, mely a titkok, az ismeretlen, az újszerű megismerésére irányul, ezáltal pedig fokozza a múzeumi programokkal kapcsolatos érdeklődést. Másrészről konkrét ismereteket nyújt a múzeumi tudományos munkával és annak eredményeivel kapcsolatosan.

Ez az újszerű múzeumpedagógiai megközelítés érvényesül a londoni Természettörténeti Múzeumban, ahol a 2002-ben megnyitott Darwin Központban a kutatók

és a közönségkapcsolatok területén dolgozók közötti kooperáció eredményeképp megvalósult a *Darwin Centre Live* (napjainkban *Nature Live*) program. A Központ által naponta megszervezett „Találkozz a tudósokkal!” program keretében az érdeklődőknek lehetőségük nyílik a múzeum kutatóival való közvetlen kapcsolatteremtésre, a múzeumban folyó aktuális kutatások eredményeinek megismerésére, valamint a természettudománnyal kapcsolatos vitákban való részvételre. A program elsősorban a felnőtteket, az idősebb gyermekekkel rendelkező családokat, valamint a 16–18 év közötti tinédzsereket célozza meg. A program különlegessége, hogy az interneten is nyomon követhető, és a múzeum virtuális látogatói számára biztosítva van, hogy hozzászólásait és kérdéseit elektronikus formában közvetítsék a kutatók felé. A lezajlott programok és a látogatók vitákhoz fűzött hozzászólásai rögzítésre kerülnek és a múzeum honlapjáról bárki által letölthetők.¹⁶⁸ További múzeumpedagógiai újítása volt az intézménynek, hogy a Darwin Központ által szervezett, a zoológiai osztály tevékenységének megismerését lehetővé tevő „Fedezd fel” programhoz speciális tárlatvezetői státuszt alakított ki az intézmény. Ezek a tárlatvezetők egyszerre muzeológusok és közönségkapcsolati szakemberek, hiszen munkaidejük 25%-át gyűjteményi munkával, 75%-át csoportok vezetésével töltik. Az újítás pozitívuma, hogy a közvetítők muzeológusi háttérüknek köszönhetően hiteles és pontos információkkal tudnak szolgálni a múzeum állattannal kapcsolatos legfrissebb kutatásainak eredményeiről, a látogatók számára szervezett vitákat pedig magabiztosan és alapos háttértudással képesek irányítani.¹⁶⁹

Hazánkban a módszer még csak csíráiban van jelen, és leginkább a múzeumi restaurátori munka megismertetésére irányul.

A MÚZEUMI WEBOLDAL MINT OKTATÁSI ESZKÖZ

A virtuális technológia fejlődésének köszönhetően a múzeumi honlapok kiemelkedő szerepet nyertek az oktatásban és a kommunikációban. Virtuális túrák létrehozásával lehetővé válik az, hogy olyan tárgyakkal ismertessük meg a közönséget, melyek kiállítási térben való elhelyezésére a múzeumnak akár helyhiány, akár más indokok miatt nincs lehetősége. Egyes nagyobb észak-amerikai és nyugat-európai múzeumok honlapjai szerves módon integrálódnak az adott intézmény oktatási tevékenységébe. A webes felületen megoldandó játékos feladatokkal, az internetről letölthető, a múzeumi kiállítások feldolgozását segítő, életkori sajátosságokat figyelembe vevő ingyenes feladatlapokkal, valamint az interaktív tanulás és információszerzés lehetőségét nyújtó szolgáltatások sorával a múzeumok internetes felületei ma már önálló létjogosultságot szerzett oktatási eszközként értelmezhetők.

Egy sor nagyobb múzeumnál megindult a múzeumi weboldalak individualizálása. Lehetőséget biztosítanak a látogatóknak arra, hogy személyes érdeklődésüknek megfelelően saját internetes profilt alakítsanak ki a múzeumi honlapon. E törekvés jó példája a Metropolitan Múzeum „Az én Met Galériám” linkje, ahol a regisztráció után a látogatónak lehetősége nyílik arra, hogy egy önálló, személyre szabott kiállítást állítson össze a múzeumi adatbázisra támaszkodva. Lehetőség nyílik arra, hogy az adatbázisból kiválasztott képeket a felhasználó megossza ismerőseivel, barátaival, hiszen tetszése szerint továbbküldheti azokat e-mail vagy akár MMS-formátumban, illetve ez a speci-

ális oldal közvetlen kapcsolatban áll olyan népszerű közösségi oldalakkal, mint a Facebook vagy a MySpace.¹⁷⁰ Különösen a kultúra és művészet iránt fogékony, fiatalabb generációk elérésében kaphat kiemelkedő jelentőséget ez utóbbi fejlesztés, bár a nemzetközi tendenciák azt mutatják, hogy a különböző közösségi oldalak a középkorúak körében is hallatlanul népszerűek. Jó példa ez arra, miként találkozhatnak egymással és kapcsolódhatnak össze mindennapi életünk technológiai újításai a kultúra egyetemes értékeivel. A Metropolitan honlapjának individualizálását szolgálja az „En Met Kalendáriumom” link is, amely lehetőséget biztosít az internetes látogatónak arra, hogy esemény és téma szerinti felbontás alapján összeállíthassa a saját érdeklődési körének megfelelő, a múzeum rendezvényeivel és kiállításaival kapcsolatos programtervét. A múzeum hetente ingyenes hírlevélben értesíti az érdeklődőket az általuk előzetesen bejelölt aktuális program- és időszaki kiállítás típusokról.¹⁷¹

A Smithsonian honlapja 2007-ben elnyerte a Webby Awardot a kulturális intézmények kategóriában. Míg a múzeumkomplexum honlapját 2006-ban 150 milliószor,¹⁷² 2008-ban 172 800 000-szor látogatták meg az érdeklődők.¹⁷³ Bár a Smithsonian évi 23 milliónyi látogatójával a világ egyik legnépszerűbb kulturális intézménye, a weblap múzeumpedagógiában betöltött különlegesen fontos szerepére utal az, hogy a weblapot több mint hétszer olyan gyakran látogatják, mint a múzeumkomplexum háromdimenziós gyűjteményeit. Több mint 1300, oktatási tevékenységhez felhasználható online anyagot nyújt az érdeklődők számára, melyek között óraterveket, weboldalakot, felfedezéseket, kutatásokat, az aktuálisan zajló terepmunkával kapcsolatos adatokat és történeteket, a gyerekek foglalkoztatását lehetővé tevő játékokat, tevékenységformákat találunk.¹⁷⁴ A Smithsonian lehetőséget biztosít arra, hogy a diákok kapcsolatba lépjenek a múzeummal anélkül, hogy elhagynák az osztálytermet, hiszen interaktív videokonferencia szolgáltatásukkal az interneten keresztül folytatják oktató tevékenységüket a múzeumi szakemberek és az önkéntes docensek. A program kialakításánál törekedtek arra, hogy figyelembe vegyék a különböző életkori csoportok tanulási sajátosságait. Például a Smithsonian keretében működő National Air and Space Museum 45 perces interaktív videokonferencia programot kínál a középiskolás korosztálynak, melynek keretében múzeumi szakemberek ismertetik meg a gyerekeket az űrutazással kapcsolatos legérdekesebb kérdésekkel. Az általános iskolás korosztály számára olyan 30 perces foglalkozásokat tartanak, ahol a gyerekek elsődleges források segítségével ismerkedhetnek meg a repülés tudományos hátterével, a Wright fivérek koncepciójától kezdve a sárkányeregetésig. A múzeumi szolgáltatás magában foglalja a videokonferenciára felkészítő osztálytermi foglalkozáshoz szükséges anyagokat és tevékenységek leírását.¹⁷⁵

A San Franciscó-i Exploratorium honlapját évente 20 millióan látogatják meg. Weboldalán sokféle tevékenységre nyílik lehetőség, melyek közül kiemelném az online interaktív kiállításokat,¹⁷⁶ a tanárok által az osztályteremben alkalmazható tevékenységformákat,¹⁷⁷ valamint az otthoni, önálló kísérletezéshez nyújtott ötleteket.¹⁷⁸

A magyar múzeumok internetes felületei elsősorban a múzeumi kiállításokkal, programokkal, gyűjteményekkel és a múzeumi bolt kínálatával kapcsolatos információközlést szolgálják, múzeumpedagógiai eszközként való alkalmazásukra csak elvétve találunk példát. Magyarországon az elmúlt években leginkább a virtuális kiállítások tekintetében fejlődtek a múzeumi honlapok. Esetenként találkozhatunk

azzal a megoldással, hogy a múzeum által szervezett vetélkedők keretében a gyerekeknek elektronikus módon, a múzeumi honlapon keresztül kell a megoldásokat eljuttatniuk a program vezetőjének.

VI. MÚZEUMI FELNŐTTOKTATÁS – MÚZEUMANDRAGÓGIA

VI.1. A MÚZEUMI FELNŐTTOKTATÁS INNOVÁCIÓJA

Az elmúlt években a múzeumpedagógián belül egyre inkább önálló területként kezd megformálódni a múzeumi felnőttoktatás. A múzeumok és az élethosszig tartó tanulás kapcsolatának vizsgálata már régóta alapvető része a múzeumi kultúra- és tudásközvetítéssel foglalkozó kutatásoknak. Bár a múzeumi felnőttoktatás régi gyökerekkel rendelkezik, hazánkban egészen friss kezdeményezésnek számít a múzeumandragógia fogalmának bevezetése. A múzeumandragógiával kapcsolatos kutatások még gyermekcipőben járnak, és jelenleg is folyamatban van a definíció múzeumi közművelődéssel foglalkozó szakmai plénum körében való elfogadtatása, megismertetése. Ahogy jelen pillanatban még képlékeny hazánkban a múzeumpedagógia fogalma, különösen igaz ez a múzeumandragógiára. Az első országos múzeumandragógiai konferenciát 2009 májusában szervezték meg a szépművészeti Magyar Nyelv Múzeumában. A konferencia szervezője az alábbiak szerint fogalmazta meg a múzeumandragógia definícióját:

„A múzeumandragógia a múzeumok, a muzeális jellegű intézmények, civil közösségek, a kulturális örökség védelmével, őrzésével megbízott szervezetek felnőttképzési, felnőttoktatási, felnőttnevelési tevékenységének lehetőségeit, feltételeit vizsgálja, valamint azokat a törvényszerűségeket igyekszik feltárni, amelyek intézményes vagy intézményen kívüli múzeumi keretek között hatékonyabbá tehetik a felnőtt egyének, a felnőtt közösségek számára »az élet teljes körére kiterjedő«, tanulási, ötanulási, képzési, önképzési, személyiségfejlesztési eredményeit.”¹⁷⁹

A múzeumi felnőttoktatás innovációja kapcsán többféle innovációtípust különböztethetünk meg. Beszélhetünk a múzeum szervezeti felépítésének innovációjáról, a kiállításpolitikáról, a kiállítás mint „termék” innovációjáról, valamint mind a kiállításban, mind a múzeum által szolgáltatott felnőtt programok és azok során alkalmazott módszerek és eszközök innovációjáról. A múzeumi felnőttoktatás fejlesztésének tervezése során fontos meghatározni azt, hogy a múzeumi közvetítési módszerek, eszközök megválasztása, új célcsoportok eléréséhez szükséges stratégia kidolgozása kapcsán keresletkövető vagy keresletteremtő innovációról beszélünk-e. Véleményem szerint a múzeumi felnőttoktatásnak négy olyan területe van napjainkban, ahol a megváltozott társadalmi, kulturális és gazdasági környezet következtében az innováció kérdésköre különös jelentőséget nyer.

Ezek:

I. Új múzeumi feladatok és funkciók felvállalása – Új célcsoportok meghatározása.

II. Tanulásmódszerek figyelembevétele a kiállítás-rendezés és a programok kialakítása során a tanulás hatékonyságának növelése érdekében.

III. A múzeumi honlapok fejlesztése a virtuális lifelong learning megvalósítása érdekében.

IV. A múzeumi szervezet innovációja – Múzeumi alkalmazottak továbbképzése.

VI.2. A FELNŐTTEK TANULÁSI FOLYAMATAI A MÚZEUMBAN

Az Egyesült Államokban múzeumi körökben az 1990-es években szinte már klisévé vált az a gondolat, miszerint a múzeumok napjaink legideálisabb tanulási környezetét jelentik.¹⁸⁰ Az elmúlt időszakban több, a múzeumi látogatók tanulási folyamataival, módszereivel és lehetőségeivel foglalkozó elmélet és modell fogalmazódott meg. Ezek a modellek különböző pszichológiai, pedagógiai és szociológiai alapokra támaszkodva születtek meg, mint például a konstruktivizmus vagy a behaviorista megközelítés. A múzeumi tanulással foglalkozó elméletekkel kapcsolatban még nem született konszenzus, gyakori problémát jelent, hogy a túlzottan sok különböző terület felölelésére való kísérlet eredményeképp teoretikussá válnak, rosszabb esetben alkalmazhatatlanok a gyakorlatban.

Míg a gyermekek tapasztalatszerzése jellegét tekintve külső, velük megtörtént dolgokon alapul, addig a felnőttek személyes tapasztalatát meghatározza egyéni identitásuk. A felnőttek olyan tanulási lehetőségeket keresnek, melyek kapcsolódnak a munkavállalóként, szülőként, házastársként, szabadidő-felhasználóként folyamatosan változó szerepükhöz. A felnőttek múzeumi programokba való bekapcsolódásánál elsődleges jelentőségű, hogy az mennyiben illeszkedik érdeklődési körükhöz, mennyiben sajátíthatnak el általuk képességeket vagy mennyiben ad választ olyan kérdésekre, melyek aktuálisan foglalkoztatják őket. Nina Jensen meglátása szerint a felnőttek fejlődése elsősorban nem pszichológiai. Sokkal inkább kapcsolódik az életút során felmerülő különféle változó szociális szerepekhez.¹⁸¹ A felnőttek múzeumi látogatásuk során hozzák magukkal saját elvárásaikat, tapasztalataikat és céljaikat, mely igényeket, elvárásokat a múzeumnak meg kell ismernie, azokat a múzeumi programkínálat kialakításának figyelembe kell vennie.

A múzeumandragógia egy speciális területét képezi a felnőttek mint szülők múzeumi tanulása. A felnőtt látogatók egy speciális csoportjánál azt tapasztalhatjuk, hogy amennyiben a múzeumlátogatásra családi program keretében kerül sor, megpróbálnak tudósként, szakértőként feltűnni gyermekeik előtt. Deborah P. Benton New York City múzeumaiban végzett kutatásai kimutatták, hogy ezek a szülők nem voltak megfelelőképp felkészülve a „tanár szerepre” így gyakran félreértelmezték a múzeumot, valamint a kiállítás jelentését. Gyakran előfordul, hogy a szülők nem engedik, hogy gyermekeik valódi interakcióba kerüljenek a kiállítással. Benton kutatásai szerint a felnőtt látogatók ugyanezen csoportjára jellemző volt az, hogy a gyermekekkel közös múzeumi programot inkább érezték kötelességnek, mint szórakozásnak/élménynek, valamint hogy számukra a múzeum egy nehezen kódolható idegen környezetként jelent meg.¹⁸² A múzeumokban gyakran csak a nagyon magasán képzett szülők tudják korrekt módon interpretálni a kiállítást gyermekeik számára, csak kevesen képesek betölteni a múzeumpedagógus szerepét. Különösen igaz ez a megállapítás a művészeti és természettudományi múzeumokra. E két intézménytípusban a

probléma feloldása érdekében gyakran kifejezetten a családok számára előkészített információs anyagokkal nyújtanak segítséget a szülők részére. A múzeum ebben az esetben felvállalja az oktató szerepet és egyfajta közvetítőként működik a szülő és a gyerek között. A segítségnyújtásnak több formája létezik a jelenlegi múzeumi gyakorlatban. Gyakori megoldás a kifejezetten családok számára kidolgozott múzeumi foglalkoztató füzet alkalmazása, és a szülők és gyermekeik által közösen kezelhető, a közös játék élményét nyújtó hands-on installációk kiállítási térbe való illesztése. A múzeumok emellett kifejezetten a családok számára szervezett műhelymunkákkal, valamint a felfedezéssel tanulásra építő installációkkal próbálják megkönnyíteni a szülők dolgát. További lehetőség egy olyan információs útvonal kidolgozása, mely segítséget nyújt a szülőknek az egyes múzeumi tárgyak gyermekeik számára való értelmezésében. Ebben az esetben a szülőket speciális feliratok és/vagy információs kiadványok segítségével tájékoztatják arról, hogy az adott kiállítási tárgy vagy installáció milyen tanulási lehetőséget nyújt gyermekeik számára. A módszer egyik legjelentősebb pozitívuma az, hogy elősegíti a szülők és gyermekeik közötti párbeszéd kibontakozását, valamint hogy a múzeum által szolgáltatott információkra alapozva lehetőséget biztosít ahhoz, hogy a szülő narrátorként segítse gyermeke múzeumi tanulási folyamatát. Elsősorban a természettudományi központok és a gyermekmúzeumok alkalmazzák ezt a módszert.

A konstruktivista pedagógia elmélete egyre inkább meghatározza a múzeumi tanulás innovációját. A hagyományos „mindent tudó” tanárt facilitátori szerepkörrel felruházó elmélet a múzeumi közvetítésben egyre nagyobb szerepet kap, különösen a felnőttek oktatását szolgáló múzeumi programokban. A konstruktivista elméletből elsősorban a tanulók aktivitására való építés, a kreativitás kiemelt szerepe, az interdiszciplináris jelleg, a több szálon futó interakciók megvalósítása, a résztvevők már meglévő tudásának előhívása, valamint a szociális készségek fejlesztése határozható meg napjaink múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai módszertani innovációjának legfontosabb irányvonalaként. A változatos munkaeszközök és információs források alkalmazására, a modern infokommunikációs eszközök oktatási folyamatba való integrálására vonatkozó konstruktivista igények szintén egybeesnek a legújabb múzeumpedagógiai trendekkel. A kooperatív tanulási módszerek alkalmazására a múzeum különösen jó terepet biztosít.

A múzeumi oktatás fejlődésére nagy hatást gyakorol a tapasztalati tanulás elmélete. A tárgyakkal való személyes találkozón, interaktivitáson és az új tapasztalatok szerzésén alapuló tanúlással – a különböző vizsgálatok szerint – jóval nagyobb hatékonysági fokot érhetünk el, mint a hagyományos, a tanuló aktivitását kevésbé megkövetelő tanulási módszerek által. A Kurt Lewin által 1947-ben alapított National Training Laboratories amerikai behaviorista pszichológiai központ által kidolgozott „tanulási piramis” szerint a megszerzett tudásnak a hagyományos frontális előadás esetében csak 5%-a, olvasással 10%-a, audiovizuális tanúlással 20%-a, demonstrációval támogatott tanulási folyamat esetében 30%-a marad meg. Ezekhez a módszerekhez képest jóval nagyobb hatékonyságot mutat a csoportos megbeszélés, és különösen a tapasztalati tanulás, hiszen míg az előbbi esetében 50%, az utóbbinál 75% a tudás megmaradási aránya. A kutatás eredményei szerint legnagyobb hatékonysággal az olyan tanulási folyamat rendelkezik, amikor a tanuló önmaga tanít másokat, prezentál.

A múzeumi tanulás elméletére befolyással bír David Kolb 1984-ben publikált, divergens, konvergens, asszimiláló és alkalmazkodó tanulói stílust meghatározó, Kurt Lewin munkái által inspirált népszerű, ugyanakkor vitatott modellje. Bár a modellt szakmai körökben sok kritika érte, aktualitását jelzi, hogy a 2007-ben, San Franciscóban megrendezett *Múzeumok és a Web* nemzetközi konferencián ajánlást fogadtak el arra vonatkozóan, hogy a múzeumi weboldalak a Kolb-féle tanulói stílusok figyelembevételével szolgálják online tanulók tanulási preferenciáit. A különböző felnőtt tanulói stílusok figyelembevétele különösen fontos lehet a múzeumok számára, hiszen meghatározzák azt, hogy a látogató milyen tanulási módokat preferál. A konferencia értékeléssel foglalkozó szekciója arra a megállapításra jutott, hogy felnőttkorban sokkal nagyobb szerepe van a tanulási folyamatban a különböző tanulói stílusoknak, mint gyermekkorban. Az életkor elsődlegesen meghatározó a különböző múzeumi tevékenységformákkal és tanulási módokkal kapcsolatos preferenciák kialakulásában, jóval jelentősebb hatással bír e tekintetben, mint például a múzeumi látogató neme.¹⁸³

A Kolb által megfogalmazott tanulási stílusok jelentős hatást gyakoroltak a tanúlással foglalkozó elméleti szakemberekre. Peter Honey és Alan Mumford a Kolb-féle rendszer egyik variációjaként határozta meg saját tanulói típus felosztásukat.

Aktív típus: Elsősorban a cselekvéseket és az új élmények megtapasztalását helyezi a tanulási folyamat középpontjába.

Reflektív típus: Az ebbe a típusba tartozó felnőttek tanulási folyamata a megfigyelésen és az erre adott válaszokon, reflektáláson alapul.

Elméleti típus: Az elméleti típusú tanulók főként a bemutatott jelenség háttérében álló okokat, viszonyrendszereket és elméleteket kívánják megérteni.

Pragmatikus típus: A pragmatikus típusú tanulók különösen szeretik kipróbálni a bemutatott tárgyat, az elméletek gyakorlatban való működése érdekli őket leginkább.¹⁸⁴

A TANULÓI TÍPUSOK FIGYELEMBEVÉTELÉNEK LEHETŐSÉGEI A MÚZEUMANDRAGÓGIAI PROGRAMKÍNÁLAT KIALAKÍTÁSÁBAN

Véleményem szerint a felnőttek múzeumi tanulása hatékonyabb lehetne akkor, ha a múzeumok figyelembe vennék az egyes tanulói típusok eltérő tanulási igényeit és preferenciáit mind a kiállítások felépítése, mind a múzeumandragógiai programok meghatározása során. Az alábbiakban kísérletet teszek a Honey és Mumford-féle modell múzeumandragógiai szempontú hasznosíthatóságának meghatározására.

A *reflektív típusú* múzeumlátogatók számára elsősorban az olyan kiállítások lehetnek vonzóak és érdekesek, melyek az önálló felfedezésre és interakciók lehetőségének sokaságára építenek. A programnak biztosítania kell az adott témában való elmélyülés lehetőségét. Az ehhez a típushoz tartozó felnőtt tanulók számára elsősorban az érzékszervekre építő közvetítési módszerek lesznek érdekesek, hiszen ez a csoport különösen nyitott a szaglás, látás, tapintás vagy ízlelés útján megvalósuló tanulási folyamatok iránt. Ez utóbbi jellemző következtében a színeknek és az anyagok megismerésének kiemelt jelentősége van a reflektív típusú felnőtt tanulók megismerési folyamataiban. A történetmesélés leginkább ennél a csoportnál lesz sikeres múzeumi oktatási módszer.

Az *elméleti típusú* tanulók esetében főként az összefüggések feltárása és a különböző elméleti modellek közvetítése áll az érdeklődés fókuszában. Ennek megfelelően a csoport számára a logikus, könnyen áttekinthető kiállítás lesz a legideálisabb tanulási színtér. Múzeumi programok esetében fontos számukra, hogy az adott, feldolgozott téma szakértői legyenek a közvetítők, szeretik megismerni a terület tudományos hátterét is. Ez a típus élvezi a hosszabb, tudományos szintre emelt előadásokat és beszélgetéseket, nem riad vissza hosszabb szövegek, feliratok elolvasásától sem annak érdekében, hogy alaposan megismerhesse az adott témakört. Elsősorban ez a tanulói típus lehet a kiállítóterekben elhelyezett, az adott terem által feldolgozott témakör alapos megismerését lehetővé tevő, extra információkat nyújtó nyomtatott kiadványok célcsoportja. A csoport számára érdekes múzeumi program lehet a muzeológusok, kutatók által vezetett beszélgetéseken, vitákon, előadásokon való részvétel.

Az *aktív típusú* látogatókat a múzeum elsősorban a hands-on, body-on és interaktív tárlatokkal foghatja meg. Ez a típus elsősorban az aktív tanulási lehetőségeket fogja keresni a múzeumban, nem kedveli a hosszú, tudományos fejtegetéseket és a frontális előadási módot. Fontos számukra, hogy az információkat változatos formában közvetítse a múzeum, a rövid, lényegretörő szövegek, hangok, képek és ábrák váltakoztatásával kötheti le a kiállítás a figyelmüket. Ez a típus szereti kipróbálni és megérinteni a kiállításban bemutatott tárgyakat, a mentális és motoros aktivitás, valamint a változatosság egyaránt fontos a számukra. Az önálló tárgykészítés, új tapasztalatok szerzése és a tárgyak kipróbálása áll érdeklődésük középpontjában.

A *pragmatikus típus* elsősorban jól felhasználható, praktikus tudásra igyekszik szert tenni múzeumi látogatása során. A múzeum az elméletek gyakorlati megvalósulását bemutató, kipróbálható kiállítási elemekkel kötheti le a típus figyelmét. Különösen kedveltek körükben a hands-on kiállítási elemek. Kedvelik az olyan írásos vezetőket, melyek segítik őket eligazodni a múzeumi térben, javaslatokat adva a látogatási irány vagy a „mindenképpen megnézendő” tárgyak felsorolása és bemutatása által. Ugyanezen okból kifolyólag kedvelt körükben a tárlatvezetés.

A különböző tanulói típusokkal és a felnőttek tanulási folyamataival kapcsolatos elméletek figyelembevételével, hogy a látogatóbarát múzeum megteremtésének egyik alapja lehet, jelentős mértékben növelheti a múzeumi tanulás hatékonyságát. A múzeumandragógia elméleti háttere az elmúlt időszakban jelentős fejlődésen ment keresztül az alfejezetben felsorolt kutatók tevékenységének köszönhetően.

VI.3. FELNŐTTOKTATÁSI MÓDSZEREK A MÚZEUMBAN

Hazánkban a múzeumi felnőttoktatás területe komoly fejlesztést igényelne. A felnőttek múzeumi programokba való bevonása leginkább a családi programokon keresztül, illetve frontális előadásokban realizálódik. Míg a gyermekek múzeumi foglalkoztatásával kapcsolatos módszertani kiadványok, tanulmányok és konferencia-előadások sora látott napvilágot az elmúlt években, a felnőttek múzeumi foglalkoztatásának módszertana jóformán fehér folt a mai magyar múzeumi közművelődésben. Jelenleg a felnőttek leginkább informális módon tanulnak a hazai múzeumokban. A nonformális felnőttoktatás főként az egyes jeles ünnepkörökhöz, a Múzeumok

Éjszakája rendezvénysorozathoz, valamint a múzeumbaráti körök lelkes közönségéhez kötődik. A formális felnőttoktatás hazánkban a múzeumi szakemberek továbbképzésében, valamint az egyetemi hallgatók számára tartott kurzusokban és gyakorlatokban jelenik meg. A múzeumi felnőttoktatás kibontakozásának fontos bázisai lehetnek a múzeumbaráti körök.

A felnőttoktatási módszerek múzeumi alkalmazásának lehetőségei: előadás, agytrösztmódszer, csevegő módszer, elmeedző módszer, esettanulmány-módszer, felfedeztető oktatás, vita, fórum, impulzusmódszer, aktivizáló módszerek: például méhkaszmódszer, ötletroham, szerepjáték, szimulációs módszerek, projekt módszer, kooperatív módszer, felfedeztető módszer, problémaközpontú tanulás, tréning módszer, készséggyakorlatok, irányított megfigyelés, társasjáték/vetélkedő.

A csoportos felnőttoktatási módszerek esetében a csoport ideális létszáma 4–5 fő. A felnőtt foglalkozások során a mechanikus csoporttagolás helyett célszerűbb hagyni, hogy a csoportok a felnőttek szimpátiakapcsolatai szerint formálódjanak meg.¹⁸⁵ A felnőttek előzetes tapasztalatainak és ismereteinek gazdagsága következtében a különböző aktivizáló módszerek különösen hatékonyak lehetnek a múzeumi felnőttoktatásban, hiszen lehetőséget teremtenek a tapasztalatok kamatoztatására.

A legutóbbi időszak újítása a mobiltanulás (M-learning/podcasting) múzeumi környezetben, felnőttoktatási módszerként való alkalmazása. Az internet által nyújtott lehetőségek kihasználásával a múzeumi közvetítésben hagyományosan alkalmazott történetmesélés új perspektívái nyílnak meg a felnőttek számára is. A Smithsonian előremutató kísérletet valósított meg az internetalapú lifelong learning megvalósításában a 2003-ban indított programjával, mely az öt éven keresztül az ország vidéki kisvárosaiba utaztatott *Key Ingredients – America by food* kiállításához kapcsolódóan egy interaktív internetes felületet hozott létre. A weboldal amellett, hogy folyamatosan dokumentálta a lokális és regionális étkezési szokásokat, egyre bővülő információt nyújtott azoknak a településeknek a helyi étkezési lehetőségeiről, ahol a vándorkiállítás megfordult. Másrésről a programhoz kapcsolódóan létrehozták a nyilvánosság számára nyitott fórumként működő webalapú *Amerikai szakácskönyv projektet*. A kiállítás weboldalára bárki feltölthette az általa preferált vagy érdekesnek tartott recepteket, elmesélhetett az adott ételhez kapcsolódó személyes emléket vagy történeti hitelességű történetet. A program célja az volt, hogy a múzeumi kiállítási anyagokra és a múzeumban felhalmozott ismeretekre alapozva a weboldal az érdeklődők aktív közreműködésével létrehozott interaktív internetes felületté váljon.¹⁸⁶ Ezáltal megvalósult a felnőttek már megszerzett tapasztalatainak, előzetes ismereteinek a hasznosítása is.

Világszerte megfigyelhető tendencia, hogy a múzeumi honlapok mindinkább kapcsolódnak az élethosszig tartó tanulás rendszerébe, a múzeumi programok és egyéb múzeummal kapcsolatos információk közlésén túl egyre több, az informális tanulást támogató webes funkció jelenik meg.

VI.4. A MÚZEUM MINT A SZAKMAI TOVÁBBKÉPZÉS ÉS GYAKORLAT HELYSZÍNE

A múzeumok és a felsőoktatásban részt vevő hallgatók találkozásának egy speciális területét nyújtja a múzeumi szakmai gyakorlatok rendszere. A múzeumok tárgyi és emberi erőforrásaik birtokában tökéletes terepet nyújtanak ahhoz, hogy a különböző tudományterületek majdani szakemberei megfelelő gyakorlatot szerezzenek, legyen szó akár a múzeum profiljába illeszkedő tudományterületről, akár muzeológiáról vagy oktatásról, közművelődésről, múzeumpedagógiáról. Bár a múzeumok hazánkban is fontos gyakorlati terepként jelennek meg a felsőoktatás hallgatói számára, a nyugat-európai és észak-amerikai gyakorlattal összevetve a múzeumok csak kevésbé tudják kihasználni a hallgatók által kínált extra emberi erőforrásban rejlő lehetőségeket. Pozitív példaként szolgálhat a Metropolitan Múzeum, mely az Egyesült Államokban az egyik legkiterjedtebb múzeumi szakmai gyakorlati programot kínálja a felsőoktatásban részt vevő hallgatók számára. Nyári szakmai gyakorlati program keretében a hallgatóknak a Metropolitan kuratori, oktatási és működési struktúrájának megismerése mellett lehetőségük nyílik különféle szakmai műhelymunkákon való részvételre, valamint ellátogatnak a helyi kulturális intézményekbe. Mindemellett a programon részt vevő hallgatók – megfelelő felkészítést követően – tárlatvezetéseket tartanak a szakterületükhöz kötődő témákban a múzeum látogatói számára, valamint közreműködnek az Információs Pult szolgáltatásaiban. A harmad- és negyedéves,¹⁸⁷ valamint a frissen diplomázott hallgatók számára szervezett gyakorlat keretében a diákok részt vesznek az egyes múzeumi részlegek kuratori, oktatási és adminisztrációs feladatainak ellátásában, segédkeznek a Látogatói Információs Központban, valamint önállóan végeznek tárlatvezetéseket. A legerőteljesebb múzeumpedagógiai orientációval az első- és másodéves főiskolai hallgatók számára meghirdetett 9 hetes, nyári szakmai gyakorlat bír, melynek keretében a fiatalok az Oktatási Osztály munkájában vesznek részt. Egy intenzív tréninget követően a hallgatók önállóan vezetnek múzeumi műhelymunkákat, és tárlatvezetéseket is tartanak.¹⁸⁸ Külön szakmai gyakorlati helyeket hirdet meg a múzeum Oktatási Média részlege, ahol a 12 hónapos gyakorlatra olyan fiatalokat várnak, akik kifejezetten a családok, tanárok, gyerekek és általában a múzeumi látogatók számára készítenendő nyomtatott kiadványok, videók és online publikációk szerkesztésének, design munkálatainak folyamatában kívánnak gyakorlati tapasztalatokat szerezni.¹⁸⁹

A pedagógusok és a felsőoktatásban dolgozó tanárok szakmai profilba illeszkedő továbbképzésében is egyre nagyobb szerepet töltenek be a múzeumok. A magyarországi múzeumok e tekintetben a múzeumpedagógiai tanár-továbbképzési programokra fókuszálnak. Ezek a programok elsősorban a budapesti intézményekben, illetve a szentendrei skanzenben realizálódnak. A múzeumok tanár-továbbképzéssel kapcsolatos aktivitása hazánkban az elmúlt években lendült fel. A Ludvig Múzeum 2006 szeptemberétől indította el *Ped.Kedd* című, iskolai pedagógusok és múzeumpedagógusok számára szervezett múzeumpedagógiai műhelyét, mely a közösségszervezés és szakmai közösségi bázis megteremtésén túl célul tűzte ki az innovatív, alternatív pedagógiai módszerek megismertetését, valamint a kortárs művészettel kapcsolatos naprakész ismeretek közvetítését.¹⁹⁰ A budapesti Iparművészeti Múzeum 2009 janu-

árjában indította meg *Múzeum Tanműhely* elnevezésű, iskolai pedagógusok számára szervezett múzeumi klubját, ahol a résztvevőknek lehetőségük nyílik megismerni a múzeumpedagógiai programokat, valamint a speciálisan a múzeumban alkalmazható pedagógiai módszereket.¹⁹¹ Kifejezetten gazdag a Magyar Természettudományi Múzeum továbbképzési programkínálata, hiszen az OKJ-s múzeumi preparátor-képzést követően akkreditációt nyert egy 120 órás, természettudományos kutatók számára szervezett muzeológiai továbbképzés is. A Magyar Természettudományi Múzeum mindezek mellett kihelyezett iskolai előadásokat és foglalkozásokat kínál pedagógusok számára, valamint kiemelkedő aktivitást mutat a konferenciák és különböző műhelymunkák szervezésében.¹⁹² Kiemelendő továbbá a Szépművészeti Múzeum pedagógusok számára indított továbbképzési programja, amely új módszerek és foglalkozástípusok megismertetésével, valamint a közös szakmai bázis erősítésével támogatja az iskolai pedagógusok és a múzeumok közötti kapcsolat fejlődését. Bár a Nemzeti Múzeum *Nézzünk együtt kiállítást* című 60 órás múzeumpedagógiai tanár-továbbképzési programja szintén elnyerte az akkreditációt, jelenleg szünetel.

A szentendrei skanzen az óvodapedagógusok számára indított, *Néphagyomány-életetés az óvodai nevelésben* címet viselő 60 órás akkreditált továbbképzési program mellett változatos, az iskolai pedagógusok számára kidolgozott akkreditált felnőttképzési programokat is kínál.¹⁹³ A szentendrei skanzen keretében működő Múzeumi és Oktatási Képzési Központ (MOKK) a továbbképzési programok tekintetében a hazai múzeumpedagógiai innováció motorjának tekinthető. A MOKK tevékenységének és a hazai múzeumpedagógia fejlődésében betöltött jelentőségének részletes elemzését lásd a IX.2. alfejezetben. Mind a múzeumpedagógia jelentőségének növelése, mind a helyi pedagógus társadalom elérése és megszervezése szempontjából kívánatos lenne, ha a vidéki múzeumi szervezetek is növelnék továbbképzésekkel kapcsolatos aktivitásukat.

VII. A LÁTOGATÓKUTATÁS JELENTŐSÉGE A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS SZEMSZÖGÉBŐL

VII.1. A LÁTOGATÓKUTATÁS FEJLŐDÉSE

Angliában a látogatókutatás első lépései a műtárgyak biztonságával kapcsolatos aggodalmak miatt indultak meg, hiszen amikor a National Gallery átköltözött jelenlegi Trafalgar téri épületébe, látogatók tömege özönlött a megnyílt kiállításra. A parlamenti képviselők elsősorban a társadalom alsóbb rétegei, a szegények miatt tekintettek aggodalommal a tömegre. A XIX. században a múzeum igazgatójának időről időre jelentenie kellett a parlament felé, hogy miként viselkedik a közönség, milyen mértékben veszélyezteti a tömeg jelenléte a képeket. Az ezzel kapcsolatos korabeli dokumentumok szóhasználatából egyértelműen kitűnik ez az aggodalom. Eszerint „a munkás és a megbízható osztályok” azért járnak a National Gallery-be, hogy „elfelejtsék problémáikat”.¹⁹⁴ Az első tényleges, látogatói szokásokat feltáró felmérésre 1857-ben került sor, amikor az angol parlament megbízásából felmérték, hogy a westminsteri munkások hány alkalommal látogattak el a British Museumba, a National Gallery-be és a Natural History Museumba. A vizsgálat eredménye meglepetéseket okozott. Kiderült, hogy a Jackson and Builders cég 338 munkása 583, a Hooper the Coach Makers cég 46 munkása pedig 66 múzeumlátogatást valósított meg az 1856-os évben a három vizsgált múzeum valamelyikében. A vizsgálat legfontosabb eredménye az volt, hogy egyértelművé vált: a szegényebb társadalmi csoportok aktív múzeumlátogatók.¹⁹⁵

Az első múzeumi látogatókat megcélzó kérdőívek az 1920-as, 1930-as években születtek meg. Ezek a korai tanulmányok elsősorban arra fókuszáltak, hogy a kiállítási design, a múzeumi látogatás során igénybe vehető technikai eszközök, valamint a kiállított tárgyak számának változása mennyiben módosítja a kiállítás hasznosulását az ismeretszerzés szempontjából. A későbbiekben általánossá vált, hogy a kérdőívek inkább magukra a látogatókra fókuszáltak. Múzeumi berkekben az 1970-es évek végére vált általánossá a látogatókutatás. Bár ekkor még elsősorban a kiállítás és az egyéb, látogatókhoz kötődő szolgáltatások fejlesztésének eszközeként tekintettek ezekre a felmérésekre, egy fontos változásnak szemtanúi lehetünk. A múzeumi tanulás elemzése során a hangsúly a kiállítási designról a látogatói tapasztalatra helyeződött át.¹⁹⁶ Mindez együtt járt azzal, hogy a látogatókutatásban egyre erőteljesebb hangsúlyt kapott a pszichológia, az antropológia és a szociológia tudománya.

A látogatókutatás fejlődésében kiemelkedő fordulópontot jelentettek A. W. Melton kutatásai, aki 1936-ban elsőként vizsgálta és dokumentálta az interaktív kiállítási elemek múzeumi alkalmazásának előnyeit. Kutatásai szerint a látogatók manuális aktivitását lehetővé tevő kiállítási elemek alkalmazásakor az átlagos látogató közel kétszer annyi időt töltött a kiállításban, mint az interaktív elemek elhagyása esetén.¹⁹⁷

Az adott lokális közösség, valamint az adott társadalom szabadidő-felhasználási szokásainak szociológiai szempontú ismerete alapvető fontosságú a múzeumok számára mind a múzeumpedagógiai és közművelődési tevékenység megszervezése, mind az időszaki kiállítások időzítése szempontjából. Ugyanilyen jelentőséggel bír az adott lokális társadalom demográfiai jellemzőinek, vallási és etnikai megoszlásának ismerete. Mindezen ismeretek birtoklása szükséges a múzeum és ezen belül a múzeumpedagógusok számára ahhoz, hogy olyan látogatóbarát kulturális szolgáltatóvá tegyék az intézményt, amely valóban figyelemmel van a helyi társadalom igényeire és elvárásaira. Napjaink nemzetközi látogatókutatási felmérései azt mutatják, hogy a felnőtt múzeumi látogatók között több a nő, mint a férfi, valamint hogy a múzeumlátogatás szempontjából leginkább meghatározó tényező az iskolázottsági szint. Az amerikai múzeumok látogatóinak 75%-a rendelkezik valamilyen felsőfokú végzettséggel.¹⁹⁸ A felmérések tanúsága szerint a múzeumot szabadidős tevékenységként elvető populáció leggyakrabban a várható kihívásokkal kapcsolatos ellenérzésekkel, valamint a tanulási folyamat nehézségével indokolja távolmaradását.¹⁹⁹

A látogatókutatás kvantitatív és kvalitatív vizsgálati módszereket egyaránt alkalmaz. A kvalitatív vizsgálatok elsősorban a múzeumi környezet hosszabb távú megfigyelésében, az interjúk és a kérdőívekre adott szöveges válaszok elemzésében realizálódnak.

A kiállítások értékelésére három, a kiállítás megszervezésének különböző periódusaiban alkalmazott módszer terjedt el széles körben. A három értékelési módszer egymással összefügg, együttes alkalmazásuk kívánatos a múzeumpedagógiai szempontból hatékony kiállítások kivitelezése érdekében. A kiállítás felépülését megelőzően az alábbi kérdésekre kívánnak elsősorban választ kapni a múzeumi szakemberek: „Mennyire ismert a múzeum potenciális látogatói körében a tervezett kiállítás által feldolgozni kívánt téma?”; „Miként lehet a potenciális látogatók előzetes tudástartalmait a leghatékonyabban kamatoztatni a létrehozandó kiállításban?” Az úgynevezett formáló értékelés legfontosabb feladata a kiállítás részletes tartalmának, valamint a tervezett kommunikációs és interpretációs módok célközönség körében való tesztelése. A formáló értékelés a kiállítás tervezési fázisában kerül megvalósításra. A vizsgálat fő célkitűzése az, hogy a kiállítás tervezői megbizonyosodjanak arról, vajon a kiállítási design, valamint az eltervezett feliratok kommunikációs és múzeumpedagógiai szempontból megfelelőek-e. Fontos vizsgálandó szempont a kiállítás terminológiája. Általános probléma, hogy a feliratok készítői hajlamosak megfeledkezni arról, hogy a saját, témával kapcsolatos ismeretszintjük messze meghaladja a múzeum potenciális látogatóinak témával kapcsolatos ismeretszintjét. Mindezek mellett a formáló értékelésnek ki kell terjednie annak vizsgálatára is, hogy a kiállítás időkezelése a legmegfelelőbb mód-e a tartalom megértése, befogadása szempontjából.

Az úgynevezett összegző értékelés megvalósítására a kiállítás kivitelezését követően kerül sor. Az összegző értékelés alkalmat nyújt arra, hogy a múzeumok felmérjék a kiállítás egyénekre és közösségekre gyakorolt hatását. Fontos annak vizsgálata, hogy a múzeumi élmény, tapasztalat hozott-e bármilyen változást a látogató életében. Az összegző értékelés elsősorban az alábbi kérdésköröket vizsgálja:

– „a látogatók demográfiai jellemzői, mint életkor, nem, etnikai hovatartozás, lakóhely, iskolázottsági szint, foglalkozási és szocioökonómiai státusz;

– látogatói motivációk és elvárások; a múzeumlátogatás időbeni terjedelme, gyakorisága;

– az épület és a kiállítás fizikai értelemben vett hasznosulása: bejáratok, látogatói igényeket kielégítő berendezések használata, az interpretáció különböző eszközeinek hasznosulása;

– a múzeumi látogatás minősége és eredményessége: a múzeumi látogatás leginkább értékesnek ítélt eredménye.”²⁰⁰

VII.2. A MÚZEUMMAL KAPCSOLATOS ATTITÜDÖK

A múzeumokkal kapcsolatos felnőttkori attitűdöket leginkább a gyermekkorban szerzett tapasztalatok határozzák meg. Mivel egyes művészeti alkotások megértésének alapfeltétele egy bizonyos háttértudás, a család és az iskolai szocializáció szerepe alapvető jelentőségű a kérdéskör szempontjából. Elsősorban a magas kvalifikációjú, magas jövedelmű és magas társadalmi presztízsű munkakörrel rendelkező szülői háttér az, amely ideális feltételeket jelent a művészet befogadása szempontjából.

A tinédzser korosztály elérése és érdeklődésének felkeltése az egyik legnagyobb kihívás a múzeumok számára. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a múzeumok elsősorban a tinédzserek kortárs kultúrájával foglalkozó kiállításokkal és programokkal érnek el sikereket e korosztálynál. Sikeres példáját adta ennek a törekvésnek a világ különböző kultúráit bemutató rotterdami Wereldmuseum, ahol a múzeumi átépítést megelőzően (2007. augusztus és 2009. szeptember között a múzeumot teljes mértékben átépítették) a tinédzser korosztályt a kortárs könnyűzenei irányzatokhoz kapcsolódó programokkal és vetélkedőkkel sikerült becsalogatni a múzeumba. A hip-hop zene egy olyan speciális szubkultúrát képvisel, mely az etnikai, vallási és kulturális szempontból rendkívül heterogén rotterdami tinédzser korosztály közös találkozási pontja. Ezt ismerte fel a Wereldmuseum, amikor olyan programsorozatot indított, melynek alapmotívuma a hip-hop zene volt. Rajzpályázatokat hirdettek meg a tinédzserek körében, ahol a fiataloknak az említett szubkultúrához, zenei irányzathoz szervesen kapcsolódó tornacipőket kellett tervezniük. A legjobban sikerült tornacipőt a múzeum legyártatta és ünnepélyes keretek között elhelyezték a kiállítóterben mint a világ egyik jelentős szubkultúrájának tárgyi megjelenítését. A ceremónia során a múzeum igazgatója együtt táncolt a beelkesült fiatalokkal. A rotterdami Wereldmuseumban sikerült átvágni azt a pszichikai gátat, mely a tinédzser korosztály és az elitkultúra intézményeként számon tartott múzeumi világ között mind a mai napig fennáll.

Charles F. Gunther meglátása szerint a felnőttek múzeumokkal kapcsolatos attitűdjeit pozitív irányba módosíthatjuk akkor, ha a hagyományos tanulási formákat (tárlatvezetés, előadás, film) kombináljuk a szociális interakció nyújtotta pozitív élménnyel.²⁰¹ A múzeumoknak több olyan lehetőséget és programot kell kínálniuk, melyek egyesítik magukban a múzeumi program szabadidős tevékenységként való választását ösztönző tényezőket (szociális interakció, aktív részvétel, kényelmes és kellemes környezet). Marilyn G. Hood kutatásai szerint a fiatal felnőttek, valamint a kisgyermekes szülők elsősorban a szociális interakciót és az entertainmentet nyújtó progra-

mokat részesítik előnyben, ám kevésbé érdeklődnek a múzeumi tanulási lehetőségek, valamint a szabadidő hasznos eltöltését szolgáló programok iránt.²⁰²

Mivel a múzeumokkal kapcsolatos pozitív attitűdök megalapozására a gyermekkor a legmegfelelőbb életkori szakasz, a múzeumoknak célszerű a gyermekeket legelső szocializációs közegükön, a családon keresztül megszólítani. Claudia Haas hét pontban foglalta össze javaslatait a múzeumok barátságos családi tanulási környezetként való alakításával kapcsolatosan:

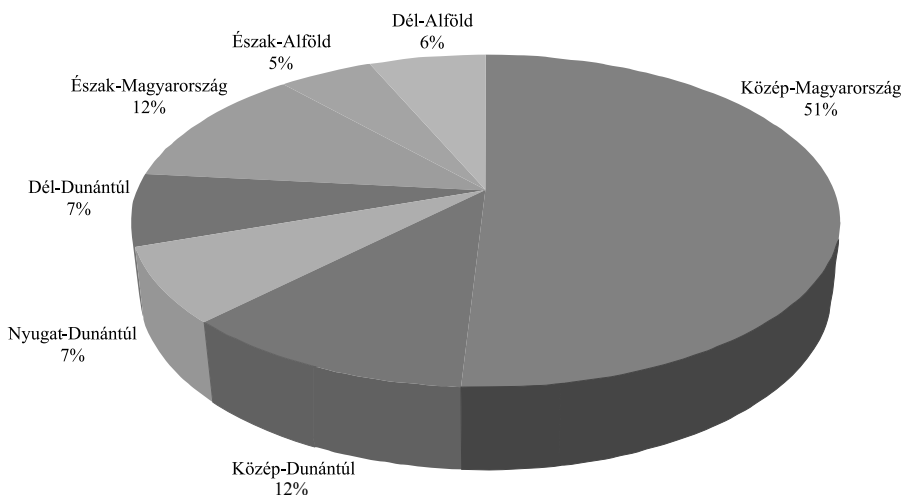
- intézményi tanulási stratégia kialakítása, a múzeum családokat megcélzó tanulási környezetként való öndefiniálása,
- a múzeum családbarát terré való alakítása,
- a múzeumi alkalmazottak motiválása,
- a család mint célcsoport vizsgálata,
- a család mint célcsoport elérése, múzeumba való invitálása,
- segítségnyújtás a szülőknek a múzeumi látogatásra való felkészüléssel kapcsolatosan,
- párbeszéd kialakítása a családokkal.²⁰³

A gyermekek és tinédzserek múzeumokkal kapcsolatos pozitív attitűdjeinek kialakítása kiemelten fontos kérdés a majdan felnővekvő generáció múzeumlátogatási szokásainak alakulása szempontjából. Mivel az attitűdök nehezen és lassan változnak, a múzeumoknak minél több csatornán keresztül kell támogatniuk a fiatal generációk múzeumokhoz való kötődését. Ez olyan módon lehetséges, ha a múzeumoknak sikerül elérniük azt, hogy a gyermekek és tinédzserek valóban magukénak, a saját világukhoz és érdeklődésükhöz kapcsolódónak érezzék ezeket az intézményeket a megfelelő kommunikációs stílustól és képi megjelenéstől kezdve egészen az aktív tanulás és játék lehetőségének a biztosításáig.

VII.3. A MÚZEUMOK LÁTOGATÓI ÖSSZETÉTELE ÉS A TÁRSADALOM MÚZEUMOKKAL KAPCSOLATOS PREFERENCIÁINAK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

Hazánkban 2007-ben az összes múzeumi látogató 32%-a diák, és mintegy 17%-a külföldi volt.²⁰⁴ A budapesti múzeumok jóval népszerűbbek a látogatók körében, mint a vidéki múzeumok, hiszen 2007-ben az összes múzeumi látogatás 40%-ára fővárosi intézményekben került sor. A községi múzeumok ezzel szemben meglehetősen alulreprezentáltak, hiszen az összes látogatás mindössze 12%-a irányult ezekbe a múzeumokba. A magyarországi múzeumlátogatási szokások egyik legjellemzőbb vonása az, hogy viszonylag kevés számú múzeumba koncentrálnak, hiszen mind 2003-ban, mind 2007-ben a „30 leglátogatottabb múzeum vendégeinek aránya megközelítette az összes látogató 60%-át”.²⁰⁵ A fővárosban különösen érvényes ez a tendencia, hiszen 2003-ban az összes budapesti látogatás 70%-a összesen 10 múzeumban, 2007-ben az összes látogatás 75%-a összesen 15 múzeumban realizálódott.

A magas látogatószámot felmutató intézmények vidéken olyan településeken működnek, melyek turisztikai szempontból is népszerűek: például Eger, Pécs, Ópusztaszer, Gödöllő, Miskolc, Sárospatak, Pannonhalma.

6. diagram: A múzeumi látogatók számának regionális megoszlása 2007-ben Magyarországon. Forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/tabl6_02_06_02i.html (2009.05.05.) alapján.

Magyarországon a művészeti múzeumok a legnépszerűbbek a látogatók körében, hiszen az összes múzeumlátogató 20%-a ilyen kiállításokat látogatott 2003-ban a Magyar Művelődési Intézet felmérése szerint. Ugyanebben az évben a látogatók 18%-a régészeti, történeti múzeumra, 14%-a néprajzi múzeumra, 10%-a természettudományi, természettörténeti, tudományos és technikai múzeumokra volt kíváncsi.²⁰⁶

Az MTA Szociológiai és Politikatudományi Intézetének közös kutatócsoportja Magyarország kulturális állapotát felmérő 2003-as vizsgálata fontos adatokat szolgáltat a magyar társadalom kiállítástípusokkal kapcsolatos preferenciáiról, melyek alapján meghatározhatjuk az egyes kiállítástípusok fő közönségét. A felmérés tanúsága szerint leginkább az iskolai végzettség határozza meg az egyes kiállítástípusokkal kapcsolatos preferenciákat. Míg a diplomások 75%-a, az érettségizettek 57%-a, a szakmunkások 34%-a, a 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezőknek csak 19%-a látogatott el legalább egy kiállításra a vizsgált évben.²⁰⁷ Ha kisebb mértékben is, de szintén jelentős differenciáló tényező a lakóhely. Míg a budapestiek 58%-a, a megyeszékhelyeken élők 52%-a és a városokban élők 47%-a látogatott meg valamilyen kiállítást egy év alatt, ez az arány a községekben élőkénél csupán 33%.²⁰⁸ Ha a kiállítástípusok kedveltsége alapján elemezzük a látogatók megoszlását, a legjelentősebb különbség a klasszikus művészeti és a technikai, műszaki kiállításokkal kapcsolatos preferenciákban mutatkozik. Míg a klasszikus művészeti kiállítások elsősorban a nőket, az idősebbeket, a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket, valamint a Budapesten és a megyeszékhelyeken élőket, addig a műszaki, technikai kiállítások főként a férfiakat és a városokban és községekben élő alap- és középfokú végzettséggel rendelkezőket érdeklik. A múzeumoknak programkínálatuk kialakításakor, kiadványaik profiljának és kommunikációs módszereik, csatornáik megválasztásakor érdemes szem előtt tartaniuk az egyes társadalmi csoportok kiállítástípusokkal kapcsolatos preferenciáinak különbségeit. A célcsoportok megszólítása szempontjából nagy jelentőségű

lehet, hogy a felmérés tanúsága szerint a fiatalok leginkább a fotókiállítások iránt érdeklődnek. Mivel a múzeumi felnőttoktatás elmélete egyik kiemelt célcsoportként határozza meg napjainkban az aktív nyugdíjasokat, és a múzeumban az aktív nyugdíjasokat bevonó közösségi tér létrehozásának kiváló lehetőségét látja, a múzeumoknak érdemes figyelembe venniük, hogy ez a korosztály leginkább a klasszikus művészeti és a népművészeti, néprajzi múzeumok iránt érdeklődik. A helyi közösségek megszervezése szempontjából fontos információ, hogy a „népművészet iránt minden végzettségi csoportban jobban érdeklődnek a kisebb településen élők”, valamint hogy „e különbség az alapfokú végzettségűeknél a legkisebb és a diplomások körében a legnagyobb”.²⁰⁹

VIII. MÚZEUMI KIÁLLÍTÁSOK ÉS MÚZEUMPEDAGÓGIA

VIII.1. A KIÁLLÍTÁS TÍPUSAI

A XX. század első felében a múzeumok – különösen a művészeti múzeumok – abból a meggyőződésükből kiindulva, hogy az egyes kiállítási darabok önmagukban is képesek a látogatóval való kommunikáció megvalósítására, az önálló művészeti alkotások bemutatására helyezték a hangsúlyt. Amennyiben az adott művészeti alkotás erre nem volt alkalmas, egyszerűen a célnak nem megfelelő tárgyként értékelték. Ezzel szemben a XX. század második felében jelentősen megnőtt a múzeumi interpretáció fontossága. A megváltozott szakmai álláspont szerint ugyanis a tárgyak önmagukban nem beszédesek, nem kommunikálnak, ezért a múzeumpedagógusok szükségesnek tartották a kiállítások interpretációs keretének megfogalmazását. James Cuno, a londoni Courtauld Művészeti Intézet igazgatójának meghatározása szerint míg az időszaki kiállításokban a múzeumi tapasztalat narratív jellege (például egy művész karrierjének felvázolása vagy egy művészeti iskola jellegének feltárása) dominál, addig az állandó kiállítások installációi az egyes tárgyak önálló megtapasztalását hangsúlyozzák.²¹⁰

Thomas Krens, a Guggenheim Múzeum igazgatója 2000-ben a következőképp definiálta a XXI. század sikeres múzeumi élményét: „nagyszerű gyűjtemények, nagyszerű épület, kiváló időszakos kiállítások, egy nagyszerű második kiállítás, két vásárlási lehetőség, két étkezési lehetőség, high-tech, internetes érintőképernyő és méretgazdaságosság a globális hálózaton keresztül.”²¹¹

Lineáris kiállítás alkalmazására leginkább akkor kerül sor, ha a kiállítás egymáshoz kapcsolódó történeteket mesél el. Tipikus példája ennek a típusnak a kronológiai szempontokat követő történeti kiállítás. Egy másik kiállítási típust képvisel az úgynevezett „látható raktár” vagy látványtár, ahol a múzeum nem törekszik arra, hogy a különböző kiállítási egységekre alapozva, meghatározott lépcsőfokokon keresztül megvalósuló, egymásra épülő tapasztalatok megszerzése révén létrejövő tanulási folyamatot biztosítson. A látványraktár alkalmazásával ellenben lehetővé válik, hogy olyan tanulási környezetet biztosítsunk, mely a látogatókat önálló értékítélet meghozatalára ösztönzi. A látogatókutatások eredményei alapján megállapítható, hogy a tanulás szempontjából az interaktív kiállítások azon típusa tekinthető a legeredményesebbnek, ahol a látogatót a múzeumpedagógus, a tárlatvezető vagy a korabeli jelmezbe öltözött múzeumi közvetítő valamilyen választásra sarkallja.²¹²

A tapintható tárlat történeti gyökerei egyrészt a XIX. század végi első amerikai gyermekmúzeumokhoz, másrészt a XX. század eleji európai és észak-amerikai tudományos központokhoz kötődnek.²¹³ Az interaktív kiállításnak ma már számtalan formája létezik. Az interaktivitás legegyszerűbb megvalósulási módja az, amikor a

látogatónak valamilyen motoros tevékenységet kell végeznie annak érdekében, hogy a kiállítás által felvetett kérdésre választ kapjon. Tipikus megoldás, hogy a látogatónak fel kell emelnie egy fedőlapot a feltett kérdésre adott válasz elolvasásához. Szintén gyakran alkalmaznak a múzeumok olyan háromdimenzós térképeket, melyek használatakor a látogatónak meg kell nyomnia egy gombot annak érdekében, hogy felvillanjon a keresett hely. A múzeumokban alkalmazott interaktív tanulást lehetővé tevő multimédia programok ez elmúlt két évtizedben elképesztő fejlődésen mentek keresztül. Elsősorban a természettudományos múzeumokban és a különféle tudományos centrumokban fejlődött ez a technológia, bár a történeti és művészeti múzeumokban is egyre inkább terjed.

VIII.2. A MÚZEUMI INTERPRETÁCIÓ KÉRDÉSEI

A múzeumi interpretáció jellegét meghatározza a mindenkori társadalmi-politikai berendezkedés. Nem véletlen, hogy az autoriter és diktatórikus rezsimekben a múzeumi közvetítés kiemelt propagandaeszközként funkcionált elsősorban a történeti, de közvetetten a többi múzeumtípusban is. A politika múzeumi interpretációval kapcsolatos érdekelttségét jól tükrözi, hogy a szovjet kormányzat 1921 és 1936 között 542 olyan múzeumot alapított, mely a történelmet marxista szemszögből közvetítette a látogatók felé. A szocialista berendezkedésű országokban a kiállításrendezés módszertani alapjává a történelmi materializmus vált.²¹⁴ Az aktuális politikai berendezkedés világszemléletének minél szélesebb körben való közvetítését szolgálta a két világháború közötti németországi múzeumalapítási láz is, amikor a nemzeti érzés, a nacionalizmus erősítése érdekében több mint 2000 regionális múzeumot alapítottak országsszerte.²¹⁵

A múzeumi interpretáció politikai véleményformálásban betöltött kiemelt szerepére az autoriter és diktatórikus jellegű országokban is számtalan példát találhatunk már a XIX. századtól kezdve. A dán Nemzeti Múzeum például a Lauenburg, Holstein és Schleswig 1864-es elcsatolását eredményező német expanzió jogosulatlanságával kapcsolatos állásfoglalását a múzeumi interpretáció eszközeivel fejezte ki olyan módon, hogy a kiállított gyűjteményeket nem tipológiai, hanem topográfiai alapon helyezték el. Ezzel a módszerrel demonstrálni lehetett, hogy az elfoglalt területekről származó tárgyak „anyaga és jellege megegyezik a Dánia többi részéből származó anyagával, hogy a vitatott területek kulturális szempontból Dániához tartoznak”.²¹⁶

A múzeumi kultúráközvetítés kurrens szakirodalma elítéli a múzeumok XX. század második felében dominánssá vált interpretációs monopóliumát, a múzeumok gyűjteményeinek irányított felfedezését, valamint a kurátorok gyűjtemények és látogatók felett gyakorolt autoritását. Ez a változás a posztmodern gondolkodás múzeumi interpretációra gyakorolt hatásával van összefüggésben. György Péter megfogalmazása szerint napjaink múzeuma „nem egyszerűen gyűjteményének (kurátori) tekintélyére épít, hanem módokat keres arra is, hogy reagáljon a közönség másfajta vonatkoztatási keretére is – bátorítva a gyűjtemény váratlan olvasatait, alternatív utak felfedezésére ösztökélve a látogatókat”.²¹⁷

Egyes múzeumi tanulókkal foglalkozó szakemberek kifejezetten a kis, elsősorban helyi érdekeltségű múzeumokban látják a múzeumi kultúráközvetítés megújításának, a múzeum kizárólagos interpretációs értelmezését elvető kiállítások megvalósításának lehetőségét.²¹⁸ A változás egyik alapvető feltétele a múzeumi alkalmazottak közvetítésben betöltött szerepének megváltozása, hiszen a kiállított tárgyakat, az interpretációt és a megjelenített nézőpontot meghatározó autoritás helyett véleményük szerint egyfajta facilitatori szerep érvényesítésére van szükség. A látogatók szabad böngészését lehetővé tevő és a vizuális hozzáférést facilitáló új múzeumi modellben a múzeumi tárgyak nagy része a kiállítás részévé válik. Az egyre népszerűbb modell látványtár, illetve látványraktár néven terjedt el a múzeumi szakmai közegekben az elmúlt évtizedben. A látványtárban/látványraktár installációban a széles körben összegyűjtött információk, valamint a sokféle témát feldolgozó adatbázis ugyanolyan fontossá válnak, mint maguk a kiállított tárgyak. A modell legismertebb magyarországi példája a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban létrehozott Néprajzi Látványtár.

A látványtár modell legutóbbi időkben továbbfejlesztett változata lehetővé teszi, hogy a látogató a gyűjteményben végzett önálló kutatásának eredményeit elérhetővé tegye az adott téma iránt érdeklődő további látogatók számára is. Így a múzeumi látogatók egyszerre válhatnak kutatóvá és facilitátorrá. Ebben a modellben a múzeumi kurátorok közvetítő szerepe megváltozik, hiszen a megtekinthető tárgyak körére és a múzeum által feldolgozott témák meghatározására vonatkozó privilégiumuk megszűnik. Mivel a múzeumi tárgyak és információk nagy része közszemlére kerül, a látogató önállóan, saját belátása szerint határozza meg a rendező elveket és az értelmezési kereteket. Mindezek következtében a múzeum a látogatók által közölt megközelítésekkel folyamatosan gyarapodik, ítéletet nem mondó, viszont sokféle intellektuális megközelítést lehetővé tevő vizuális raktárrá válik. A New York-i Történeti Társaság például 2001-ben egy egész szintet szentelt a nyilvános látványraktár kialakítására. A látványraktár különlegessége, hogy a kiállítóterben elhelyezett számítógépes kioszkok mellett a látogatók a gyűjteményre vonatkozó, PDA-ra letölthető információkkal gazdagíthatják ismereteiket a kiállítás megtekintése során.²¹⁹

VIII.3. MÚZEUMPEDAGÓGIA ÉS FELNŐTTOKTATÁS A KIÁLLÍTÁS-POLITIKÁBAN

A kiállítások megtervezésében egészen az elmúlt időszakig nem kaptak jelentőséget a tanulási elméletek tanulságai. A látogatói tapasztalatok vizsgálata csak az elmúlt évtizedekben került a múzeumi szakemberek érdeklődésének fókuszába. A tárgyak kutatásában, a design és a kiállítás felépítésében a látogatók figyelembevétele csupán teoretikus síkon és absztrakt módon jelent meg. Kivételesnek számít ebből a szempontból a londoni Natural History Museum, ahol az 1970-es évektől megkísérelték az oktatási technológiát mint megfelelő oktatási elméletet alkalmazni a kiállításokban. Kifejlesztették a kiállításokhoz kapcsolódó úgynevezett viselkedési szándék koncepciót, melyet a kiállításon dolgozó szakemberek csapata szem előtt tartott. A munka kezdetén abból a feltételezésből indultak ki, hogy a kiállításokban a tanulási folyama-

toknak a látáson keresztül kell megvalósulniuk, holott a látáson keresztüli tanulás hatékonysága nagyban növelhető a cselekedeteken keresztüli tanulás által. Így a későbbiek folyamán a kiállítás egyre interaktívabbá, flexibilisebbé vált. A kérdéskörrel kapcsolatos vitának elsősorban nem Nagy-Britanniában volt komoly visszhangja, hanem az Egyesült Államokban. Az Egyesült Államokban az ezzel kapcsolatos vitában kristályosodott ki az új múzeumi diszciplína, a látogatókutatás.²²⁰

George Hein *Learning in the Museum* című művében meghatározza a különböző tanulásméletek múzeumi alkalmazásának lehetőségeit.

DIDAKTIKUS, MAGYARÁZÓ OKTATÁS

A didaktikus, magyarázó oktatás elméletére építő múzeumi közvetítésben a kiállítások egy végig gondolt, meghatározott tartalmakat közvetíteni kívánó interpretációs rendszer szerint épülnek fel, tartalmuk jól körülhatárolható, kezdetük és végük egyértelműen meghatározott. A kiállítás egységei egymásból következnek, a szándékolt megismerési folyamat induktív jellegű, az egyszerűtől az összetett ismeretek elsajátításának irányába hat. A múzeum által a közvetítési folyamatban használt olyan eszközök, mint a tárgyak mellett található feliratok, valamint a nagyobb témákat összegző szöveges táblák egyértelműen meghatározzák a kiállítás által megszerezhető ismeretek körét. A didaktikus, magyarázó oktatási elméletet követő múzeumok kihasználják interpretációs monopóliumukat, hiszen közvetítési tevékenységükben csupán egy, mégpedig az általuk meghatározott megközelítés érvényesül.²²¹ Napjainkban ezzel a közvetítési móddal találkozhatunk a legtöbb múzeum állandó kiállításában.

STIMULUS-VÁLASZ OKTATÁS

A behaviorista megközelítést követő kiállítások a tanulóra ható ismétlődő ingerekre, valamint az adott kérdéskörrel kapcsolatos kérdésfeltevésre és a látogató által adott helyes válaszok jutalmazására alapulnak. Egyre több múzeumban találkozhatunk a látogató mentális aktivizálását szolgáló olyan interaktív megoldásokkal, melyek egy tábla vagy fedőlap felhajtásával, ajtó vagy ablak kinyitásával, vagy számítógépes megalapozottság esetén egy-egy gomb megnyomásával közvetítik a helyes választ a látogató számára. Az inger-válasz oktatásra építő múzeumi közvetítésben szintén igaz az a didaktikus, magyarázó kiállításoknál is megfogalmazott jellemző, hogy a kiállítások előre meghatározott pedagógiai célkitűzéseket érvényesítő rendszer szerint épülnek fel, kezdetük és végük egyértelműen meghatározott.²²²

FELFEDEZÉSES TANULÁS

A felfedezésez tanulásra építő múzeumi közvetítés a látogatók aktív tanulási folyamatára és az önálló felfedezés nyújtotta megismerésre alapoz. Bár az aktív tanulás leggyakrabban a látogatók fizikai aktivitását inspiráló hands-on és egyéb interaktív közvetítési eszközök alkalmazásával jelenik meg a múzeumban, ez nem jelent kizárólagosságot. A fizikai aktivitás önmagában nem elegendő, hiszen egy monoton, ismétlő-

dő cselekvéssorozat a látogató fizikai aktivitása ellenére sem lendíti előre a tanulási folyamatot. A kurrens múzeumpedagógiai szakirodalomban pontosan emiatt találkozhatunk – a hands-on tanulási lehetőségek bővítésére vonatkozó javaslatok mellett – az úgynevezett „*minds-on*” tanulás, azaz a szellemi aktivitást megindító múzeumi közvetítési módok jelentőségének hangsúlyozásával.²²³ George Hein az alábbiakban foglalja össze a felfedezéssel tanulás elméletét követő múzeumok sajátosságait:

- „a kiállításai megengedik az önálló felfedezést, nem feltétlenül lineáris felépítésűek, akár az egyes kiállításelemek közötti előre és hátra történő mozgás ismétlődését is támogatják;

- aktív tanulási lehetőségek sorát vonultatják fel;

- a feliratok és szövegek olyan kérdéseket tesznek fel, melyekre a látogatóknak önállóan kell megkeresniük a választ a kiállításban;

- közvetítési módjuk túllép a múzeum interpretációs monopóliumán és lehetővé teszi, hogy a látogatók önállóan értelmezzék a kiállításban tapasztaltakat.”²²⁴

Leggyakrabban a természettudományi múzeumok, tudományos központok és a gyermekmúzeumok kiállításainak kialakítását határozza meg a felfedezéssel tanulás elmélete.

KONSTRUKTIVISTA TANULÁS

A konstruktivista kiállítások mellett, hogy lehetőséget biztosítanak a tudás önálló konstruálására, megerősítik a látogatók következtetéseit, függetlenül attól, hogy azok egybeesnek-e a kurátorok szándékaival, vagy sem. Az ilyen múzeumban nincs meghatározva a kiállítás kezdeti és végpontja, több bekapcsolódási lehetőség közül választhatnak a látogatók. Nincs javasolt látogatói útvonal sem, ugyanakkor a több szempontú bemutatás és az aktív tanulást kínáló lehetőségek kiemelt szerepet kapnak a kiállításokban.²²⁵ A konstruktivista pedagógiára építő kiállítások legfőbb jellegzetessége, hogy a kinyilatkoztatással szemben inkább kérdések felvetése által segítik hozzá a látogatókat az ismeretek megszerzéséhez, az önálló vélemény és álláspont kialakításához.

Carla Padró négy olyan tanuláselméletet különböztet meg, melyek a múzeumpedagógia gyakorlatában meghatározóvá váltak napjainkban. A *didaktikus múzeumpedagógiában* a múzeum interpretációs monopóliummal bír, és a látogatók a muzeológusok által meghatározott koncepció passzív befogadói. A múzeumpedagógus egyfajta üzenetközvetítőként funkcionál az adott szakterület specialistája, a muzeológus és a látogató között. Ebben a modellben a múzeum által közvetítendő tudástartalom meghatározott, állandó és egységesített. A *felfedezéssel tanulásra építő múzeumokban* elsősorban az aktív pihenés és a szórakoztatási funkció kerül előtérbe. Ezekben a múzeumokban a hands-on kiállítási tárgyaknak, a szerepjátéknak, az interaktivitásnak, az összehasonlítási és elemzési képességek fejlesztésének kiemelt szerepe van mind a múzeumi kiállításokban, mind a múzeum oktatási programjaiban. A *konstruktivista múzeumpedagógiára alapozó múzeumban* a látogatók különböző nézőpontjára, tapasztalataira és értékrendszereire építő, többféle kiállítási és tanulási stílust képviselő közvetítési mód jelenik meg. A tanulás aktív jellegének hangsúlyozása mellett

kiemelten fontos kérdés ezekben a múzeumokban a szociális aktivitás előmozdítása, valamint a szociális kompetenciák fejlesztése. A *szociális konstruktivizmus elméletét képviselő múzeumokban* a tanulás nemek, fajok, vallások és különböző társadalmi rétegek közötti mediációs tevékenységként kerül értelmezésre. Ez az elmélet a tudást egy folyamatosan változó folyamatként értelmezi, mely küzdelem és konfliktusok által gyarapodik. Carla Padró meglátása szerint míg az első három múzeumpedagógiai irányzat a modernitás, a szociális konstruktivizmus egyértelműen a posztmodern terméke.²²⁶

A tanuláselméletek gyakorlati hasznosításának egyik legkiválóbb példáját a San Franciscó-i Exploratorium adja. Az 1969-ben Frank Oppenheimer által alapított intézmény fő missziójaként az alábbiakat fogalmazta meg: „Tegyük lehetővé az emberek számára, hogy elhiessék azt, hogy a körülöttük lévő világ megismerhető.”²²⁷ Ez a tágan értelmezett filozófiai célkitűzés vezetett ahhoz a meggyőződéshez, hogy a múzeumnak olyan helyé kell válnia, ahol az emberek közvetlenül tapasztalhatnak, kipróbálhatnak dolgokat. Az oktatási célkitűzés az önfel szabadítás volt.²²⁸ Az Exploratorium elutasította a művészet és tudomány kettőségét, és azt az alapelvet követte, hogy a tudomány rendelkezik esztétikai, a művészet pedig kognitív dimenzióval. Az intézményt az Encyclopaedia Britannica a következőképp határozza meg: „az empirikus, hands-on tudományos központ archetípusa”. 2005-ben a múzeumok vezetői a világ legjobb tudományos múzeumának szavazták meg.²²⁹

A muzeológusok korábbi ellenállásának dacára az oktatási szakemberek világszerre egyre inkább részt vesznek az interaktív kiállítási egységek és a weboldal tartalmának meghatározásában, a kiállítások és a múzeumi kultúráközvetítés tervezési feladataiban.

Magyarországon a múzeumi kiállítások fejlesztésére elsősorban különböző pályázatok elnyerésével nyílik lehetőség. A korábbi Oktatási és Kulturális Minisztérium (ma Nemzeti Erőforrás Minisztérium) meghatározása szerint: „A múzeumok iskolabarát fejlesztésének lényege, hogy a múzeumok sajátos adottságaikra építve erősítsék közösségi szerepüket, valamint hatékonyan legyenek képesek bekapcsolódni a formális oktatás rendszerébe, a képesség- és kompetenciafejlesztésbe.”²³⁰ A 2009 januárjában meghirdetett Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program, *Múzeumok Iskolabarát Fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése* című pályázata kapcsán a hazai múzeumok fejlesztési tervek sorát dolgozták ki kiállítások múzeumpedagógiai szempontú modernizálásával kapcsolatosan. A múzeumok pályázhattak egyrésztől múzeumpedagógiai célú közösségi terek kialakítására és fejlesztésére, másrésztől a múzeumpedagógiai tevékenységeket támogató berendezések és eszközök, valamint speciális IKT-eszközök beszerzésére. A pályázatban megfogalmazott fejlesztési célkitűzések és a támogatandó fejlesztések körének vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy az ötödik fejezetben bemutatott innovatív múzeumpedagógiai módszerek és eszközök hazai elterjesztése kifejezett kultúrpolitikai célkitűzéssé vált az elmúlt időszakban.

IX. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS SZERVEZETI INNOVÁCIÓJA

Felnőttképzés és múzeum kapcsolata nemcsak a múzeum és látogató dimenziójában ragadható meg, hanem a múzeumokban dolgozó közművelődési szakemberek, múzeumpedagógusok továbbképzése szempontjából is. Theodore Low már az 1940-es években követelményként fogalmazta meg a múzeumpedagógusokkal szemben azt, hogy ismerjék a felnőttoktatás elméletét és gyakorlatát.²³¹ Az azóta eltelt több mint hatvan évben a múzeumi oktatás elméletében és gyakorlatában újra és újra visszatérő kérdésként merül fel az ezzel kapcsolatos kompetenciák megszerzésének szükségessége.

IX.1. MÚZEUMI DOCENS PROGRAM

Az amerikai múzeumi oktatás kiemelkedő jelentőségű szereplői azok az önkéntesek (docensek),²³² akik tárlatvezetői munkájukkal, valamint a különféle múzeumi programok során kifejtett egyéb tevékenységükkel nagyban hozzájárulnak az amerikai múzeumok kiterjedt kultúraközvetítői tevékenységének megvalósításához.

Az amerikai mintát követő hazai docensképző programot másfél évtizeddel ezelőtt Linda Kondor indította meg a Szépművészeti Múzeumban. Az angol nyelvű program fő bázisa és célcsoportja kezdettől fogva a Budapesten időszakosan – ritkábban állandó jelleggel – letelepedő külföldi hivatalnok, értelmiségi réteg. Különösen jelentős szerepet játszanak a múzeumi önkéntes munkában a Budapesten élő külföldi diplomaták feleségei.²³³ Hazánkban 2009-ig csak a Szépművészeti Múzeumban működött állandó docens program, a szegedi Mórá Ferenc Múzeum 2010 folyamán indította el docensképző tanfolyamát.²³⁴ 2007-ben a Ludwig Múzeum Baráti Köre is elindította angol nyelvű docens (docent) képzését, azonban finanszírozási nehézségek miatt kénytelen volt az intézmény felfüggeszteni a programot.²³⁵ Az 1990-es évek elején a Nemzeti Múzeum szintén kísérletet tett az angol nyelvű docens program meghonosítására, azonban rövid időn belül kiderült, hogy a programban részt vevő külföldi állampolgároktól erőn felüli erőfeszítéseket igényelt volna a kiállítások anyagának színvonalas interpretációjához szükséges magyar történelemmel kapcsolatos magas szintű háttértudás megszerzése. Mivel a képzőművészet ebből a szempontból „internacionálisnak” tekinthető, a docens program bázisa a Szépművészeti Múzeum lett.²³⁶

A Szépművészeti Múzeum docensképző programjában részt vevők száma félévenként változik, 10–25 fő között mozog. Jelenleg mintegy félszáz docens segíti a Szépművészeti Múzeum munkáját, a nemzetközi bázisnak köszönhetően nagy a fluktuá-

ció, bár annak következtében, hogy a programhoz egyre több magyar állampolgár is csatlakozik, az önkéntes kör egyre stabilabbá válik. A programmal a múzeum komoly összegeket takarít meg, hiszen a naponta háromszor tartott idegen nyelvű tárlatvezetés mellett a múzeum kiadványainak fordítási és lektorálási feladatait is ellátják az önkéntesek, valamint extra erőforrást jelentenek a múzeum által szervezett egyéb programokon is (például Múzeumok Éjszakája).²³⁷

A magyarországi múzeumokhoz kötődő önkéntes tevékenység kibontakoztatása a múzeumbaráti körökre alapozva indulhat meg. Érdekes kezdeményezéssel találkozhatunk a Savaria Múzeumban, ahol 2003 óta a Múzeumbogár Klub keretében ifjú tárlatvezetőket képeznek ki a 12–18 éves fiatalok köréből.²³⁸ A 2010-ben beindult szegedi docens program különlegessége, hogy a résztvevőket kifejezetten a szépkorú, nyugdíjas korosztály számára tartandó tárlatvezetésekre készítik fel.²³⁹

A múzeumi önkéntesség hazai elterjesztése több szempontból is indokolt volna. Az önkéntesség egyrészt komoly szerepet kaphat a múzeumok anyagi nehézségeinek enyhítésében, másrészt a múzeumok közönséggel való új típusú kapcsolatának, a párbeszéd kifejeződésének fontos tényezője lehet.

IX.2. MÚZEUMI OKTATÁSI ÉS KÉPZÉSI KÖZPONT

A 2006-ban létrejött szentendrei Múzeumi Oktatási és Képzési Központ (MOKK) a hazai múzeumi kultúráközvetítés módszertani innovációjával foglalkozó legjelentősebb műhely. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum által megkötött megállapodás alapján létrejött háromfős projektvezetőségből és hatfős megvalósító csapatból álló intézmény fő feladata a *Múzeumok Mindenkinek Program – Múzeumok oktatási és képzési szerepének erősítése – Központi módszertani fejlesztés* című Társadalmi Operatív Program (3.2.8/A-08-2008-0001) megvalósítása. A MOKK kiemelt célja, hogy újszerű múzeumpedagógiai módszerek kidolgozásával és azok minél szélesebb körben való elterjesztésével előmozdítsa a közoktatási kompetenciafejlesztés innovációját.

A legjelentősebb tevékenységeköröket az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- módszertani fejlesztések,
- hagyományos és e-learning segédanyagok, tananyagok létrehozása,
- képzések szervezése,
- kommunikációs és disszeminációs tevékenység,
- szakmai tanácsadás,
- országos Múzeumi Koordinátori Hálózat működtetése.

A MOKK létrehozásával megvalósult a hazai múzeumi és múzeumpedagógiai szakma összefogása, hiszen a különböző programok a Magyar Természettudományi Múzeummal, a Pulszky Társasággal, az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Tanszékevel, a Magyarországi Tájházak Szövetségével, valamint a Szentendrei Néprajzi Múzeum Felnőttképzési Szakmai Tanácsadó Testületével való együttműködés révén szerveződnek.

A MOKK 10 különböző, 2009–2013 között lefutó képzési programot dolgozott ki a múzeumpedagógia és múzeumi közművelődés különböző területeinek fejlesztése érdekében:

- 60 órás Szórakoztatva tanulni, tanulva szórakozni – Projekt módszer a múzeumpedagógiában iskolai pedagógusok és múzeumi szakemberek számára.

- 30 órás „Érted?! – Értem!?” – Hogyan fogadjuk fogyatékos embertársainkat múzeumainkban? című képzés múzeumi szakemberek számára.

- 60 órás Pedagógusképzők képzése – Múzeumok közoktatási hasznosítása című képzés iskolai pedagógusok számára.

- 30 órás Iskolák és múzeumok partnersége – Pedagógus továbbképzés iskolai pedagógusok számára.

- 30 órás Iskolabarát múzeumi környezet című képzés múzeumi szakemberek számára.

- 60 órás Múzeumi kommunikáció az oktatás szolgálatában című képzés iskolai pedagógusok számára.

- 120 órás Múzeumi vezetői ismeretek című képzés múzeumi szakemberek számára.

- 120 órás Kiállítás-rendezés A–Z-ig: az ötlettől a megvalósításig a közoktatás szolgálatában című képzés múzeumi szakemberek számára.

- 30 órás Hálózatosodás és együttműködés az iskolán kívüli szervezett tanulásba” című képzés iskolai pedagógusok és múzeumi szakemberek számára.

- 30 órás Oktatási célú múzeumi kiadványok – A feladatlapról az online múzeumi csoportmunkáig című képzés múzeumi szakemberek számára.²⁴⁰

A projekt keretében 2013-ig körülbelül 500 pedagógus és múzeumi szakember ismerkedhet meg a múzeumpedagógia és múzeumi kultúráközvetítés innovatív módszereivel és a szakterület jó gyakorlatával.²⁴¹

Az elmúlt másfél év tapasztalatai azt mutatják, hogy a MOKK képzései egyre népszerűbbé válnak, elsősorban a múzeumi szakemberek körében. A képzéseken a maximális hallgatói létszám 15 fő, akiket a MOKK munkatársai az európai uniós előírásoknak megfelelően olyan módon válogatnak össze, hogy a résztvevők lehetőség szerint az ország valamennyi régióját képviseljék.²⁴² A résztvevők kiválasztásában emellett a jelentkezők által elküldött motivációs levél is meghatározó azért, hogy olyan csoportok jöjjenek létre, ahol a résztvevők továbbképzési motivációi hasonlóak, illetve ahol a szakemberek egymástól is tanulhatnak. Fontos szempont emellett, hogy a képzések során ösztönözzék a muzeológusok és a múzeumpedagógusok/múzeumi közművelődési szakemberek kooperációs hajlandóságát is. A képzések egyre növekvő népszerűségére utal, hogy a 2010 áprilisában lebonyolított *Múzeumi kommunikáció az oktatás szolgálatában* című továbbképzésre majdnem négyszeres volt a túljelentkezés. A MOKK képzéseinek innovatív jellegét többek között az adja, hogy a képzések és a hozzájuk kapcsolt jegyzetek tartalmát folyamatosan fejlesztik és alakítják a hallgatók reagálásainak és a szakemberek tapasztalatainak megfelelően. Bár még csak másfél éve folynak a MOKK képzései, pozitív hatásuk már most tetten érhető, egyrészt a múzeumpedagógiával kapcsolatos attitűdök pozitív változásában, másrészt a képzéseken egymást megismerő hallgatók között kialakult informá-

lis kapcsolatokban, valamint a megindult szakmai együttműködésekben, közös programokban és kiállításcserékben.²⁴³

Külön kiemelném a fogyatékkal élők múzeumi foglalkoztatásának kiterjesztésére irányuló szándék nagyszerűségét, hiszen egy olyan területről van szó, mely eddig esetlegesen, egy-egy lelkes múzeumpedagógus/múzeumi közművelő, vagy különösen innovatív múzeum törekvéseként valósult csak meg. A fogyatékkal élők múzeumi programjában az ismeretszerzés, személyiségfejlesztés, örömszerzés hagyományos múzeumpedagógiai céljai mellett szerepet kapnak a különböző (például mentális, pszichés, szociális) terápiás célkitűzések is.²⁴⁴

A továbbképzések és a módszertani innováció mellett a MOKK egy országos múzeumpedagógiai adatbázis kialakításával, valamint a külföldi múzeumpedagógiai módszerek adaptálásával és hozzáférhetővé tételével kívánja támogatni a hazai múzeumpedagógiai innovációt. A MOKK a TÁMOP keretében lefolytatott kutatások eredményeire és a szakmai grémium véleményére alapozva javaslatokat kíván megfogalmazni a hazai muzeológiával, múzeumi közművelődéssel és múzeumpedagógiával kapcsolatos felsőoktatási képzések modernizálására.²⁴⁵

A MOKK publikációs tevékenysége szintén kiemelkedő jelentőségű a hazai múzeumpedagógia elméleti hátterének és módszertani gazdagságának bővítése szempontjából. A MOKK 2009 folyamán három, a hazai múzeumpedagógiai innovációban alapvető jelentőségű művet jelentetett meg, melyből kettő a hazai múzeumpedagógia/múzeumi közművelődés, illetve a múzeumok és iskolák kapcsolatával foglalkozó szakmai műhelyek széles körének bevonásával készült el (a *Múzeumi iránytű* 1–3. kötetei).²⁴⁶ 2010 májusában jelent meg a múzeumi szakemberek kompetenciáinak vizsgálatával foglalkozó kutatási jelentés.²⁴⁷ 2010 folyamán a MOKK további kiadványokat jelentetett meg. Különösen hiánypótló munka az európai múzeumpedagógiai gyakorlatot és a külföldön alkalmazott módszerek lehetséges hazai adaptációját elemző kötet.²⁴⁸ A MOKK emellett tervezi, hogy a képzésein részt vevő hallgatók által beküldött dolgozatok közül a 20 legjobb írást megjelenteti (képzésenként 2-2 tanulmány).²⁴⁹

IX.3. MÚZEUMPEDAGÓGIA ÉS MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS A FELSZŐOKTATÁSBAN

IX.3.1. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSEL KAPCSOLATOS KÉPZÉS ÉS TOVÁBBKÉPZÉS SZERVEZETI KERETEI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN ÉS NAGY-BRITANNIÁBAN

Az Egyesült Államokban számtalan főiskola és egyetem kínál múzeumi tanulmányokkal kapcsolatos kurzusokat és teljes képzéseket egyaránt. A kifejezetten múzeumpedagógiával foglalkozó intézmények száma kevesebb. Az amerikai főiskolákon és egyetemeken leggyakrabban *Múzeumi tanulmányok* (Museum Studies) címmel indított interdiszciplináris oktatási programok a múzeumi kultúraközvetítést több aspektusból ismertetik meg a hallgatókkal. Például a San Francisco State University által Museum Studies címmel indított MA-képzés az alábbi területek megismertetését helyezi a középpontba: muzeológia, kiállítási design, múzeumi oktatás, múzeumi

fundraising, múzeumi menedzsment, gyűjteményi menedzsment.²⁵⁰ Az amerikai muzeológiai képzés specifikuma, hogy kiemelt szerepet kapnak a curriculumban a múzeumi oktatás elméletével és gyakorlatával kapcsolatos kurzusok. A seattle-i University of Washington által indított muzeológiai képzésben külön tantárgyblokként szerepel a múzeumi oktatás, mely a múzeumok oktatási szerepére, a múzeumok közönségének és a látogatói igényeknek, valamint a múzeumi kultúráközvetítésben hatékonyan alkalmazható oktatási módszereknek és technikáknak a megismertetésére fókuszál. A muzeológiai képzés lehetőséget biztosít múzeumpedagógiai specializáció választására, mely a tanulás és oktatás gyakorlatával, oktatási statisztikákkal, adminisztratív és végrehajtási teendőkkel, valamint a korai gyermekkorban alkalmazható fejlesztési módszerekkel kapcsolatos speciális kurzusokon keresztül ismerteti meg a hallgatókat a múzeumi oktatás világával.²⁵¹ Az amerikai felsőoktatási intézmények elsősorban MA-szinten indítják képzéseiket, bár néhány intézményben BA-szinten is szerveznek múzeumi tanulmányokkal kapcsolatos képzéseket.²⁵² Bár New York állam népessége szempontjából csak az Egyesült Államok harmadik legnagyobb tagállama, az állam felsőoktatási intézményei messze a legszélesebb és leggazdagabb palettáját nyújtják a múzeumi tanulmányokkal kapcsolatos felsőfokú képzéseknek. New York államban MA-szinten 15, BA-szinten 2 felsőoktatási intézmény kínál múzeumi tanulmányokkal kapcsolatos képzéseket.²⁵³ A New York-i Bank Street College-on folyó múzeumpedagógiai képzés a gyerekek életkorából fakadó eltérő oktatási feladatokat szem előtt tartva külön képzést indít az alapfokú oktatás 1–6. osztályaival foglalkozó, valamint az 5–9. osztályok számára oktatási programokat nyújtó leendő múzeumpedagógusok számára. Az intézmény múzeumpedagógiai képzési programja a gyermekek különböző társadalmi, kulturális háttérét és képességeit figyelembe vevő tanulóközpontú, integrált, tapasztalati tanulásra alapozott múzeumpedagógiai programok önálló kidolgozására és lebonyolítására alkalmas szakembereket kíván képezni. Az amerikai múzeumpedagógus-képzési programok gyakorlatorientáltak. A Bank Street College képzési programjában például a hallgatók az első szemeszterben heti három alkalommal alap-, illetve középfokú oktatási intézményekben, tantermi keretek között szereznek gyakorlati tapasztalatokat két különböző életkorú osztállyal való foglalkozás során. A Bank Street College specifikuma, hogy mindezek mellett külön múzeumpedagógiai vezetőképzést is indít, mely a múzeumok oktatási részlegeinek vezetéséhez, igazgatásához szükséges ismeretek és kompetenciák megszerzését kínálja. A múzeumpedagógiai vezetőképzés kiemelt témakörként foglalkozik a tanulásméletekkel, a múzeumpedagógiai oktatásszervezéssel, a kiállításfejlesztéssel, a múzeumi programok és kiállítások értékelésének metodikájával, a múzeumi menedzsmenttel és a különféle vezetői stílusokkal, valamint a stratégiai tervezés, marketing, emberierőforrás-fejlesztés és pénzügyi menedzsment kérdéseivel.²⁵⁴

A kifejezetten múzeumi oktatással foglalkozó képzési programok az alábbi ismeretek és kompetenciák megszerzésére helyezik a hangsúlyt:

- a múzeumi gyűjteményekre alapozott oktatási projektek tervezése és megvalósítása;
- curriculumra alapozott önálló múzeumi látogatás tervezése és lebonyolítása;
- fejlődéslélektan és a gyermekkori tanulás életkor szerinti specifikumai;

- tananyagfejlesztés;
- a serdülőkori fejlesztés lehetőségei és a serdülők tapasztalatainak jellegzetességei;
- a gyermekek és serdülők iskolai és családi keretek közötti, illetve kortárs csoportokkal és egyéb közösségekkel megvalósított múzeumi tanulásának lehetőségei.

A Bank Street College múzeumpedagógiai képzése mellett kiemelendő még a George Washington University (Washington D. C.), TUFTS University (Massachusetts), valamint a University of Arts (Pennsylvania) múzeumpedagógiai MA-programja. Bár az intézményi profiltól függően az egyes képzések tartalmi hangsúlyai némiképp különböznek, a gyakorlatorientáltság, valamint a minimum egy szemeszteres múzeumi gyakorlat valamennyi képzés közös vonása. Kiemelendő továbbá, hogy a kiállításstervezéssel és látogatókutatással kapcsolatos kompetenciák fejlesztését célzó kurzusok a képzések fontos részét alkotják.²⁵⁵

Nagy-Britanniában igen széles a felsőoktatási intézmények által indított muzeológiával, múzeumi kultúráközvetítéssel és múzeumpedagógiával kapcsolatos képzések spektruma. A különböző egyetemeken a múzeumi kultúráközvetítés különböző aspektusait felölelő szakok közös jellemzője, hogy MA-képzésben indítják őket. A brit felsőoktatási intézmények leginkább az alábbi elnevezéssel indítanak múzeumi kultúráközvetítéssel, illetve muzeológiával kapcsolatos szakokat:

- *Múzeumi tanulmányok* – Museum Studies (például University of Leicester, University of Southampton).
- *Muzeológia* – Museology (például University of East Anglia).
- *Múzeumi és galéria tanulmányok* – Museum and Gallery Studies (University of St. Andrews).
- *Művészeti Múzeum és Galéria Tanulmányok* – Art Museum and Gallery Studies (például University of Leicester).
- *Múzeumi és gyűjtemény menedzsment* – Museum and Collection Management (például Bournemouth University).
- *Múzeum- és örökségmenedzsment* – Museum and Heritage Management (például Nottingham Trent University).
- *Örökségmenedzsment* – Heritage Management (például Nottingham Trent University).
- *Örökségoktatás és interpretáció* – Heritage Education & Interpretation (például University of Newcastle).
- *Galéria Tanulmányok* – Gallery Studies (például University of Newcastle).
- *Kulturális örökség tanulmányok* – Cultural Heritage Studies (például University College, London).
- *Kulturális és örökség tanulmányok* – Cultural and Heritage Studies (Newcastle University).
- *Múzeum és örökség-kiállítás design* – Museum and Heritage Exhibition Design (University of Salford).
- *Kiállítás és múzeum design* – Design for Exhibition and Museum (University of Lincoln).
- *Múzeumok, galériák és a kreatív gazdaság* – Museums and Galleries & the Creative Economy (Kingston University, London).

- *Digitális örökség* – Digital Heritage (University of Leicester).
- *Interpretáció, reprezentáció és örökség* – Interpretation, Representation and Heritage (például University of Leicester).
- *Tanulás és látogatókutatás a múzeumokban és a galériákban* – Learning and Visitor Studies in Museums and Galleries (University of Leicester).
- *Kurátor* – Curating (például University of Sunderland).²⁵⁶

Nagy-Britanniában a *University of Leicester* a múzeumi tanulmányok legnagyobb presztízzsel rendelkező, immáron több mint 40 éves múlttal rendelkező központja. Bár muzeológiai képzést több felsőoktatási intézmény is kínál Nagy-Britanniában, a múzeumi kultúráközvetítés pedagógiai és andragógiai aspektusait vizsgálva a University of Leicester különös jelentőséget kap, mivel azon kevés intézmény közé tartozik, ahol a különböző muzeológiai képzések mellett múzeumpedagógiával (a brit terminológiában „múzeumi tanulás”) és látogatókutatással kapcsolatos képzést is indítanak. Az 1966-ban alapított Múzeumi Tanulmányok Tanszéke rendelkezik a világon a legkiterjedtebb posztgraduális képzési rendszerrel a múzeumi tanulmányokkal kapcsolatosan.²⁵⁷ Az intézmény hagyományos és távoktatási formában egyaránt kínál MA- és PhD-képzéseket.

Az alábbi MA-képzéseken lehet részt venni távoktatásos formában:

- Digitális örökség.
- Interpretáció, reprezentáció és örökség.
- Tanulás és látogatókutatás a múzeumokban és galériákban.

Az intézmény emellett még *Művészeti múzeumi és galéria tanulmányokat* is kínál, azonban ezt csak hagyományos („campus-alapú”) képzési rendszerben lehet igénybe venni. A *Múzeumi tanulmányok* című képzést pedig mind hagyományos, mind távoktatásos formában meghirdeti az egyetem.

A múzeumi kultúráközvetítés, közművelődés szempontjából az *Interpretáció, reprezentáció és örökség*, valamint a *Tanulás és látogatókutatás a múzeumokban és galériákban* című képzések felépítését érdemes részletesebben is megvizsgálni.

Az *Interpretáció, Reprezentáció és Örökség* címet viselő képzés az alábbi modulokra épül:

- „Interpretáció és reprezentáció: kontextus és kritika.
- Az interpretáció tárgyai.
- Az interpretáció és reprezentáció emberi tényezői.
- Interpretáció és reprezentáció akcióban.”²⁵⁸

A *Tanulás és látogatókutatás a múzeumokban és galériákban* címet viselő képzési program az alábbi modulokra épül:

Modul 1: *Oktatás a múzeumban*. A modul bevezető jellegű, a múzeumi kultúráközvetítés gyakorlatát meghatározó történeti, filozófiai és teoretikus kérdésekkel foglalkozik.

Modul 2: *Tanulás a múzeumban*. A modul a különböző tanulási elméletekre és folyamatokra, valamint a múzeumi tanulást támogató új technológiák, multimédiás, digitális és e-media lehetőségek megismertetésére és az ezekkel kapcsolatos gyakorlati képességek fejlesztésére fókuszál.

Modul 3: *Tanulási források fejlesztése.* A modul az új technológiák múzeumi alkalmazásához, valamint a múzeumpedagógiai programok projektszemléletű menedzseléséhez szükséges kompetenciák fejlesztésére irányul.

Modul 4: *Látogatókutatás: értékelés és kutatás.* A modul az értékeléssel és kutatással kapcsolatos módszerek megismertetésére irányul. Különböző kvalitatív és kvantitatív kutatási módszerekkel és az esettanulmány készítésének fortélyjaival ismerteti meg a hallgatókat.²⁵⁹

A 24 hónap időtartamú távoktatásos képzésekben bárki szabadon részt vehet a világ bármely pontjáról.

A képzési kínálat gazdagsága mellett a University of Leicester a múzeumi tanulás-sal, interpretációval, általában a múzeumi kultúráközvetítés kérdéseivel kapcsolatos kutatások legfőbb európai központja is. Az intézmény 2–3 évente nemzetközi konferenciát rendez a világ múzeumi közvetítéssel foglalkozó szakemberei számára.

IX.3.2. MÚZEUMPEDAGÓGIAI KÉPZÉSKÍNÁLAT A HAZAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK BEN

A szentendrei Múzeumi Oktatási és Képzési Központ megbízásából az ELTE PPK Neveléstudományi Intézetének Pedagógiatörténeti Tanszéke 2008/2009-ben országos szintű, átfogó kutatást végzett a múzeumpedagógia hazai felsőoktatásban való érvényesüléséről. A kutatás a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) 3.2.8./A/08– *Múzeumok Mindenkinél Program- Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése- Központi Módszertani fejlesztés* keretében valósult meg. A felmérés a hazai múzeumpedagógiai képzések három típusát különböztette meg. A múzeumpedagógia hazánkban szakirányú képzési szakként (ELTE PPK), specializációként (Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kar) és más képzések keretében megjelenő egy, illetve kétszemeszteres kurzusokként (például Pécsi Tudományegyetem FEEK, Debreceni Egyetem BTK) képviselteti magát a felsőoktatási palettán. A kutatásból kiderült, hogy több képzési profilban is megjelenik a múzeumpedagógia, hiszen a korábbi művelődésszervező, jelenleg andragógia szakok keretében, a muzeológiához és a tanárképzéshez, valamint a művészettörténet és irodalom szakokhoz kapcsolódóan az ország különböző egyetemsein szereznek (választható kurzusok esetében szerezhettek) a hallgatók múzeumpedagógiai, illetve múzeumi kultúráközvetítéssel kapcsolatos ismereteket. A kutatás eredményei szerint 2009-ben 12 felsőoktatási intézmény kínál valamilyen formában múzeumpedagógiai képzést, illetve múzeumpedagógiai kurzusokat hazánkban. Ezek: Apor Vilmos Katolikus Tanítóképző Főiskola; Debreceni Tudományegyetem BTK; ELTE PPK; ELTE BTK; ELTE TTK; Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kar; Kodolányi János Főiskola; Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Főiskolai Kar; Pécsi Tudományegyetem BTK; Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar; Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK; Szegedi Tudományegyetem BTK.²⁶⁰

A kutatás meglehetősen ambivalens képet mutatott a múzeumpedagógia felsőoktatási intézményekben való jelenlétéről. Bár sok intézmény kínál különböző szintű múzeumpedagógiai képzéseket, kurzusokat, és folyamatosan emelkedik a múzeumi kultúráközvetítéshez kötődő, múzeumpedagógiai, valamint (legújabban) múzeuman-dragógiai képzéseket indítani szándékozó intézmények száma, a kutatás sok hiányos-

ságot is feltárt. A felmérés rámutatott, hogy hiányoznak a témával kapcsolatos tananyagok, hogy a múzeumpedagógiai tárgyakat az ország különböző egyetemien oktató kollégák között nincs szakmai tapasztalatsere és együttműködés, valamint hogy az egyetemekről hiányoznak a múzeum látogatóira vonatkozó pedagógiai, pszichológiai és antropológiai kutatások.²⁶¹

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1999 ősze óta indít múzeumpedagógia szakirányú (jelenleg múzeumpedagógiai szaktanácsadó) továbbképzési szakot, melyet kezdetben az ELTE TFK, 2003-tól kezdve az ELTE PPK gondoz. A képzés az alábbi szervezeti keretek szerint épül fel:

Elméleti alapképzés: Múzeumpedagógia (90 óra), Muzeológia (30 óra), Művészetszichológia (15 óra), Művészettörténet (15 óra), Néprajz (15 óra).

Módszertan elmélete és gyakorlata: A múzeumpedagógia módszertana (45 óra); Művészetpedagógia (30 óra); Kommunikációs gyakorlatok (30 óra); Foglalkozások a múzeumban (30 óra).

Múzeumi gyakorlatok: képzőművészeti múzeumok (30 óra); történeti múzeumok (30 óra); természettudományi múzeumok (30 óra); néprajzi múzeumok (30 óra).

Speciális múzeumpedagógiai témakörök: Történeti játszóház (30 óra); Kreatív képzőművészeti foglalkozások (30 óra); Tárgy- és játékkészítés (30 óra). A fenti modulok közül kettő teljesítése kötelező a képzés során.²⁶²

A képzés módszertani sajátosságait az alábbiakban foglalta össze Foghtűy Krisztina, a szak felelőse: „Nevelési, oktatási célok és követelmények; Értelmi és érzelmi nevelés; A kompetencia fajtái. Kompetenciafejlesztés; Folyamat-tervezés; Project-gondolkodás; A légkör megteremtése. Vezetés és facilitálás. Irányítás (szabályozás, vezérlés); Vetélkedés és együttműködés. Kooperatív módszerek; Megismerési módszerek; Előadás, magyarázás; Szemléltetés, modellezés és szimuláció. Tevékenység, tanulás. Játék; Tantárgyközpontú tanulás. Tárgy-központú tanulás. Project pedagógia; Ellenőrzés, értékelés; Fejlődés lélektani szempontok; Kutatásmódszertan, szakdolgoztatás.”²⁶³

Az ELTE szakirányú képzésében óvodapedagógusok, tanítók, tanárok és közművelődési végzettségű (népművelő, művelődésszervező) szakemberek vesznek részt. Az ELTE PPK képzésén 2010 májusáig 305 hallgató tanult.²⁶⁴ Az intézményben 2001-ben Múzeumpedagógiai Klub, 2008-ban Múzeumpedagógiai Kutatócsoport alakult.

Jelenleg különösen a Kodolányi János Főiskolán, a Nyugat-magyarországi Egyetemen, a Kölcsény Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán és az ELTE Természettudományi Karán vannak erős törekvések a múzeumi kultúráközvetítéshez kötődő új képzési programok megindítására. Mind a négy intézmény programja elnyerte már az akkreditációt. A Kodolányi János Főiskola a 2009/2010-es tanévtől kezdődően *Múzeumi mediáció és menedzsment* címen két féléves szakirányú továbbképzési szakot kívánt indítani, azonban a jelentkezők alacsony száma miatt jelenleg még nem indult el a képzés. A hallgatók a közgyűjteményi specializáció keretében, valamint szabadon választható kurzusok formájában ismerkedhetnek itt meg a múzeumpedagógia kérdéseivel.

Az ELTE Természettudományi Kara pedig 2011-től kezdődően a *Tudománykommunikáció a természettudományban* MSc-képzés keretein belül tervezi megindítani a *Természettudományos múzeumi ismeretterjesztő* szakirányt. A Kölcsény Ferenc

Református Tanítóképző Főiskola a debreceni Déri Múzeummal együttműködésben 2009 őszétől indította volna el a *múzeumpedagógia szakirányú továbbképzési szakot*, a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, valamint a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kar pedig 2010 szeptemberétől *Múzeumpedagógia területen pedagógus szakvizsgára felkészítő*, valamint *Múzeumpedagógia tanítására felkészítő* szakirányú továbbképzési szakot kívánt indítani, azonban a jelentkezők alacsony száma miatt jelenleg egyik helyen sem fut a képzés.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán indítandó *Természettudományos múzeumi ismeretterjesztő szakirány* az alábbi kurzusokat foglalja majd magában: Bevezetés a múzeumi ismeretterjesztésbe; Gyűjteménykezelés; Jelentős hazai műszaki és természettudományi múzeumok története és jelene; Multimédia anyagok tervezése; Tudománykommunikációs portál fejlesztése, üzemeltetése; Kiállítások szervezése, készítése; Múzeumi PR-marketing és kiállítási kommunikáció; Tipográfia és grafika; Múzeumi programok tervezése, szervezése; Múzeumpedagógiai és -andragógiai módszerek az ismeretterjesztésben; Tanítás tárgyakkal; Természettudományos és műszaki muzeológia.²⁶⁵

2010 szeptemberétől már a múzeumandragógia is megjelent a hazai felsőoktatási palettán, igaz, az Apor Vilmos Katolikus Főiskola által meghirdetett múzeumandragógia szakos szakirányú továbbképzés a jelentkezők alacsony száma miatt ebben a tanévben nem indulhatott el.

A fentiek alapján egyértelműnek tűnik, hogy a hazai felsőoktatási intézmények perspektívát látnak a múzeumi kultúráközvetítéssel kapcsolatos képzések beindításában. Az már a jövő kérdése, hogy sikerül-e gyökeret eresztenie az elmúlt két évben megjelent különféle múzeumpedagógiai, illetve múzeumandragógiai képzéseknek.

X. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS EREDMÉNYEI

X.1. A MAGYARORSZÁGI MÚZEUMI KÖZMŰVELŐDÉS ÉS MÚZEUMPEDAGÓGIA JELLEMZŐINEK FELTÉRKÉPEZÉSE

A 2009. május–júniusban, 50 magyarországi múzeumi közművelődési szakemberrel, illetve múzeumpedagógussal elvégzett, interjún alapuló empirikus vizsgálataim eredményeit SPSS program segítségével khi-négyzet-próba alapján értékeltem ki. Az eredményeket 5%-os szignifikancia szinten elemeztem. Az eredményeket kvalitatív és kvantitatív módon egyaránt elemeztem. A vizsgálat céljait az alábbi pontokban határoztam meg:

- Annak vizsgálata, hogy a hagyományos, valamint a külföldi gyakorlatban és elméletben újabban megjelenő innovatív múzeumpedagógiai módszerek és programok milyen mértékben terjedtek el a magyarországi múzeumi közművelődési gyakorlatban.

- A múzeumpedagógiai gyakorlat elméleti megalapozottságának feltérképezése.

- A múzeumpedagógiával kapcsolatos hazai és külföldi szakirodalom ismertségének vizsgálata. A gyakorlati szakemberek szakirodalommal kapcsolatos elvárásainak és igényeinek megismerése.

- A külföldi múzeumpedagógiai gyakorlat ismertségének felmérése a múzeumi közművelődéssel foglalkozó szakemberek körében.

- A múzeumpedagógiával, múzeumi közművelődéssel kapcsolatos legfőbb nehézségek és problémák meghatározása.

- Annak feltérképezése, hogy a múzeumi közművelődéssel foglalkozó szakemberek milyen innovációs lehetőségeket látnak saját szakmájuk fejlesztésével kapcsolatosan. A múzeumpedagógiai innováció trendjeinek meghatározása.

- Annak vizsgálata, hogy a múzeumok infrastrukturális és eszköz-ellátottság szempontjából mennyiben támogatják a múzeumi tanulás ügyét.

A vizsgálat az alábbi eredményeket hozta:

A vizsgált mintában csak a végzettségi szint, az adott település típusa és a régió szerinti bontás alapján lehetett összefüggéseket találni. Az összefüggések mellett érdekes eredményeket hozott az is, hogy mely változók között nem találtam összefüggést.

Az életkor semmilyen szempontból nem bizonyult befolyásoló tényezőnek. Érdekes, hogy nem találtam összefüggést az életkor és az idegen nyelvi kompetenciák között sem. A végzettségi szint (főiskola, egyetem, szakirányú továbbképzés) egyetlen esetben bizonyult befolyásoló tényezőnek. A nyelvismeret és a végzettségi szint összevetése során közepes összefüggést találtam (cramer-mutató: 48,9%). A mintában szereplő múzeumi szakemberek közül leginkább az egyetemi végzettségű-

ek rendelkeznek jó idegen nyelvi kompetenciákkal. Míg az egyetemi végzettségűek 62%-a, addig a főiskolai végzettségűek mindössze 16%-a rendelkezik olyan szintű nyelvi kompetenciákkal, mely képessé teszi őket idegen nyelvű szakirodalom olvasására. Meglepetést okozott számomra, hogy a múzeumpedagógia szakirányú posztgraduális végzettséggel rendelkezők körében a legalacsonyabb a megfelelő szintű nyelvismerettel rendelkezők aránya, mindössze 12,5% – azaz a 8 ilyen végzettségű szakemberből mindössze egy – képes idegen nyelvű szakirodalmat olvasni.

Bár a végzettségi szinttel kapcsolatosan csak a nyelvismerettel való összevetésben találtam összefüggést, fontos következtetések vonhatóak le abból, ha megvizsgáljuk, hogy miként alakul a különböző végzettséggel rendelkezők aránya a véletlenszerűen választott mintában. A mintában szereplő szakemberek 16%-a, azaz 8 fő szerzett múzeumpedagógia posztgraduális végzettséget az ELTE PPK-n. Kitűnt, hogy a múzeumpedagógusok között legnagyobb a pedagógiai alapvégzettséggel (is) rendelkezők aránya (74%). A pedagógiai alapvégzettség tekintetében nem tettem különbséget a tanítóképzőt, óvodapedagógiát és a valamilyen tanárszakot végzettek között. A közművelődési végzettséggel (is) rendelkező szakemberek aránya 30% a mintában. Közöttük főleg a művelődésszervező végzettségűek dominálnak, míg az ő arányuk 20%, a népművelő végzettségűek aránya 10%.

A múzeumpedagógia jelentőségét ma már egyre jobban felismeri a múzeumi menedzsment is. Az elmúlt években tapasztalható fellendülést jól tükrözi, hogy a véletlenszerűen kiválasztott minta 18%-a, azaz 9 fő mindössze egy éve dolgozik múzeumpedagógusként. Ugyanezt támasztja alá, hogy a minta fele 5 éven belül foglalkozik múzeumpedagógiával. Mindezek mellett azonban az alapján, hogy mennyi ideje foglalkozik valaki múzeumi közművelődéssel, egyik változóval való összevetésnél sem lehetett szignifikáns összefüggést megállapítani.

SAKIRODALOM

A minta összesen 84%-a olvas valamilyen gyakorisággal múzeumpedagógiai szakirodalmat. A minta 16%-a viszont egyáltalán nem olvas szakirodalmat, ennek megfelelően ez a csoport nem tudott véleményt nyilvánítani arról, hogy elégedett-e a magyar nyelven megjelent szakkönyvkinálattal. A szakemberek 48%-a kevésnek, 36%-a viszont megfelelőnek ítélte a szakirodalmi kínálatot mind mennyiségi, mind minőségi szempontból. Azok, akik változó gyakorisággal, de olvasnak múzeumpedagógiai szakirodalmat, leginkább a külföldi szakkönyvek fordítását (22%), illetve a módszertannal kapcsolatos publikációkat hiányolták (16%). A minta 8%-a a külföldi szakkönyvek hiánya mellett szívesen olvasna többet a múzeumpedagógia elméletéről is. Érdekes, hogy a mintából egy fő túlzottan magasnak tartotta a múzeumpedagógiával kapcsolatos magyar nyelven megjelent kiadványok számát.

Sajnálatosnak tartom, hogy a mintában szereplő múzeumi közművelődési szakembereknek mindössze a fele tud a munkahelyén keresztül hozzájutni a színvonalas szakmai munka végzése és az önképzés szempontjából nagy jelentőségű szakirodalomhoz. A minta 26%-a csak saját anyagi beruházás révén tudja beszerezni a szakkönyveket és a különböző, múzeumi közművelődéssel kapcsolatos kiadványokat.

A teljes minta 76%-a egyáltalán nem olvas idegen nyelvű szakirodalmat. Ennek legfőbb oka az ehhez szükséges idegen nyelvi ismeret hiánya, melyet a válaszadók 50%-a jelölt meg gátló tényezőként. Ugyanakkor bizonyos, hogy azok között, akik az ehhez szükséges idő vagy érdeklődés hiányára, illetve a hozzáférés nehézségeire hivatkoztak, szintén megjelenik az idegen nyelvi kompetencia hiánya, hiszen az erre vonatkozó kontrollkérdésre a teljes minta 56%-a felelte azt, hogy nem rendelkezik megfelelő nyelvismerettel. Mindemellett valóban meghatározó lehet mind a hozzáférés nehézsége, mind az érdeklődés, illetve az idő hiánya, hiszen míg a teljes minta mintegy 44%-a rendelkezik megfelelő nyelvismerettel, csak 24% olvas kisebb-nagyobb gyakorisággal idegen nyelvű szakirodalmat. Közepesen erős összefüggést találtam az idegen nyelvi kompetenciák megléte és a főváros/vidék felosztás között (cramer-mutató: 55,6%). A fővárosi szakemberek körében jóval magasabb az idegen nyelvi kompetenciákkal rendelkezők aránya (69%), mint a vidéki múzeumokban dolgozó közművelődési szakemberek esetében (35%). Ha régiók szerint vizsgáljuk a nyelvismeretet, csak 10%-os szignifikancia szinten mutatható ki összefüggés. Az mindenesetre szembeötlő, hogy míg a Közép-Magyarország régióban kétszer annyi a megfelelő nyelvismerettel rendelkezők száma, mint az azt nélkülözőké (10 igen, 5 nem), a Nyugat-Dunántúl régió 6, illetve a Dél-Alföld régió 4 megkérdezettje közül senki sem rendelkezik az idegen nyelvű szakirodalom olvasásához szükséges megfelelő szintű nyelvismerettel. Az idegen nyelvű szakirodalmat olvasó vidéki szakemberek közül mindenki csak egy nyelvet, az angolt jelölte meg. A mintában szereplő fővárosi szakemberek közül két fő is rendelkezik olyan szintű idegen nyelvi kompetenciákkal, hogy az angol mellett egy második idegen nyelven (franciául) is képes szakirodalmat olvasni. Érdekes, hogy míg a fővárosi szakemberek közül csak 1 fő (8%) válaszolta azt, hogy azért nem olvas idegen nyelvű szakirodalmat, mert nem érdekli, ez az arány a vidékiek körében 21%. Különösen a vidéki városokban dolgozó múzeumi közművelődési szakemberek utasítják el nagy arányban az idegen nyelvű szakirodalom olvasását az érdeklődés hiányára hivatkozva, hiszen míg a megyei jogú városok esetében ez az arány 18%, a vidéki városoknál 30%.

Jóval magasabb az idegen nyelvű múzeumi honlapokat tanulmányozók aránya. A teljes minta 48%-a válaszolta azt, hogy időről időre az úgynevezett „jó gyakorlatot” és ötleteket keresve tanulmányoz különböző idegen nyelvű múzeumi honlapokat. A korlátozott idegen nyelvi kompetenciákkal rendelkezők közül többen is felkeresik ezeket a weboldalatokat. Közepes szintű összefüggés mutatható ki az adott település típusa és az idegen nyelvű honlapokat tanulmányozók arányának alakulása között (cramer-mutató: 43,7%). Míg a fővárosi múzeumokban dolgozó közművelődési szakemberek, múzeumpedagógusok 85%-a néz időről időre idegen nyelvű múzeumi honlapokat, addig ez az arány a megyei jogú városokban dolgozók esetében csak 33%.²⁶⁶ Ha Budapest/vidék megkülönböztetés alapján vizsgáljuk ezt a kérdést, a vidékiek esetében némiképp módosul az arány, melynek oka, hogy az elemzett mintában a vidéki városok múzeumaiban dolgozó közművelődési szakemberek nagyobb arányban néznek idegen nyelvű honlapokat, mint a megyei jogú városokban tevékenykedő kollégáik.

Külföldi múzeumpedagógiai gyakorlatot a minta fele ismer személyesen. A megkérdezett szakemberek 10%-a ismer személyesen legalább egy külföldi múzeumpedagógiai gyakorlatot, 40% pedig két példát is említett. Elgondolkodtató viszont, hogy a minta 22%-a még hallomásból sem ismer külföldi példákat. Azok, akik csak hallomásból ismerik a külföldi gyakorlatot, leginkább konferenciákon szereztek ismereteket (14%), de már kimutatható a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ ez irányú törekvéseinek pozitív hatása, hiszen 8%, azaz 4 fő jelölte meg a MOKK-ot válaszként a „Honnan van ismerete a külföldi múzeumpedagógiai gyakorlatról?” kérdésnél. Azok között, akik legalább hallomásból találkoztak már külföldi innovatív példákkal, legtöbbször az angol múzeumpedagógiai gyakorlatot említették meg (58%), azonban aránylag sokan emelték ki az Egyesült Államokat (20%) és Hollandiát (14%) is.

Erősen közepes összefüggés mutatható ki a település típusa és a külföldi múzeumpedagógiai gyakorlat ismertsége között (cramer-mutató: 54,5%). Míg a budapesti szakemberek 100%-a ismer valamilyen külföldi múzeumpedagógiai gyakorlatot, a vidéki szakemberek 30%-ának egyáltalán nincsen ismerete ezzel kapcsolatosan. Míg a budapesti szakemberek 62%-a személyes tapasztalat révén szerzett ismereteket a külföldi múzeumpedagógiai gyakorlatról, a vidéki szakembereknél ez az arány csak 43%. Ugyanakkor a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ és a Múzeumok és Látogatók Alapítvány disszeminációs tevékenységének pozitív hatása már most kimutatható, hiszen a mintában szereplő vidéki szakemberek 16%-a a két szervezet valamelyike által szervezett képzés keretében nyert információkat a külföldi múzeumpedagógiai gyakorlatról. Azok a fővárosi szakemberek, akiknek eddig nem állt módjában személyes tapasztalatot szerezni külföldi múzeumpedagógiai gyakorlattal kapcsolatosan, konferenciákon hallottak a külföldi „jó gyakorlatról” (38%).

ALKALMAZOTT MÚZEUMPEDAGÓGIAI MÓDSZEREK

A vizsgált minta alapján a múzeumpedagógiai programokban leggyakrabban a tárlatvezetés-beszélgetés (100%), a történetmesélés (96%), a manuális tevékenység (92%) és a feladatlapok alkalmazása (82%) jelenik meg alkalmazott módszerként. A vetélkedő aránylag szintén népszerű múzeumpedagógiai módszernek tekinthető, a vizsgált minta 60%-a rendszeresen alkalmazza.

Drámapedagógiai módszereket a vizsgált minta 32%-a rendszeresen, további 12% alkalomszerűen (elsősorban múzeumpedagógiai táborokban) alkalmaz múzeumpedagógiai tevékenysége során. Közepes összefüggés mutatható ki az adott település típusa és a drámapedagógiai módszerek alkalmazásának gyakorisága között (cramer-mutató: 37,6%). Megállapítható, hogy a budapesti szakemberek gyakrabban alkalmaznak drámapedagógiai módszereket, mint vidéki kollégáik. Míg a budapestieknél 69% él a drámapedagógia lehetőségeivel, a vidéki szakembereknél ez az arány csak 35%. A vidéki városok és a megyei jogú városok között e tekintetben annyi különbség mutatható ki, hogy míg a drámapedagógiai módszereket alkalmazó szakemberek a városi múzeumok esetében rendszeresen alkalmazzák ezt a módszert, addig a megyei jogú városokban ugyanakkora a drámapedagógiát rendszeresen alkalmazók,

mint az azt alkalomszerűen alkalmazók aránya. Ha régiók alapján vizsgáljuk a drámapedagógia múzeumi alkalmazásának gyakoriságát, közepes összefüggés mutatható ki (cramer-mutató: 51%). A vizsgált minta alapján leginkább a Közép-Magyarország régióban (67%), valamint az Észak-Alföld régióban (43%) alkalmazzák rendszeresen ezt a múzeumpedagógiai módszert. A drámapedagógiai módszert nem alkalmazó szakemberek leggyakrabban az ilyen jellegű foglalkozások vezetéséhez szükséges saját kompetenciáik és ismereteik hiányát jelölték meg indokként. A drámapedagógiai módszereket csak ritkán alkalmazók főleg a múzeumi táborokban élnek ezzel a lehetőséggel, és a múzeumi órák rövidegét emelték ki a ritka alkalmazás indokaként. A minta vizsgálata alapján megállapítható, hogy a végzettségi szint, a pedagógiai alapképzettség és az életkor nem határozza meg azt, hogy az adott múzeumpedagógus alkalmaz-e drámapedagógiai módszereket. E tekintetben csak a település típusa és a régió bír jelentőséggel.

A vita módszerére a vizsgált minta 22%-a épít múzeumpedagógiai tevékenysége során. Erősen közepes összefüggés mutatható ki a település típusa és a vita módszerének alkalmazása között (a cramer-mutató 56,6% főváros/vidék felosztás esetében; 57,5% főváros/megyei jogú város/város felosztáskor). Szintén erősen közepes az összefüggés a régió szerinti felosztás és a vita módszerének alkalmazása között (cramer-mutató: 53,3%). Míg a fővárosi szakemberek 61%-a alkalmazza a vita módszerét kisebb-nagyobb gyakorisággal, ez az arány a vidéki szakemberek körében csak 8%. A vizsgált mintában a vidéki múzeumpedagógusok közül csak azok alkalmazzák a vita módszerét, akik megyei jogú városban levő múzeumban dolgoznak. Míg a Közép-Magyarország régióban a mintában szereplő múzeumpedagógusok 53%-a építi be a vitát múzeumpedagógiai tevékenységébe, a többi régió közül csak a közép-dunántúli, észak-alföldi és az észak-magyarországi múzeumpedagógusok választottak igennel erre a kérdésre. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a többi régióban egyáltalán ne építenének a vita módszerére, hiszen a kicsi mintavételi keret valószínűsíthetően torzítja ezeket az eredményeket, mindazonáltal hangsúlybeli különbségeket minden bizonnyal jól mutat a kapott eredmény. A vizsgált minta alapján a végzettségi szint, a pedagógiai alapképzettség és az életkor nem határozza meg azt, hogy a múzeumpedagógus alkalmazza-e a vitát múzeumpedagógiai módszerként.

A vizsgált minta 28%-a épít felfedezéssel tanulásra, 18%-a kooperatív tanulásra a múzeumpedagógiai program során. A felfedezéssel tanulás alkalmazása és a többi vizsgált változó között nem lehetett összefüggéseket feltárni. A kooperatív módszer alkalmazása kapcsán csak az életkorral való összevetésben lehetett némi összefüggést felfedezni, azonban ez csak 10%-os szignifikancia szinten jelenthető ki. A vizsgált mintában a 40 éven felüli szakemberek inkább alkalmazzák a kooperatív tanulás módszerét, mint az ennél fiatalabbak. (Míg a 41–50 év közöttiek 33%-a és az 50 év felettiek 28,6%-a alkalmazza a módszert, addig a 30 év alattiak körében csak egy fő (8%), illetve a minta 14, 31–40 év közötti szakembere közül senki nem alkalmazza ezt a módszert.) Se a végzettségi szint, se a pedagógiai alapképzettség nem befolyásoló tényező abból a szempontból, hogy az adott múzeumpedagógus alkalmazza-e a felfedezéssel tanulás, illetve a kooperatív tanulás módszerét.

A vizsgált minta alapján megállapítható, hogy a hazai múzeumok többsége az internetet egyelőre még csak információközvetítő csatornaként alkalmazza. Mindazonáltal már megjelent és egyre inkább terjed a múzeum webes felületének múzeumpedagógiai célú hasznosítása. A vizsgált mintában szereplő múzeumi közművelődési szakemberek 36%-a alkalmazta már a múzeum internetes felületét múzeumpedagógiai célzattal. Jelentős áttörés várható ezen a területen az elkövetkező időszakban, hiszen a teljes minta 40%-a már tervezi a webes felület múzeumpedagógiai tevékenységbe való bevonását. Az internetet már aktív módon bevonók 50%-a az iskolai pedagógusokat célozta meg, elsősorban letölthető óravázlatokkal, oktatási segédletekkel, valamint a múzeumi kiállítás feldolgozásához segítséget nyújtó szempontok és feladatok közzétételével. Az internetet aktívan bevonók további 50%-a (a teljes minta 12%-a) a gyermekeket célozta meg különböző aktivizáló, játékos feladatokkal, illetve az internetes felületen bonyolított vetélkedők segítségével. Bár az internet aktivizáló múzeumpedagógiai eszközként való alkalmazását kifejezetten elutasítók többnyire az idősebb korosztályhoz tartoznak (többnyire 50 év felettiek), az internet ilyen jellegű innovatív bevonása és az életkor között nincs összefüggés. A településtípus és az internet aktív módon való bevonása között sincs összefüggés, ha pedig a különböző régiók szerint vizsgáljuk az alkalmazás elterjedtségét, csak 10%-os szignifikancia szinten van összefüggés.²⁶⁷ Az mindenesetre megállapítható, hogy leginkább a Közép-Magyarország régióban jelenik meg ez a múzeumpedagógiai innováció.

A mobilkommunikációs eszközök közül csak laptopot és mobiltelefont alkalmaznak a vizsgált mintában szereplő múzeumpedagógusok. A külföldi gyakorlatban megjelent aktivizálással szemben azonban hazánkban általánosnak tekinthető, hogy mobilkommunikációs eszköz alkalmazása esetén a múzeumpedagógusok csak passzív módon vonják be a program résztvevőit. A mintában szereplő szakemberek 64%-a egyáltalán nem használ mobilkommunikációs eszközt, aminek legfőbb okát a múzeumok eszközhiányában határozták meg a válaszadók. A minta 28%-a bár időnként igénybe vesz laptopot, csak vetítésre, illetve hanganyagok közlésére használja az eszközt. A mintában szereplő szakemberek 8%-a használ aktivizálásra mobilkommunikációs eszközt. Az Iparművészeti Múzeumban a mobiltelefon, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, a Holokauszt Emlékközpontban és a Szent István Múzeumban a laptop jelenik meg aktivizáló múzeumpedagógiai eszközként.

A település típusa és a mobilkommunikációs eszköz használata között csak 10%-os szignifikancia szinten van összefüggés a teljes sokaságra kivetítve. A vizsgált minta szerint a vidéki szakemberek kevésbé használnak mobilkommunikációs eszközt a múzeum által szervezett programok során, mint a fővárosiak.²⁶⁸ A mobilkommunikációs eszköz használatának a múzeumi közművelődési szakember életkorával való összevetése esetén nem fedezhető fel összefüggés.

Digitális fényképezőgépet a mintában szereplő szakemberek 36%-a, valamilyen multimédiás eszközt pedig 34%-a alkalmaz a múzeumi program során. Az eszközök használatával kapcsolatosan semmilyen szempontból sem lehetett összefüggést kimutatni a vizsgált minta alapján.

A vizsgálat alapján fény derült arra, hogy a mintába került múzeumi közművelődési szakemberek jelentős része számára problematikus a kompetencia fogalmának értelmezése. Erre többek között abból derült fény, hogy míg a megkérdezett szakemberek 58%-a válaszolta azt, hogy nem tud olyan kompetenciát meghatározni, melynek a múzeumpedagógiai program által való fejlesztését fontosnak tartaná, a következő kontrollkérdésre, mely a múzeumpedagógiai program során fejlesztendő készségekre és képességekre irányult, a teljes minta 60%-a határozott meg legalább egy kompetenciát. A két kérdés eredményeit összevetve kiderült, hogy a teljes minta 22%-a bár azt a kijelentést tette, hogy nem tud ilyen kompetenciát megnevezni, a következő kérdésre adott válaszában legalább egy kompetenciát meghatározott. A kompetenciafejlesztés, ha nem is tudatosan, de a teljes minta 60%-ánál megjelenik. Erősen közepes összefüggés mutatható ki a legalább egy kompetenciát ténylegesen meghatározó szakemberek és a pedagógiai/tanuláselméleteket ismerő, illetve múzeumpedagógiai tevékenységüket arra építő szakemberek között.²⁶⁹ Erős összefüggés mutatható ki abban az esetben, ha a pedagógiai/tanuláselméleteket ismerő, illetve múzeumpedagógiai tevékenységüket arra építő szakemberek és a kompetencia fogalmat korrekt módon értelmező múzeumpedagógusok megoszlását vetjük össze. Ebben az esetben a teljes vizsgálat legerősebb összefüggését kapjuk, 75,5%-os cramer-mutatóval.²⁷⁰ Az összefüggés arra utal, hogy elsősorban azoknál a múzeumpedagógusoknál jelennek meg konkrét fejlesztési célkitűzések, kompetenciák, akik tájékozottsággal rendelkeznek a pedagógia, múzeumpedagógia elméletével kapcsolatosan. A vizsgált minta 12%-a építi múzeumpedagógiai tevékenységét valamilyen konkrét pedagógiai elméletre, vagy annak egyes elemeire. A konstruktivista pedagógia, a Waldorf-pedagógia és a Montessori-módszer ugyanolyan arányban bukkant fel a válaszok között. A minta alapján nem lehetett összefüggéseket megállapítani a pedagógiai/tanuláselméletek múzeumpedagógiai tevékenységben való megjelenése és a többi változó között. Érdekes módon tehát nem befolyásoló tényező sem a végzettségi szint, sem a pedagógiai alapképzettség.

Az alábbi kompetenciák fejlesztését tartják különösen fontosnak a vizsgálatba bevont szakemberek a múzeumpedagógiai program során: leggyakrabban a problémamegoldó képesség és a gondolkodásmód fejlesztése (28%-os előfordulás), az anyanyelvi kommunikáció fejlesztése (18%-os előfordulás), valamint a szociális és állampolgári kompetencia fejlesztése (18%-os előfordulás) jelent meg a minta egészét vizsgálva. Emellett az alábbi területek célzott fejlesztését említették ki gyakrabban a szakemberek: kreativitás (10%), lokális identitás erősítése (10%), hatékony önálló tanulásra való képesség fejlesztése (6%), finommotoros készségek fejlesztése (8%). A konkrét kompetenciák mellett/vagy helyett 28% emelte ki az ismeretközlést mint a múzeumpedagógiai program egyik célját, és gyakrabban megjelent a válaszok között a hagyományok átadása (10%), valamint az érdeklődés felkeltése és a múzeum megszerettetése is. (6-6%)

A Kolb-, illetve a Mumford- és Honey-féle tanulási stílusokról a teljes minta 12%-a hallott már, azonban mindössze egyetlen szakember épít az általa tartott múzeumi

program során ezen elméletek tanulságaira. Összefüggéseket a Kolb-féle elmélet ismertsége és a többi változó között nem lehetett felfedezni.

MÚZEUM ÉS FELNŐTTOKTATÁS

A múzeumok által kínált felnőtt programok számát szinte valamennyi szakember kevésnek ítélte. Bár a mintában szereplő múzeumi közművelődési szakemberek összesen 62%-a tart felnőtteknek kisebb-nagyobb gyakorisággal programokat, csak 46%-nál jelenik meg ez a tevékenység valamilyen rendszerességgel. A minta 12%-a kizárólag az olyan nagyrendezvények alkalmával tart felnőtteknek is programokat, melyek a múzeum által szervezett különleges rendezvényekhez (például jeles évfordulók), vagy a Múzeumok Éjszakája, illetve a Múzeumok Őszi Fesztiválja országos rendezvénysorozatához kötődnek. Legalább egy felnőttoktatási módszert csak a mintában szereplő szakemberek 40%-a ismert, 60%-uk nem rendelkezik elméleti ismeretekkel e téren. Ugyanakkor határozott igény mutatkozik körükben a felnőttképzési módszerekkel kapcsolatos továbbképzés iránt, hiszen 72%-uk kifejezetten szükségét érezte annak, hogy továbbképezze magát e területen. A felnőttek számára kínált múzeumi programok között leggyakrabban az előadás (36%) és a beszélgetés (30%) fordul elő. Tanártovábbképzés a vizsgált mintából hat intézményben jelent meg, ezek közül öt országos múzeum és valamennyi intézmény a Közép-Magyarország régióban helyezkedik el. A vizsgált mintából 8 intézmény kínál manuális tevékenységeket, 9 múzeumban szerveznek rendszeresen családi programokat és három intézményben kínálnak kirándulásokat felnőttek számára. Az alábbi programtípusok csak egy-egy múzeum felnőttoktatási kínálatában jelentek meg: filmvetítés, vita, műhelymunka, műhelylátogatás, tanfolyam, vetélkedő, pályázat, játék.

MÚZEUMI KIÁLLÍTÁSOK ÉS MÚZEUMPEDAGÓGIA

A vizsgálatba bevont múzeumpedagógusok 40%-a gondolja úgy, hogy a saját intézményében lévő kiállítások támogatják a múzeumpedagógiai tevékenységet és elősegítik a múzeumi tanulást. A minta 22%-ának véleménye szerint bár jelenleg csak a kiállítások egy része/vagy részlete támogatja a múzeumpedagógiai tevékenységet, folyamatos fejlődés tapasztalható e téren. Jelzésértékű, hogy a válaszadók ezen csoportjának 50%-a kiemelte azt, hogy míg az időszaki kiállítások szem előtt tartják a múzeumpedagógiai szempontokat, az állandó kiállításokra ez nem jellemző. A khinégyzet próba alapján nem lehetett összefüggéseket felfedezni a kiállítások tanulásbarát jellege és a többi változó között.

A múzeumpedagógia és a múzeumi közművelődés egyre növekvő jelentőségére utal, hogy a teljes minta 52%-a vesz részt rendszeresen a múzeumi kiállítások tervezésében és kialakításában. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az interjúalanyok nagy része kiemelte azt, hogy ez a gyakorlat csak néhány éve érvényesül az adott intézményben. További 10% válaszolta azt, hogy bár időnként bevonják a kiállítás-tervezés folyamatába, ez esetleges és nem meghatározó a kiállítás jellegének kialakítása szempontjából.

A szakemberek döntő része interaktív eszközök beépítésével (40%), illetve a feliratok szövegének módosítása által (22%) javítana saját intézménye kiállításain annak érdekében, hogy azok nagyobb mértékben támogassák a múzeumpedagógiai tevékenységet, valamint az önálló múzeumi tanulást. Gyakrabban megfogalmazott javaslatok voltak továbbá: tapintható tárgyak integrálása (18%), értelmező szövegek beépítése (18%), játékok/játékosság megjelenítése (10%), virtuális világ/webes felület interaktív bevonása a kiállításba (6%). A szakemberek 8%-a találta úgy, hogy a jelenlegi kiállítást nem lenne értelme modernizálni, hanem a látogató- és tanulóbarát jelleg megvalósítása érdekében inkább az egészet újra kellene építeni.

Az alábbi javaslatokat, bár csak egy-egy interjúalany által kerültek megfogalmazásra, innovatív jellegük miatt fontosnak tartom közölni. Ezek: szöveg és zene kombinációja a kiállításban, hangzópontok kiállításba való helyezése, pihenősarok kialakítása, babaszoba létrehozása, aktivizáló szövegek kihelyezése, az individuális tanulás és kutatás lehetőségét megteremtő eszközök és berendezések kiállítási térbe való helyezése, múzeumi tanulást célzó iPod aktív használatának lehetővé tétele, látogatói útvonaljelző táblák, piktogramok.

NEHÉZSÉGEK, PROBLÉMÁK

A vizsgálatba bevont múzeumi szakemberek legnagyobb része szerint a szakemberhiány az intézmény múzeumpedagógiai tevékenységét érintő legfontosabb probléma. A megkérdezettek 40%-a felelte az, hogy szükséges lenne további múzeumpedagógusok, múzeumi közművelődési szakemberek foglalkoztatása mind jelenlegi leterheltségük, mind a fenntartható innováció szempontjából. A megkérdezettek 28%-a emelte ki az általános anyagi nehézségeket.

A szakemberek 24%-a határozta meg problémaként a múzeumpedagógusok/múzeumi közművelődési szakemberek intézményen belüli alacsony presztízsét. A szakma intézményen belüli alacsony presztízse akadályozza a múzeumi közművelődési tevékenység kibontakozását, mivel meghatározza a múzeumpedagógusok muzeológusokkal való együttműködésének minőségét és lehetőségeit.

A szakemberek által gyakrabban említett problémák között találjuk még a színvonalas múzeumpedagógiai tevékenységhez szükséges infrastruktúra hiányosságait (12%), az iskolai pedagógusokkal való nem kielégítő kapcsolatot (6%), illetve a múzeumpedagógusok alulképzettségét és kompetenciahiányát (6%).

FEJLESZTÉSI TERVEK, ELKÉPZELÉSEK

A múzeumok közművelődési tevékenységének fejlesztésével kapcsolatosan leggyakrabban a felnőttoktatási programok bevezetését, illetve a felnőttoktatási programkínálat bővítését említették meg a vizsgálatba bevont szakemberek (14%-os előfordulás). Gyakrabban megjelenő fejlesztési terv emellett a középiskolás korosztály jelenleginél nagyobb mértékű bevonása (14%), a múzeum és iskola kapcsolatának fejlesztése (14%), valamint az egyetemisták célzott megszólítása (12%). A megkérdezett szakemberek azonos arányban (8%) említették meg fejlesztési célkitűzésként az alábbiakat: iskolai pedagógusok továbbképzése; a múzeumi közművelődési szak-

emberek továbbképzése; az iskolai pedagógusok motiválása; új múzeumpedagógiai módszerek bevezetése; a múzeumpedagógiai tevékenységet támogató műszaki-technikai innováció.

Bár messzemenő következtetéseket nem lehet levonni az eddiginél kevesebbszer felbukkanó válaszokból, érdekes azonban megfigyelni, hogy milyen új irányvonalak, tervek, ötletek jelennek meg hazánkban a múzeumpedagógiai tevékenység innovációjával kapcsolatosan: felnőttoktatási módszerek megismerése (6%); nyugdíjasok bevonása (6%); múzeumi önkéntesség bevezetése (6%); családi programok bevezetése (4%); „nagy-unoka program” bevezetése (4%); múzeumpedagógiai stratégia kidolgozása (4%); speciális igényű csoportok bevonása (4%).

Kiemelnék néhány, csak egy-egy interjúban megjelenő, azonban általam különösen innovatívnak tartott javaslatot:

- felkészített múzeumpedagógiai asszisztens alkalmazása; hátrányos helyzetű csoportok bevonása; kismamák bevonása; nyelvtanulási projektek bevezetése; iskolai pedagógusok bevonása a kiállítás-tervezés folyamatába; munkanélküliek elérése; múzeumpedagógiai szakmai közeg megteremtése; a teremőrök szerepének módosítása, aktív szerepvállalásuk kialakítása; speciális programok kialakítása osztálykiránduló csoportok számára; külföldi tanulmányutak szervezése – külföldi múzeumpedagógiai gyakorlat megismerése.

X.2. AZ EMPIRIKUS VIZSGÁLAT ÖSSZEGZŐ ÉRTÉKELÉSE

Az 50 hazai múzeumi közművelődési szakemberrel/múzeumpedagógussal készített interjú kiértékelése által kapott eredményeket az alábbiakban összegezném:

A múzeumi közművelődéssel, múzeumpedagógiával kapcsolatos terminológiai kavalkád a véletlenszerűen választott mintában is tetten érhető. Az alábbi kifejezések fordultak elő a munkakör megnevezésével kapcsolatosan: múzeumpedagógus, múzeumi mediátor, művelődésszervező, népművelő, andragógus, közművelődési szakalkalmazott, kulturális menedzser. Az ötvenfős mintából 31 fő tölt be múzeumpedagógus munkakört (62%). Ebből a 31 főből azonban csak 7 szakember rendelkezik múzeumpedagógia szakirányú végzettséggel, azaz a múzeumpedagógus beosztásúak 77,4%-a nem rendelkezik múzeumpedagógia szakirányú végzettséggel. A minta 6%-a muzeológus munkakörben, további 6%-a intézményvezetőként egy személyben foglalkozik múzeumi közművelődéssel, illetve múzeumpedagógiával (is).

A múzeumi közművelődés/múzeumpedagógia egyre nagyobb jelentőséget nyer hazánkban is, amit jól jelez az, hogy az elmúlt években ugrásszerűen megnőtt az ilyen munkakörben foglalkoztatottak száma. Kifejezetten jelzésértékűnek tekinthetjük, hogy a véletlenszerűen választott minta 18%-a egy éven belül, fele pedig öt éve dolgozik múzeumpedagógusként/múzeumi közművelődési szakemberként.

A minta alapján a végzettségi szint nem befolyásolja azt, hogy az adott múzeumpedagógus/múzeumi közművelődési szakember mennyiben alkalmaz változatos, illetve innovatív múzeumpedagógiai módszereket, és nincs összefüggésben a pedagógiai tudatossággal. Következtetésként megállapíthatjuk, hogy egy adott intézmény múzeumpedagógiai kínálatának innovációja jelenleg egyrésről az egyéni önképzés

és érdeklődés, másrésről az adott intézmény technikai ellátottságának/anyagi helyzetének, valamint a múzeumi menedzsment szemléletének függvénye. A végzettségi szint csak a nyelvtudással való összevetés során bizonyult befolyásoló tényezőnek a vizsgált minta alapján, hiszen az egyetemi végzettséggel rendelkezők jobb idegen nyelvi kompetenciákkal rendelkeznek, mint a főiskolai és posztgraduális végzettséggel rendelkezők.

A hazai múzeumpedagógiai szakirodalom mind mennyiségi, mind minőségi szempontból komoly fejlődésen ment keresztül az elmúlt időszakban. A külföldi gyakorlat megismertetésében és a módszertannal kapcsolatos szakirodalom közvetítésében jelenleg a Múzeumi Oktatási és Képzési Központnak, valamint a Múzeumok és Látogatók Alapítványnak van kiemelkedő szerepe. Mindazonáltal szükséges lenne a külföldi szakirodalom magyar nyelvre fordítása, valamint a múzeumpedagógia elméleti háttérével és módszertani innovációjával kapcsolatos magyar nyelvű szakirodalmi bázis bővítése.

A hazai múzeumpedagógiai/múzeumi közművelődési gyakorlatot leginkább a település típusa, valamint az adott régió határozza meg. A Közép-Magyarország régió, és azon belül a főváros a múzeumpedagógia elméleti és módszertani innovációjának motorja. Mind az elméleti, mind a módszertani innováció szempontjából kiemelt szerepe van a szentendrei Múzeumi Oktatási és Képzési Központnak, a Múzeumok és Látogatók Alapítványnak, valamint az ELTE Múzeumpedagógiai Kutatócsoportjának. A vizsgált minta alapján összefüggést lehetett kimutatni a vita, a drámapedagógia, a külföldi múzeumpedagógiai gyakorlat ismertsége, az újszerű múzeumpedagógiai módszerek alkalmazása és a település típusa között. Különösen a drámapedagógia és a vita módszerének alkalmazásában találtam éles különbséget a vidék és a főváros között.

Míg a gyermekek számára programok sorát szervezik a múzeumok, és foglalkoztatásuk során módszerek sokaságát alkalmazzák, addig a múzeumi felnőttoktatás területe komoly fejlesztést igényelne. Az országban általánosan jellemző, hogy egy-egy pozitív példát leszámítva (például szentendrei skanzen, miskolci Hermann Ottó Múzeum, győri Xantus János Múzeum) a múzeumi felnőttoktatási programok száma kevés, legtöbb esetben előadásra, esetleg beszélgetésre épülnek. A felnőttoktatási programkinálat bővítésének azonban nem csak a közművelődési szakemberek leterheltsége, hanem a felnőttoktatási módszerekkel kapcsolatos ismeretek hiánya is gátat szab. Ugyanakkor a vizsgálat során egyértelműen kitűnt az, hogy a múzeumi közművelődési szakemberek kiemelten fontos fejlesztési célkitűzésnek tekintik a múzeumi felnőttoktatás kiterjesztését, meghatározó hányaduk szeretne speciális ismereteket szerezni a hatékony felnőttoktatási módszerekkel kapcsolatosan.

A múzeumpedagógia jelentőségének növekedésére és a múzeumi tanulás ügyének intézményen belüli egyre tudatosabb felkarolására utal, hogy a múzeumpedagógusokat/múzeumi közművelődési szakembereket egyre inkább bevonják a kiállítások tervezésének és szervezésének folyamatába. Fontos változás, hogy a muzeológusok és a múzeumi menedzsment egyre nyitottabbak a múzeumpedagógiai szempontok és a látogatóbarát jelleg kiállításokon belüli érvényesülése iránt. A mintába bevont szakemberek válasza alapján megállapíthatjuk, hogy az elmúlt néhány évben kifejezett javulás következett be e területen, annak ellenére, hogy a válaszadók több mint egyharmadát még egyáltalán nem, 10%-át pedig csak csekély mértékben vonják be a

kiállítás-szervezés folyamatába. A szűk mintavételi keret következtében nem vonhatunk le általános érvényű következtetéseket azzal kapcsolatban, hogy a hazai múzeumok kiállításai mennyiben támogatják a múzeumi tanulás ügyét és a pedagógiai tevékenységet. Azt mindenesetre jelzésértékűnek tartom, hogy a vizsgálatba bevont múzeumi közművelődési szakemberek nagyobb része úgy látja, hogy fejlődés tapasztalható e területen az elmúlt időszakban.

A vizsgálat alapján a múzeumpedagógia, múzeumi közművelődés legégetőbb problémája jelenleg a szakemberhiány. A szakemberek legnagyobb része hangsúlyozta, hogy a menedzsment és a kultusztárca által egyaránt szorgalmazott múzeumpedagógiai fejlesztések és különösen a tervbe vett felnőttoktatási programkínálat bővítése érdekében szükséges lenne további közművelődési szakemberek, múzeumpedagógusok alkalmazása. Az eredmények fényében indokoltnak tekintjük a hazai felsőoktatási intézmények múzeumpedagógiai továbbképzések indításával kapcsolatos jelenleg tapasztalható aktivizálódását. Mivel a válaszadók több mint egyötöde panaszkodott a múzeumpedagógus/múzeumi kultúráközvetítő szakma alacsony presztízsére és a muzeológusok nem kielégítő kooperációs hajlandóságára, a szakma saját PR-tevékenységét és jelentőségének intézményen belüli és azon kívüli tudatosítását kiemelten fontos feladatnak tartom.

A múzeumi közművelődés fejlődési trendjeit a közeljövőben – mind a vizsgálatba bevont szakemberek válaszai alapján, mind a kultusztárca célzott fejlesztési törekvéseit figyelembe véve – a múzeumi felnőttoktatás kibontakozása fogja meghatározni. A szakemberektől kapott válaszok alapján egyrészt az idősebb generációk megszólítása (egyetemisták, nyugdíjasok, kismamák, munkanélküliek), másrészt az iskolákkal való kapcsolat erősítése és az iskolai pedagógusok jelenleginél nagyobb mértékű bevonása fogja meghatározni a múzeumi közművelődés fejlődését.

X.3. JAVASLATOK A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSEL FOGLALKOZÓ SZAKEMBEREK KOMPETENCIAFEJLESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOSAN

A múzeumpedagógusok/múzeumi közművelődési szakemberek kompetenciafejlesztésével kapcsolatos javaslataimat az alábbi területek vizsgálata és elemzése alapján határozom meg:

- a külföldi és hazai szakirodalom mélyreható vizsgálata,
- ötven hazai múzeumpedagógussal/múzeumi közművelődési szakemberrel végzett interjú eredményeinek kiértékelése,
- a hazai múzeumi közművelődési/múzeumpedagógiai képzést meghatározó 10 szakemberrel végzett interjú eredményeinek kiértékelése,
- a 2009 júniusáig hazánkban futó múzeumpedagógiai képzések curriculumainak vizsgálata,
- a múzeumi kultúráközvetítő/múzeumpedagógiai képzés angol és amerikai felsőoktatásban megvalósuló gyakorlatának vizsgálata alapján.

1. Meglátásom szerint szükséges lenne a múzeumpedagógusok/múzeumi közművelődési szakemberek elméleti megalapozottságának és pedagógiai tudatosságának

erősítése. Az olyan kurrens pedagógiai elméletek, mint a konstruktivista pedagógia vagy mint a vitatott, de külföldön népszerű Kolb-féle tanulási stílusok megismerése és az alkalmazásukban szerzett jártasság erősíthetné a múzeumi programok során elérhető tanulási hatékonyságot. Az új társadalmi célcsoportok fokozott bevonására vonatkozó igények és tervek szükségessé teszik a szociológiai és pszichológiai ismeretek, valamint különösen a felnőttoktatás elméletének jelenleginél magasabb szintű ismeretét. Példaként emelném ki az olyan új törekvéseket, melyek a munkanélküliek, a nyugdíjas korosztály vagy a hátrányos helyzetű célcsoportok múzeumi programokba való bevonásával kapcsolatosak. A fejlődéslélektan és a különböző korosztályok speciális tanulási igényeinek és módjainak ismeretét szintén kiemelkedően fontos területnek tartom.

2. Bár a múzeumpedagógiai módszertan egyre inkább kidolgozott hazánkban, véleményem szerint egyes területeken további fejlesztések lennének szükségesek. Ezek közül kiemelném az életkor-specifikus és a drámapedagógiai módszerek jelenleginél szélesebb körű ismeretét, a vita mint múzeumpedagógiai módszer jelentőségét, a fogyatékkal élők speciális igényeinek megfelelő módszerek, a különböző interpretációs technikák és különösen a hatékony felnőttoktatási módszerek alkalmazási képességét. A külföldi gyakorlatban elterjedt innovatív múzeumpedagógiai/múzeumi tanulási módszerek jelenleginél szélesebb körben való elterjedését szintén fontosnak tartom. Bár a magyar múzeumok technikai ellátottsága az esetek döntő részében nem is tenné lehetővé az angol és amerikai gyakorlatban egyre inkább elterjedő olyan mobilkommunikációs eszközök alkalmazását, mint például a GPS vagy a PDA, azonban – ahogy azt a magyar gyakorlat egy-két elszigetelt példája is mutatja – korlátozott technológiai feltételekkel is nyílik lehetőség a mobilkommunikációs és egyéb új technikai eszközök aktivizáló jelleggel való alkalmazására. Kiemelten fontosnak tartanám az olyan innovatív programok hazai elterjedését, mint a *Tudósok az iskolában*, a *Találkozz a tudósokkal*, vagy a *Mi múzeumpedagógusunk* programok. A felfedezéssel és a kooperatív tanulási módszerek jelenleginél szélesebb körben való alkalmazásában szintén sok lehetőség rejlik. A hazai módszertani fejlesztésekben mindazonáltal az elmúlt években kiemelkedő jelentőségű eredmények születtek a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, a Múzeumok és Látogatók Alapítvány, valamint az ETLE PPK jóvoltából.

3. Bár napjaink megváltozott társadalmi igényei különösen indokoltá tennék, hogy a múzeumi közművelődési szakemberek rendelkezzenek multimédiás, digitális és e-learning kompetenciákkal, valamint az új technológiák alkalmazásának képességével, e területek oktatása jelenleg még teljes mértékben hiányzik a múzeumpedagógusok/múzeumi kultúráközvetítők felsőoktatási képzéséből, és a gyakorlati szakemberek csak esetlegesen rendelkeznek ilyen kompetenciákkal. Az ELTE TTK e hiányt felismerve kívánja beindítani 2011 őszétől a *Természettudományi Múzeumi Ismeretterjesztő Szakirányt*, ahol két tantárgy is foglalkozni fog e napjainkra kiemelt fontosságúvá vált területtel (*Multimédia a múzeumban* és a *Tudománykommunikációs portál fejlesztése, üzemeltetése* című tantárgyak²⁷¹). A multimédiás, e-learning és digitális kompetenciák fejlesztését látom az egyik legkurrensebb kihívásnak a múzeumpedagógusok/múzeumi közművelődési szakemberek továbbképzésében.

4. A valóban látogatóbarát múzeum és az igényekre válaszoló múzeumi programkínálat kialakítása érdekében kiemelten fontos területnek tartom a látogatókutatást. Az ezzel kapcsolatos kompetenciák fejlesztését (kutatásmódszertan, kiértékelés, statisztika) szintén nagy jelentőségűnek tartom. Bár a múzeumok évente összeállítják látogatói statisztikáikat, a valós és látens igények felmérése csak esetlegesen történik meg. A múzeumi felnőttoktatás kibontakozása kapcsán különösen fontosnak tartom azt, hogy a múzeumok által szervezett felnőtt programok a helyi társadalom valós igényeire válaszoljanak. A kiállítások látogató- és tanulásbarát jellegének kialakítása, valamint általában véve a múzeumi közművelődés innovációja szempontjából kiemelten nagy jelentősége van a látogatókutatásnak.

5. Mivel a múzeumok finanszírozásában fontos szerepet kaptak az elmúlt időszakban a különböző európai uniós és egyéb pályázatok, aminek következtében a hazai múzeumi közművelődési szakemberek/múzeumpedagógusok egyik fontos feladatává vált e pályázatok színvonalas elkészítése, fontosnak tartanám a projekttervezéssel, valamint a pályázatírással kapcsolatos ismeretek bővítését és a szükséges kompetenciák fejlesztését.

6. Különösen fontos területnek tartom a múzeumpedagógusok/múzeumi közművelődési szakemberek idegen nyelvi kompetenciáinak fejlesztését. Erre nem csak a külföldi látogatók számára szervezett tárlatvezetések/programok számának növelése érdekében lenne szükség, hanem a magyar nyelvű szakirodalom korlátozottsága következtében az idegen nyelvű szakirodalom megismerésének lehetővé válása, és különösen a nemzetközi együttműködések előmozdítása érdekében. Véleményem (és saját tapasztalatom) szerint egy olyan nemzetközi projektben való részvétel, mely lehetővé teszi más országok múzeumpedagógiai gyakorlatának személyes megismerését, többet ér bármilyen előadásnál vagy írott szónál a módszertani kultúra gazdagodása szempontjából.

7. Végül fontos területnek tartom a kiállításfejlesztéssel, az oktatási szempontú kiállítási design kialakításával kapcsolatos kompetenciák fejlesztését annak érdekében, hogy a múzeumi közművelődési szakemberek/múzeumpedagógusok hathatós támogatásával (és bevonásával!) idővel túlsúlyba kerüljenek az olyan múzeumi kiállítások, melyek látogatóbarát jellegükkel valóban előmozdítják a múzeumi tanulás ügyét. Ehhez természetesen nem elegendő a közművelődési szakemberek kompetenciáinak fejlesztése, ugyanekkora szükség van a múzeumi menedzsment és a muzeológus szakma támogató attitűdjére.

X.4. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEVETÉSE A KURRENS HAZAI MÚZEUMPEDAGÓGIAI VIZSGÁLATOK TANULSÁGAIVAL

Az általam végzett vizsgálat lebonyolítása óta eltelt másfél évben három, a magyarországi múzeumpedagógia jelenlegi állapotát a közoktatás, a felsőoktatás, valamint a múzeumi intézményrendszer oldaláról felmérő kutatási jelentés is megjelent a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ jóvoltából.²⁷² Empirikus kutatásom eredményeit főként a *Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában* című kutatás

tanulásaival érdemes összevetni. A MOKK az empirikus kutatásaimmal megegyező időintervallumban (2009. május–június) bonyolította le felmérését, ami különösen érdekessé és kíváncsúsá teszi a kapott eredmények összehasonlítását. A MOKK által végzett kutatás arra a kérdésre kívánt választ adni, hogy a múzeumi vezetőknek és a látogatókkal kapcsolatba kerülő múzeumi szakembereknek (muzeológus, múzeumpedagógus, animátor, interpretátor, tárlatvezető) milyen kompetenciákra, ismeretekre és tulajdonságokra van szükségük a napjainkra megváltozott társadalmi és kulturális viszonyok következtében.²⁷³ A 61 múzeumi szakember és a 9 szakértő bevonására épülő kutatás eredményei több szempontból is alátámasztják a múzeumi kultúrákőzvetítő szakemberek/múzeumpedagógusok kompetenciafejlesztésével kapcsolatosan megfogalmazott javaslataimat. Empirikus kutatásomban a megkérdezett közművelődési szakemberek/múzeumpedagógusok negyede (24%) határozta meg a szakma alacsony presztízsét a múzeumpedagógiai munka legfőbb gátjaként. Ha ezt az eredményt összevetjük a MOKK vizsgálatának eredményeivel, kitűnik, hogy a szakma múzeumokon belüli értékelése valóban problematikus, hiszen a MOKK által megkérdezett múzeumi szakemberek a múzeumok feladatainak fontossági sorrendbe való állításánál az utolsó három helyre sorolták a bevételnövelés mellett az esélyegyenlőség érvényesítését és a múzeumi programok szervezését. A vizsgálat kimutatta, hogy a múzeumi szakemberek egyértelműen a gyűjtemények megőrzését tartják a múzeum elsőrendű feladatának, több mint 70%-uk helyezte ezt a múzeumi feladatok rangsorában az első helyre.²⁷⁴ A múzeumi kiállítások múzeumpedagógiai szempontú értékelésével kapcsolatos eredményeim szintén összhangban vannak a MOKK által kapott adatokkal. Míg az általam végzett kutatásban a múzeumpedagógusok/közművelődési szakemberek 40%-a gondolta úgy, hogy interaktív eszközök beépítésével lehetne növelni az adott intézmény állandó kiállításainak múzeumpedagógiai szempontú hasznosulását, a MOKK által végzett kutatás „Miért nem alkalmasak a jelenlegi múzeumok a közoktatás támogatására?” kérdésére a megkérdezett szakemberek legnagyobb arányban (32%) az interaktivitás hiányát jelölték meg.²⁷⁵

A múzeumpedagógia meglehetősen ambivalens hazai helyzetére derült fény mind az általam végzett, mind a MOKK-féle felmérésből. A MOKK eredményei szerint a múzeumi szakemberek számára egyáltalán nem egyértelmű az, hogy milyen kompetenciákkal kellene rendelkezniük az egyes múzeumi munkakört betöltő szakembereknek. Míg egyik oldalról biztató, hogy a múzeumi szakemberek meglátása szerint a múzeumpedagógus három legfontosabb szakmai kompetenciája pedagógiai, andragógiai, valamint a képzési folyamatok tervezésével kapcsolatos, addig elgondolkodtat, hogy a múzeumi közművelődési szakember három legkevésbé fontos személyes kompetenciája között került meghatározásra a pedagógiai érzék, a humor és a kockázatvállalás, az animátorok és a tárlatvezetők esetében pedig a kritikai gondolkodás.²⁷⁶ Ahogy a vizsgálat eredményeit összefoglaló tanulmány készítői érzékelten fogalmaznak: „Az animátor és a tárlatvezető szerepe gyakorlatilag másból sem áll, mint úgynevezett »ügyfélkezelésből«.”²⁷⁷ A múzeumpedagógiai és múzeumi közművelő munka alacsony presztízsét támasztja alá az is, hogy a kultúrákőzvetítő szakemberek legkevésbé fontos személyes kompetenciái között egy sor (meglátásom szerint ugyanakkor szükséges) magasabb rendű szellemi tevékenységet soroltak fel a

MOKK vizsgálatába bevont múzeumi alkalmazottak, mint a kritikai gondolkodás, elemzőkészség vagy a szintézisre való képesség.²⁷⁸

Hogy a tanulási szempontok kiállításon belüli érvényesülése meglehetősen problematikus a hazai állandó kiállítások esetében, nem csak az általam végzett kutatásból derült ki.²⁷⁹ A háttérben rejlő mentalitásbeli okokra utal a MOKK arra vonatkozó eredménye is, hogy a múzeumi szakemberek véleménye szerint a kiállításrendező első huszonnyolc legfontosabb kompetenciája között egyetlen olyan sem szerepel, amely a befogadással, tanúlással lenne kapcsolatos, a muzeológusok esetében pedig a 31 tételes rangsor 15. helyén szerepel az andragógia, 16. helyén pedig a pedagógia.

A múzeumpedagógia ambivalens helyzetére utal mindemellett az is, hogy a MOKK felmérése szerint a múzeumi munkakörökben dolgozók legkevésbé fontosnak tartott négy szakmai kompetenciája között szerepel a képzési, pedagógiai, andragógiai folyamatok tervezése, harmadik legkevésbé fontos személyes kompetenciaként pedig a pedagógiai érzék került meghatározásra.²⁸⁰ Ezek az eredmények alátámasztják az empirikus vizsgálatom révén levont következtetéseimet a múzeumpedagógia intézményen belüli ambivalens presztízsével kapcsolatosan, valamint magyarázatot adnak arra, hogy a múzeumpedagógusoknak/közművelődési szakembereknek miért csak az 52%-a vesz részt a kiállítástervezés folyamatában.²⁸¹

A múzeumi tanulás jelentőségének általam is bizonyított előtérbe kerülésére utal, hogy a MOKK vizsgálatába bevont szakértők véleménye szerint a muzeológus képzésben szükséges lenne a jelenleginél nagyobb figyelmet fordítani a pedagógiai, andragógiai, múzeumpedagógiai, művészetpszichológiai, szociálpszichológiai, múzeumi látványtervezési, valamint a fogyatékkal élőkkel, kisebbségekkel, bevándorlókkal kapcsolatos ismeretekre.²⁸² A bevándorlókkal, kisebbségekkel kapcsolatos ismeretek növelésének igénye jelzi, hogy az olyan XXI. századi múzeumi funkciók, mint az etnikai/kulturális identitások felkarolása és támogatása, valamint a tolerancia növelése kezdenek megjelenni a múzeumok társadalmi szerepével kapcsolatos hazai gondolkodásban is.

A múzeumi kultúráközvetítéssel foglalkozó szakemberek kompetenciafejlesztésével kapcsolatos egyik javaslatom az idegen nyelvi kompetenciák fejlesztése volt. A MOKK által végzett kutatások szintén kimutatták a hazai múzeumokban dolgozó munkatársak nyelvi kompetenciáinak alacsony szintjét, és a vizsgálatukba bevont szakértők állásfoglalása szerint bármiféle múzeumi munkakörben „elengedhetetlen legalább egy idegen nyelv felsőfokú ismerete”.²⁸³ Annak fényében, hogy a MOKK vizsgálatai szerint a múzeumi közeg részéről nem elvárás a múzeumpedagógusokkal szemben a megfelelő idegen nyelvi kompetenciák megléte, nem meglepő, hogy az általam végzett kutatás szerint a múzeumpedagógusok/közművelődési szakemberek csak 44%-a rendelkezik olyan nyelvi kompetenciákkal, melyek alkalmassá teszik őket az idegen nyelvű szakirodalom tanulmányozására. A MOKK vizsgálatai is alátámasztották a múzeumpedagógusok/múzeumi közművelődési szakemberek idegen nyelvi kompetenciáinak fejlesztésére vonatkozó javaslataimat, amit az önképzés és az európai szintű együttműködés lehetőségeinek kiterjesztése miatt tartottam különösen fontosnak.

A MOKK vizsgálatának fényében megállapítható, hogy a hazai múzeumi szakmai közeg jelenleg még nem tartja fontosnak a nyugat-európai és amerikai gyakorlatban

már megjelent olyan múzeumpedagógiai innovációk elterjedését, melyek a múzeumpedagógusok digitális kompetenciáinak fejlesztését követelnék meg. Erre abból következtethetünk, hogy a múzeumpedagógusok szakmai kompetenciáinak rangsorában roppant alacsony pontszámmal szerepeltek a honlapszerkesztéshez, a digitalizáláshoz, valamint a képfeldolgozó programok használatához kötődő kompetenciák. Bár a múzeumi honlap szerkesztése nyilvánvaló módon nem a múzeumpedagógusok, múzeumi közművelődési szakemberek feladata, meglátásom szerint a digitalizálásban, az internetes felületben és a multimédia világában rejlő pedagógiai és andragógiai lehetőségek ismerete és alkalmazási képessége az innovatív múzeumpedagógiai tevékenység egyik jelentős feltétele. (A múzeumpedagógusok és múzeumi közművelődési szakemberek szakmai kompetenciáinak a múzeumi szakmai közeg által felállított fontossági sorrendjét lásd a 7. mellékletben.)

XI. KONKLÚZIÓ

A múzeumi tanulással, a múzeumpedagógiával és a múzeumi felnőttoktatás lehetőségeivel kapcsolatosan rendkívül gazdag és színvonalas nemzetközi szakirodalmi bázis alakult ki az elmúlt évtizedekben. A George Hein, Barry Lord, Eilean Hooper-Greenhill, Hazel Moffat, Vicky Woollard, John H. Falk, Lynn D. Dieking, Ivan Karp, Richard Sandell és más szakemberek által végzett kutatások és megjelentetett magas színvonalú publikációk napjainkra létjogosultságot teremtettek a múzeumi tanulás kutatásának és a múzeumpedagógiának mint önálló diszciplínának. A múzeumok egyre tudatosabban végzik oktatási tevékenységüket és bővítik a társadalmat szolgáló feladatköreiket Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban és hazánkban egyaránt. Új típusú múzeumi programok, innovatív közvetítési eszközök és módszerek sokasága jelent meg az elmúlt években. A múzeumok kultúráközvetítő funkciójának és szolgáltató jellegének erősödése a múzeumpedagógiai és múzeumi közművelődési munka jelentőségének növekedésén túl hatással bír a muzeológusok szakmai munkájára is, hiszen egyre több, a muzeológusok közművelődési tevékenységbe való aktív bevonását eredményező kezdeményezés jelenik meg. A múzeumi tanulás a múzeumi programokon túl ma már kiemelt jelentőséget kap a kiállítások szervezésében és kialakításában is. Az aktív tanulás lehetővé tétele, a tapintható tárgyak és interaktív eszközök kiállításba való beépítése napjainkra általános törekvéssé vált.

Bár a külföldi múzeumpedagógiai szakkönyvek fordítása jelenleg is súlyos hiányossága a magyarországi múzeumi közművelődésnek, az elmúlt években hazánkban is megerősödött a múzeumpedagógia szakmai és szakirodalmi bázisa. Több, a szakma elméleti és gyakorlati fejlesztését célul kitűző kezdeményezés, illetve múzeumpedagógiai témájú publikáció, kézikönyv megjelentetése van jelenleg is folyamatban. A múzeumi tanulás lehetőségeinek bővítése és a múzeumpedagógia fejlesztése kifejezett kultúrpolitikai célkitűzéssé vált. Rendkívül komoly pályázati összegeket fordítottak/fordíthatnak a múzeumok mind a múzeumpedagógiai tevékenység kibontakoztatására, mind az ehhez szükséges infrastruktúra fejlesztésére (TÁMOP és TIOP pályázatok). A külföldi szakirodalom hiánya és a magyar nyelvű szakkönyvek korlátozottságának problémája folyamatosan foglalkoztatja a szakmai grémiumot is. A MOKK által szervezett módszertani továbbképzési programok, valamint a Múzeumok Mindenkinek Program keretében az elmúlt években fellendült publikációs tevékenység már most érezhetően tompítja a hazai múzeumpedagógia hiányosságait. A MOKK a múzeumpedagógia és a múzeumi közművelődés fejlesztésének olyan irányát határozta meg, mellyel a nemzetközi szakirodalom vizsgálata és empirikus kutatásaim eredményeinek kiértékelése alapján messzemenően egyetértek. A múzeumi kultúráközvetítés és a múzeumpedagógia módszereinek és elméleti megalapozott-

ságának jelentős mértékű fejlődése indokoltta tette, hogy egy tudományos írásmű keretében foglalkozzam a témával.

A posztmodern kultúrafelfogás hatást gyakorol a múzeumi kultúráközvetítés kurrens trendjeire, és meghatározza a múzeumok társadalmi szerepével és funkcióival kapcsolatos saját szemléletmódomat is. A többféle értelmezési módot felkínáló múzeumi interpretáció elterjedésével, a szociális konstruktivizmus múzeumpedagógiai megjelenésével, valamint a látogató önálló véleményalkotását és a világgal kapcsolatos tudásunk bővítésében való aktív közreműködését bátorító kultúráközvetítési trendekkel éppen ebből kifolyólag azonosulni tudok. Emellett teljes mértékben egyetértek azzal a XX. század végén elterjedt nézettel, miszerint a múzeumnak a társadalom komplexitását kell megjelenítenie mind a bemutatott tárlatok, mind az intézmény által szervezett múzeumpedagógiai és felnőttoktatási programok tekintetében. Az etnikai, kulturális és vallási kisebbségek, a különböző szubkultúrák, a különféle világnézetek múzeumi megjelenítését és a többféle értelmezés lehetőségének biztosítását elvárásként fogalmazom meg napjaink múzeumával szemben. Fontosnak tartom, hogy a múzeumok találkozási pontként jelenjenek meg, valamint hogy alapvető szerepet töltsenek be a különféle kulturális identitással és etnikai örökséggel rendelkező csoportok közötti kulturális mediációban. Ugyanakkor a múzeumi kultúráközvetítés és a múzeumpedagógia komplex jellegéből fakadóan nem kívánok – és nem is lehet – kötelező érvénnyel követendő elméleti irányzatot vagy gyakorlati módszert meghatározni. A múzeumi tanulásal kapcsolatos új elméleti eredmények és innovatív módszerek ismerete a múzeumi kultúráközvetítés területén dolgozó szakemberek körében kívánatos volna, azonban meglátásom szerint pontosan azért, hogy ezekből az ésszerűségnek és saját céljaiknak megfelelően szabadon válogathassanak, illetve felhasználhassák őket az adott, mindig egyéni jellemzőkkel bíró és speciális feltételek között létező múzeumi környezetükben megvalósuló kultúráközvetítő tevékenységük során.

Az általam végzett kutatások igazolták a bevezetésben megfogalmazott hipotézisek helyességét.

Hipotézis 1: A múzeumok történetét valóban vizsgálhatjuk funkciórendszerük változásainak történeteként is. A középkori főúri és uralkodói kincstárak hatalmi reprezentációt és teaurálást célzó funkcióitól hosszú út vezetett el az interaktív, látogatóbarát múzeummal kapcsolatos társadalmi elvárások megfogalmazásáig. A második fejezetben meghatároztam az egyes korszakokban előtérbe kerülő különböző múzeumi funkciókat. Az utóbbi időszakban megjelent sokféle új feladat következtében napjainkban újra a múzeumok funkciórendszerének változásáról beszélhetünk. Az oktatás és a kultúráközvetítés mellett sok más, társadalmi szempontból nagy jelentőségű feladatot vállalnak fel a múzeumok, elég csak az etnikai/kulturális identitás megőrzésére, a családi reintegrációs programokra vagy a helyi közösségek animálására gondolni.

Hipotézis 2: Teljesült a második hipotézisem is, miszerint míg a múzeumi tanulás és a felnőttek tanulási folyamataival kapcsolatosan gazdag szakirodalom bontakozott ki külföldön, ezek az elméletek csak elenyésző mértékben határozzák meg a hazai múzeumpedagógiai/múzeumi közművelődési gyakorlatot. A magyarországi múzeumpedagógusokkal, múzeumi közművelődési szakemberekkel készített interjúk

kiértékelése során nyert eredményeim alátámasztották ezt a feltételezést. Az elméleti megalapozottság alacsony szintje a magyar nyelvre fordított külföldi szakirodalom hiányával, valamint a magyar nyelvű szakirodalom és a múzeumi tanulással kapcsolatos hazai kutatások korlátozott számával van összefüggésben. Ugyanakkor fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az elmúlt években jelentős mértékben gyarapodott a hazai múzeumpedagógiával kapcsolatos szakirodalom, elsősorban a Múzeumi és Oktatási Központ és az ELTE PPK publikációs tevékenységének köszönhetően. A külföldi szakirodalom és jó gyakorlat közvetítésében jelentős szerepe van a Múzeumok és Látogatók Alapítványnak.

Hipotézis 3: A kurrens külföldi szakirodalom és múzeumi jó gyakorlat trendjeinek vizsgálata, valamint a hazai múzeumpedagógusokkal, múzeumi közművelődési szakemberekkel végzett interjúk eredményeinek kiértékelése alapján beigazolódott a harmadik hipotézisem is, miszerint a napjainkra megváltozott társadalmi és kulturális viszonyok, valamint a digitális technika fejlődésének következtében szükség lenne a múzeumi közművelődési szakemberek, múzeumpedagógusok hagyományos kompetencia-rendszerének újragondolására. Az új célcsoportok elérésére vonatkozó múzeumi szakmai és kultúrpolitikai tervek, az európai együttműködés lehetőségeinek kibővülése, az élethosszig tartó tanulás jelentőségének növekedése és az ezzel kapcsolatos társadalmi elvárások, valamint az ismeretszerzés és szabadidős tevékenységek jellegének a megváltozása az alábbi kompetenciák fejlesztését teszik szükségessé:

– Kiemelten fontosnak tartom a múzeumpedagógusok, múzeumi közművelődési szakemberek idegen nyelvi kompetenciáinak fejlesztését, egyrészt az európai szintű együttműködés fejlesztése és a külföldi jó gyakorlat személyes tapasztalatokon keresztüli megismerése, másrészt a turisták számára kínált múzeumi programok számának és típusának bővülése érdekében. A különböző európai pályázati források ma már lehetővé teszik a múzeumi közművelődés területén dolgozó szakemberek számára is, hogy személyes tapasztalatok által gazdagíthassák saját módszertani kultúrájukat. Megfelelő szintű nyelvismeret hiányában azonban a szakma innovációjának e nagyszerű lehetősége kiaknázatlan marad. A magyar nyelvű szakirodalom hiányosságai szintén indokoltá teszik a múzeumpedagógusok idegen nyelvi kompetenciáinak fejlesztését. A külföldi elméleti és módszertani szakirodalommal való megismerkedés, valamint a külföldi jó gyakorlattal kapcsolatos, ma már interneten keresztül is elérhető esettanulmányok megismerése révén lehetőség nyílna az önképzésre és kompetenciáik önálló fejlesztésére.

– A múzeumi felnőttoktatás fejlesztésére vonatkozó intézményi és kultúrpolitikai tervek, az egyetemisták és a nyugdíjas korosztály fokozott bevonásával kapcsolatos hazai elképzelések szükségessé tennék a múzeumi közművelődési szakemberek andragógiai ismereteinek és kompetenciáinak fejlesztését. A felnőttkori tanulás pszichológiai, szociológiai és módszertani hátterének megismerését különösen fontosnak tartom. Az empirikus vizsgálat rámutatott arra, hogy a múzeumi közművelődéssel foglalkozó szakemberek részéről is határozott igény mutatkozik az andragógia elméletének és a hatékonyan alkalmazható felnőttoktatási módszereknek a megismerésére.

A felgyorsult vizualitáshoz szokott, valamint a multimédia és az internet világa iránt különösen érdeklődő fiatalabb korosztály megszólítása és múzeumi foglalkoztatása kapcsán kiemelten fontos lenne a mobilkommunikációs eszközökre épített múze-

umpedagógiai innovációk hazai elterjedése. A multimédia, a digitális fényképezőgép és a különböző hordozható mobilkommunikációs eszközök azonban csak elenyésző mértékben jelennek meg a hazai múzeumpedagógiai gyakorlatban. Ennek okai egyrészt a hazai múzeumok anyagi nehézségeiben, másrészt a múzeumpedagógusok digitális kompetenciáinak hiányosságaiban határozhatóak meg. Az olyan újszerű múzeumpedagógiai módszerek, mint a digitális történetmesélés vagy a múzeum webes felületének aktivizáló módon való bevonása egy sor új képesség és ismeret meglétét feltételezi a múzeumpedagógusok részéről, elég példaként csak a digitális vágásra, képszerkesztésre, hangszerkesztésre, a GPS vagy a PDA használatával kapcsolatos ismeretekre gondolni. Bár a honlapok alakítása technikailag nem a múzeumi közművelődési szakemberek feladata, a webes szövegek szerkesztésével és a múzeumi honlapban rejlő lehetőségekkel kapcsolatos tájékozottság növelése szintén kívánatos volna. Az e-learninggel kapcsolatos kompetenciák fejlesztése valamennyi korosztály múzeumi tanulásba való bevonása kapcsán kiemelt jelentőséget nyer.

– Mindezek mellett a kiállítások látogatóbarát jellegére vonatkozó társadalmi elvárások teljesítése miatt fontos, hogy a múzeumi közművelődési szakemberek hathatós segítséget tudjanak nyújtani a kiállítástervezés és -szervezés folyamatában a múzeumi tanulást támogató interpretációs módszerekkel és eszközökkel kapcsolatos jártasságuk és szakértelmük révén.

Hipotézis 4: Mind a múzeumi felnőttoktatással kapcsolatos magyar nyelvű szakirodalom hiánya, mind az empirikus vizsgálatok eredményei alátámasztják a negyedik hipotézisemet, miszerint szükséges lenne a múzeumi felnőttképzés gyakorlatának, módszertanának és elméleti hátterének fejlesztése. A múzeumpedagógusokkal, múzeumi közművelődési szakemberekkel készített interjúk rávilágítottak arra, hogy míg a gyermekek esetében a múzeumi program többféle módszer kombinációján alapul, a felnőttek múzeumi foglalkoztatása során egyértelműen a frontális módszer, leginkább az előadás dominál. Az alkalmazott módszerek korlátozott száma mellett további problémát jelent a múzeumi felnőtt programok alacsony száma, valamint a múzeumi közművelődési szakemberek felnőttoktatási módszerekkel kapcsolatos ismereteinek hiánya.

Hipotézis 5: Empirikus kutatásaim rávilágítottak arra, hogy az angol és amerikai szakirodalomban és múzeumi gyakorlatban megjelenő innovatív múzeumpedagógiai módszerek és programok hazánkban jelenleg csak esetlegesen, egy-egy múzeumpedagógus személyiségéhez/műhelyhez kötődően jelennek meg. A mobilkommunikációs, multimédiás és webalapú múzeumpedagógiai módszerek alkalmazása mellett esetleg a *Tudósok az iskolában*, a *Mi múzeumpedagógusunk* valamint a *Találkozz a tudósokkal* programok alkalmazása is. Bár ez utóbbi program nagyobb gyakorisággal jelenik meg a hazai gyakorlatban, az általam vizsgált mintában csak a restaurátor műhely és a restaurátori munka titkainak megismertetését szolgálta. Az újszerű programok és módszerek Angliában és az Egyesült Államokban tapasztalható népszerűsége indokoltá tenné hazai bevezetésüket.

A múzeumpedagógia és múzeumi kultúráközvetítés területén beindult pezsgést és innovációt jól jelzi, hogy az elmúlt másfél évben jelentős mértékben bővült a téma magyar nyelvű szakirodalma, hiszen kutatási jelentések, a szolgáltató és oktató múze-

ummal kapcsolatos kiadványok, egy továbbképzési jegyzet és egy, a múzeumandragógia témájával foglalkozó konferenciakötet is megjelent. A fejlődés olyan mértékű, hogy múzeumpedagógiai boom megindulásáról beszélhetünk. A hazai felsőoktatási intézmények hallgatói, valamint a múzeumpedagógiával foglalkozó gyakorlati szakemberek számára egyre gazdagodó, a múzeumi kultúráközvetítés elméletével és gyakorlatával foglalkozó szakirodalmi bázis áll rendelkezésre. Ennek a szakirodalmi bázisnak a bővítéséhez kívántam hozzájárulni munkámmal.

JEGYZET

- 1 Eöry 1981. 8.
- 2 A kabinet kifejezés időben előbb jelölt gyűjteményt, mint bútordarabot.
- 3 Geoffroy-Schneiter–Jover–Sefrioui 2005. 12.
- 4 Wilson 1976. 5.
- 5 A British Múzeumot egészen 1963-ig e törvény szerint működtették.
- 6 Norwich 2003. 7.
- 7 Dybsand 1978. 189.
- 8 Dolapcsieva-Ivanova 1978. 233.
- 9 Halász–Székely 1998. 540.
- 10 <http://www.ashmus.ox.ac.uk/about/historyandfuture> (2009.02.11.)
- 11 Norwich 2003. 6.
- 12 Muséum Central des Arts.
- 13 A múzeumot eredetileg Hágában, a mai Erzsébet Királynő Palotában nyitották meg, csak 1808-ban, Bonaparte Lajos utasítására költözött a gyűjtemény Amszterdamba.
- 14 Langmuir 2005. 11.
- 15 <http://www.nationalgallery.org.uk/about/history/building/1831.htm> (2009.01.11.)
- 16 Langmuir 2005. 11.
- 17 Fossi 1998. 7.
- 18 Élesztős 2002. 830.
- 19 Fejős–Korek 1983. 18.
- 20 Pallos 2002. 14.
- 21 Horváth, B.–Huszár 2004. 6–14.
- 22 Pirint 2006. 372.
- 23 Pirint 2006. 372–373.
- 24 Cole 1884. 368.
- 25 Mahood 1990. 24.
- 26 Walsh 2004. 92.
- 27 Royal Commission for the Exhibiton of 1851. <http://www.royalcommission1851.org.uk/about.html> (2009.01.12.)
- 28 Royal Commission for the Exhibition of 1851
- 29 Hozzávetőlegesen 348 037 négyzetméter.
- 30 Kurucz–Balassa M.–Kecskés 1987. 7–8.
- 31 http://www.britishmuseum.org/the_museum/history_and_the_building/general_history.aspx (2010.05.21.)
- 32 Benett 1995. 41.
- 33 Storck 1919. 216.
- 34 Red Line Guide.
- 35 Például Exploratorium, San Francisco.
- 36 Burcaw 1997. 218.
- 37 Beneš 1978. 34.
- 38 Beneš 1978. 34.

- 39 Korek 1988. 17.
- 40 Stránský 1978b. 80.
- 41 Stránský 1978b. 81.
- 42 Stránský 1978b. 80.
- 43 Korek 1988. 19.
- 44 Vásárhelyi 2009a. 6.
- 45 Burcaw 1997. 220.
- 46 King 2007. 109.
- 47 Maximea 2001. 75.
- 48 Haas 2007. 50.
- 49 Fejős–Korek 1982. 28.
- 50 Kiss, T. 1998. 31.
- 51 Kiss, T. 1998. 32.
- 52 Eöry 1981. 10.
- 53 1976. évi V. törvény a közművelődésről. 22.§/2.
- 54 1976. évi V. törvény a közművelődésről. 22.§/4.
- 55 http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zkk001.html (2010.05.20.)
- 56 Pestana–Joyeux–Rekola 2005. 19.
- 57 http://www.aam-us.org/aboutmuseums/abc.cfm#how_many (2009.04.30.)
- 58 Fejős 2003. 24–25.
- 59 Fejős 2003. 24–25.
- 60 Studencki 2006. 622–623.
- 61 Studencki 2006. 624.
- 62 National Museum of American Indian, Smithsonian Institution, Washington D. C., USA.
- 63 Cultural Resource Center.
- 64 Fejős 2003. 27.
- 65 Groys 1997. 77.
- 66 Pestana–Joyeux–Rekola 2005. 19.
- 67 <http://www.nhm.ac.uk/education/school-activities/browse-by-key-stage/index.html> (2009.05.28.)
- 68 Karlovitz 2009. 36.
- 69 Németh, P. 2009. 20.
- 70 AAM Annual Report 2008, AAM Washington D. C., 2008. 7.
- 71 AAM Code of Ethics 2000. 21.
- 72 Kommunikációelmélet: kutató.
- 73 Lord, G. 2007. 5.
- 74 Maróti 2005. 187–193.
- 75 György 2009. 82.
- 76 Carr 2001. 30.
- 77 Kimmelman 2001. 1.
- 78 Vásárhelyi–Sinkó 2004. 44.
- 79 Walsh 2004. 78.

- 80 Haas 2007. 51–52.
- 81 Bárdosi–Lakatos–Varga 2005. 96.
- 82 Vitányi 1997. 45.
- 83 Vásárhelyi–Sinkó 2004. 65.
- 84 Bodó 1997. 35.
- 85 STADAT–2.7.3. Muzeális intézmények (1990–), KSH http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)
- 86 TÁMOP–3.2.8/A/08, 3.
- 87 A közgyűjtemények adatai, 2007. In: Statisztikai Tükör, II. évfolyam 100. szám, Központi Statisztikai Hivatal, 2008. 3.
- 88 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. 4.§/a.
- 89 <http://www.nefmi.gov.hu/miniszterium/2010/uj-muzeumi-torveny> (2010.11.08.)
- 90 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről. 80. §.
- 91 Vigh 2003. 10–13.
- 92 <http://www.muzeumokmindenkinnek.hu/rendezvenyek/oszifesztival2009/> (2009.12.01.)
- 93 OKM sajtóközlemény, 2008. szeptember 25. „Múzeumok Őszi Fesztiválja”. <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=2089&articleID=232037&ctag=articlelist&iid=1> (2009.02.22.)
- 94 <http://www.muzeumokejszakaja.hu> (2009.11.14.)
- 95 <http://www.nefmi.gov.hu/kultura/muzeumok-fokuszban/muzeumok-fokuszban> (2010.06.10.)
- 96 <http://www.muzeumokejszakaja.hu/me.php> (2009.01.23)
- 97 <http://kultura.hu/main.php?folderID=1621&articleID=302443&ctag=articlelist&iid=1> (2010.06.19.)
- 98 <http://www.majalis.hu/muzeumokmajalisa> (2010.05.15.)
- 99 <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=1473> (2009.01.23)
- 100 Budai Bernadett kormányzóvivő közlése. „Új kedvezmények lépnek életbe az állandó kiállítások ingyenessége helyett.” OKM (2007.10.18.).
- 101 Lévy Zoltán, a Szépművészeti Múzeum Kommunikációs Osztálya osztályvezető-helyettesének nyilatkozata. 2008. január 10. <http://www.papiruszportal.hu/site/?f=7&p=25&n=1803> (2009. 01. 12.)
- 102 TÁMOP 3.2.8./A-08-2008-0001.
- 103 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet. III. rész.
- 104 TÁMOP–3.2.8/A/08, 3.
- 105 TÁMOP–3.2.8/A/08.
- 106 http://www.museum.hu/services/tenders/tender_hu.php?IDTE=76 (2009.01.23.)
- 107 http://pulszky.hu/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=31&Itemid=51 (2009.06.08.)
- 108 <http://itthon.hu/sajtoszoba/februar/vendegbarat-muzeum> (2009.06.08.)
- 109 http://www.museum.hu/services/tenders/tender_hu.php?IDTE=95 (2009. 06.08.)
- 110 <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=2106&articleID=229202&ctag=articlelist&iid=1> (2009.06.08.) és http://www.est.hu/cikk/79353/2010_vendegbarat_muzeumai (2010.06.10.) alapján
- 111 Újszerű múzeumpedagógiai kezdeményezések elismerésével vette kezdetét a Múzeumok Őszi Fesztiválja. <https://www.okm.gov.hu/miniszterium/2009/ujszeru> (2009.12.01.)
- 112 World Federation of Friends of Museums.
- 113 Az ICOM és a WFFM deklarációja a Fenntartható Kulturális Turizmusról, 2007. december, http://icom.museum/declaration_tourism_eng.html (2009.05.03.)
- 114 2010-ben az ICOM szlogenje: „Múzeumok a társadalmi harmóniáért”.

- 115 Az ICOM múzeum definíciója: „A múzeum nem profitra törekvő, a társadalom és fejlődése szolgálatában álló, a köz számára nyitott, állandó intézmény, amely az emberek és környezetük tárgyi emlékeit gyűjti, megőrzi, kutatja, feltárja és kiállítja **tudományos, közművelődési és szórakoztató céllal.**” (ICOM szakmai etikai kódex. 1986, Alapszabály 2. cikkely 1. pont.)
- 116 <http://icom.museum/mission.html> (2010.10.15.)
- 117 Az ICOM szakmai etikai kódexe. ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága, Budapest 1998. 8.
- 118 ICOM múzeumok etikai kódexe 2004. Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM), Szöul. 2004. 14.
- 119 Uo. 10.
- 120 <http://www.aam-us.org/aboutaam/index.cfm> (2010.05.02.)
- 121 AAM Annual Report 2008, AAM, Washington D. C., 2009. 15.
- 122 Az „Év Európai Múzeuma-díj 2009”-et a Salzburgi Múzeum nyerte el 2010 májusában.
- 123 <http://www.europeana.eu/portal/aboutus.html#background> (2009.05.04.)
- 124 <http://www.collectandshare.eu.com/whatis/index.aspx> (2009.03.12.)
- 125 <http://www.collectandshare.eu.com/studies/search.aspx> (2009.03.12.)
- 126 http://www.europeanmuseumforum.eu/european_projects.asp (2009.05.04.)
- 127 http://www.ne-mo.org/index.php?id=6&T_UID=4&STIL= (2009.05.04.)
- 128 <http://www.museumeducation.info> (2009.01.15.)
- 129 Miszné Korenchy Anikóval, a Múzeumok és Látogatók Alapítvány kuratóriumi elnökével készített interjú alapján (2009.06.15.).
- 130 Terembura – Kulturális és Múzeumkommunikációs Egyesület Alapszabályzata. 2.11.
- 131 Horváth 2007. 5.
- 132 Kriston Vízi Józseffel, a Dombóvári Helytörténeti Múzeum igazgatójával készített interjú alapján (2009.06.28.).
- 133 Dewey 1912. 57–66.
- 134 Dewey 1912. 62.
- 135 Dewey 1912. 62.
- 136 Atkinson, R.–Atkinson, R. C.–Smith 1999. 85.
- 137 Roberts 1997. 4.
- 138 Foghtüy 2000. 46.
- 139 <http://www.aam-us.org/aboutmuseums/whatis.cfm> (2009.05.02.)
- 140 Stránský 1978a. 63–64.
- 141 Stránský 1978a. 11–13.
- 142 Hooper-Greenhill 2007. 6–7.
- 143 Hooper-Greenhill 2007. 4.
- 144 Vásárhelyi 2009c. 186.
- 145 Lord, B. 2007. 17.
- 146 Hooper-Greenhill 2007. 4–5.
- 147 Vásárhelyi 1993b. 72.
- 148 Kálmán 1994. 8.
- 149 Cseri 1999. 60.
- 150 Móka 1999. 97.
- 151 Lord, B. 2001. 19.
- 152 Lord, B. 2001. 20–21.

- 153 Hein 2000. 22.
- 154 Hein 1999.
- 155 Jensen 1994. 110.
- 156 Walsh 2004. 88.
- 157 Walsh 2004. 94.
- 158 Vásárhelyi–Sinkó 2004. 100–101.
- 159 Mooney–Holt 1996. 43.
- 160 Springer–Kajder–Borst Brazas 2004.
- 161 Personal digital assistant.
- 162 Podcasting = hanganyagok közzététele az interneten. A „podcasting” szó az „iPod” és a „broadcasting” szó összevonásából keletkezett.
- 163 http://www.metmuseum.org/podcast/index.asp?HomePageLink=podcast_1 (2009.04.29.)
- 164 The Metropolitan Museum of Art Annual Report for the Year 2007–2008. 36.
- 165 Springer–Kajder–Borst Brazas 2004.
- 166 www.metmuseum.org/collegegroup (2009.05.10.)
- 167 <http://www.si.edu/education> (2010.03.12.)
- 168 Lawrence 2007. 29–31.
- 169 Lawrence 2007. 32.
- 170 http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database (2009.04.29.)
- 171 https://www.metmuseum.org/mymetmuseum/my_calendar.asp (2009.04.29.)
- 172 <http://www.sihl.si.edu/aboutus.html> (2009.05.01.)
- 173 <http://www.si.edu/about/> (2009.03.10.)
- 174 www.smithsonianeducation.org/educators/educational_services (2007.08.21.)
- 175 www.nasm.si.edu/education/classroom_videoconf.cfm (2007.08.21.)
- 176 <http://www.exploratorium.edu/explore/topics/#top> (2010.02.12.)
- 177 http://www.exploratorium.edu/visit/field_trips/resources/index.php#top (2010.02.12.)
- 178 http://www.exploratorium.edu/explore/material_world/ (2010.02.12.)
- 179 Kurta 2007. 84.
- 180 Blais 2004. 27.
- 181 Jensen 1994. 114.
- 182 Jensen 1994. 114.
- 183 http://www.archimuse.com/mw2007/abstracts/prg_325000848.html (2009.05.28.)
- 184 Honey– Mumford 1982 alapján.
- 185 Földes 2008. 406.
- 186 www.keyingredients.org (2007.08.21.)
- 187 Az amerikai felsőoktatási terminológiában junior és senior hallgatók.
- 188 http://www.metmuseum.org/education/er_internship.asp (2009.04.29.)
- 189 http://www.metmuseum.org/education/er_internship.asp (2009.04.29.)
- 190 http://www.lumu.hu/site.php?inc=program_lista&menuId=133&tartalom=txt (2009.05.08.)
- 191 http://www.imm.hu/muzeumpedagogia_fo.html (2009.05.08.)
- 192 Vásárhelyi 2009b.

- 193 Csesznák Évával, a szentendrei skanzen múzeumpedagógiai osztályának osztályvezetőjével készített interjú alapján (2009.06.30.).
- 194 MacGregor 2004. 41.
- 195 MacGregor 2004. 42.
- 196 Roberts 1997. 5.
- 197 Hein 2000. 143.
- 198 Sellers 2001. 39.
- 199 Lord, B. 2001. 15.
- 200 Lord, B. 2001. 52.
- 201 Gunther 1994. 119.
- 202 Lord, B. 2001. 126.
- 203 Haas 2007. 62–71.
- 204 Becsült adat.
- 205 A közgyűjtemények adatai, 2007. In: Statisztikai Tükör, II. évfolyam 100. szám. Központi Statisztikai Hivatal, 2008. 3.
- 206 Bárdosi–Lakatos–Varga 2005. 98–99.
- 207 Dudás–Hunyadi 2005. 13.
- 208 Dudás–Hunyadi 2005. 14.
- 209 Dudás–Hunyadi 2005. 73.
- 210 Cuno 2004. 54.
- 211 Dobrzynski 2000. 50.
- 212 Lord, B. 2001. 21.
- 213 Caulton 1998. 3.
- 214 Dolapcsieva-Ivanova 1978. 235.
- 215 Burcaw 1997. 183.
- 216 Dybsand 1978. 190.
- 217 György 2009. 79.
- 218 Például Gurian 2007. 22.
- 219 Gurian 2007. 22–28.
- 220 Hooper-Greenhill 1994. 139.
- 221 Hein 2000. 27–29.
- 222 Hein 2000. 29–30.
- 223 Hein 2000. 31.
- 224 Hein 2000. 33.
- 225 Hein 2000. 35.
- 226 Padró 2005. 15–17.
- 227 Hein, H. 1990. 23.
- 228 Hooper-Greenhill 1994. 139.
- 229 www.exploratorium.edu/visit/index.html (2007.08.21.)
- 230 http://www.museum.hu/services/tenders/tender_hu.php?IDTE=76 (2009.01.23.)
- 231 Zeller 1989. 40.

- 232 Az elnevezés az elmúlt években meghonosodott a magyar szakirodalomban és múzeumpedagógiai gyakorlatban is.
- 233 Deme Edinával, a Szépművészeti Múzeum docensképző programjának vezetőjével készített interjú alapján (2009.06.22.).
- 234 <http://www.kultura.hu/main.php?folderID=948&articleID=299227&ctag=articlelist&iid=1> (2010.04.10.)
- 235 Beszámoló a Ludwig Múzeum Baráti Körének 2007. évi tevékenységéről. <http://www.ludwigmuseum.hu/file/egyeb/rerXbaratikorbeszamolo2007.pdf> (2009.06.12.)
- 236 Kesik Gabriellával, a Nemzeti Múzeum Közművelődési Főosztályának főosztályvezetőjével készített interjú alapján (2009.06.21.).
- 237 Deme Edinával, a Szépművészeti Múzeum docensképző programjának vezetőjével készített interjú alapján (2009.06.22.).
- 238 Tóth Kálmánnal, a Savaria Múzeum múzeumpedagógusával készített interjú alapján (2009.06.30.).
- 239 <http://www.kultura.hu/main.php?folderID=948&articleID=299227&ctag=articlelist&iid=1> (2010.04.10.)
- 240 „Múzeumok Mindenkinek” Program, Képzés – Induló képzések: <http://www.mokk.muzeumokmindenkinek.hu/kepzes/indulokepzések.php> (2009. július 15.)
- 241 Bereczki 2009. 5.
- 242 Kivéve a Közép-Magyarországi Régiót.
- 243 Káldy Máriával, a MOKK igazgatójával készített interjú alapján (2010.06.16.).
- 244 Csesznák és mtsai 2009. 82.
- 245 TÁMOP 3.2.8./A-08-2008-0002. <http://www.mokk.muzeumokmindenkinek.hu/modszertani/index.php> (2009.07.15.)
- 246 Pató 2009.; Vásárhelyi 2009e.; Vásárhelyi 2009d.
- 247 Bereczki-Sághi 2010a.
- 248 Bereczki-Sághi 2010b.
- 249 Káldy Máriával, a MOKK igazgatójával készített interjú alapján (2010.06.16.).
- 250 <http://www.sfsu.edu/~museumst> (2009.05.14.)
- 251 <http://www.museum.washington.edu/museum> (2009.05.14.)
- 252 Például University of Delaware, Southern Illinois University, Indiana University-Purdue, University of Iowa, Central Michigan University.
- 253 <http://museumstudies.si.edu/TrainDirect.htm#w> (2009.05.14.)
- 254 A Bank Street College múzeumpedagógiai vezető-képzésének tanterve. Bank Street College belső dokumentáció.
- 255 Lásd például George Washington University: <http://gsehd.gwu.edu/viewarticle+239> (2010.06.15.) vagy Tufts University: <http://ase.tufts.edu/education/programs/MuseumEd/> (2010.06.15.)
- 256 <http://www.educaedu.co.uk/showRelatedCourse.php?a=754&b=21304> (2009.02.11.) , <http://www.city.ac.uk> (2009.02.11.) és <http://www.le.ac.uk/distancelearning/courselist.html> (2009.02.11.) alapján.
- 257 A University of Leicester posztgraduális képzéseket bemutató prospektusa a 2009/2010-es tanévre vonatkozólag. University of Leicester, 2009.
- 258 Uo. 117.
- 259 <http://www.le.ac.uk/museumstudies/study/muselvs.html> (2009.05.14.)
- 260 Németh 2009a. 119.
- 261 Vásárhelyi 2009c. 189.
- 262 A Múzeumpedagógiai szakértő szakirányú továbbképzés óra- és vizsgaterve. ELTE PPK belső dokumentáció.
- 263 Foghtüy 2009. 15–16.

264 Németh 2009a. 133.

265 Tudománykommunikáció a természettudományban MSc szakalapítási dokumentáció, illetve Kárpáti Andreával, az ELTE TTK, Természettudományi Kommunikáció és UNESCO Multimédiapedagógiai Központ vezetőjével készített interjú alapján (2009.06.24.).

266 A teljes sokaságra kivetítve ez 9,57-es khi-négyzetnél 5,99-es kritikus értéket ad.

267 10%-os szignifikancia szinten a khi-négyzet: 35,9, a kritikus érték: 33,2.

268 A vizsgált mintában a vidéki szakemberek 70%-a, a fővárosiak 46%-a nem használ mobilkommunikációs eszközt a múzeumi program során.

269 Cramer-mutató: 57,4%, khi-négyzet: 65,8, kritikus érték: 41,3.

270 Cramer-mutató: 75,5%, khi-négyzet: 56,9, kritikus érték: 23,7.

271 Tudománykommunikáció a természettudományban MSc szakalapítási dokumentáció, illetve Kárpáti Andreával, az ELTE TTK, Természettudományi Kommunikáció és UNESCO Multimédiapedagógiai Központ vezetőjével készített interjú alapján (2009.06.24.).

272 Vásárhelyi 2009d.; Bereczki-Sághi 2010a.; Káldy-Kárpáti-Szirmai 2010.

273 Bereczki 2010. 5–8.

274 Kárpáti-Szirmai 2010. 19–20.

275 Kárpáti-Szirmai 2010. 26–27.

276 Kárpáti-Szirmai 2010. 33.

277 Kárpáti-Szirmai 2010. 36.

278 Kárpáti-Szirmai 2010. 37–38.

279 Az általam megkérdezett múzeumpedagógusok 40%-a gondolja úgy, hogy a saját intézményében lévő kiállítások támogatják a múzeumpedagógiai tevékenységet és elősegítik a múzeumi tanulást.

280 Kárpáti-Szirmai 2010. 40.

281 Az általam vizsgált véletlenszerű mintában.

282 Kárpáti-Szirmai 2010. 50.

283 Kárpáti-Szirmai 2010. 52.

IRODALOM

- Agárdi Péter (2002): *Kultúra és média a magyar ezredfordulón*. Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, Pécs.
- Altshuler, B. (2005, szerk.): *Collecting the New. Museums and Contemporary Art*. Princeton University Press, Princeton–London.
- Atkinson, R. – Atkinson, R. C. – Smith, E. E. (1999): *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Balassa M. Iván (2001, főszerk.): *Magyarország múzeumai – Múzeumlátogatók kézikönyve*. Vince Kiadó Kft., Budapest.
- Balázs György (2000): Tárgyak különös rendben: múzeumi idő. In: *A megfoghatatlan idő*. Osiris Kiadó, Budapest. 449–459.
- Bárdosi Mónika – Lakatos Gyuláné – Varga Alajosné (2005): *A kultúra helyzete Magyarországon. Találkozások a kultúrával IV*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- Benedek András (2008, szerk.): *Digitális pedagógia. Tanulás IKT környezetben*. Typotex, Budapest.
- Beneš, J. (1978): A múzeumi kiállítások elméleti problémái. In: Szemere Ádám (szerk.): *A korszerű múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest. 30–46.
- Benett, T. (1995): *The Birth of the Museum. History, Theory, Politics*. Routledge, New York.
- Berezcki Ibolya (2010): Bevezető gondolatok a múzeumi szakember-kutatásról. In: Berezcki Ibolya – Sági Ilna (szerk.): *Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre. 5–10.
- Berezcki Ibolya – Sági Ilna (2010a, szerk.): *Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Berezcki Ibolya – Sági Ilna (2010b, szerk.): *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások. Módszertani fejlesztés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Binni, L. – Pinna G. (1986): *A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése a XVI. századtól napjainkig*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Blais, J.-M. (2004): Creating exhibitions for learning. In: Moffat, H. – Woollard, V. (szerk.): *Museum and Gallery Education. A Manual of Good Practice*. Altamira Press, Walnut Creek. 27–42.
- Bodó Sándor (1997): Múzeumok világa az ezredfordulón. In: Baán László (szerk.): *Magyarország kultúrája az ezredfordulón: Műhelytanulmányok*. Média+Print, Budapest. 22–41.
- Bodó Sándor – Viga Gyula (2002, főszerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest.
- Bolle, R.-N. – Aldo, L. – Palumbo, M. – Poli, S. – Staroszynski, T. (2004, szerk.): *Intercultural Integration and Art Therapy. Handbook of Good Practice*. Socrates Grundtvig Project, Newo, Firenze.
- Burcaw, G. E. (1997): *Introduction to Museum Work*. AltaMira Press, Walnut Creek.
- Carr, D. (2001): Balancing Act: Ethics, Mission, and the Public Trust. In: *Museum News*, Sept/Oct.
- Caulton, T. (1998): *Hands-on Exhibitions. Managing Interactive Museums and Science Centres*. Routledge, London–New York.
- Cole, H. (1884): *Fifty Years of Public Work of Sir Henry Cole, K. C. B., Accounted for in his Deeds, Speeches and Writings*. George Bell & Sons, London.
- Corsane, G. (2005, szerk.): *Heritage, Museums and Galleries. An Introductory Reader*. Routledge, New York.
- Cuno, J. (2004, szerk.): *Whose Muse? Art Museums and the Public Trust*. Princeton University Press, Princeton–Oxford – Harvard University Art Museums, Cambridge, Massachusetts.

- Cseri Miklós (1999): A múzeumpedagógia helye és szerepe a magyar múzeumokban. In: Kovács Judit (szerk.): *Múzeumok a „köz művelődésért”*. Nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia előadásai és szekcióbeszámolói. Budapest, 1999. október 25–27. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest. 57–62.
- Csesznák Éva és mtsai (2009): A hozzáférés teljesebb körű biztosítása a fogyatékkal élők számára. In: Vászárhelyi Tamás (szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szentendrei Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre. 81–97.
- Csongrádiné Balogh Éva – Markó Aranka – Tóth Lajos (2001, szerk.): *Kultúra és Rendszerváltás*. Budapesti Művelődési Központ, Budapest.
- Danziger, D. (2007): *Museum. Behind the Scenes at the Metropolitan Museum of Art*. Penguin Group, New York.
- Deme Péter (1998, szerk.): *Az ICOM szakmai etikai kódexe*. ICOM Magyar Nemzeti Bizottság, Budapest.
- Deme Péter (2001): Az Időképek című kiállítás működése: közönség és kapcsolat. In.: *Tabula 2001/2*. Néprajzi Múzeum, Budapest. 321–326.
- Dewey, J. (1912): *Az iskola és a társadalom*. Lampel R. Kk. R. T. Könyvkiadóvállalata, Budapest.
- Dianova, Y. – Fedoseyenko, O. (2000, szerk.) *The State Hermitage. Guide*. The State Hermitage Museum, St. Petersburg.
- Dobrzynski, J. H.: Hip vs. Stately (2000): The Tao of two Museums. In: *New York Times*, 20 February 2000, sec. 2. 50.
- Dolapiesieva-Ivanova, T. (1978): A múzeumi kiállítások szerepe a lakosság nevelésében. In: Szemere Ádám (szerk.): *A korszerű múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest. 233–237.
- Dombi József (1964): *Múzeumok, remekművek*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest.
- Dudás Katalin – Hunyadi Zsuzsa (2005): *A hagyományos (színház, hangverseny, kiállítás) és a modern tömegkultúra (mozi, könnyűzenei koncert) helye és szerepe a kulturális fogyasztásban. Találkozások a kultúrával VI*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- Durbin, G.-M. – Wilkinson, S. (2005): *Tanulás tárgyakkal. Múzeumok Mindenkinek Program V. kötete. Módszertani útmutató múzeumpedagógusoknak és pedagógusoknak*. NKOM, Budapest.
- Dybsand, G. (1978): A dániai Randers Művelődéstörténeti Múzeuma. In: Szemere Ádám (szerk.): *A korszerű kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest. 185–200.
- Ébli Gábor (2005): *Az antropológizált múzeum*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Élesztős László (2002, szerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Pulszky Társaság, Budapest.
- Endrényi Ferenc – Korek József (1992): *Levéltári és múzeumi alapismeretek*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- Eőry Márta (1981, szerk.): *Múzeumpedagógiai segédkönyv*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest.
- Falk, J. H. – Dierking, L. D. (1992): *The Museum Experience*. Whalesback Books, Washington, D. C.
- Falk, J. H. – Dierking, L. D. – Foutz, S. (2007): *In Principle, In Practice. Museums as Learning Institutions*. AltaMira Press, Plymouth.
- Fejős Imre – Korek József (1983): *A Magyar Nemzeti Múzeum története*. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest.
- Fejős Zoltán (2000, főszerk.): *A megfoghatatlan idő*. Tabula Könyvek 2. Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Fejős Zoltán (2003): *Tárgy-fordítások*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (2000, szerk.): *Turizmus és kommunikáció*. Tabula Könyvek 1. Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikációs Tanszék, Budapest–Pécs.
- Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (2003, szerk.): *Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k*. Tabula Könyvek. Néprajzi Múzeum, Budapest.

- Foghtűy Krisztina (1993): *Múzeumpedagógia – Útmutató pedagógusok számára*. Korona Kiadó, Budapest.
- Foghtűy Krisztina (2000, szerk.): *Szemelvények az amerikai múzeumpedagógia szakirodalmából*. B+V Lapkiadó Kft., Budapest.
- Foghtűy Krisztina (2009): *Múzeumpedagógia a felsőoktatásban. Az ELTE PPK múzeumpedagógus képzés eredményei*. Kézirat. ELTE PPK, Budapest.
- Fossi, G. (1998): *The Uffizi*. Giunti Gruppo Editoriale, Florence.
- Földes Zoltán (2008): Csoportos foglalkozás típusok. In: Benedek András – Koltai Dénes – Szekeres Tamás (szerk.): *A felnőttképzés módszertani kérdései IV*. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest. 387–444.
- Genoways, H. H. (2006, szerk.): *Museum Philosophy for the Twenty-first Century*. AltaMira Press, Oxford.
- Genoways, H. H. – Andrei, M. A. (2008, szerk.): *Museums Origin. Readings in Early Museum History and Philosophy*. Left Coast Press, Walnut Creek.
- Geoffroy-Schneider, B. – Jover, M. – Sefrioui, A. (2005): *A Guide to the Louvre*. Musée du Louvre Editions, Paris.
- Grewcock, D. (2001): Before, During and After: Front-end, Formative and Summative Evaluation. In: Lord, Barry – Lord, Gail Dexter (szerk.): *The Manual of Museum Exhibitions*. AltaMira Press, Walnut Creek–Lanham–New York–Oxford. 44–53.
- Groys, B. (1997): *Az utópia természetrajza*. Kijárat Kiadó, Budapest.
- Gunther, C. F. (1994): Museums Goers: Life-styles and Learning Characteristics. In: Eilean Hooper-Greenhill (szerk.): *The Educational Role of the Museum*. Routledge, New York. 118–130.
- Gurian, E. H. (2007): The Potential of Museum Learning. The Essential Museum. In: Lord, Barry (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press, Lanham. 21–41.
- György Péter (2009): *A Kalinyingrád-paradigma. Múzeumföldrajz*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Haas, C. (2007): Families and Children Challenging Museums. In: Lord, Barry (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press, Lanham. 49–53.
- Halász György – Székely János (1994, főszerk.): *Britannica Hungarica: Világenciklopédia. 13. kötet*. Magyar Világ Kiadó, Budapest.
- Hein, G. (1999): Constructivist Learning Theory. The Museum and the Needs of People. CECA (International Committee of Museum Educators) Conference. Jerusalem, Israel, 15–22 October 1991. <http://www.exploratorium.edu/ifi/resources/research/constructivistlearning.html> (2009.05.21.)
- Hein, G. (2000): *Learning in the Museum*. Routledge, New York.
- Hein, H. (1990): *The Museum as Laboratory*. Smithsonian Institution Press, Washington D. C.–London.
- Hinzen, H. – Koltai Dénes (1997, szerk.): *A felnőttoktatás jövője – A jövő felnőttoktatása*. JPTE-FEEFI – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, Budapest.
- Hofer Tamás (2001): A kiállítás és a tárgyak. Az Időképek muzeológiai üzenete. In: *Tabula 2001/2*. Néprajzi Múzeum, Budapest. 314–316.
- Holló Szilvia Andrea – Gali Ágnes (2002): *Múzsák kertje – A magyar múzeumok születése*. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest.
- Honey, P. – Mumford, A. (1982): *The Manual of Learning Styles*. Peter Honey Publications, Maidenhead.
- Hooper-Greenhill, E. (1994): Learning from Learning Theory in Museums. In: Hooper-Greenhill, E. (szerk.): *The Educational Role of the Museum*. Routledge, New York. 137–145.
- Hooper-Greenhill, E. (2007): *Museums and Education. Purpose, Pedagogy, Performance*. Routledge, New York.
- Horváth Attila (1999): *Turizmus a kultúrában – Kultúra a turizmusban*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.

Horváth Csilla, B. – Huszár Zoltán (2004): A pécsi-baranyai múzeumok egy évszázada. In: Huszár Zoltán (szerk.): *A Janus Pannonius Múzeum évkönyve 48–49. (2003–2004)*. Janus Pannonius Múzeum, Pécs. 5–93.

Horváth László (2007): Beköszöntő. In: Pató Mária (szerk.): *Nyitott kapukkal. Múzeumok ma-holnap*. J-Nk-SZ MMI, Nyíregyháza–Szolnok. 4–5.

Hunyadi Zsuzsa (2005): *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Találkozások a kultúrával VII*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.

Husz Mária (2007): *Hét fejezet a kulturális örökségturizmusról*. PTE FEEK, Pécs.

Huszár Zoltán (2001): *Beszámoló a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkájáról 1997–2001*. Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Pécs.

Huszár Zoltán (2004, szerk.): *A Janus Pannonius Múzeum évkönyve 48–49. (2003–2004)*. BMMI, Pécs.

Huszár Zoltán – Vándor Andrea – Walterné Müller Judit (2005, szerk.): *Múzeumok az európai térben. A Pécs Városi Múzeum első állandó kiállításának 100 éves évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi konferencia előadásainak/tanulmányainak szerkesztett anyaga*. Pécs, 2004. november 25–26. Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Pécs.

Huszár Zsuzsa (2005): A múzeum, ahogy önmagára emlékszik. In: *Tudásmenedzsment*. VI. évfolyam 1. szám. PTE–TTK–FEEFI. 2005/április. 84–97.

Jankovits Györgyi, N. (2001): *Múzeum és marketing*. Graffiti Bt., Győr.

Jensen, N. (1994): Children, Teenagers and Adults in Museums: a Developmental Perspective. In: Eilean Hooper-Greenhill (szerk.): *The Educational Role of the Museum*. Routledge, New York. 110–117.

Karlovitz János (2009): A Nemzeti Alaptanterv és a kerettantervek múzeumi, múzeumpedagógiai vonatkozásai, lehetőségei. In: Vásárhelyi Tamás (szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre. 28–38.

Karp, I. – Kremer, C. M. – Lavine, S. D. (1992, szerk.): *Museums and Communities. The Politics of Public Culture*. Smithsonian Institution Press, Washington–London.

Karp, I. – Lavine, S. D. (1991, szerk.): *Exhiting Cultures. The Poetics and Politics of Museum Display*. Smithsonian Institution Press, Washington–London.

Kárpáti Andrea – Szirmai Anna Linda (2009): Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában – A kutatási kérdőívekre adott válaszok értékelő elemzése. In: Bereczki Ibolya – Sági Ilona (szerk.): *Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre. 11–58.

Kawasaki, A. (2000, szerk.): *The Changing Presentation of the American Indian. Museums and Native Culture*. University of Washington Press, Seattle.

Káldy Mária – Kárpáti Andrea – Szirmai Anna Linda (2010): *Helyzetkép és perspektívák. Múzeumpedagógia Magyarországon 2008–2009*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.

Kálmán András (1994, szerk.): *A közgyűjtemények és az oktatás. Az 1994. évi Közgyűjteményi nap előadásai*. Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár.

Kimmelman, M. (2001): Museums in a Quandary: Where Are the Ideals? In: *New York Times*, augusztus 26., sec. 2. 1.

King, B. (2007): New Relationships with the Formal Education Sector. In: Lord, B. (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press, Plymouth. 78–106.

Kiss Tamás, T. (1998): *Állami művelődéspolitikai az 1920-as években*. Mikszáth Kiadó, Budapest.

Kolb, D. (1984): *Experiential Learning*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NY.

Koltai, D. (2002): *Theoretical, Economic and Regional Issues of Adult Education*. Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association, Budapest.

Koltai Dénes – Koltai Zsuzsa (2005): Felnőttoktatás és múzeumi képzés. In: *Tudásmenedzsment*. VI. évfolyam 1. szám. PTE–TTK–FEEFI. 2005. április. 75–83.

- Koltai Dénes – Lada László (2006, szerk.): *Az andragógia korszerű eszközeiről és módszereiről*. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.
- Korek József (1988): *A muzeológia alapjai*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kraiciné Szokoly Mária (2006): *Pedagógus-andragógus szerepek és kompetenciák az ezredfordulón*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Kurta Mihály (2007): Múzeumandragógia – Paradigmaváltás a múzeumi kultúrákövetítésben. In: Pató Mária (szerk.): *Nyitott kapukkal. Múzeumok ma-holnap*. J-Nk-Sz MMI, Nyíregyháza–Szolnok. 84–96.
- Kurta Mihály – Pató Mária (2010, szerk.): *Múzeumandragógia. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság – Szentendre: Szabadtéri Múzeum, Miskolc–Szentendre.
- Kurucz Albert – Balassa M. Iván – Kecskés Péter (1987): *Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon*. Corvina Kiadó, Budapest.
- Lackner Mónika (1999): Múzeum – Párbeszédben. In: *Tabula* 1999/1. Osiris Kiadó, Budapest. 148–154.
- Lackner Mónika (2000): A kiállított kép. In: *Tabula* 2000/1. Néprajzi Múzeum, Budapest. 127–132.
- Langmuir, E. (2005): *The National Gallery. Companion Guide*. National Gallery Company, London.
- Lawrence, M. (2007): Darwin Centre – A Case Study. In: Lord, B. (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press, Lanham. 29–33.
- Lord, B. (2001): The Purpose of Museum Exhibitions. In: Lord, B. – Lord, G. D. (szerk.): *The Manual of Museum Exhibitions*. AltaMira Press, Walnut Creek–Lanham–New York–Oxford. 11–25.
- Lord, B. – Lord, G. D. (2001): *The Manual of Museum Exhibitions*. Altamira Press, Wallnut Creek.
- Lord, B. (2007): What is Museum-Based Learning? In: Lord, B. (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press, Lanham. 13–20.
- Lord, G. D. (2007): Museums, Lifelong Learning and Civil Society. In: Lord, B. (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press, Plymouth. 5–9.
- Lovas Csilla (2001): *A múzeum és a kulturális piac. Egy vidéki múzeum kilátásai a 21. század küszöbén*. Budapesti Művelődési Központ, Budapest.
- Macdonald, S. (2006): *A Companion to Museum Studies*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Macdonald, S. – Fyfe, G. (1996, szerk.): *Theorizing Museums. Representing Identity and Diversity in a Changing World*. Blackwell Publishers, Oxford.
- MacGregor, N. (2004): A Pentecost in Trafalgar Square. In: Cuno, J. (ed.): *Whose Muse? Art Museums and the Public Trust*. Princeton University Press, Princeton–Oxford. 27–48.
- Mahood, L. (1990): *The Magdalenes: Prostitutes in the Nineteenth Century*. Routledge, London.
- Maksay Klára – Vadkerti Zoltán (1977, szerk.): *Múzeum és közönség. Tanulmányok a múzeumi közművelődés témaköréből*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest.
- Maróti Andor (2005): *Sokszemzőgből a kultúráról. Irányzatok a kultúra elméletében és filozófiájában*. Trefort Kiadó, Budapest.
- Martin, B. (1999, szerk.): *Adult Education and the Museum. International Perspectives in Adult Education*; 23. The Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association, Bonn.
- Maximea, H. (2001): Developing Design Criteria for Exhibition Space. In: Lord, B. – Lord, G. D. (szerk.): *The Manual of Museum Exhibitions*. AltaMira Press, Walnut Creek–Lanham–New York–Oxford. 73–85.
- McLaughlin, C. (2003): *Arts of Diplomacy. Lewis and Clark's Indian Collection*. Peabody Museum of Archeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts – University of Washington Press, Seattle–London.
- Miszné Korenchy Anikó (2005): *Tanulás tárgyakkal. Múzeumok Mindenkinek Program V. NKÖM*, Budapest.
- Moffat, H. – Woollard, V. (2004): *Museum and Gallery Education. A Manual of Good Practice*. AltaMira Press, Wallnut Creek.

- Móka János (1999): Pedagógia – drámapedagógia – Néhány pontosító gondolat a drámapedagógia fogalmáról. In: Kovács Judit (szerk.): *Múzeumok a „köz művelődésért”*. Nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia előadásai és szekcióbeszámoló. Budapest, 1999. október 25–27. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest. 95–98.
- Molnár Anna, Sz. (2005): *Az idős felnőtt rétegek (45 év felettiek) felnőttképzési igényei és képzési lehetőségei*. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.
- Mooney, B. – Holt, D. (1996): *The Storyteller's Guide*. August House, Little Rock.
- Nagy József (2007): *Kompetenciaalapú kritériumorientált pedagógia*. Mozaik Kiadó, Szeged.
- Nagy László (2007, szerk.): *HEFOP 3.5.1. „Korszerű felnőttképzési módszerek kidolgozása és alkalmazása”*. Tanár-továbbképzési konferenciák 2007. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest.
- Nahalka István (2002): *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Negri, M. (2003, szerk.): *Porte Aperte. L'Accesso al Patrimonio Europeo Nei Musei – Opening Doors. Access to the European Heritage in Museums*. Regione Toscana Giunta Regionale, Firenze.
- Németh András (1998): *A reformpedagógia múltja és jelene*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Németh András (2009a): Múzeumpedagógia a felsőoktatásban. In: Várhelyi Tamás (szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szentendrei Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre. 119–144.
- Németh András (2009b): *Múzeumpedagógia a felsőoktatásban. Összegző munkaanyag*. Kézirat. TÁMOP 3.2.8/A/08. ELTE PPK, Budapest.
- Németh András – Pukánszky Béla (2004): *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Németh Andrea, P. (2009): A múzeumlátogatás jogi szabályozottsága a közoktatási területen. In: Várhelyi Tamás (szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre. 18–27.
- Norwich, J. J. (2003): *British Museum Souvenir Guide*. The British Museum Press, London.
- Padró, C. (2005): Learning Theories Employed within Museum & Gallery Education: A Short Overview. In: *Collecting & Sharing Good Practice for Lifelong Learners in Art Museums and Galleries in Europe*. Collect & Share Project kiadványa. K. n. 15–17.
- Pallos Lajos (2002): Magyar Nemzeti Múzeum. In: Holló Szilvia Andrea – Gali Ágnes (szerk.): *Múzsák kertje – A magyar múzeumok születése*. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest. 11–16.
- Pató Mária (2009, szerk.): *Nyitott kapukkal – Kapun belül és kívül. Írások a szolgáltató és oktató múzeumról*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Pestana, C. – Joyeux, C. – Rekola, S. (2005): Perspectives from Finland, France and Portugal: Lifelong Learning and the Role of Museums and Galleries. In: *Collecting & Sharing Good Practice for Lifelong Learners in Art Museums and Galleries in Europe*. Collect & Share Project kiadványa. K. n., h. n. 18–19.
- Pirint Andrea (2006): Egy kiállítás-szervező viszonytársai a 20. század hajnalán – Balogh Bertalan és az 1906-os felvidéki vándorkiállítás. In: Veres László – Viga Gyula (szerk.): *A Hermann Ottó Múzeum évkönyve XLV. 2006*. Hermann Ottó Múzeum, Miskolc. 371–384.
- Puczkó László – Rátz Tamara (2000): *Az attrakciótól az élményig – a látogatómenedzsment módszerei*. Geomédia Szakkönyvek, Budapest.
- Roberts, L. C. (1997): *From Knowledge to Narrative. Educators and the Changing Museum*. Smithsonian Institution Press, Washington.
- Sághi Ilona (2007, szerk.): *Múzeumpedagógiai évnvtő 2007. Előadások és műhelygyakorlatok. Múzeumok Mindenkinek Program VIII*. Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Sandell, R. – Janes, R. R. (2007, szerk.): *Museum Management and Marketing*. Routledge, London–New York.
- Schmidt Mária (2003, szerk.): *Terror Háza. Andrássy út 60. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány*, Budapest.

- Sellers, K. (2001): The Role of Market Analysis. In: Lord, B. – Lord, G. D. (szerk.): *The Manual of Museum Exhibitions*. AltaMira Press, Walnut Creek–Lanham–New York–Oxford. 39–43.
- Serrell, B. (1996): *Exhibit Labels. An Interpretive Approach*. AltaMira Press, Walnut Creek.
- Shapiro, Y. (1983): *Hermitage. An Illustrated Guide*. Aurora Art Publishers, Leningrad.
- Sherman, D. J. (2008, szerk.): *Museums and Difference*. Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis.
- Springer, J. – Kajder, S. – Borst Brazas, J. (2004): Digital Storytelling at the National Gallery of Art. In: Museums and Web 2004. The International Conference about the Museum and the Web. www.archimuse.com (2009.06.01.)
- Storck, E. F. (1919): *Die Museen und das Ausstellungswesen. Die Museen und das Deutsche Volk*. München.
- Studencki, Z. (2006): Múzeum Sosnowiecben – A jelen és a jövő. In: Veres László – Viga Gyula (szerk.): *A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve XLV. 2006*. Hermann Ottó Múzeum, Miskolc. 622–626.
- Stránský, Z. (1978a): *A muzeológusképzés*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest.
- Stránský, Z. (1978b): A múzeumi kiállítások muzeológiai irányelvei. In: Szemere Ádám (szerk.): *A korszerű múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest. 60–84.
- Szabó József (2009): *A múzeumok új kihívása: a múzeumandragógia*. I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia. Széphalom, Magyar Nyelv Múzeuma, 2009. május 11–12.
- Tagai Imre (1982): *John Dewey*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Takács Anett (2008): Irány a múzeum! Múzeumpedagógia a gyakorlatban, avagy egy jó kapcsolat kezdetei a múzeum és az egyetem között. In: Kereszty Orsolya (szerk.): *Új utak, szemléletmódok a pedagógiában*. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kar, Kaposvár. 297–306.
- Thinesse-Demel, J. (2001): *Education as a Tool for Museums. Final Report on the Socrates Project. MUSAEAM. Museum and Adult Education are more*. Bayerischer Volkshochschulverband, Budapest.
- Thinesse-Demel, J. – Németh Balázs (2004, szerk.): *A múzeumok mint a tanulás helyszínei – Museums as Learning Places. Lernmuse – A Socrates-Accompanying Measures*. PTE–TTK–FEEFI, Pécs.
- Török Petra (2003, szerk.): *Múzeumok mindenkinek program II. Módszertani ajánlások*. NKÖM, Budapest.
- Török Petra (2006): Hogyan tovább Múzeumok Mindenkinek Program? In: *Múzeumi Közlemények*, 2006/2., 614.
- Trencsényi László (2000): *Művészetpedagógia – elmélet, tanterv, módszer*. Okker Kiadó, Budapest.
- Újvári Edit (2009): Múzeumandragógiai képzések és foglalkozások a Szegedi Tudományegyetemen. I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia. Széphalom, Magyar Nyelv Múzeuma, 2009. május 11–12.
- Váradai László – Várnagy Péter (2001): *Kultúra és képzés jogi szabályozása*. PTE–TTK–FEEFI, Pécs.
- Vásárhelyi Tamás (1993a): *Múzeumi marketing: meditációk, megoldások*. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest.
- Vásárhelyi Tamás (1993b): A múzeumpedagógia lehetőségei a Magyar Természettudományi Múzeumban. In: *Új Pedagógiai Szemle*, 1993/10. 71–77.
- Vásárhelyi Tamás (1993c): Természettudományi múzeum és a környezeti nevelés. In: *Iskolakultúra*, 1993/21–22. 35–38.
- Vásárhelyi Tamás (2009a): Bevezető. In: Vásárhelyi Tamás (szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre. 5–15.
- Vásárhelyi Tamás (2009b): *Felnőttképzések a Természettudományi Múzeumban*. I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia. Széphalom, Magyar Nyelv Múzeuma, 2009. május 11–12.
- Vásárhelyi Tamás (2009c): Iskola és múzeum kapcsolatáról és annak fejlesztéséről. In: Vásárhelyi Tamás (szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szentendrei Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre. 180–193.

- Vásárhelyi Tamás (2009d, szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Vásárhelyi Tamás (2009e): *A nyitott múzeum*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (2010, szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve*. Magyar Természettudományi Múzeum – ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, Budapest.
- Vásárhelyi Tamás – Sinkó István (2004): *Múzeum az iskolatáskában*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Veres László – Viga Gyula (2007, szerk.): *Múzeumok változásban. Az önkormányzati múzeumok Alfa-program keretében megvalósult modernizációja 2004–2006*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Miskolc.
- Vígh Annamária (2003): A szakfelügyeleti munka szerepe az ágazati irányításban. In: *Múzeumi Közlemények*, 2003/1. 10–13.
- Vígh Annamária (2006): A kulturális modernizáció irányai. In: *Múzeumi Közlemények*, 2006/2. 5.
- Vitányi Iván (1997): *A magyar társadalom kulturális állapota. Az 1996-os országos vizsgálat zárójelentése*. Maecenas Kiadó, Budapest.
- Walsh, J. (2004): Pictures, Tears, Lights and Seats. In: Cuno, J. (szerk.): *Whose Muse? Art Museums and the Public Trust*. Princeton University Press, Princeton–Oxford. 77–102.
- Weiden, W. (1999): Hogyan teremtsünk egyensúlyt a pihenés, oktatás és a tudományok között? In: Kovács Judit (szerk.): *Múzeumok a „köz művelődéséért”. Nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia előadásai és szekcióbeszámói*. Budapest. 1999. október 25–27. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest. 25–32.
- West, W. R. (2000, szerk.): *The Changing Presentation of the American Indian. Museums and Native Cultures. National Museum of the American Indian*. Smithsonian Institution, Washington, D. C.–New York, University of Washington Press, Seattle–London.
- Wilson, D. M. (1976): *The British Museum and its Collections*. British Museum Publications Limited, London.
- Yanni, C. (1999): *Nature's Museums. Victorian Science and the Architecture of Display*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Zeller, T. (1989): The Historical and Philosophical Foundations of Art Museum Education in America. In: Berry, N. – Mayer, S. (szerk.): *Museum Education. History, Theory and Practice*. National Art Education Association. 10–89.
- Zeller, T. (2000): Az amerikai múzeumpedagógia elméleti és történeti alapjai. In: Foghtúy Krisztina (szerk.): *Szemelvények az amerikai múzeumpedagógia szakirodalmából*. B+V Lap- és Könyvkiadó Vállalat Kft., Budapest. 9–44.

SAJTÓANYAGOK, NYILATKOZATOK, DEKLARÁCIÓK, KÖZLEMÉNYEK

- Budai Bernadett, kormányzóvivő közlése. „Új kedvezmények lépnek életbe az állandó kiállítások ingyenessége helyett”, OKM, 2007. október 18.
- Az ICOM és a WFFM deklarációja a Fenntartható Kulturális Turizmusról, 2007. december, http://icom.museum/declaration_tourism_eng.html (2009. május 3.)
- Lévay Zoltán, a Szépművészeti Múzeum Kommunikációs Osztályának osztályvezető-helyettesének nyilatkozata, 2008. január 10. <http://www.papirusportal.hu/site/?f=7&p=25&n=1803> (2009.01.12.)
- Magyar Turizmus Zrt. „Lezárult a Vendégarát Múzeum Program szavazása” című sajtóanyag, 2008.05.16.
- OKM sajtóközlemény, 2008. szeptember 25. „Múzeumok Őszi Fesztiválja”. <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=2089&articleID=232037&ctag=articlelist&iid=1> (2009.02.22.)
- OKM közlemény: „Szenzációs siker volt a Múzeumok Éjszakája”. 2008. június 23. <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=2087&articleID=231593&ctag=articlelist&iid=1> (2009.03.11.)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁSOK

„Múzeumok Mindenkiné Program” – Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése – Központi módszertani fejlesztés című pályázati felhívás, TÁMOP-3.2.8/A/08.

Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése pályázat. TIOP 1.2.2./08/1.

Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése pályázat. TIOP 1.2.2./09/1.

CURRICULUMOK, ÓRA- ÉS VIZSGATERVEK, EGYETEMI ÉS MÚZEUMI DOKUMENTÁCIÓK

A Bank Street College múzeumpedagógiai vezetői képzés tanterve. Bank Street College belső dokumentáció.

A Tufts University múzeumpedagógiai képzésének tanterve. Tufts University belső dokumentáció.

A University of Leicester posztgraduális képzéseket bemutató prospektusa a 2009/2010-es tanévre vonatkozólag. University of Leicester.

A Múzeumpedagógiai szakértő szakirányú továbbképzés óra- és vizsgaterve. ELTE PPK belső dokumentáció.

Tudománykommunikáció a természettudományban MSc szakalapítási dokumentáció. ELTE TTK belső dokumentáció.

Beszámoló a Ludwig Múzeum Baráti Körének 2007. évi tevékenységéről. <http://www.ludwigmuseum.hu/file/egyeb/terXbaratikorbeszamolo2007.pdf> (2009.06.12.)

A Ludwig Múzeum Baráti Körének éves beszámolója 2008. http://www.ludwigmuseum.hu/file/egyeb/kSB5ludwigbaratikorbeszamolo_2008hun.pdf (2009.06.12.)

The Metropolitan Museum of Art Annual Report for the Year 2007–2008. http://www.metmuseum.org/about/pdf/annual_report/Entire-AR08-WEB.pdf (2009.05.18.)

The Metropolitan Museum of Art Annual Report for the Year 2008–2009. http://www.metmuseum.org/about/pdf/annual_report/Entire_2009_Annual_Report.pdf (2010.06.11.)

FELHASZNÁLT ADATBÁZIS

Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

TÖRVÉNYEK

2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről.

1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

1976. évi V. törvény a közművelődésről.

ALAPÍTÓ OKIRATOK, ALAPSZABÁLYZATOK

Terembura – Kulturális és Múzeumkommunikációs Egyesület Alapszabályzata. 2006. november 6.

Múzeumok és Látogatók Alapítvány Alapító Okirata. 2003. december 10.

ETIKAI KÓDEXEK

AAM Code of Ethics, AAM, 2000.

ICOM – Múzeumok etikai kódexe 2004, Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM), Szöul, 2004.

ELEKTRONIKUS FORRÁSOK A HIVATKOZÁS SORRENDJÉBEN

Ashmolean Museum of Art and Archeology, Oxford: <http://www.ashmus.ox.ac.uk> (2009.02.11)

National Gallery, London: <http://www.nationalgallery.org.uk> (2009.01.11.)

Royal Commission for the Exhibition of 1851: <http://www.royalcommission1851.org.uk> (2009.01.12.)

British Museum: <http://www.britishmuseum.org> (2010.05.21.)

Központi Statisztikai Hivatal, STADAT 2.6. Kultúra (1960–): http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zkk001.html (2010.05.20.)

American Association of Museums: <http://www.aam-us.org> (2009.04.30.)

Natural History Museum, London: <http://www.nhm.ac.uk> (2009.05.28.)

Központi Statisztikai Hivatal, STADAT–2.7.3. Muzeális intézmények (1990–): http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)

Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Kultúra, hírek: <http://www.nefmi.gov.hu> (2010.11.08.)

Múzeumok Mindenkinek Program, Múzeumok Őszi Fesztiválja: <http://www.muzeumokmindenkinek.hu> (2009.12.01.)

Oktatási és Kulturális Minisztérium, sajtóközlemények <http://www.okm.gov.hu> (2009.02.22)

Múzeumok Éjszakája Program: <http://www.muzeumokejszakaja.hu> (2009.11.14)

Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Múzeumok fókuszban: <http://www.nefmi.gov.hu/kultura/muzeumok-fokuszban/muzeumok-fokuszban> (2010.06.10.)

Nemzeti Erőforrás Minisztérium kulturális portálja, 2010.06.16.: „275 helyszínen 400 ezer látogatót várnak a Múzeumok éjszakáján”: <http://kultura.hu> (2010.06.19.)

Múzeumok majálisa: <http://www.majalis.hu> (2010.05.15.)

Oktatási és Kulturális Minisztérium, Alfa-program: www.okm.gov (2009.01.23.)

Papiruszportál: <http://www.papiruszportal.hu> (2009.01.12.)

Magyar Múzeumok Honlapja, pályázatok, Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése – TIOP 1.2.2: www.museum.hu (2009.01.23.)

Pulszky Társaság- Magyar Múzeumi Egyesület, Az év múzeuma pályázat: <http://pulszky.hu> (2009.06.08.)

Magyar Turizmus Zrt. honlapja, hírek-sajtóközlemények, 2009.02.25: „Vendégbarát Múzeum Program a Kulturális Turizmus Évében”: <http://itthon.hu> (2009.06.08.)

Magyar Múzeumok Honlapja, pályázatok, Vendégbarát Múzeum Program: www.museum.hu (2009.06.08.)

Oktatási és Kulturális Minisztérium, hírek, 2009.05.18.: „A Petőfi Irodalmi Múzeum lett az év múzeuma”: <http://www.okm.gov.hu> (2009.06.08.)

Est.hu, 2010.05.17., „2010 Vendégbarát Múzeumai”: www.est.hu (2010.06.10.)

Oktatási és Kulturális Minisztérium, sajtóközlemények, 2009.09.29.: „Az újszerű múzeumpedagógiai kezdeményezések elismerésével vette kezdetét a Múzeumok Őszi Fesztiválja”: www.okm.gov.hu (2009.12.01.)

International Council of Museums, Programmes, Cultural Tourism: <http://icom.museum> (2009.05.03.)

International Council of Museums, The Organization: <http://icom.museum> (2010.10.15.)

American Association of Museums, About AAM: <http://www.aam-us.org> (2010.05.02.)

Europeana Project: <http://www.europeana.eu> (2009.05.04.)

Collect&Share Project: <http://www.collectandshare.eu> (2009.03.12.)

European Museum Forum, European Projects: <http://www.europeanmuseumforum.eu> (2009.05.04.)

Network of European Museum Organizations, About Nemo: <http://www.ne-mo.org> (2009.05.04)

Museum Education Roundtable, Journal of Museum Education: <http://museumeducation.info> (2009.01.15.)

Metropolitan Museum, Podcasting: www.metmuseum.org (2009.04.29.)

Museums and the Web 2004, Papers: <http://www.archimuse.com> (2009.05.21.)

Metropolitan Museum, Events and Programs, College Group at the Met: <http://www.metmuseum.org> (2009.05.10.)

Smithsonian Institution, Education: <http://www.si.edu/education> (2010.03.12.)

Metropolitan Museum, Mymetmuseum: <https://www.metmuseum.org> (2009.04.29.)

Smithsonian Institution, Carrier Center: <http://www.sih.si.edu> (2009.05.01.)

Smithsonian National Air and Space Museum, Education: <http://www.nasm.si.edu> (2007.08.21.)

Exploratorium, Education: <http://www.exploratorium.edu> (2010.02.12.)

National Training Laboratories: www.tcde.tehama.k12.ca.us (2009.05.30.)

Museums and the Web 2007, Sessions: <http://www.archimuse.com> (2009.05.28.)

Smithsonian Institution, Traveling Exhibition Service, Key Ingredients- America by Food: <http://www.keyingredients.org> (2007.08.21.)

Metropolitan Museum, Education, Internship: www.metmuseum.org (2009.04.29.)

Ludwig Múzeum, Múzeumpedagógia: <http://www.lumu.hu> (2009.05.08.)

Iparművészeti Múzeum, Múzeumpedagógia: <http://www.imm.hu> (2009.05.08.)

Magyar Múzeumok Honlapja, Pályázatok, Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése – TIOP 1.2.2.: www.museum.hu (2009.01.23.)

Nemzeti Erőforrás Minisztérium kulturális portálja, 2010.04.08. „Önkénteseket toboroz a Móra Ferenc Múzeum. www.kultura.hu (2010.04.10.)

Ludwig Múzeum, Baráti Kör, éves beszámoló: <http://www.ludwigmuseum.hu> (2009.06.12.)

Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Múzeumok Mindenkinél Program, Induló képzések: <http://www.mokk.muzeumokmindenkinel.hu> (2009. július 15.)

Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Múzeumok Mindenkinél Program, Módszertani fejlesztés: <http://www.mokk.muzeumokmindenkinel.hu> (2009.07.15.)

San Francisco State University, Museum Studies Program: <http://www.sfsu.edu> (2009.05.14.)

University of Washington, Museology Master of Arts Program: <http://www.museum.washington.edu> (2009.05.14.)

Smithsonian, Museum Studies: <http://museumstudies.si.edu> (2009.05.14.)

George Washington University, Program of Study for Masters of Arts in Teaching Museum Education: <http://gsehd.gwu.edu> (2010.06.15.)

Tufts University, Department of Education, Master of Arts in Museum Education: <http://ase.tufts.edu> (2010. 06. 15.)

Educaedu, United Kingdom: <http://www.educaedu.co.uk> (2009.02.11.)

City University London, MA Museum & Gallery Management: <http://www.city.ac.uk> (2009.02.11.)

University of Leicester, Distance Learning: <http://www.le.ac.uk> (2009.02.11.)

University of Leicester, Museum Studies: <http://www.le.ac.uk> (2009.05.14.)

MELLÉKLET

1. MELLÉKLET

INTERJÚKÉRDÉSEK A MÚZEUMPEDAGÓGIA, MÚZEUMI KÖZMŰVELŐDÉS GYAKORLATI SZAKEMBEREI SZÁMÁRA

Az interjú időtartama: 45–60 perc

Milyen végzettséggel rendelkezik?

Életkora?

Mióta foglalkozik a múzeumpedagógiával? Hogyan került kapcsolatba a szakmával?

Milyen múzeumpedagógiai és felnőttoktatási programokat kínál az intézmény, ahol dolgozik?

Milyen kompetenciák fejlesztését tartja fontosnak a múzeumpedagógiai program során? Milyen eszközökkel és módszerekkel kívánja elérni céljait?

Ismer-e különböző tanulásmódszereket? Ha igen, alkalmazza-e őket a múzeumpedagógiai foglalkozás során? Miként?

Fontosnak tartja-e, hogy a múzeum speciális módszereket alkalmazzon a felnőttek múzeumi foglalkoztatása során? Ha igen, melyeket?

Van-e alkalma/lehetősége megismerkedni a múzeumpedagógia magyar és idegen nyelvű szakirodalmával? Ha igen, alkalmaz-e ezekből valamit a múzeumpedagógiai tevékenysége során?

Milyen nehézségekkel küzd a múzeumpedagógia az intézményben?

Támogatják-e a múzeum kiállításai a múzeumpedagógiai tevékenységet? Ha igen, mennyiben?

134

Változtatna-e a kiállításon annak érdekében, hogy nagyobb mértékben támogassa a múzeumpedagógiai tevékenységet? Ha igen, mennyiben?

Milyen javaslatai lennének a múzeumpedagógiai programkínálat/módszerek fejlesztésével kapcsolatban?

2. MELLÉKLET

INTERJÚKÉRDÉSEK A MÚZEUMPEDAGÓGIÁVAL, MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSSEL KAPCSOLATOS EGYETEMI KÉPZÉSEK ÉS EGYÉB TOVÁBBKÉPZÉSEK OKTATÓI SZÁMÁRA

Az interjú kérdései

A múzeumi kultúráközvetítés, múzeumpedagógia egyetemi oktatói és kutatói számára

Időtartam: 45–60 perc

Milyen végzettséggel rendelkezik?

Életkora?

Hogyan került kapcsolatba a múzeumpedagógiával, múzeumi kultúráközvetítéssel?

Milyen múzeumpedagógiához, múzeumi kultúráközvetítéshez kötődő kurzusokat tart?

Milyen kompetenciák fejlesztését tartja fontosnak a képzés során?

Megjelenik-e felnőttképzés az oktatás során? Mennyiben?

Van-e alkalma megismerkedni a múzeumpedagógia hazai és nemzetközi szakirodalmával? Ha igen, melyek azok a szakirodalmak, amelyekre a kurzusai során épít? Mi a véleménye a múzeumpedagógia hazai szakirodalmáról? Milyen módon jut hozzá a szakirodalmakhoz?

Melyik külföldi szerző, kutató műveit tartja relevánsnak, különösen fontosnak a múzeumpedagógiai képzés szempontjából?

Ismer-e különböző pedagógiai és tanulásmódszertanokat? Megjelennek-e ezek az Ön által tartott kurzus keretében? Ha igen, mely elméleteket tartja relevánsnak?

Az internet, a multimédiás és digitális tartalmak megjelennek-e a képzés (kurzusai) során? Ha igen, miként?

Mely két ország múzeumpedagógiai gyakorlatát tartja különösen innovatívnak?

Milyennek ítéli meg a múzeumpedagógia jelenlegi magyarországi helyzetét? Milyen jövőképet lát a múzeumpedagógia hazai fejlődésével kapcsolatban?

3. MELLÉKLET

A MAGYARORSZÁGI MÚZEUMOK KÖZMŰVELŐDÉSI AKTIVITÁSÁNAK ÉS PUBLIKÁCIÓS TEVÉKENYSÉGÉNEK ALAKULÁSA A RENDSZERVÁLTÁS ÓTA

Év	Tárlatvezetések száma	Rendezvények száma	Megjelent kiadványok száma
1990	25 444	10 100	1979
1991	34 380	15 220	2208
1992	52 259	14 831	2313
1993	40 473	13 278	2474
1994	51 186	14 837	2753
1995	46 437	14 200	2862
1996	59 889	16 707	2824
1997	68 818	25 356	2718
1998	62 940	21 228	2906
1999	53 487	21 103	3219
2000	60 890	23 464	3292
2001	62 229	36 321	3649
2002	63 208	23 466	3620
2003	57 032	26 738	3396
2004	48 854	31 189	3708
2005	53 857	35 654	3494
2006	56 297	27 742	3519
2007	50 830	25 899	3339
2008	48 560	26 753	3450
2009	54 643	28 679	3126

Forrás: Muzeális intézmények stADAT-táblái, idősoros éves adatok, KSH, http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)

4. MELLÉKLET

A MAGYARORSZÁGI MÚZEUMOK SZÁMÁNAK ÉS LÁTOGATOTTSÁGÁNAK ALAKULÁSA 1990–2009 KÖZÖTT

Év	Muzeális intézmények száma	Látogatások	1000 lakosra jutó múzeumlátogatás
1990	754	13 977 000	1349
1991	735	12 101 000	1150
1992	755	10 120 000	980
1993	754	9 318 000	907
1994	765	10 80 4000	1035
1995	767	9 064 000	886
1996	775	9 888 000	970
1997	776	9 509 000	933
1998	788	10 009 000	990
1999	804	9 714 000	964
2000	812	9 895 000	987
2001	815	9 663 000	947
2002	815	9 775 000	962
2003	794	10 321 000	1019
2004	792	10 744 000	1062
2005	772	11 335 000	1122
2006	652	11 618 000	1153
2007	635	11 175 000	1111
2008	666	10 180 000	1014
2009	706	9 512 000	949

Forrás: STADAT–2.7.3. Muzeális intézmények (1990–) Központi Statisztikai Hivatal,
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk002.html (2010.06.19.)

5. MELLÉKLET

AZ ICOM ÁLTAL MEGHATÁROZOTT TÉMAKÖRÖK ÉVENKÉNTI MEGOSZLÁSA

Év	Téma
2010	Múzeumok a társadalmi harmóniáért
2009	Múzeumok és a turizmus
2008	A múzeumok mint a társadalmi változás és fejlődés tényezői
2007	A múzeumok és az egyetemes örökség
2006	Múzeumok és a fiatalok
2005	Kultúrákat összekötő múzeumok
2004	A múzeumok és a szellemi kulturális örökség
2003	Múzeumok és barátaik
2002	Múzeumok és a globalizáció
2001	Múzeumok: a közösségépítők
2000	Múzeumok a társadalmi békéért és harmóniáért
1999	A felfedezés öröme
1997–98	Harc a kulturális javak tiltott kereskedelme ellen
1996	Gyűjteni ma a holnapért
1995	Reagálás és felelősség
1994	Múzeumok a színpadok mögött
1993	Múzeumok és a bennszülöttek
1992	Múzeumok és a környezet

Forrás: <http://icom.museum/imd.html> (2010.03.12.) alapján, fordítás.

6. MELLÉKLET

A MÚZEUMPEDAGÓGIAI NÍVÓDÍJ NYERTESEI 2007–2010 KÖZÖTT

Év	Legjobb múzeumpedagógiai kiadvány	Múzeumpedagógiai különdíj	Legjobb múzeumpedagógiai kezdeményezés
2007	Damjanich János Múzeum, Szolnok Szépművészeti Múzeum, Budapest Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest	Iparművészeti Múzeum, Budapest Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest	Néprajzi Múzeum, Budapest
2008	Szépművészeti Múzeum, Budapest Magyar Nemzeti Galéria, Budapest	Mátra Múzeum, Gyöngyös Kosztai József Múzeum, Szentés	Blaskovich Múzeum, Tápiószele Miskolci Képtár – Városi Művészeti Múzeum
2009	Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeumának Gárdonyi Géza Emlékháza Soproni Múzeum	–	Petőfi Irodalmi Múzeum Pásztói Múzeum
2010	Damjanich János Múzeum, Szolnok Gödöllői Királyi Kastély	–	Tatabányai Múzeum Iskolamúzeuma Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest

Forrás: <http://www.muzeumokmindenkinek.hu/palyazatok/2006nivodijeredmeny.html> (2009.05.27.);
<https://www.okm.gov.hu/miniszterium/2009/ujszeru> (2010.05.21.) és <http://www.nefmi.gov.hu/kultura/2010/muzeumpedagogiai-nivodij-2010> (2010.10.01.) alapján.

7. MELLÉKLET

A MOKK „MÚZEUMI SZAKEMBEREK A KÖZOKTATÁS SZOLGÁLATÁBAN” CÍMŰ 2009-ES VIZSGÁLATÁNAK EREDMÉNYE

A múzeumi alkalmazottak által felállított rangsor a múzeumpedagógiai és múzeumi közművelődési feladatok ellátásához szükséges kompetenciákról. Az első tíz és az utolsó tíz legfontosabb kompetencia.

	<i>Múzeumpedagógus – szakmai kompetenciák</i>	<i>Múzeumpedagógus – személyes kompetenciák</i>	<i>Múzeumi közmű-velő – szakmai kompetenciák</i>	<i>Múzeumi közművelő – személyes kompetenciák</i>
1. pedagógia		pedagógiai érzék	rendezvényszervezés	beszédképesség
2. andragógia		beszédképesség	PR, kommunikáció	együttműködés
3. képzési, pedagógiai, andragógiai, folyamat tervezése		kreativitás	múzeumi szolgáltatás menedzselése	szervezőképesség
4. internet		kommunikáció szóban	pályázatírás	ügyfélorientáció
5. pszichológia		együttműködés	marketing	döntésképesség
6. szövegszerkesztés		türelem	prezentációkészítés	kommunikáció írásban
7. PR, kommunikáció		munkakörrel kapcsolatos etikai normák	szövegszerkesztés	kommunikáció szóban
8. prezentációkészítés		ügyfélorientáció	andragógia	tárgyalási készség
9. rendezvényszervezés		empátia	forrásteremtés módszerei	munkakörrel kapcsolatos etikai normák
10. táblázatkezelés		udvariasság	idegennyelv tudása	nyitottság
22. szociológia		önállóság	kiállításrendezés	konfliktuskezelés
23. marketing		stressztűrés	ergonómia	konszenzuseresés
24. digitalizálás		kitartás	honlapszerkesztés	szintézisre való képesség
25. menedzsment ismeretek		előrelátás	képfeldolgozó program használata	időgazdálkodás
26. honlapszerkesztés		elemző készség	gazdasági ismeretek	rendszerező képesség
27. gazdasági ismeretek		időgazdálkodás	jogi ismeretek	irányítás
28. gyűjteménymenedzsment		szintézisre való képesség	digitalizálás	kritikus gondolkodás
29. emberi erőforrás fejlesztés		kritikus gondolkodás	gyűjtemény-menedzsment	pedagógiai érzék
30. jogi ismeretek		irányítás	emberi erőforrás fejlesztés	humor
31. szervezetfejlesztés		kockázatviselés	szervezetfejlesztés	kockázatvállalás

Forrás: Bereczki-Sághi 2010a. 148. alapján.

8. MELLÉKLET

A SZERZŐ VÁLOGATÁSA AZ ELMÚLT HARMINC ÉV MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSSEL KAPCSOLATOS MAGYAR NYELVŰ SZAKIRODALMÁBÓL

Aranyos Sándor (2010): Fenntartható fejlődés és kulturális örökség. Arculatépítés és múzeumpedagógia a Tó-vidék fesztiválon. In: *Magyar Múzeumok Online*. 2010. 10. 26. <http://www.magyardarmuzeumok.hu> (2010.12.10.)

Árpássy Miklós – Deme Edina (2006): Tapintható tárlatok, nem csak vakoknak. In: *Múzeumi Közlemények*. 2006/1. 66–70.

Balassa M. Iván (2001, főszerk.): *Magyarország múzeumai – Múzeumlátogatók kézikönyve*. Vince Kiadó Kft., Budapest.

Bárd Edit (2008a): Ahogy ők látják – Egy múzeumi óra a diákok és a pedagógusok szemével. In: *Múzeumi Közlemények*. 2008/1. 50–59.

Bárd Edit (2008b): Felnőttoktatás a múzeumban. In: *Iskolakultúra*. 2008/11–12. 141–142.

Bárdosi Mónika – Lakatos Gyuláné – Varga Alajosné (2005): *A kultúra helyzete Magyarországon. Találkozások a kultúrával IV.* Magyar Művelődési Intézet, Budapest.

Bäumler, C. – Gossner, S. (2004): Szembesülés az európai örökséggel. A múzeumok szerepe az európai identitás megteremtésében. In: *Múzeumi Közlemények*. 2004/1. 63–67.

Berezcki Ibolya – Sági Ilona (2010a, szerk.): *Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.

Berezcki Ibolya – Sági Ilona (2010b, szerk.): *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások. Módszertani fejlesztés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.

140

Binni, L. – Pinna G. (1986): *A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése a XVI. századtól napjainkig*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Bodó Sándor (1997): Múzeumok világa az ezredfordulón. In: Baán László (szerk.): *Magyarország kultúrája az ezredfordulón: Műhelytanulmányok*. Média+Print, Budapest. 22–41.

Bodó Sándor – Viga Gyula (2002, főszerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest.

Bognár Sarolt – Illés-Tóth Viktória – Vásárhelyi Kriszta – Vásárhelyi Tamás (2010): Értékeléssel a felhasználóbarát múzeumi termék felé – két családi felfedező füzet tesztelése a Magyar Természettudományi Múzeumban. In: *Múzeumi Közlemények*. 2010/1. 47–54.

Czók Brigitta (2010): A Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma. Honlapelemzés. In: *Magyar Múzeumok Online*. 2010.11.08. <http://www.magyardarmuzeumok.hu/kiadvanyok> (2010.12.10.)

Csomor Brigitta (2010): Virtuális Diafilm-történeti Múzeum. Virtuális kiállítás – elemzés. In: *Magyar Múzeumok Online*. 2010.09.28. <http://www.magyardarmuzeumok.hu/kiadvanyok> (2010.12.10.)

Csongrádiné Balogh Éva – Markó Aranka – Tóth Lajos (2001, szerk.): *Kultúra és Rendszerváltás*. Budapesti Művelődési Központ, Budapest.

Darvasné Molnár Anna (2000): Múzeumok a „köz művelődéséért”: nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia 1999. október 25–27. In: *Magyar Múzeumok*. 2000/2. 37–40.

Deme Péter (1998, szerk.): *Az ICOM szakmai etikai kódexe*. ICOM Magyar Nemzeti Bizottság, Budapest.

Deme Péter (2004): Múzeumok majálisa – hogyan tovább? In: *Múzeumi Közlemények*. 2004/2. 14–17.

Demeter Éva (2007): Tanuljunk a múzeumban. In: *Fordulópont*. 2007/3. 69–73.

Dudás Katalin – Hunyadi Zsuzsa (2005): *A hagyományos (színház, hangverseny, kiállítás) és a modern tömegkultúra (mozi, könnyűzenei koncert) helye és szerepe a kulturális fogyasztásban. Találkozások a kultúrával VI.* Magyar Művelődési Intézet, Budapest.

- Durbin, G.-M. – Wilkinson, S. (2005): *Tanulás tárgyakkal. Múzeumok Mindenkinél Program V. kötete. Módszertani útmutató múzeumpedagógusoknak és pedagógusoknak*. NKOM, Budapest.
- Ébli Gábor (2005): *Az antropológizált múzeum*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Éliás István – Tucza Rita (2007): Múzeumpedagógia szabadidőben. In: *Fordulópont*. 2007/3. 75–82.
- Endrőnyi Ferenc – Korek József (1992): *Levéltári és múzeumi alapismeretek*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- Eőry Márta (1981, szerk.): *Múzeumpedagógiai segédkönyv*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest.
- Fehér Éva (1998): Múzeumpedagógiai műhelyek. In: *Educatio*. 1998/4. 792–797.
- Fejős Imre – Korek József (1983): *A Magyar Nemzeti Múzeum története*. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest.
- Fejős Zoltán (2003): *Tárgy-fordítások*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Fejős Zoltán (2008): Múzeumi utak a „hip-hop” és a „slow food” vidékén. In: *Múzeumi Közlemények*. 2008/1. 16–28.
- Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (2003, szerk.): *Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k*. Tabula Könyvek. Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Foghtűy Krisztina (1993a): *Múzeumpedagógia – Útmutató pedagógusok számára*. Korona Kiadó, Budapest.
- Foghtűy Krisztina (1993b): Pedagógia, művészetpedagógia, múzeumpedagógia. In: *Iskolakultúra*. 1993/21–22. 39–47.
- Foghtűy Krisztina (2000, szerk.): *Szemelvények az amerikai múzeumpedagógia szakirodalmából*. B+V Lapkiadó Kft., Budapest.
- Foghtűy Krisztina (2001): Régi és új feladatok a múzeumpedagógiában. In: *Módszertani lapok*. Történelem. 2001/3. 10–15.
- Foghtűy Krisztina (2005): Múzeumpedagógiai képzés az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán. In: *Magyar múzeumok*. 2005/3. 11–12.
- Foghtűy Krisztina – Harangi Anna (1997, szerk.): *Gyerekek a múzeumban: Múzeumpedagógiai olvasókönyv*. Tárogató Kiadó, Budapest.
- Foghtűy Krisztina – Szepesházy Ágnes (2003, szerk.): *Múzeumpedagógiai tanulmányok I*. ELTE PPK Oktatásmódszertani Központ, Budapest.
- Foghtűy Krisztina – Szepesházy Ágnes (2006, szerk.): *Múzeumpedagógiai tanulmányok II*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Foghtűy Krisztina – Szepesházy Ágnes (2009, szerk.): *Múzeumpedagógiai tanulmányok III*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Fűkő Levente (2010): Mátra Múzeum – a természetes élmény. Szerkezeti és szemléleti váltás egy intézményben. In: *Múzeumi Közlemények*. 2010/1. 12–15.
- Gócsán Móri Csilla (2005): A Blaskovich Múzeum múzeumpedagógiai és közönségkapcsolati tevékenysége. In: *Magyar Múzeumok*. 2005/3. 20–22.
- György Péter (2003): *Az eltört hely – a Múzeum: A múzeumok átváltozása a hálózati kultúra korában New York, Természettörténeti Múzeum – egy példa*. Magvető Kiadó, Budapest.
- György Péter (2009): *A Kalinyingrád-paradigma. Múzeumföldrajz*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Hemrik László (2004): A kortárs művészet múzeumpedagógiai megközelítésének lehetőségei. In: *Új Pedagógiai Szemle*. 2004/6. 118–122.
- Holler Judit (2007): Miénk itt a tér. In: *Fordulópont*. 2007/3. 13–19.
- Holló Szilvia Andrea – Gali Ágnes (2002): *Múzsák kertje – A magyar múzeumok születése*. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest.
- Horváth György (2006, szerk.): Tudósítások a félig nyitott kapu mögötti világból. Esélyegyenlőség néhány országos múzeumban. In: *Múzeumi Közlemények*. 2006/1. 82–87.

- Hunyadi Zsuzsa (2005): *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Találkozások a kultúrával VII.* Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- Husz Mária (2007a): *Hét fejezet a kulturális örökségturizmusról.* PTE FEEK, Pécs.
- Husz Mária (2007b): Kulturális örökség a késő modern társadalomban. In: *Múzeumi Közlemények.* 2007/1. 38–56.
- Huszár Zoltán – Vándor Andrea – Walterné Müller Judit (2005, szerk.): *Múzeumok az európai térben. A Pécs Városi Múzeum első állandó kiállításának 100 éves évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi konferencia előadásainak/tanulmányainak szerkesztett anyaga.* Pécs, 2004. november 25–26. Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Pécs.
- Huszár Zsuzsa (2005): A múzeum, ahogy önmagára emlékszik. In: *Tudásmenedzsment.* VI. évfolyam 1. szám. PTE–TTK–FEEFI. 2005/április. 84–97.
- Jankovits Györgyi, N. (2001): *Múzeum és marketing.* Graffiti Bt., Győr.
- Jelenik Gyuláné (1993): Múzeumpedagógiai módszerek és tapasztalatok a Petőfi Irodalmi Múzeumban. In: *Iskolakultúra.* 1993/12. 80–82.
- Jeszenkovitsné Gebhardt Margit (2007): Korona és palást. In: *Fordulópont.* 2007/3. 34–35.
- Káldy Mária (2004): 99 múzeum – 99 kérdés. A közművelődési, múzeumpedagógiai szakfelügyelet három éve. In: *Múzeumi Közlemények.* 2004/1. 44–53.
- Káldy Mária (2007): Múzeumok Őszi Fesztiválja. In: *Múzeumi Közlemények.* 2007/2. 85–92.
- Káldy Mária – Kárpáti Andrea – Szirmai Anna Linda (2010): *Helyzetkép és perspektívák. Múzeumpedagógia Magyarországon 2008–2009.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Kálmán András (1994, szerk.): *A közgyűjtemények és az oktatás. Az 1994. évi Közgyűjteményi nap előadásai.* Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár.
- Karancz Gábor (2003): A tanító múzeum. In: *Iskolakultúra.* 2003/9. 99–101.
- Katus Magdolna – Végvári Ágnes (1997): A Magyar Természettudományi Múzeum millicentenáriumi rendezvénye. In: *Iskolakultúra.* 1997/2. 113–114.
- Kesik Gabriella (2007): Nézzünk együtt kiállítást! A kiállítás nyelve. In: *Fordulópont.* 2007/3. 21–33.
- Kesik Gabriella – Lovas Márta (1984): Történeti játszóház. In: *Múzeumi Közlemények.* 1984/2. 93–107.
- Koltai Dénes – Koltai Zsuzsa (2005): Felnőttoktatás és múzeumi képzés. In: *Tudásmenedzsment.* VI. évfolyam 1. szám. 75–83.
- Koltai Zsuzsa (2008): Trendek és tendenciák a múzeumi felnőttoktatás elméletében és gyakorlatában az amerikai szakirodalom tükrében. In: Garaczi Imre – Szilágyi István (szerk.): *Társadalmak, nyelvek, civilizációk.* Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 317–323.
- Koltai Zsuzsa (2009): Trendek és tendenciák a múzeumi kultúrákövetítés történetében. In: *Iskolakultúra.* 2009/10. szám. 137–144.
- Koltai Zsuzsa (2010): Helyzetjelentés a hazai múzeumpedagógia eredményeiről és kihívásairól. In: *Iskolakultúra.* 2010/3. szám. 107–123.
- Koncz Erzsébet – Szabolcs Ottó (1994): *Barangolás Budapesten: Kézikönyv a főváros múzeumait látogató iskolai csoportok számára.* Korona Kiadó, Budapest.
- Koncz Erzsébet – Szabolcs Ottó (1995): *Történelemtanítás és múzeum: Múzeumpedagógiai segédkönyv a tanárok és a muzeológusok részére.* Korona Kiadó, Budapest.
- Korek József (1988): *A muzeológia alapjai.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kotzián Orsolya (2008): Reneszánsz tőrak Magyarországon – reneSANSZ a múzeumpedagógiának. In: *Múzeumi Közlemények.* 2008/2. 6–18.
- Kovács Judit (1999, szerk.): *Múzeumok a „köz művelődéséért”. Nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia előadásai és szekcióbeszámói.* Budapest, 1999. október 25–27. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest.
- Kozma Zsolt (2003): Kulturális site-ok, site-kultúra. In: *Múzeumi Közlemények.* 2003/2. 45–50.

- Kriston Vízi József (2007): Múzeum és turisztika. In: *Múzeumi Közlemények*. 2007/1. 124–129.
- Kurta Mihály – Pató Mária (2010, szerk.): *Múzeumandragógia. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság – Szentendrei Szabadtéri Múzeum, Miskolc–Szentendre.
- Kurucz Albert – Balassa M. Iván – Kecskés Péter (1987): *Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon*. Corvina Kiadó, Budapest.
- Lackner Mónika (1999): Múzeum – Párbeszédben. In: *Tabula* 1999/1. Osiris Kiadó, Budapest. 148–154.
- Laki Ildikó (2007): Múzeumok a változó világban. In: *Kultúra és Közösség*. 2007/1. 79–88.
- László Zsófia (2010): Milyen egy jó múzeumi füzet? Palkó kertje. In: *Magyar Múzeumok Online*. 2010.08.17. <http://www.magyarmuzeumok.hu/kiadvanyok> (2010.12.10.)
- Linder Magdolna (2007): Miért tesz boldoggá egy művészettörténészt, ha múzeumpedagógiával is foglalkozhat? In: *Fordulópont*. 2007/3. 36–43.
- Lipták Mária (1999): Nálunk a gyerekek kérdeznak: múzeumpedagógiai munka a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, 1978–1998. In: *Magyar Múzeumok*. 1999/1. 48–49.
- Lovas Csilla (2001): *A múzeum és a kulturális piac. Egy vidéki múzeum kilátásai a 21. század küszöbén*. Budapesti Művelődési Központ, Budapest.
- Magyar Erzsébet (1998): Gyermek a múzeumban. In: *Iskolakultúra*. 1998/11. 102–104.
- Maksay Klára – Vadkerti Zoltán (1977, szerk.): *Múzeum és közönség. Tanulmányok a múzeumi közművelődés témaköréből*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest.
- Marosi Katalin (2005): Kezdjük az óvodásokkal!: múzeumpedagógia a Duna Múzeumban. In: *Magyar Múzeumok*. 2005/3. 13–16.
- Matuz Edit (2007): Múzeumok mindenkinek: gondolatok a múzeumpedagógiai kiadványokról. In: *Magyar Múzeumok*. 2007/1. 61–63.
- Mihalkó Viktória (2007): Múzeumi felnőttoktatás határok nélkül? Egy hollandiai workshop tanulságai. In: *Múzeumi Közlemények*. 2007/1. 101–109.
- Miszné Korenchy Anikó (2004): *Múzeumok Mindenkinek Program IV*. NKÖM, Budapest.
- Miszné Korenchy Anikó (2005): *Múzeumok Mindenkinek Program V. Tanulás tárgyakkal*. NKÖM, Budapest.
- Molnár Krisztina Rita (2007): „Te vagy a legszebb tavasztündér...” In: *Fordulópont*. 2007/3. 5–12.
- Molnár Péter (2003): A múzeumpedagógia és a Miskolci Múzeumpedagógiai Műhely. In: *Kútbanézők*. 2003/9. 192–194.
- Németh Csaba (2005): A fába költözött hit: a miskolci Deszkatemplom múzeumpedagógiai bemutatása. In: *Magyar Múzeumok*. 2005/3. 18–19.
- Örsi Julianna (2007): Múzeumi kínálat a kistérségi szolgáltatás palettájához. In: *Fordulópont*. 2007/3. 48–59.
- Paálné Patkó Györgyi (2003): „Új médiumok a múzeumokban”. Fókuszban: a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum internetstratégiája. In: *Múzeumi Közlemények*. 2003/2. 55–63.
- Paálné Patkó Györgyi (2005): Felmérés az állandó kiállítások ingyenességéről. In: *Múzeumi Közlemények*. 2005/1. 45–62.
- Pappné Mészáros Johanna (1993): A múzeumpedagógiai munka tapasztalatairól. In: *Iskolakultúra*. 1993/21–22. 29–34.
- Pató Mária (2009, szerk.): *Nyitott kapukkal – Kapun belül és kívül. Írások a szolgáltató és oktató múzeumról*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Pálffy Katalin (2009, szerk.): *Itt szabad az eget zöldre festeni! Vallomások a honi múzeumi közművelődés kezdetéről és közelmúltjáról*. Presskontakt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szeged–Szentendre.

- Pinczés Orsolya, B. (2007): Egy néprajzi kiállítás múzeumpedagógiai programja. In: Magyarai Márta (szerk.): *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2006*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen. 153–160.
- Pinczés Orsolya, B. (2007b): Hátrányos helyzetűek a Déri Múzeumban. In: *Fordulópont*. 2007/3. 61–68.
- Pinczés Orsolya, B. (2008): Élektori sajátosságok a múzeumpedagógiai foglalkozásokon. In: Magyarai Márta (szerk.): *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2007*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen. 245–250.
- Pinczés Orsolya, B. (2010): Éljen a Grund! – 100 éves a Pál utcai fiúk. Egy időszaki kiállítás múzeumpedagógiai programja. In: Magyarai Márta (szerk.): *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2009*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen. 319–320.
- Porcsalmy János (2008): A gótikus és reneszánsz építészet múzeumpedagógiai feldolgozása. In: Magyarai Márta (szerk.): *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2007*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen. 229–244.
- Porcsalmy János (2010): A barokk stílusú építészet múzeumpedagógiai, építészettörténeti rövid ismertetése. In: Magyarai Márta (szerk.): *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2009*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen. 309–318.
- Puczkó László (2008): A Magyar Múzeumok Kutatás turisztikai vonatkozásai. In: *Múzeumi Közlemények*. 2008/2. 19–38.
- Sághi Ilona (2007, szerk.): *Múzeumpedagógiai évnvtő 2007. Előadások és mőhelygyakorlatok. Múzeumok Mindenkinék Program VIII*. Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Selmeci László (1984): A magyar múzeumügy 100 esztendeje, különös tekintettel a sajátos magyar identitásra. In: *Múzeumi Közlemények*. 1984/1. 70–74.
- Sinkó István (1997): „Kicsomagolt Múzeum” avagy múzeumpedagógia félközben. In: *Új Pedagógiai Szemle*. 1997/6. 92–94.
- Sinkó István (2005): Szimpóziom a múzeumpedagógiáról. In: *Kútbanézők*. 2005/11. 78–80.
- Sipos Endréné (1993): A múzeumpedagógia gyakorlata a Magyar Nemzeti Galériában. In: *Iskolakultúra*. 1993/21–22. 48–53.
- Szabó Anikó (2008): Múzeumpedagógiai Évnvtő. In: *Új Katedra*. 2008/9. 8.
- Szabó Szilvia – Koltai Zsuzsa (2003): Interkulturális nevelés – az Europilot projekt tapasztalatai. In: *Tudásmenedzsment*. IV. évfolyam, 2. szám, 90–100.
- Szabolcs Éva – Foghtűy Krisztina (2010): *Zsibongó múzeum*. ELTE PPK, Budapest.
- Számadó Emese (2005): Múzeumpedagógiai nap a komáromi Klapka György Múzeumban. In: *Magyar Múzeumok*. 2005/3. 23–24.
- Szamosújvári Sándor (1975): A múzeumpedagógia és az Ifjú Múzeumbarátok Köre. In: *Múzeumi Kurír: A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumbarátok Köre körlevele*. 1975/17. 41.
- Szemere Ádám (1978, szerk.): *A korszerű múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái*. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ, Budapest.
- Szoleczky Emese (1997): A Magyar Nemzeti Múzeum kiállításai négy tételben. In: *Iskolakultúra*. 1997/4. 123–135.
- Szoleczky Emese (1999): Békekiállítás a Hadtörténeti Múzeumban. In: *Iskolakultúra*. 1999/6–7. 195–198.
- Szoleczky Emese (2005): A félig nyitott kapu döngetése. A testi fogyatékosok fogadásának gyakorlati feltételrendszeréről. In: *Múzeumi Közlemények*. 2005/2. 70–79.
- Takács Anett (2008): Irány a múzeum! Múzeumpedagógia a gyakorlatban, avagy egy jó kapcsolat kezdetei a múzeum és az egyetem között. In: Kereszty Orsolya (szerk.): *Új utak, szemléletmódok a pedagógiában*. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kar, Kaposvár. 297–306.
- Thinesse-Demel, J. – Németh Balázs (2004, szerk.): *A múzeumok mint a tanulás helyszínei – Museums as Learning Places. Lernmuse – A Socrates-Accompanying Measures*. PTE–TTK–FEEFI, Pécs.

- Tóth Kálmán (2010): Szolnoki Kép-tár-mutató. In: *Magyar Múzeumok Online*. 2010. 10. 04. <http://www.magyar-muzeumok.hu/kiadvanyok> (2010.12.10.)
- Tóth Mária, F. (1997): Tájak – Korok – Múzeumok. In: *Iskolakultúra*. 1997/9. 122–125.
- Török Petra (2003, szerk.): *Múzeumok mindenkinek program I. Múzeumpedagógiai ajánlatok*. NKÖM, Budapest.
- Török Petra (2003, szerk.): *Múzeumok mindenkinek program II. Módszertani ajánlások*. NKÖM, Budapest.
- Török Petra (2004, szerk.): *Múzeumok mindenkinek program III*. NKÖM, Budapest.
- Török Petra (2005): Egyéjszakás kaland vagy ezeregy éjszaka kezdete. A Múzeumok Éjszakájának tapasztalatairól. In: *Múzeumi Közlemények*. 2005/2. 80–92.
- Török Petra (2006): Hogyan tovább Múzeumok Mindenkinek Program? In: *Múzeumi Közlemények*. 2006/2. 614.
- Türk Tímea (2010): Múzeumpedagógia gyakorlatok – csak felnőtteknek! Múzeumpedagógia blogban elbeszélve. In: *Magyar Múzeumok Online*. 2010. 12. 21. <http://www.magyar-muzeumok.hu/kiadvanyok> (2011.01.05.)
- Újvári Edit (2009): Múzeumandragógiai foglalkozások a REÖK-ben. In: *Kultúra és Közösség*. 2009/2. 84–89.
- Váradi István (2004): Garabonciások a múzeumokban: gyermekegyüttes a múzeumpedagógia szolgálatában. In: *Magyar Múzeumok*. 2004/2. 38–39.
- Vásárhelyi Tamás (1993a): A múzeumpedagógia lehetőségei a Magyar Természettudományi Múzeumban. In: *Új Pedagógiai Szemle*. 1993/10. sz. 71–77.
- Vásárhelyi Tamás (1993b): *Múzeumi marketing: meditációk, megoldások*. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest.
- Vásárhelyi Tamás (1993c): Természettudományi múzeum és a környezeti nevelés. In: *Iskolakultúra*. 1993/21–22. 35–38.
- Vásárhelyi Tamás (2004): Projekt módszer a múzeumban. In: *Múzeumi Közlemények*. 2004/2. 17–22.
- Vásárhelyi Tamás (2006): Gondolatok a közművelődési munka értékeléséről. Konferenciabeszámoló. In: *Múzeumi Közlemények*. 2006/2. 55–58.
- Vásárhelyi Tamás (2009a): *A nyitott múzeum*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Vásárhelyi Tamás (2009b, szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Vásárhelyi Tamás (2010): Mátra Múzeum, a Janus-arcú. In: *Múzeumi Közlemények*. 2010/1. 21–28.
- Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (2010, szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve*. Magyar Természettudományi Múzeum – ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, Budapest.
- Vásárhelyi Tamás – Sinkó István (2004): *Múzeum az iskolatáskában*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Vásárhelyi Tamás – Vásárhelyi Kriszta (2009): Új műfaj a múzeumpedagógiában: családi felfedezőfüzet. In: *Új Pedagógiai Szemle*. 2009/5–6. 191–198.
- Veres László – Viga Gyula (2007, szerk.): *Múzeumok változásban. Az önkormányzati múzeumok Alfa-program keretében megvalósult modernizációja 2004–2006*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Miskolc.
- Veress Ágnes (2003): Szent Miklós ajándéka: múzeumpedagógia a Magyar Nemzeti Galériában. In: *Magyar Múzeumok*. 2003/4. 39–40.
- Viskolc Noémi (2009): Múzeumpedagógia. In: *Kultúra és Közösség*. 2009/2. 90–92.
- Vitányi Iván (1997): *A magyar társadalom kulturális állapota. Az 1996-os országos vizsgálat zárójelentése*. Maccenas Kiadó, Budapest.

Vígh Annamária (2003): A szakfelügyeleti munka szerepe az ágazati irányításban. In: *Múzeumi Közlemények*. 2003/1. 10–13.

Vígh Annamária (2006a): A kulturális modernizáció irányai. In: *Múzeumi Közlemények*. 2006/2. 5.

Vígh Annamária (2006b): Hogyan tovább, Alfa program? Szándékok, eredmények, tanulságok, 2002–2006. In: *Múzeumi Közlemények*. 2006/1. 6–18.

Vígh Annamária – B. Varga Judit (2008): Egy új kezdeményezés a reneszánsz jegyében – Néhány gondolat a „Reneszánsz túság Magyarországon” pályázatról. In: *Múzeumi Közlemények*. 2008/1. 7–15.

